न्हू पुखू (रानीपोखरी)
जीर्णोद्धार २०७८

प्रकाशक

भक्तपुर नगरपालिका

पुस्तक : न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

प्रकाशक : भक्तपुर नगरपालिका
व्यासी-२, भक्तपुर
bhaktapurmuni@gmail.com

साजसज्जा आवरण : 'भक्तपुर' मासिक डेस्कटप

संस्करण : पहिलो, २०७८ फागुन

प्रति : **२५००**

मुद्रण : मित्रता छापाखाना
भक्तपुर, फोन नं. ९८४१२२९८०३
mc.mitrarta@gmail.com

मूल्य : रु.३००।-

ISBN : ९७८-९९३७-१-१४४९-३

NHU PUKHOO RANIPOKHARI JIRNODDHAR 2078
(Renovation of Rani Pokhari 2022)
published by Bhaktapur Municipality

विषय सूची

१) नेपाल मजदुर किसान पार्टीका अध्यक्ष नारायणमान बिजुक्छेँ (रोहित) को मन्तव्य - क

२) नेमकिपाका सचिव एवं सांसद प्रेम सुवालको शुभकामना सन्देश - ग

३) नगर प्रमुख सुनिल प्रजापतिको मन्तव्य - च

खण्ड १ : भक्तपुरको रानीपुखू

४) भक्तपुरे रानीपोखरी - **पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठ** - १

५) भक्तपुरको ऐतिहासिक न्हू पुखू (रानी पोखरी) - **ओम धौभडेल** - ९

६) कमजोरी लुकाउन सेना गुहार्नु बेठीक, रानीपोखरी पुन:निर्माण जिम्मा भक्तपुर लाई दिउँ - **गौरीबहादुर कार्की** - १७

७) भक्तपुरमा ब्यूँताइँदै रानीपोखरी, जीर्णोद्धार गर्न एक करोड बजेट, सेनाको कब्जामा 'जेठो रानीपोखरी' - **लीला श्रेष्ठ, मकर श्रेष्ठ** - २७

८) देखिने भइन् भक्तपुरकी 'रानी' ! - **उपेन्द्र लामिछाने** - ३२

९) भक्तपुरको रानीपोखरी : सेनाको कब्जाबाट मुक्त ३९० वर्ष पुरानो नासो - **कृष्ण आचार्य** - ३६

१०) यसरी खुला भयो सेनाले ओगटेको भक्तपुर टुँडिखेल - **सबिना श्रेष्ठ** - ४१

११) रानीपुखू पुनर्निर्माण - **श्यामकृष्ण खत्री** - ४९

१२) सेनाको कब्जाबाट मुक्त हुँदै भक्तपुरको रानीपोखरी, काठमाडौँको टुँडिखेललाई कसले बचाउने ? - **सहयोग रञ्जित** - ५६

१३) यसरी पुनर्निर्माण हुँदैछ भक्तपुरको 'रानीपोखरी' - **रेणु त्वानाबासु** - ६३

१४) रानीपोखरी जीर्णोद्धार र ह्वाङह्वाङ पाटी पुन:निर्माण - **सरिता धुख्वा** - ६८

खण्ड २ : भक्तपुरको रानीपुखूसम्बन्धी समाचार र तस्बीर

१५) नगर प्रमुख प्रजापति र प्रधान सेनापतिबीच भेट - ७५

१६) रानीपोखरी र खेलमैदान खुला गर्न भक्तपुर नपा र नेपाली सेनाबीच

सहमति - ७८
१७) पुनर्जीवन पाउँदै भक्तपुरको रानीपोखरी - **कृष्ण किसी** - ८३
१८) भक्तपुर नपाबाट सैनिक मुख्यालयलाई प्रसिद्ध मयूरको झ्याल उपहार - ८५
१९) 'जनता र सेनाबीचको सुमधुर सम्बन्ध निरन्तरहुने विश्वास' - प्रमुख प्रजापति - ९०
२०) न्हू पुखू पुन: निर्माण अन्तिम चरणमा - ९३
२१) रु. ६१ लाखमा निर्माण हुँदै ह्वाङह्वाङ पाटीको शिलान्यास - ९६
२२) प्रधानसेनापति थापा र नगर प्रमुखहरूबीच भेटघाट - ९९
२३) भक्तपुरको रानीपोखरी उत्तरपूर्वको प्रवेशद्वार र पाटीको शिलान्यास- १०२
२४) भक्तपुर नपाद्वारा रानीपुखू परिसर सरसफाइ - १०४
२५) रानीपुखूमा सफाइ कार्यक्रम - ११०
२६) महारथी पूर्णचन्द्र थापाद्वारा रानीपोखरी जीर्णोद्धारको अवलोकन - ११५
२७) भक्तपुरको रानीपोखरीको निरीक्षण - ११७
२८) रानी पोखरी पुन:निर्माणको स्थलगत अवलोकन - ११९
२९) प्रमुखबाट रानीपुखूको निरीक्षण - १२१
३०) भक्तपुरको रानीपोखरी पुन:निर्माण कार्य निरीक्षण - १२३
३१) अध्यक्ष बिजुक्छेँद्वारा भक्तपुरको रानीपोखरी, सिद्धपोखरी र भाजुपोखरीको स्थलगत निरीक्षण - १२४
३२) कृतज्ञताका साथ आभारी - रानी पोखरी पुन:निर्माण उपभोक्ता समिति अध्यक्ष- **श्यामसुन्दर बाटी** - १२८
३३) रानीपोखरी जीर्णोद्धार एवम् निर्माण क्रम- **आ.रामगोविन्द श्रेष्ठ** - १३०
३४) हौसलाकै कारण जीर्णोद्धारको काम गर्न सहज भएको छ - ह्वाङह्वाङ पाटी पुन:निर्माण कार्य समिति - **राजन कोजु** - १३३
३५) सम्पदाहरुको पुन:जीवनले नगरवासीहरु गौरवान्वित छन् - रानीपोखरी उत्तर पूर्व प्रवेशद्वार तथा पाटी निर्माण उपभोक्ता समिति - **पुन्यराम गारु** - १३६
३६) केही श्रमिकहरूका अभिव्यक्ति - १३९

खण्ड ३ : काठमाडौँ र ललितपुरका न्हू पुखूहरू जीर्णोद्धारमा भक्तपुर

३७) काठमाडौँ रानीपोखरी पुनर्निर्माण भक्तपुरको हातमा आएको जिम्मेवारी- **सहयोग रञ्जित** - १४५

३८) जाग्यो रानीपोखरी पुनर्निर्माणको आश - **विशाल सापकोटा** - १५४
३९) भक्तपुरे दिदीहरू दङ्ग-रानीपोखरीमा पानी अडियो - **सबिना श्रेष्ठ** - १५९
४०) भक्तपुरका महिलाहरूले 'रेस्क्यू' गरेको रानीपोखरी - **सुदीप श्रेष्ठ** - १६५
४१) रानीपोखरी (न्हू पुखू) लाई नयाँ जीवन दिने भक्तपुरका महिला कालिगड- **जेनिश लागेजु** - १७३
४२) ४९ जना भक्तपुरे महिला रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा - **छविलाल बगाले** - १७८
४३) काठमाडौँको रानीपोखरी पुन:निर्माणमा भक्तपुरको योगदान- **सुमन** - १७३
४४) रानीपोखरी जोगाउन भक्तपुरदेखि रानीपोखरी पुन:निर्माणमा खटिएका पाँच महिला कालिगडको कथा - **राजु स्याङ्तान** - १९२
४५) रानीपोखरी पुन:निर्माणको एक महिना - **कृष्णप्रसाद दुमरु** - १९९
४६) लगनखेलको 'गुमनाम' न्हु पुखू भक्तपुरको सहयोगमा ब्यूँताइँदै - **सबिना श्रेष्ठ** - २०३
४७) भक्तपुर र काठमाडौँका पोखरीसँगै पाटनको मल्लकालीन पोखरी ब्यूँताउँदै भक्तपुरवासी - **सहयोग रञ्जित** - २०८
४८) जीवन पाउँदै छन् काठमाडौँ उपत्यकाका पोखरीहरूले - २१४

खण्ड ४ : काठमाडौँ र ललितपुरका न्हू पुखूहरूबारे समाचार

४९) राष्ट्रिय पुन:निर्माण प्राधिकरणका प्रतिनिधि भक्तपुरमा - २१९
५०) राष्ट्रिय पुन:निर्माण प्राधिकरणको टोली भक्तपुरमा - २२१
५१) प्रमुख प्रजापतिसँग काठमाडौँको रानीपोखरी पुनर्निर्माण उपभोक्ता समितिका प्रतिनिधि मण्डलको भेट - २२३
५२) रानीपोखरीमा महिला पाखुरी - २२६

खण्ड ५ : भक्तपुरको रानीपुखूसम्बन्धी निर्णय

५३) भक्तपुर नगरपालिको कार्यपालिको बैठक निर्णय, ल.इ. ..... - २३१

खण्ड ६ : रानीपुखूका केही तस्बीर

५४) ऐतिहासिक रानी पुखूमा फेला परेका सामग्री, जीर्णोद्धार कार्य .....

नेपाल मजदुर किसान पार्टीका अध्यक्ष नारायणमान बिजुक्छेँ (रोहित) को मन्तव्य

नेपाललाई इतिहासभन्दा पहिलेदेखि उत्तर र दक्षिणको संगम स्थल मानिन्थ्यो। धर्म, संस्कृति र वास्तुकलाले काठमाडौँ उपत्यकालाई एक अध्ययन स्थल बनायो। मानव जाति र समाज विकास नृवंशशास्त्रीहरूले नेपाललाई नै इतिहास, भाषा, संस्कृति, उत्खनन र अनुसन्धानको विशाल एवम् विविध सम्भावनाको स्थलको रूपमा देख्छन्।

काठमाडौँ उपत्यकामा कुन-कुन जाति, भाषा र संस्कृतिका मानिसहरू प्रवेश गरे, आदिवासी को-को हुन्, तिनीहरू कुन-कुन महादेशका जाति र नश्लसँग नजिक छन् भन्ने जिज्ञासा आफै एक गम्भीर अनुसन्धानको विषय हो। उपत्यका र देशका विभिन्न भागका अनेक ढुङ्गामा कुँदिएका चित्र र अक्षर, इँटामा छापिएका चिह्न, बाजागाजाका ताल, गीतहरूका ताल एवम् नाच र श्रृङ्गारका रूप र रङ्ग, उत्खननबाट प्राप्त उत्पादनका ज्यावलहरू र बस्तीबस्तीमा पुरिएको गहिराइमा पाइने माटोको परीक्षणले पत्ता लाग्ने प्रागऐतिहासिक मानवहरूको जीवन र खान-पान र मानव सभ्यताका चरणहरूलाई रेखाङ्कित गर्ने छन्।

भक्तपुरका (ज्यापु) किसानहरूको मुखाकृतिलाई हावा-पानी र परिश्रमले निर्णय गर्ने रङ्ग र शरीरको बनावटले आष्ट्रो-एसियाली देखिने नेपालका थारु र राजवंशी तथा उत्तरतिरबाट आएका राई, लिम्बु र किराँतीहरूलाई मंगोल र

दक्षिणपट्टिबाट आएका आर्य र द्रविडहरू अनेक ऐतिहासिक कालमा आएका शासकहरूसँग सम्बन्धित थिए भने केही मध्य पाषाण र नव पाषाण युगका आगन्तुक होलान् त्यसबारे अब हुने अनुसन्धानहरूले खोज्दै जाने छ ।

काठमाडौँ उपत्यका र भक्तपुरमा किराँती, गोपालवंशी, लिच्छवि, दक्षिणका कर्नाटकवंशी राजाहरूले बनाएका नेपालको बारा जिल्लाको मध्यकालीन ऐतिहासिक ठूल-ठूला कन्दरा, पोखरीसहितको दरबार, तिर्हुतवासी ब्राह्मण र मल्ल राजाहरूको शासनकालमा बनाइएका ताल-तलैया, इनार, ढुङ्गेधारा, इनार र माटाका भाडाकुडाहरू, पानीका नहर र फोहोर पानीका ढलहरू आदि सिम्रौन गढ र जनकपुरको उत्खनन र तुलनात्मक अध्ययनले धेरै कुरा बताउने छ ।

उपत्यकामा मल्ल राजाहरू संस्कृत, मैथली भाषा र भोजपुरी भाषामा गीत, भजन र नाटकहरू लेख्थे । नेवारी भाषामा समेत ती भाषाहरू प्रतिबिम्बित छन् ।

अहिले भक्तपुरको 'न्हू पुखू' को पुनः निर्माणको चर्चामा नेपाल संवत् ७५० (विसं १६८७) मा जगज्योर्ति मल्लको पालामा भएको बारे यस स्मारिका पुस्तकमा विभिन्न विद्वान र संस्कृतिविद् साथीहरूको अध्ययन र मतहरू उल्लेख छन् ।

४८ वर्षपछि राजा जितामित्र मल्लले आफ्नो हजुरबुबा जगज्योर्ति मल्लको पालाको 'न्हू पुखू' (नयाँ पोखरी) लाई पुनः निर्माण गरेको स्मारिका पुस्तकमा चर्चा छ ।

हुन त हरेक कन्या, युवती र स्त्री सुन्दर नै हुन्छन् । तिनीहरूको सुन्दरतालाई चन्द्रमासँग दाँज्ने समाजमा प्रचलित विषय हो । त्यस्तै सुन्दरताको प्रतिकको रूपमा प्राचीन समाजमा महारानीसँग दाँज्ने गर्छन् । त्यस्तै 'न्हू पुखू' साऱ्है सुन्दर भएको हुनाले मानिसहरूमा 'नयाँ पोखरी' को बयान गर्दा 'रानी पोखरी' को रूपमा प्रचलन भयो होला भन्ने अनुमान गर्नु स्वाभाविक हो । इतिहासका अध्येता साथीहरूले यसबारे थप जानकारी गर्नु नै हुनेछ भन्ने आशा गर्छु ।

भक्तपुर नगरपालिकाका निर्वाचित साथीहरू र कर्मचारी, श्रमदान गर्ने, प्राविधिक र संस्कृतिका अध्येता साथीहरूलाई उहाँहरूको चिन्तन र परिश्रमको निम्ति साधुवाद प्रकट गर्न चाहन्छु । हामीले समाजको निःस्वार्थ सेवाको रूपमा नयाँ-नयाँ निर्माणहरू गर्न नसके पनि हाम्रा नेपाली पुर्खाहरूले निर्माण गरेका धरोहरहरूलाई मर्मत, सम्भार र पुनः निर्माण मात्र गर्न सके पनि हामीले सन्तोषको सास फेर्न पाउने छौँ । त्यसैको प्रेरणाबाट हामीले युग सुहाउँदो नयाँ निर्माणहरूमा ध्यान जाने अपेक्षा जाहेर गर्न चाहन्छु । धन्यवाद !

नेमकिपाका सचिव एवं सङ्घीय सांसद प्रेम सुवालको शुभकामना सन्देश

भक्तपुरको न्हू पुखू (रानी पोखरी) को पर्यावरणीय र सांस्कृतिक जीवन्त जरुरी

भक्तपुर नगरपालिकाले साविक वडा नं. १७ हाल वडा नं.१ सल्लाघारीस्थित न्हू पुखू (रानी पोखरी) को ऐतिहासिक पृष्ठभूमिसहित जीर्णोद्धारसम्बन्धी विवरण समावेश गरी पुस्तक प्रकाशन गरेको सन्हानीय छ । नयाँ पुस्तालाई न्हू पुखूसम्बन्धी जानकारी दिन यो पुस्तक सहयोगी हुने अपेक्षा गरेको छु ।

सम्पदा संरक्षण गर्नु जनप्रतिनिधिहरूको कर्तव्यभित्र पर्दछ । स्थानीय जनताको सहयोग र सहभागितामा सम्पदा संरक्षणको काम थप प्रभावकारी हुनेछ । सम्पदा संरक्षणको काम ठेक्कामा दिँदा डोजर, टिपरसमेत प्रयोग हुने भएकोले सम्पदा संरक्षण हुनेभन्दा पनि बिग्रिने जोखिम हुन्छ । भक्तपुर नगरपालिकाले अन्य विकास निर्माण जस्तै यो न्हू पुखू जीर्णोद्धारको काम पनि उपभोक्ता समितिबाट सम्पन्न गरेको राम्रो हो । यो अवसरमा जीर्णोद्धार कार्यमा संलग्न श्रमिकहरू एवम् अन्य सहयोगी तथा उपभोक्ता समितिलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मानिसको बसोबास क्षेत्रमा खुला ठाउँ, हरियाली र बगैंचा, पोखरी आदि हुनु आवश्यक छ । पर्यावरण, कृषि, विपद (आगलागी) व्यवस्थापन, खानेपानीको स्रोत संरक्षण, सरसफाइको लागि समेत पोखरीको महत्त्व हुन्छ । काठमाडौँ उपत्यकाका थुप्रै पोखरी हाम्रा पुर्खाको नासोको रूपमा रहेका छन् । भक्तपुरको कमलपोखरी, नागपोखरी,

ब्यासी पोखरी, भोलाछँ पोखरी, तेखा पुखु, नः पुखु, तःपुखु, भाज्या पुखू आदि ऐतिहासिक पोखरी जस्तै यो न्हू पुखू (रानी पोखरी) पनि एउटा ऐतिहासिक सांस्कृतिक सम्पदा हो ।

काठमाडौँ उपत्यकाका आदिवासीहरूको सांस्कृतिक क्षेत्र सल्लाघारीको चोङ्गा पा (डाँडा) सँग जोडिएको यो न्हू पुखू स्थानीय जनताको संस्कृति सञ्चालन हुने ठाउँ पनि हो । यो पोखरी जीर्णोद्धारपछि पानी अडिएको वा नसुकेको खुशीको कुरा हो । कतिपय पोखरी जीर्णोद्धारपछि सुकेका छन् । हाम्रा पुर्खाले काठमाडौँ उपत्यकाका ऐतिहासिक पोखरीहरू कालीमाटी (द्योचा) को लुगा धुने भाँडो अघ (अटल) जस्तै बनाएको हुँदा पानी नचुहिएको हो । ऐतिहासिक पोखरीहरूको जीर्णोद्धारमा परम्परागत प्रविधिको विकल्पमा प्रयोग भएका सिमेन्ट, डण्डी, कङ्क्रिटको प्रविधि प्रभावकारी नभएको धेरै उदाहरण छन् ।

न्हू पुखू जीर्णाद्धारमा नेपाली सेनाको महत्त्वपूर्ण सहयोग पनि भएको सकारात्मक हो । यो पुस्तकमा लेख, रचना र समाचार दिई योगदान गर्नुहुने अध्येता एवम् पत्रकारहरूले काठमाडौँको रानीपोखरीभन्दा ४० वर्ष अगाडि नै यो न्हू पुखू निर्माण भएको उल्लेख गर्नु भएको छ । उहाँहरूले यो सांस्कृतिक सम्पदालाई २०४० सालमा सैनिक इलाकामा पारिएको र अस्तव्यस्त राखिएकोबारे चिन्ता व्यक्त गर्नु भएको छ । जीर्णोद्धारपछि यो न्हू पुखूलाई जीवन्त सांस्कृतिक थलो बनाउन नेपाली सेनाले स्थानीय जनताको भावनाअनुसार यहाँ अवस्थित चोङ्ग डाँडा समेतलाई सार्वजनिक क्षेत्र कायम गर्न आवश्यक निर्णय गर्नु सामयिक हुनेछ । नेपाली सेनाका तत्कालीन प्रधान सेनापति प्रज्वल शमशेर राणाको कार्यकालमा भक्तपुर नगरपालिकासँग तःपुखुको उत्तरतर्फको खेल मैदानसमेत स्थानीय जनताको लागि उपयोग गर्न दिने सहमति भएको थियो । यस घटनाले सेनाको सम्बन्ध जनस्तरमा थप जोडिएको समेत यहाँ उल्लेख गर्नु सान्दर्भिक हुनेछ ।

काठमाडौँ उपत्यकामा जनसङ्ख्या केन्द्रित गरिएसँगै यहाँको सार्वजनिक वन, जग्गा, पोखरी, खोला, किनार, पर्ती जग्गा र सांस्कृतिक सम्पदा अतिक्रमण बढ्दो छ । बढ्दो जनसङ्ख्यासँगै यहाँ खानेपानीको समस्या, फोहोर मैला र ढलको व्यवस्थापनमा कठिनाइ, बागमती, विष्णुमति, हनुमन्तेलगायत सांस्कृतिक महत्त्वका खोला प्रदूषण, बाक्लो सवारी साधनको कारण सडक जाम, ध्वनि र धुवाँ प्रदूषणका साथै अपराधको सङ्ख्या वृद्धि भइरहेको छ । काठमाडौँ उपत्यकामा बढ्दो ध्वनि, धुवाँ र रसायन प्रदूषणको कारण यहाँका बासिन्दा फोक्सो, घाँटी र मृगौलाको रोगी हुने खतरा छ । सरकारले घर भत्काएर सडक चौडा गर्नुभन्दा पनि देशको सन्तुलित विकास गरी सांस्कृतिक सम्पदा एवम् सार्वजनिक जग्गा र पोखरीको उचित संरक्षण गर्ने गराउने वातावरण तयार गर्नु जरुरी छ ।

भक्तपुरका डकर्मी–सिकर्मीलगायत श्रमिकहरू काठमाडौँको रानी पोखरी र ललितपुर वडा नं. ५ लगनखेलस्थित न्हू पुखू (रानीपोखरी) समेत जीर्णोद्धारमा योगदान गर्न पुगेका घटना सम्पदा संरक्षणमा उपत्यकावासीबीच सहकार्यको एउटा नमुना हो । आगामी दिनमा पनि यस्तो सहकार्य चालू हुने अपेक्षा गर्दछु ।

सांस्कृतिक सम्पदाले पर्यटन उद्योगलाई प्रवर्द्धन गर्छ । पर्यटन उद्योगले नेपालको संस्कृति र भूगोलबारे अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रलाई समेत जानकारी दिनेछ । यो न्हू पुखू जीर्णोद्धारको नेतृत्व गर्नु हुने भक्तपुर नगरपालिकाका जनप्रतिनिधिहरू र कर्मचारीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

धन्यवाद !

नगर प्रमुख सुनिल प्रजापतिको मन्तव्य

भक्तपुर नगर मूर्त र अमूर्त सम्पदाहरूले भरिएको नगर हो । यहाँ का मठ-मन्दिर, पाटी-पौवा, देवालय, शिवालयलगायत वर्षैभरी चल्ने चाड पर्व, परम्परागत सांस्कृतिक नाच, दाफा–भजन हाम्रा अमूल्य सम्पत्तिहरू हुन् । त्यो सँ गै यहाँ खुला रूपमा रहेका थुप्रै पोखरीहरू पनि हाम्रा महत्त्वपूर्ण सम्पदा हुन् । पछिल्लो समय जर्मन वास्तुकलाविद् नील गोत्सेले भक्तपुरलाई जीवित सङ्ग्रहालयको नाम दिनुभएको छ । हाम्रा पुर्खाहरूले सिर्जेका ती सम्पदाहरू संरक्षण भक्तपुर नगरपालिकाको चुनौती हो । इतिहासलाई खोतल्दै कैयौँ लोप भइसकेका र लोपोन्मुख सम्पदाहरूको अध्ययन, अनुसन्धान र उत्खनन गर्दै भक्तपुर नगरपालिकाले सम्पदा संरक्षण र सम्बर्द्धनलाई जोड दिँदै आएको छ । मल्लकालमा निर्मित थुप्रै सम्पदाहरूलाई मौलिक सीप र प्रविधि तथा स्थानीय श्रोत र साधनको प्रयोग गरी पुन:निर्माण र जीर्णोद्धारमा भक्तपुर नगरपालिकाले उत्कृष्टता हासिल गरेको छ । ऐतिहासिक महत्त्वका भाजुपोखरी र रानीपोखरी (न्हू पुखू) को पुन:निर्माण एकसाथ भइरहेकोमा रानीपोखरी पुन:निर्माण सम्पन्न भएको छ भने भाजु पोखरीको पुन: निर्माण कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।

राजा प्रताप मल्लले ने.सं. ७९० अर्थात् वि.सं. १७२७ मा बनाएको काठमाडौँको रानी पोखरी, ने.सं. ७६७ (वि.सं. १७०४) मा राजा सिद्धिनरसिंह मल्लको पालामा बनेको ललितपुरको रानीपाखेरी (न्हू पुखू) र राजा जगर्ज्योति मल्लले ने.सं. ७५० (वि.सं. १६८७) मा बनाएको भक्तपुरको रानी पोखरी (न्हू पुखू) उपत्यकाका तीन

शहरको महत्त्वपूर्ण पोखरीहरू हुन् । मल्लकालमा फरक–फरक समयमा बनाइएका ती ऐतिहासिक महत्त्वका पोखरीहरूको पुन:निर्माणको अवसर एकैसाथ पाउनु भक्तपुरवासीको लागि गौरवको कुरा हो । इतिहासमा विरलै मात्र प्राप्त हुने यो अवसर भक्तपुरवासीलाई प्राप्त भएको छ । आफूलाई भन्दा अरूलाई प्राथमिकता दिनु भक्तपुरको विगतदेखिको परम्परा हो । भक्तपुरको भाज्यापोखरी र रानीपोखरी पुन:निर्माणकै सिलसिलामा त्यहाँ कार्यरत कैयौँ कालिगडहरूसमेत काठमाडौँ र ललितपुरका रानीपोखरीहरू पुन:निर्माणमा खटायौँ । ती नै भक्तपुरका दक्ष र सीपालु कालिगडहरूको श्रम र सीपले काठमाडौँको रानीपोखरी र ललितपुरको रानीपोखरी पुरानै अवस्थामा फर्केका छन् । परम्परागत सीप र प्रविधिको प्रयोग गरी मौलिक शैलीमा पोखरी पुन:निर्माण गर्न भक्तपुरवासीहरू सक्षम छन् भन्ने कुरा ती पोखरीहरूको पुन:निर्माणले पुष्टि गरेको छ । सम्पदाहरूको पुन:निर्माणमा भक्तपुरका जनताको सीप र दक्षताप्रति विभिन्न ठाउँका जनताको विश्वास जित्न सकेका छौँ । यो हाम्रो ठूलो उपलब्धि हो । जनताको त्यो विश्वास यतिबेला हामीले आर्जेको महत्त्वपूर्ण सम्पत्ति हो । त्यसलाई पूँजीको रूपमा ग्रहण गर्दै अझ अगाडि बढ्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

भक्तपुरको रानीपोखरी ने.सं. ७५० (वि.सं. १६८७) मा राजा जगर्ज्योति मल्लको पालामा निर्माण गरिएको इतिहास छ । उक्त पोखरी लामो समयसम्म घाँसेमैदानको रूपमा रहेको वा झारपातले ढाकिएको थियो । भक्तपुरवासीमध्ये धेरैलाई भक्तपुरमा पनि रानीपोखरी रहेको थाहा नहुन सक्छ । २०२१ सालको नापीमा सार्वजनिक पोखरी जनिइ नाप नक्सा भएको उक्त पोखरीसहितको जग्गा तत्कालीन पंचायती सरकारको पालामा २०४० सालतिर नेपाली सेनाको नियन्त्रणमा गयो । रानीपोखरी र वरपरको क्षेत्रमा परम्परादेखि हरेक वर्ष प्रजापति, राजलवट खत्री र अन्य धेरै भक्तपुरवासीहरूले देवाली पूजा गर्ने ठाउँ हो । देवाली पूजाको बेला कहिलेकाहीँ सर्वसाधारण जनता र नेपाली सेनाबीच विवाद पनि नभएको होइन । सांस्कृतिक र ऐतिहासिक महत्त्वका ठाउँमा सेनाले अवरोध गरेपछि जनता र सेनाबीच दूरी बढ्नु स्वभाविक हो । पछि देवाली पूजा र अन्य सांस्कृतिक पर्वहरूको बेला खुला गर्ने गर्दै आएको हो ।

२०७४ सालको स्थानीय तहको निर्वाचन पछि सम्पदा पुन:निर्माण र जीर्णोद्धारको क्रममा रानीपोखरी पुन:निर्माणमा हाम्रो ध्यान गयो । नगरपालिकाको नियमित सरसफाइको क्रममा रानीपाखेरी सफाइ गर्ने कार्यक्रम राखियो । जनप्रतिनिधि, स्थानीय जनता, टीम-क्लब, नेपाली सेना, जनपद प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी, दाफा भजन, विभिन्न गुठीका गुठियारहरूलगायत सबैको सहयोगमा पटक–पटक सफाइ

कार्यक्रमहरू भए । रानीपोखरीको ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, धार्मिक र पुरातात्त्विक महत्त्वबारे अध्ययन गर्न संस्कृतिविद् डा. पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठको संयोजकत्वमा मिति २०७६।६।१३ गते एक अध्ययन समिति गठन गरियो । उक्त समितिमा सहप्राध्यापक विश्वमोहन जोशी, पुरातत्त्व विभाग, भक्तपुरका कार्यालय प्रमुख, दरबार हेरचाह तथा स्मारक संरक्षण कार्यालयका प्रमुख, सम्पदा शाखाका सूर्यभक्त खर्बुजा र योजना शाखा प्रमुख आ. रामगोविन्द श्रेष्ठ रहनुभएको थियो । उक्त समितिले रानी पोखरीको गहन अध्ययन गरी २०७७ मङ्सिर २७ गते भक्तपुर नगरपालिकामा प्रतिवेदन प्रस्तुत गऱ्यो । त्यो प्रतिवेदन नै रानीपोखरी आजको स्वरूपमा फर्काउने महत्त्वपूर्ण आधार बन्यो ।

पोखरीको वास्तविक क्षेत्रफल यकिन गर्न भक्तपुर नगरपालिका, नेपाली सेना र नेपाल सरकार नापी विभागको संयुक्त टोलीले नापजाँच गऱ्यो । पोखरीको कूल क्षेत्रफल १५ रोपनी ५ आना २ पैसा यकिन भएपछि पुन:निर्माणको लागि आवश्यक काम अगाडि बढाइयो ।

नेपाली सेनाका तत्कालीन प्रधानसेनापति पूर्णचन्द्र थापासित मिति २०७५ चैत्र १८ गते भेट्ने अवसर मिल्यो । सो भेटमा भक्तपुर नगरपालिकाले सम्पदा संरक्षण गरिरहेको अवगत गराउँदै रानीपोखरी पुन:निर्माणको आवश्यकता र सहयोगबारे छलफल भयो । उहाँ पुन:निर्माणमा सकारात्मक हुनुभयो । उहाँले तत्काल सेनाका एक जर्नेल अनन्त कार्कीको टीमलाई जिम्मा दिनुभयो । त्यो टीमसँग हामीले पटक पटक छलफल गऱ्यौं र २०७६ जेष्ठ २ मा नेपाली सेना जङ्गी अड्डाको तर्फबाट रानीपोखरी पुन:निर्माणका साथै सर्वसाधारण जनताको लागि खुला गर्ने सहमतिपत्र प्राप्त भयो र त्यसपछि रानीपोखरी पुन:निर्माणको ढोका खुल्यो ।

भक्तपुर नगरपालिकाले परम्परागत सीप र दक्षता प्रयोग गरी रानीपोखरी पुन:निर्माण गर्ने निर्णय गऱ्यो । स्थानीय श्यामसुन्दर बाटीको संयोजकत्वमा उपभोक्ता समिति गठन गरी कार्यलाई अगाडि बढाइयो । परम्परागत शैलीमा पोखरी निर्माण एकै वर्षमा सम्पन्न गर्न सम्भव थिएन । भक्तपुर नगरपालिकाको आवधिक योजनामा समावेश गरी क्रमश: निर्माण कार्य अगाडि बढाइयो । हाम्रो कार्यकालको अन्तिम समयमा रानीपोखरी पुन:निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ । पोखरीसँगै ह्वाङ् ह्वाङ् पाटी र अन्य पाटीहरू निर्माणको लागि छुट्टा छुट्टै उपभोक्ता समिति गठन गरी समानान्तर ढङ्गले कार्य अगाडि बढाई सबै निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ ।

रानीपोखरी पुन:निर्माणले भक्तपुरको सुन्दरता र शोभा बढाउने निश्चित छ भने यो पोखरी पर्यटकीय नगर भक्तपुरको थप आकर्षणको केन्द्र बन्नेमा हाम्रो

विश्वास छ । आगामी दिनमा आन्तरिक र बाह्य पर्यटकहरूको आगमनमा यो पोखरीले ठूलो टेवा पुऱ्याउने छ ।

पोखरी पुन:निर्माणको क्रममा नेपाल मजदुर किसान पार्टीका अध्यक्ष नारायणमान बिजुक्छेँ (रोहित) ले रानीपोखरी पुन:निर्माणमा चासो लिएर पटक पटक निरीक्षण गर्नु भई यो पोखरीको ऐतिहासिक महत्त्वबारे जानकारी दिनुका साथै मौलिक शैली जोगाइ राख्न जोड दिनुभयो । पोखरी निर्माणमा खटिएका डकर्मी, सिकर्मीलगायत सम्पूर्ण कालिगडहरूलाई इमानदारीपूर्वक काम गर्न निर्देशन दिनुभयो र सबैको हौसला बढाइदिनुभयो । उहाँ प्रति भक्तपुर नगरपालिकाको तर्फबाट हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौँ ।

नेपाल मजदुर किसान पार्टीका सचिव एवम् सांसद प्रेम सुवाल, बागमती प्रदेशसभा सदस्य सुरेन्द्रराज गोसाइँ, तत्कालीन प्रधान सेनापति पूर्णचन्द्र थापा, संस्कृतिविद् तेजेश्वरबाबु ग्वंगलगायतले पोखरी निर्माणको क्रममा अवलोकन गर्नु भई कार्यरत सबैलाई उत्साहित गर्नुभएकोमा उहाँ हरूप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछौँ ।

यस पोखरी पुन:निर्माणमा धेरैको प्रत्यक्ष र परोक्ष सहयोग प्राप्त भएको छ । रानीपोखरी पुन:निर्माणसम्बन्धी कार्यदलका संयोजक डा. पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठ, प्राविधिक समिति, सम्पदा शाखा र प्राविधिकहरू, उपभोक्ता समितिका सदस्यहरू, पत्रकारहरू र सफाइमा सहयोग गर्ने त:गुठी लगायतका गुठियारहरू, टीम-क्लब, सेना, प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी, विद्यालय, कलेजका विद्यार्थी र शिक्षक तथा प्राध्यापकहरूलगायत प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहयोग गर्ने सबैलाई नगरपालिकाको तर्फबाट हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौँ ।

भक्तपुर नगरपालिकाले सम्पदा संरक्षणमा गरिरहेको अगुवाइमा यहाँ हरूले गर्नुभएको सहयोगको इतिहासले उच्च मूल्याङ्कन गर्नेछ । भक्तपुरमा अवस्थितमात्रै होइन देशको कुनै पनि सम्पदा परम्परागत शैलीमा पुन:निर्माण गर्न भक्तपुर नगरपालिकाका जनप्रतिनिधिहरू निरन्तर कटिबद्ध भएर लागिरहने विश्वास दिलाउन चाहन्छौँ ।

सुनिल प्रजापति
प्रमुख

खण्ड १

भक्तपुरको रानीपुखू

भक्तपुरे रानीपोखरी

• k?iff[Qdnf]rg >]7

भौतिक सम्पदा निर्माण गरेसँगै त्यसलाई अभौतिक सम्पदाले समेत अपरिहार्य रूपमा सांस्कृतिकीकरण गर्दै लानु नेपाली संस्कृतिको अतुल्य विशेषता रहेको छ। प्राचीन / मध्यकालीन शहरी सुन्दरता र प्रतिष्ठालाई आज पनि उत्तिकै बढाइरहेका तात्कालिक नेपालमण्डल (काठमाडौँ उपत्यका) का अन्य पोखरीलगायत भक्तपुरको रानीपोखरी पनि यस कुराको अपवाद होइन। यी खुला स्थानका खुला सम्पदा हुन्। कैयनकालदेखिका धुलोमाटो, घाँस, झारपातले ढाकेर जीर्ण अवस्थामा पुगिसक्दा आज पनि यो उत्तिकै सुन्दर देखिन्छ। यसको सुन्दरताले पनि शहरको शोभा बढाएको छ। तर, योसित यसको स्थापनाकालदेखि गाँसिँदै आएको धार्मिक-सांस्कृतिक सम्बन्ध वा संस्कृति वर्तमानमा खुम्चिन पुगेको छ, केही त लोप भइसके। केही सांस्कृतिक-सास भने कुनै न कुनै रूपमा अझै चलिरहेको छ।

भक्तपुरको मध्यकालीन मूल शहरीबस्ती बाहिर पश्चिममा, सल्लाघारी थुम्कोमै, मूल सडकको उत्तरपट्टि यो पोखरी रहेको छ। पूर्व-पश्चिम लाम्चो परेर आयताकार देखिने यस पोखरीको चारैतिर, भित्र बाहिरका पर्खालका भित्तामा माछाकाँडे शैलीमा ठाडो इँटा छापेर बनेका अग्ला डिल छन्, जुन सडकभन्दा माथि छन्। त्यसो हुँदा सडकबाट यो पोखरी नदेखिएको हो। अर्को कुरा सो पोखरीको दक्षिणपट्टिको सतह घाँस झारपातले लगभग पूरै ढाकिएको र त्यतापट्टि पोखरी पस्ने मूल प्रवेशद्वारसहितको सत्तललगायतका अन्य कलाकृति पाताल भइसकेकाले पनि त्यतातिर

के छ भन्ने ध्यान कसैको जाँदैन । र, यो पोखरीलगायत यसको आसपासका बृहत् खुला स्थान, पुतलीबगैंचा, गौचर आदि विसं २०४० सालदेखि नेपाली सेनाअन्तर्गतमा गएको छ र पोखरी परिसरका खुला स्थानमा सैनिक आवासीय महाविद्यालयका भवनसमेत उठेका छन् । त्यसो हुँदा सो पोखरी, खुला स्थान, गौचरलगायत ती सम्पदासित गाँसिएर आएको सांस्कृतिक जीवन क्रमभङ्गको सँघारमा पुगेको छ ।

विचारणीय कुरा के छ भने नेपालमण्डलका कुनै एक मल्लकालीन शहरमा जे सम्पदा छ, त्यो अन्य शहरमा पनि हुनुपर्छ भन्ने कुरालाई समग्रमा बिर्सनुहुन्न । त्यो युग कला वास्तुकला एवं अनेक नूतन शैलीहरू एकसाथ प्रवाहित हुन पुगेको प्रयोगात्मक युग थियो र अनुकरणको यस्तो प्रतिस्पर्धात्मक युगसमेत थियो जहाँ एकले अर्कोलाई उछिन्ने गरी बनेका सुन्दर एवं बेजोड कलाकृतिले विस्मयकारी रूपमा नेपालमण्डलको भण्डार भरिन पुगेको थियो । त्यो भण्डारभित्रको एउटा अंश भक्तपुरको रानीपोखरी पनि हो ।

•••

भक्तपुरको रानीपोखरी नेसं ७५० (विसं १६८७) मा तत्कालीन भक्तपुरका राजा जगज्योतिर्मल्लले बनाउन लगाएका हुन् । यस भेकका बृहत् खुला स्थानमा वा भनौँ गढरूपको राजधानी शहरको पश्चिमपट्टिका गढपर्खाल र ढोकाबाहिरका नाकामा पहिले नै तीनओटा ठूला पोखरीहरू (इन्द्र दह/त:पुखू/ सिद्धपोखरी : ने.सं. २३९/वि.सं.११७६), न:पुखू/गुह्यपोखरी ने.सं. २८९/वि.सं. १२२६), भाज्या पुखू (सोह्रौँ शताब्दीको पूर्वार्द्ध इसं) बनिसकेका थिए । यसो हुँदा जगज्योतिर्मल्ललाई यहाँ पोखरी बनाउन ती पुराना सुन्दर भव्य पोखरीहरूले प्रेरित गरेको देखिन्छ । मल्लकालीन शहरी सुरक्षा वास्तुतिर दृष्टि दिँदा तत्कालीन समयमा शहर पस्ने, शहर बाहिर जाने पश्चिमतर्फका दुई मजबुत किल्लाका प्रवेशद्वारमध्ये भार्वाचोढोका समीपमा बनेको पोखरी 'भाज्यापुखू' थियो भने इताछेँढोका समीपमा बनेको पोखरी 'न:पुखू' थियो ।

अचम्मको कुरा के देखिन्छ भने न:पुखूको सीधा ठीक पश्चिममा त:पुखू र लगभग त:पुखूको पनि सीधा पश्चिममा उस्तै दूरीमा यो रानीपोखरी बनेको छ । रानीपोखरीको मध्यभागमा गाडिएको काष्ठस्तम्भमा सुनको वासुकि नाग पनि प्रतिष्ठापित थियो । यसरी समान दूरीमा रहेका यी तीन पोखरीका अवस्थानबारेमा विचार गर्दा रानीपोखरीको निर्माणले अन्य दुई पुराना पोखरीलाई समेत पूर्णता प्रदान गरेको प्रतीत हुन्छ । यसैकारण यो पोखरीलाई भक्तपुरको सांस्कृतिक जीवनले पश्चिमतर्फ फर्केको एक विशाल नागको शिर, त:पुखूलाई सो नागको शरीर र न:पुखूलाई सोही नागको पुच्छर भनी (मान्दै) आस्थाभाव प्रकट गर्दै आएको विदित हुन्छ ।

मल्लकालमा, विशेष गरी कान्तिपुरका राजा प्रताप मल्ल र उनका समकालीन भक्तपुरका राजा जगतप्रकाश मल्लबीचको राजनीतिक सम्बन्ध राम्रो थिएन । प्रताप मल्ल शैव तथा बौद्ध तान्त्रिक राजा थिए । भक्तपुरको रानीपोखरी बनेपछि चलेको लोक-आहान सायद उनले पनि सुनेका थिए । यसो हुँदा आफ्नो राज्यतिर लक्षित नागको शिर र अन्य सुन्दर सम्पदाले सुशोभित यो पोखरी भताभुङ्ग पार्ने दाउमा उनी थिए भन्ने अनुमान हुन्छ ।

ललितपुरसित मिलेर पहिले भक्तपुर जित्ने र त्यसपछि ललितपुरलाई पनि जितेर सिङ्गो नेपालमण्डलको चक्रवर्ती सम्राट् बन्ने ठूलो इच्छा प्रताप मल्लको थियो । सोहीअनुरूप उनले ललितपुरका राजा श्रीनिवास मल्लसित मिलेर भक्तपुरमा लगातार भनेजस्तै आक्रमण गर्न थाले । प्रताप मल्लले भक्तपुरमा आक्रमण गर्दा जहिले पनि वनदुर्गको रूपमा रहेको, भक्तपुरको पुस्तैनी अधिकारमा परेको भए तापनि लामो समयसम्म आफ्नो अधिकारमा पार्न सफल भएको चाँगुलाई सैनिक मुकाम बनाएको देखिन्छ । यहींबाट उनले नेसं ७८१ (विसं १७१८) मा ललितपुरको समेत साथ पाएर, सैन्य तयारीका साथ भक्तपुरको उत्तरी किल्लाको रूपमा रहेको महाकालीपीठसम्म अधिकार गर्न पुगेका थिए । र, यहींबाट उनले नालालगायतका पूर्वी भेग पनि हान्न पुगेका थिए । तर, सिङ्गो भक्तपुर शहर यक्ष मल्लको पालादेखि नै (सोह्रौं शताब्दीको आरम्भदेखि) गहिरा खाई र अग्ला पर्खालले घेरिएको मजबुत गढ भएको हुनाले गढ-पर्खाल फोडेर शहरभित्र पस्ने हिम्मत भने उनले गर्न सकेनन् । त्यसो भए तापनि उनले आफ्नो अधिकार भक्तपुर शहरको उत्तरी भेगसम्म जमाउन आएको कुरा साङ्केतिक रूपमा समेत जनाइराख्न एउटै बेहोराका दुईओटा शिलालेख (नेसं ७८१) महाकालीपीठमा राख्न लगाए । ती शिलालेख अद्यापि छन् । त्यसपछि कायल भएर उनी कान्तिपुरतिर लाग्ने क्रममा भक्तपुरको

सुरक्षा पर्खालबाहिरका भूभाग जस्तै: व्यासी, खौमाढोका र इन्द्रायणीपीठ, कालीदह, इताछेँढोका र न:पुखू, भाज्यापुखू र सिद्धपोखरी हुँदै रानीपोखरी पुगे । यहाँ पुगेपछि उनले आफ्नो राज्यतिर लक्षित नागको शिरको रूपमा रहेको रानीपोखरीलाई बिगारेर भक्तपुर जित्न नसकेको रोषलाई शान्त मात्र पारेनन्, यहाँका सुन्दर कलाकृतिलगायत सुनको नागसमेत उठाएर लगी हनुमानढोका दरबार सजाए ।

•••

कान्तिपुरको रानीपोखरी प्रताप मल्लले नेसं ७९० (विसं १७२७) मा, आफ्ना दिवङ्गत पुत्र चक्रवर्तीन्द्र मल्लको स्मृतिमा बनाउन लगाएका थिए । भक्तपुरको रानीपोखरी कान्तिपुरको रानीपोखरीभन्दा चालीस वर्षअघि बनेको थियो । र, त्योभन्दा पनि पुरानो भाज्या पुखू थियो जुन रानीपोखरीहरूभन्दा एक शताब्दीअघि नै बनेको थियो । भाज्यापुखूको मध्यभागमा शिखरशैलीको सुन्दर मृन्मय मन्दिरसमेत थियो । कान्तिपुरको रानीपोखरीमा जस्तै सो पोखरीको मन्दिरमा पुग्नका लागि उस्तै आकर्षक पुल पनि बनेको थियो । यसप्रकार भक्तपुर शहरबाहिरका यी भव्य पोखरीबाट प्रेरित भएर प्रताप मल्लले आफ्नो देशमा पनि रानीपोखरी बनाउन लगाएको दृष्टिगोचर हुन्छ । भक्तपुर र कान्तिपुरका यी रानीपोखरीसित सम्बद्ध लिखित इतिहासमा (शिलालेखलगायतका अन्य अभिलेखीय सामग्री) पोखरीलाई 'पुष्करणी'/'पुखूरि/'पोषरि' मात्र सम्बोधन गरिएको पाइन्छ । मौखिक इतिहासका दृष्टिले भने, राजाहरूले बनाउन लगाएकाले होला, ती पोखरीहरू स्वत:स्फूर्त रूपमा लौकिक जीवनमा 'रानी पुखू'/'रानीपोखरी' नामले प्रख्यात रहिआएको जानिन्छ ।

भक्तपुरको रानीपोखरी जगज्योतिर्मल्लले शहरी सुन्दरता, शोभा र प्रतिष्ठाका लागि मात्र नभएर विशेष गरी पोखरीसित धार्मिक-सांस्कृतिक अर्थ जोड्न चाहेका थिए । यो कुरा सो पोखरी परिसरमा प्रतिष्ठापित कुलदेवता/देवालीदेवताका आधारमा पनि जान्न सकिन्छ । प्रत्येक वर्ष अक्षय तृतीयाको दिनमा र त्यसपछि आउने पहिलो आइतबार वा बिहीबारका दिनमा भक्तपुरको विविध जात वा थरका समुदायले सिद्धपोखरी, भाज्यापोखरी, कमलपोखरीलगायत यस रानीपोखरीमा आएर धुमधामका साथ कुलपूजा/देवालीपूजा गर्छन् । त्यसैगरी पाँच दशकअघिसम्म पनि सिद्धपोखरी, भाज्यापोखरीलगायतमा समेत पनि स्नान कर्म, देवतर्पण, श्राद्ध, पितृतर्पण गर्न आउने चलन रहेको ज्ञात हुन्छ । सिद्धपोखरीमा यो परम्परा आज पनि कायम छ ।

नेपालमा उत्तरलिच्छविकालतिर स्वतन्त्र रूपले चलेका, तान्त्रिक स्वरूपका अनेक शैव सम्प्रदाय, उपसम्प्रदायहरूमध्ये एउटा वीरशैव वा लिङ्गायत सम्प्रदाय

पनि थियो । शरीरमा शिवलिङ्ग धारण गर्नु यस सम्प्रदायको खास विशेषता हो । यस सम्प्रदायका आचार्य जङ्गम (लिङ्गीब्राह्मण) हुन् । भक्तपुरमा यस सम्प्रदायको गहिरो धार्मिक-सांस्कृतिक प्रभाव सातौँ शताब्दीदेखि रहिआएको देखिन्छ । विश्वेश्वर, वीरभद्र/विश्वनाथ भैरव+भद्रकाली वीरशैवहरूका कुलदेवता हुन् । भक्तपुरको प्रसिद्ध बिस्केट जात्राका देवता पनि विश्वनाथभैरव+भद्रकाली हुन् । बिस्केट-संस्कृति यही सम्प्रदायको लोकप्रियताको उपज थियो भन्दा अतिशयोक्ति नहोला । नेपालमा यस सम्प्रदायको एक मात्र प्रधान मठ 'जङ्गममठ' हो जुन भक्तपुर राजदरबार समीपस्थ दक्षिणस्थित टौमढीटोलमा छ । जस्तो भारतको काशीस्थित जङ्गमबाडी मठ, उस्तै नेपालको भक्तपुरस्थित जङ्गममठ । दुवै देशका उही भैरवनाथ । उही भैरवनाथको शिर भने नेपालको भक्तपुरमा र शरीर भने भारतको काशीमा ! भक्तपुरको सांस्कृतिक जीवनमात्र नभएर तात्कालिक मल्ल राजाहरूसमेत वीरशैव मतबाट प्रभावित थिए । यसैले यो सम्प्रदायलाई पनि राजकीय संरक्षण प्राप्त थियो । विश्व मल्ल, गङ्गा रानी, त्रैलोक्य मल्ल, त्रिभुवन मल्ललगायत जगज्योतिर्मल्ल उदाहरणीय छन् । जगज्योतिर्मल्लले रानीपोखरी बनाउन लगाएपछि यस पोखरीमा प्रतिष्ठापित चतुर्मुख शिवलिङ्ग, भवानीशङ्करलगायत वासुकिको नित्य एवं वार्षिक पर्व पूजा गर्ने अभिभारा जङ्गममठलाई दिएको विदित हुन्छ । भक्तपुर जङ्गममठका पूर्वमठाधीश स्व.राममणि जङ्गम, भरतमणि जङ्गमहरूका अनुसार करिब चार दशकअघिसम्म पनि सो परम्परा चलेको थियो । तर, नेपाली सेनाले विसं २०४० सालतिर त्यहाँ तारबार लगाएपछि भने बाहिरबाट पूजा गर्न सम्भव नभएपछि टुटेको छ ।

राजधानी शहर र यसको आसपासका अनुपम कलाकृतिको संरक्षण, संवर्द्धन गर्दै नूतन कलाकृतिसमेत थपेर शहरलाई सुन्दरीकरण गर्ने भक्तपुरका एक प्रसिद्ध राजा जितामित्र मल्ल पनि हुन् । यस कुराको एउटा उदाहरण रानीपोखरी पनि हो । ४८ वर्षअघि, आफ्ना बाजेका पालामा, कान्तिपुरका राजाले बिगारिदिएको रानीपोखरीलाई उनले नेसं ७९८ (विसं १७३५), माघशुक्ल श्रीपञ्चमीका दिनमा जीर्णोद्धार गरी यसको सुन्दरता फर्काउन सफल भए । त्यस अवसरमा 'मालश्री' राग/भजनकीर्तनसँगै आफूले निमन्त्रण गरेका कान्तिपुर र ललितपुरका राजाहरूलाई हर्षोल्लासका साथ स्वागत गरेका थिए ।

जसरी भक्तपुरको रानीपोखरी भक्तपुर राजदरबारदेखि पश्चिममा रहेको छ, उसै गरी कान्तिपुरको रानीपोखरी हनुमानढोका राजदरबारदेखि पूर्वमा छ । यताबाट

तत्कालीन समयमा जो कोही पनि सजिलैसित ती पोखरीहरू हुँदै हेर्दै, पवित्र तीर्थस्थलकै रूपमा तीर्थस्नान, दर्शनपूजन गर्दै देश वा शहर जान आउन सक्थे र सोही अभिप्रायले समेत बनेका थिए भन्ने कुरा विदित हुन्छ । त्यसै गरी मल्लकालमा राजनीतिक एवं कूटनीतिक दृष्टिले समेत सिद्धपोखरी रानीपोखरीहरू महत्त्वपूर्ण थिए । सहरी सीमाबाहिरका नाकामा यी पोखरीहरू खुला आकाशमुनिका खुला स्थानमा भएकाले कान्तिपुर, ललितपुर र अन्य राज्यका राजा, मन्त्री, भारदार आउँदा भक्तपुरका शासकहरू यहाँसम्म आएर स्वागत गर्दै देशभित्र लान्थे । स्थानीयवासीका अनुसार यहाँ उहिले रानीपोखरीको नगरप्रवेश नाकामा दायाँ-बायाँ एक जोडी विशाल प्रस्तरसिंह स्थापित नगरप्रवेशद्वारसमेत बनेको थियो । यो द्वार भत्किएपछि त्यहाँका प्रस्तरसिंहहरू उठाएर ल्याई हालको भार्वाचोढोकाका दायाँ-बायाँ राखिएका थिए जुन अद्यापि देख्न सकिन्छ । नेपालमण्डलका मल्ल राजाहरू राजनीतिक, कूटनीतिक वार्ता गर्ने उपयुक्त थलो रानीपोखरी एवं पोखरीको डिलका सत्तल थिए । विदेशबाट स्वदेश फिरेका, तीर्थयात्राबाट सकुशल फर्केका आफन्तहरूलाई सिद्धपोखरी, रानीपोखरीसम्म सांस्कृतिक-जुलुसले धुमधामका साथ बाजागाजा बजाएर लिन गई देश वा शहर भित्र्याउने चलन चार-पाँच दशकअघिसम्म पनि खुब चलेको थियो । बदलिँदो परिवेशमा यो संस्कृतिले पनि अन्तिम सुस्केरा हालिसकेको छ ।

मल्लकालको अवसानसँगै हजारौँ वर्षदेखि समृद्ध रहिआएको उच्चकोटिका, एकले अर्कोलाई उछिन्ने गरी बनेका कला वास्तुकलाको बेजोड लहर पनि शान्त हुनपुग्यो । त्योसँगै विश्वश्रेणीका शिल्पी हातले पनि विश्रान्ति पाउँदै आए । रानीपोखरीको पनि त्यही नियति छ, रानीपोखरी मध्यभागमा वासुकि नाग पनि छैन । त्यहाँ वासुकि नाग रहने काष्ठस्तम्भको ठूटो अवशेष मात्र छ । पोखरीको दक्षिणपट्टि प्रतिष्ठापित भवानीशङ्कर, चतुर्मुख शिवलिङ्गका सुन्दर मूर्तिहरू शिरविहीन सालिक, पद्माकृति, सत्तलका अवशेष आदि यत्रतत्र छरिएर, झारपातले पुरिएका छन् । ढुङ्गेसिँढी खोज्नुपर्ने अवस्थामा पुगेको छ ।

•••

समयको मारले निकै जीर्ण भइसकेको एउटा मल्लकालीन सत्तल रानीपोखरीको दक्षिणपट्टिको डिलको मध्यभागमा थियो । उहिल्यै जीर्ण भएर ठाउँ-ठाउँमा यसका छाना, गारो भ्वाङ पर्दै ह्वाङह्वाङती देखिन थालेपछि सात दशकअघिका लोकजीवनले यसलाई 'ह्वाङ्ह्वाङ्-पाटी' भन्न थाले । यो अरू सत्तलभन्दा केही भिन्नै शैलीस्वरूपमा बनेको अनौठो, सुन्दर सत्तल थियो । यसको मोहडा दक्षिणतर्फ फर्केको दुईतले थियो

भने उत्तरतर्फ यो एकतले थियो। यसको दक्षिणपट्टि छिँडी तलामा अर्धगोलाकार, प्रस्तरनिर्मित प्रवेशद्वार बनेको थियो। सो द्वार छेपु, मकराकृति आदि सुन्दर आकृतिहरूले सजिएको कलात्मक द्वार थियो। पोखरी पस्ने मुख्य द्वार पनि यही थियो। सो द्वारबाट भित्र पसेपछि बनेको ठाडो ढुङ्गेसिँढी हुँदै पोखरीमा पुगिन्थ्यो। सो सत्तलको उत्तरपट्टिको भित्तामा जगज्योतिर्मल्ल र उनका नाति जितामित्र मल्लले राख्न लगाएका शिलालेख थिए। मलाई लाग्छ, अत्यन्त जीर्ण अवस्थामा पुगेर पनि खडा रहेको सो सत्तल मैले हेर्दहिँदै प्रत्येक वर्षको वर्षात, घाम र हावाहुरीका मारले गल्दै गयो र विसं २०४० सालपश्चात् कुन बेला गर्ल्याम्मै ढलेर पाताल हुन पुग्यो पत्तै पाइएन। यसका अवशेष त अद्यापि त्यहीँ छन् र जगज्योतिर्मल्ल र जितामित्र मल्लले राख्न लगाएका शिलालेखहरू पनि त्यही अवशेषमा पुरिन पुगेका छन् र खोतलेर हेरेको खण्डमा पुनः पत्ता लाग्नेछन् भन्ने कुरा निश्चितप्रायः छ।

ललितपुरको हरसिद्धि नाच, कान्तिपुरको नरदेवी नाच बाह्र वर्षमा एकपल्ट भक्तपुर राजदरबारमा देखाउन ल्याउने चलन छ। उहिले यी प्रसिद्ध नाचका गणहरू भक्तपुर आउँदा सर्वप्रथम रानीपोखरीको यही सत्तलमा विश्राम गर्थे र औपचारिक सूचना पाएपछि उनीहरूलाई स्वागत गरी शहरभित्र लाने प्रबन्ध हुन्थ्यो। धार्मिक-सांस्कृतिक महत्त्व बोकेको सो सत्तल जीर्ण भएर ह्वाङ्ह्वाङ्-पाटीमा परिणत भएसँगै त्यो संस्कृति पनि हराउन पुग्यो।

मल्लकालमा नेपालमण्डलका राजा, मन्त्री, भारदार आदि उच्चपदस्थ व्यक्तित्वहरूसमेत जम्काभेट हुने यो सत्तल पाताल भएसँगसँगै योसित जोडिएको एउटा संस्कृति पनि सुस्ताउन पुग्यो जुन संस्कृति मल्लकालको अवसानपछि भने उदाउन पुगेको देखिन्छ। वि.सं. १८२६ मा गोर्खालीहरूले भक्तपुर पनि जितेपछि मल्लकालीन भक्तपुर राजदरबारको राजनीतिक महत्त्व रहेन। मल्लहरूको मूल राजकीय बासस्थान यही दरबार थियो। यसैले यो नेपालमण्डलको सांस्कृतिक मूल थलोको रूपमा पनि रहिआएको थियो। मल्ल वंशको अवसान भए तापनि शाह वंशको 'राजतन्त्र' ले निरन्तरता पाएको थियो। त्यसपछि कान्तिपुर नेपालको राजधानी भयो र सोहीअनुरूप मल्लकालीन हनुमानढोका राजदरबार नयाँ वंशको राजकीय बासस्थान बन्न पुग्यो। भक्तपुरको सांस्कृतिक पहिचान बोकेको एक विशिष्ट पर्व बिस्केट जात्रा हो। यो जात्रा आरम्भ हुनु एक दिनअघि हनुमानढोका राजदरबारबाट राजप्रतिनिधिको रूपमा राजकीय खड्ग ल्याउने चलन थियो। सो खड्ग विधिवत् यही रानीपोखरीको सत्तलमा ल्याएर राखिन्थ्यो। त्यसपछि

भक्तपुरतर्फका सम्बद्ध सांस्कृतिक समूहले त्यहाँ पुगी मुहाली बाजा (पञ्चेबाजा) बजाएर शहर भित्र्याउने चलन थियो । अब त्यो सत्तल हाम्रोसामु छैन, त्यो सित गाँसिएर बाँचेको संस्कृति पनि छैन ।

व्यवस्थित बस्ती बसाइ र खुला स्थान एउटै सिक्काका दुई पाटा हुन् । परम्परित धारा, कुवा, पोखरी, मठ, मन्दिर, चैत्य, विहार, सत्तल, पाटीपौवा गौचरन/चउर, खुला आकाशमुनिका खुला सम्पदा हुन् । ती हाम्रो देशका खुला सङ्ग्रहालय पनि हुन् । ती रहेसम्म सांस्कृतिक जीवनले सास फेर्न पाउँछन् र नरहे मर्छन् । पाँच दशकअघिसम्म पनि नेपालमण्डल संस्कृति र प्रकृतिको अनुपम मेलले सिँगारिएको सुन्दर बगैंचा थियो । आज यो अनेक कारणले कसरी कुरूप बन्दै गइरहेको छ त्यो सबैमा विदितै छ । यो बगैंचाका सुन्दर सम्पदाहरूमध्येको एउटा रानीपोखरी पनि हो । यो सम्पदा पहिले सांस्कृतिक जीवनको हो र त्यसपछि मात्र सरकार र सेनाको हो भन्ने कुरालाई पनि बिर्सनुहुन्न । यसैले नेपाली सेनाले पनि तारबार लगाएर हैन, हटाएर, सांस्कृतिक जीवनसित कुममा कुम मिलाएर यसलाई पुनर्जीवन दिने पुण्य कार्यमा लाग्दा सबैको कल्याण हुनेछ भन्ने कुरामा दुईमत नहोला ।

सम्पदालाई बिगारेमा पाप लाग्ला, सपारेमा पुण्य मिल्नेछ भन्ने कुरा जगज्योतिर्मल्ल र जितामित्र मल्लले राख्न लगाएका शिलालेखमा खुलाएका छन् । सिद्धपोखरीको उद्धार गर्नमा अपार सफलता पाएको भक्तपुर नगरपालिकाले अहिले यस शहरका अनेक सम्पदालगायत भाज्यापुखू र यही रानीपोखरीको पुरानै शैली स्वरूपमा उद्धार गर्ने पुण्य कार्यमा लागिपरेको छ । भक्तपुर नगरपालिकालाई निश्चय नै पुण्य मिल्नेछ । बिनाविवाद कान्तिपुरको रानीपोखरीले पनि पुरानै शैलीमा सँगसँगै उठ्ने अवसर पाओस् ।

कान्तिपुर, २०७५ मङ्सिर १५ गते

भक्तपुरको ऐतिहासिक न्हू पुखू

• cfd wfe8]n

भक्तपुर नगरपालिकाले विगत ५ वर्षयता पुनर्निर्माण तथा जीर्णोद्धार गरेका सम्पदाहरूमा एक महत्त्वपूर्ण सल्लाधारीस्थित न्हू पुखू अर्थात् रानी पोखरीको नाम अग्रपङ्क्तिमा आउँछ । भक्तपुर नगरपालिकाले वि.सं.१८९१, वि.सं.१९९० र वि.सं. २०७२ सालको भूकम्पबाट क्षति पुगेका कैयौँ मल्लकालीन सम्पदाहरूको लगभग पुनर्निर्माण तथा जीर्णोद्धार गरिसकेको अवस्था छ । हालैमात्र ग:हितिस्थित लक्ष्मीनरसिंह मन्दिरको जग शिलान्यास र भक्तपुर लाय्कूस्थित वत्सला मन्दिरको उद्घाटन यसको अर्को उपलब्धि भएको छ । यसै क्रममा लामो समयदेखि सैनिक घेराभित्र सीमित रही सर्वसाधारणको पहुँच बाहिर रही लुप्त हुन लागेको न्हू पुखूको पुनर्निर्माण करिब सम्पन्न भइसकेको छ । न्हू पुखूको प्रवेशद्वारको रूपमा रहेको ह्वाङ् ह्वाङ् पाटीको पुनर्निर्माणले फेरि एक पटक भक्तपुरले आफ्नो सौन्दर्य देखाउने र इतिहास सम्झने अवसर पाएको छ ।

न्हू पुखूको इतिहास

भक्तपुर नगर एक ऐतिहासिक, सांस्कृतिक एवम् सम्पदाले भरिपूर्ण नगर हो । किरातकालमै खोपृङ् नामले बस्ती बसिसकेको यो नगर लिच्छविकालमा आइपुग्दा एक विकसित सभ्य नगर भैसकेको ज्ञात हुन्छ । लिच्छवि राजा आनन्ददेवले स्थापना गरेको भक्तपुर समस्त नेपालमण्डलको राजधानी बन्ने सौभाग्य प्राप्त भएको थियो । लिच्छवि राजा आनन्ददेवदेखि यक्ष मल्लसम्म करिब ३६७ वर्षसम्म राजधानी रहेको भक्तपुरले मूर्त र अमूर्त सम्पदाले धनी बन्ने मौका पायो ।

भक्तपुरको कला, संस्कृति, सम्पदा, भाषा, साहित्यलगायत हरेक क्षेत्रको समुचित विकास भयो । भक्तपुर नगरभित्र पाइने प्रशस्त मठमन्दिर, देवालय, शिवालय, दरबार, पाटी-पौवा, सत्तल, ढुङ्गेधारा, दबुलि, घाट, पोखरी, जलद्रोणीलगायतका सम्पदाहरू यसका प्रमाण हुन् । यसमा नेपालकै एक सानो नगर भक्तपुरभित्र भेटिने ४ दर्जनभन्दा बढी पोखरीहरूले यहाँको सम्पदाको महत्त्व थप उजागर हुन्छ । भक्तपुर नगरभित्र क्षेत्रफलको हिसाबले सबैभन्दा ठूलो तः पुखु (सिद्ध पोखरी) देखि सबैभन्दा सानो चोर्चा पोखरीजति महत्त्वपूर्ण छ, मौखिक आख्यानले भरपुर इतिहास बोकेका कैयौँ पोखरीहरू पनि त्यतिकै महत्त्वले भरिएका छन् । जुन धार्मिक, सांस्कृतिक एवम् ऐतिहासिक दृष्टिकोणले समेत अत्यन्त महत्त्वका छन् । यसमा भक्तपुर नगर स्थापनासँग जोडिएको भौल्वा पुखू (भोलाछेँ पोखरी), बिस्केट जात्रासँग जोडिएको गलसी पोखरी तथा सिद्ध पोखरी, तान्त्रिक विधिले गुह्य रूपले बनेको नःपुखु, दिनको तीनचोटि पानीको रङ्ग फेरिने गरुडकुण्ड पोखरी, पूर्वजन्ममा आफ्नो रूप देखाउने भनिएको मार्कण्डेय तलाउ, दिनदिनै मान्छेको भोग लिने भनिएको च्याम्हासिंह पोखरीजस्ता थुप्रै पोखरीहरूले भक्तपुर धनी छ । यसमा एक उल्लेख गर्नुपर्ने पोखरी न्हू पुखू पनि हो ।

न्हू पुखू अर्थात् रानी पोखरीको नाम आउनासाथ हाम्रो ध्यान काठमाडौँतिर जान्छ । भक्तपुरमा पनि रानी पोखरी छ भन्ने थाहा पाउँदा सबै आश्चर्यमा पर्छन् । भक्तपुरको न्हू पुखू नगरको पश्चिमभेगमा रहेको छ । भक्तपुर नगरको पश्चिम भेगमा इनागाःदेखि चोंगापाखेसम्म तःपुखू, नःपुखू, भाजुपुखू, न्हू पुखू, इनमा पुखूजस्ता पोखरीहरू रहेका छन् । एकै ठाउँमा यति धेरै पोखरीहरू हुनुको पछाडि यो ठाउँ प्राचीनकालदेखि नै नगर प्रवेश गर्ने मुख्य मार्ग नै हो भन्ने देखिन्छ । नगर प्रवेश गर्ने मार्गको छेउछाउमा शोभाको निम्ति पोखरी हुनु पूर्वीय वास्तुशास्त्रको सिध्दान्त नै भएको सन्दर्भमा भक्तपुर नगर प्रवेश गर्ने यो मार्गमा एकभन्दा बढी पोखरीहरू हुनु, त्यसमा नगरको सबैभन्दा पुछारमा रहेको न्हू पुखू आफैमा महत्त्वपूर्ण छ ।

सल्लाघारीको उकालो नाघ्नासाथ बाटोको उत्तरतर्फ यो पोखरी रहेको छ । पोखरीको पश्चिम र उत्तरतर्फ ओरालो छ भने दक्षिणतिर सल्लाको जङ्गल र भिरालो परेको छ ।

भक्तपुरका मल्ल राजाहरूमा यक्ष मल्लपछि राय मल्ल, भुवन मल्ल, विश्व मल्ल, त्रैलोक्य मल्लहरूको शासनकाल सम्पदाको दृष्टिकोणले त्यति महत्त्वपूर्ण हुनसकेन । ने.सं.७२३ देखि ने.सं.७५९सम्म भक्तपुरमा शासन गरेका जर्गज्योर्ति मल्लको समय सम्पदालगायत यहाँको कलासंस्कृति, भाषा, साहित्य, नाचगानजस्ता विविध क्षेत्रको समूचित विकास भएको थियो । कान्तिपुर र ललितपुरका राजाहरूको

अगाडि फूर्तिसाथ शासन गर्ने पहिलो राजा पनि ऊ नै हुन् । आफनो शासनकालमा उनले भक्तपुर लाय्कूमा चौकोट दरबार, भण्डारखाल दरबार तथा पोखरी, लामो सत्तललगायत तलेजुभित्र कैयौँ सम्पदाहरू निर्माण गर्न लगाए । सिपाडोलको डोलेश्वर मन्दिर पनि उनकै कृति हो । यसबाहेक उनले भक्तपुर नगरको पश्चिमभेगको चोंगापाखेनेर थुम्कोमा एउटा अति आकर्षक पोखरी बनाउन लगाए । आफ्नी रानी राजलक्ष्मीको सम्झनामा करिव ३२ रोपनी क्षेत्रमा अति राम्रा बगैंचा, कलात्मक द्वार भएको सत्तल, सुनको छाना तथा गजुर भएको देवल, सुनको नागसहितको अति भब्य पोखरी ने.सं. ७५० मा निर्माण गर्न लगाए । पूर्व पश्चिम लाम्चो यो पोखरी अत्यन्त आकर्षक रहनुको साथै चारैतिर घुमफिर गर्न समेत मिल्थ्यो । पोखरीको दक्षिण दिशाबाहेक तीनतिर अत्यन्त राम्रा राम्रा बोटबिरुवाहरूले सजिएको बगैंचा र पोखरीको बीचमा सुनको नागले तथा चारैतिर बहुमूल्य कलाकृतिले सजिएको हुँदा यो पोखरी रानी झैँ सुन्दरी मानी पोखरीको नामकरण नै रानी पोखरी भएको कहावत छ । जतिबेला काठमाडौँको रानीपोखरीको नामोनिशान नै थिएन ।

तत्कालीन समयमा यस्ता सम्पदाको मामिलामा भक्तपुर राज्य अगाडि नै थियो । तर केही समयपश्चात् भक्तपुरका राजा जर्गज्योर्ति मल्लको मृत्युपछि भक्तपुरमा नरेश मल्ल राजा हुनु र कान्तिपुरमा राजा लक्ष्मीनरसिंहलाई कैद गरी प्रताप मल्लले राज्य चलाएपछिको अवस्थामा ठूलो परिवर्तन आयो । अति महात्वाकाङ्क्षी प्रताप मल्लले ललितपुरका राजा श्रीनिवास मल्लको सहयोगमा पटक पटक भक्तपुरमा आक्रमण गरी नरेश मल्ललाई हायलकायल पारे । उनीपछि ५ वर्ष उमेरका राजा भएका जगतप्रकाश मल्लको समयमा समेत भक्तपुरमा आक्रमण गर्दैरहे । यसमा ने.सं.७८३ को आक्रमण पनि एक हो । भक्तपुरलाई पूर्व, पश्चिम र उत्तरबाट आक्रमण गर्ने क्रममा यो आक्रमण नगरको पश्चिम दिशाबाट भएको हो । नगरको पश्चिम दिशाबाट भक्तपुर लाय्कूमा आक्रमण गर्न आउँदा नगरको पश्चिम ढोका अर्थात् इटाछेँ ढोका खोल्न सकेन । त्यसपछि कान्तिपुरका सेना फर्कने क्रममा यही रानीपोखरी आक्रमणकारीहरूको तारो बन्यो । रानी पोखरीलाई क्षतविक्षत पारिदिए । कान्तिपुरका सेनाले ऐतिहासिक त:पुखु, न:पुखु, इनमापुखु आदिलाई बिगार्न सक्थे । तर रानी पोखरी नै बिगार्नुको कारण यो पोखरी अत्यन्त राम्रो थियो । तीन शहरमा यसको सुन्दरताको बयान हुन्थ्यो । स्वयं प्रताप मल्ललाई समेत यसबाट डाहा लागेको थियो । र रानी पोखरीलाई नै ताकेर बिगार्नु यही कारण हो । त्यतिबेला उनले रानी पोखरीबाट बहुमूल्य कलाकृतिहरू समेत लुटेर लगेको वंशावली तथा टिपोटहरूमा उल्लेख छ । जुन यसप्रकारको छ-

'सम्वत ७८३ ज्येष्ठशुक्ल अष्टम्यान्तिथौ ...थ्व वेलस ख्वप याकात तयाव

ख्वप जक लेनक महादु बिस्यतव ...थ्व वेलस याँया राजा प्रताप मल्ल यलाया श्रीनिवास मल्ल ख्वपया जगतप्रकाश मल्ल, जर्गज्योर्ति मल्लया पुखुलि गरपसि् देङाव बासिख मोर कायाव मसिरया लुपोललं गजुर कायाव याँया लासकुलस तय यना'

अर्थात् ने.सं. ७८३ ज्येष्ठ शुक्ल अष्टमी तिथी ... यस बखत भक्तपुरलाई एक्लो पारी भक्तपुरलाई ठूलो दु:ख दिइयो । यस बखत कान्तिपुरमा प्रताप मल्ल, ललितपुरमा श्रीनिवास मल्ल र भक्तपुरमा जगतप्रकाश मल्ल राजा हुनुहुन्थ्यो । जर्गज्योर्ति मल्लले बनाएको पोखरीको स्तम्भ ढालेर वासुकि नागको टाउको, मसिर (?) को सुनको छानाको गजुर लिएर कान्तिपुरको दरबारमा लगियो ।

यसरी रानी पोखरीबाट लुटेर लगेका सबै सामानहरू प्रताप मल्ल एक्लैले हड्पेको निहुँमा प्रताप मल्लदेखि श्रीनिवास मल्ल रिसाए । तर पछिल्ला वंशावली तथा ब्याख्याहरूमा जर्गज्योर्ति मल्लले बनाएको त्यो पोखरी तवपोखरी भनी लेखिएको छ, त्यो गलत छ । स्मरणीय छ, तवपोखरी वर्तमान सिद्ध पोखरी हो । पुराना वंशावली एवम् टिपोटमा रानी पोखरीलाई जर्गज्योर्ति मल्लया पुखू नै भनेको छ । र जितामित्र मल्लले पुन:निर्माण गरेपछि न्हू पुखू भनेको छ ।

यता भक्तपुरको रानी पोखरीबाट अत्यधिक प्रभावित भएका प्रताप मल्लले त्यसको ७ वर्षपछि कान्तिपुरमा एउटा भब्य पोखरी बनाउन लगाए । प्रताप मल्लले कान्तिपुरमा पोखरी बनाउँदा पोखरीको चारदिशामा एउटै ब्यहोराको चारओटा शिलापत्र राख्न लगाएको देखिन्छ । जुन शिलापत्रनुसार यो पोखरी ने.सं. ७९० आश्विन शुक्लपक्ष पूर्णिमाको दिन बनेको हो । भक्तपुरको रानी पोखरी लुटेको ७ वर्षपछि प्रताप मल्लले बनाएको कान्तिपुरको रानी पोखरीमा भक्तपुरबाट लुटिलगेको कुनै पनि सामग्री प्रयोग गरेको देखिँदैन । प्रताप मल्लले अति मनपर्ने छोरा चक्रवर्तेन्द्र मल्लको अल्पायुमा ने.सं. ७८९ मा निधन भएपछि अति शोकाकुल भई यी नै दिवङ्गत छोराको स्मृतिमा कान्तिपुर शहरको दक्षिण पूर्व कुनामा यो पोखरी बनाउन लगाएको हो । उक्त पोखरीलाई एउटा पवित्र तीर्थको रूपमा विकास गर्ने उद्देश्यले उनले बाग्मतीलगायत नेपाल तथा भारतका केही तीर्थस्थलहरूबाट जल ल्याई राख्न लगाएका थिए । यसक्रममा उनले भक्तपुर राज्यका विभिन्न तीर्थस्थलहरू जस्तै हनुमानघाट, वागेश्वर, डोलेश्वर, अनन्तलिङ्गेश्वर आदि तीर्थहरूको पनि जल ल्याई राख्न लगाएका हुन् । बाग्मतीबाट मात्र दश हजार छसय एकचालीस भारी जल रानीपोखरीमा राखेको थियो । यसरी यो पोखरी बनाउन प्रताप मल्लले ठूलो परिश्रम तथा प्रशस्त धन लगानी गरेको देखिन्छ । साथै यस पोखरीमा देवतर्पण वा पितृतर्पण गरेमा शिलापत्रमा उल्लिखित तीर्थहरूमा स्नान गरेको पुण्य होला भनी

उल्लेख गरेको छ । र पोखरीलाई विष्णुतीर्थसमेत भनिएको छ । यसबाट भक्तपुर र काठमाडौँको रानी पोखरी एउटै समयमा तथा एउटै उद्देश्यले बनेका पोखरीहरू होइन भन्ने थाहा हुन आउँछ । र काठमाडौँको रानीपोखरीभन्दा भक्तपुरको रानीपोखरी ४० वर्षले जेठो भएको पनि पत्ता लागेको छ । तर दुवै ठाउँको पोखरीको नाम रानीपोखरी वा न्हू पुखू भनिनुको पछाडि कुनै कारण हुनसक्छ ।

यता कान्तिपुरे सेनाले बिगारेको भक्तपुरको रानी पोखरी पुनः बनाउन भक्तपुरलाई १२ वर्ष कुर्नुपर्‍यो । यो पोखरीको पुनर्निर्माण कार्य राजा जितामित्र मल्लले ने.सं.७९६ बाट नै गरिसकेको देखिन्छ । कवि सिद्धिचरण श्रेष्ठसँग रहेको एक पुरानो धरपौको पत्र ६३–६४ मा रहेको यसको टिपोट यस्तो छ-

श्रीश्रीजगतज्योतिमल्लजुया पुखुरि मशिर मन्दप परि जिर्न उधार याङा श्री २ जयजितामित्र मल्लन याङा ।– ...थ्वते पुखुर जिन उधार याङाया गरप तयाया थ्वते ॥ याङा थाय पुखुरया फेरया उतरस याङा ॥ दिन सम्वत ७९६ ज्येष्ठ शुदि १० थ्व कुन्हु याङा ।

यसबाट नेपाल संवत् ७९६ मा जितामित्र मल्लले रानी पोखरीको पुनर्निर्माण गरिसकेको देखिन्छ । पोखरी बनाउने क्रममा 'मसिर' नामको अज्ञात वस्तुदेखि मण्डप, बगैंचा, पेटीहरू पुनः बनाएको उक्त पत्रबाट थाहा हुन्छ । कविवरसित रहेको उक्त धरपौको पत्र *१०६–१०७ मा पोखरीबारे टिपोट यसरी परेको छ-*

दाम थया खप्वसं गामस थया ल्याख ॥ मोटं ११० भोटस ॥ मोटं ११०० पनातिस ॥ मोटं १००० नारास ॥ मोटं ६०० साङास ॥ मोटं ७०० धरिक्षरस ॥ मोटं ३०० खनपुस ॥ मोटं १५० चौक्वाथस ॥ मोटं २२०० थेमिस ॥ मोटं ९०० बुदेश ॥ मोटं ३०० नकदेशस ॥ मोटं १२०० धखा ॥ मोटं ८०० छेभादिंर ॥ मोटं ६० वुहिवधखा ॥ मोटं ४० करमिनायक ॥

थ्वते खप्वस गामस दाम तया ॥

श्रीनिवास मल्लया तताया ॥ लुंतोरा १ द्रमो २२ ॥ मोटं ४० दस्पति ॥ कस्तुवेङ १ ॥ मुरमो ३ ॥ ताकापोर ३ मुरमो ७ ॥ देवाङ आसननो १ मरमो४ ॥ परिपु १ मुमो २ ॥ मोरसिरता ३० ॥ सेसाता ८॥...

श्री २ नृपेन्द्र ॥ लुंतो १ द्रमो २२ मुर ॥ मोटं ४० दस्पति ॥ कस्तुवेङ मुमो ३ ॥ ताकापोरमो ७ ॥ देवाङनो १ आसननो ४ ॥ मोकसिरता ३० ॥ सेसाता ८ ॥

श्री २ प्रार्थिवेन्द्र मल्ल ॥ मोटं ३२ दस्पति ॥ कस्तुवेङ मो ३ ॥ नो देवाङा दस्पति आसन ॥ परिपु १ मो २ ॥...

श्री २ महिपतिन्द्र ॥ मोटं ३२ दस्पति ॥ कस्तुवेङ मो २ ॥ देवाङ नं २ दस्पति ॥ आसन परिपु १ मो ६ ॥ मोकसिरता ३० ॥ सेसा ता ८...मो ४० यराव

प्याखन ता ६ मोकसिर ॥ मो ४० ता ६ मोकसिर याँया प्याखन ॥ मो १६ खप्वया प्याखन जुजु ॥ मो ६ चोछेया प्याखन ॥ मो ४ थेमिया प्याखन ॥ मो ६ एराया गामया प्याखन ॥ मो ४ कुम्हारप्याखन ॥ मो ४ दयितप्याखन ॥ मो २ पंचतारया वहिरया ॥... पुखुर ल्होडास तुक मोटं ६००० ॥ गजुरछा वाशिक तया रूपोर तया मसिरं परिफरे ल्होडा जुरो श्रीश्रीसुमति जय जितामित्र मल्लन ल्होडा जुरो ॥ ॥ पतिथा दिन सम्वत् ७९८ माघशुदि श्रीपंचमि कुन्हु याडा जुरो ॥

पुनर्निर्माण गर्दा पहिले कान्तिपुरले लुटिलगेको सामान फिर्ता पायो कि पाएन खुलस्त छैन । तर यो पोखरी पुनर्निर्माण गर्न भक्तपुरअन्तर्गतका गाउँ गाउँबाट सेवा कु कर उठाएको थियो । जसमा बनेपाबाट ११०, पनौतिबाट ११००, नालाबाट १०००, सांगाबाट ६००, धुलिखेलबाट ७००, खड्पुबाट ३००, चौकोटबाट १५०, थिमीबाट २२००, बोडेबाट ९०० नगदेशबाट ३०० र अन्य ठाउँ एवम् ब्यक्तिहरूबाट नगद र जिन्सी उठाएको यो पत्रबाट थाहा हुन्छ । त्यस्तै ललितपुरका राजा श्रीनिवास मल्लका दिदीले १ तोला २२ लाल सुन, ४० मोटं नगद एवम् अन्य सरसामान यो पोखरी बनाउँदा भक्तपुर पठाएको थियो । यस्तै सहयोग तत्कालीन कान्तिपुरका राजा नृपेन्द्र मल्ल र उनका दुई भाइहरू प्रार्थिवेन्द्र मल्ल र महिपतिन्द्र मल्लले पनि गरेको देखिन्छ । यसबाट राजा जितामित्र मल्लले भत्के बिग्रेको सो पोखरी पुनः निर्माण गर्ने क्रममा तत्कालीन समयको मोरु ६००० खर्च गरेको थियो । जुन ठूलो धनराशी हो ।

ने.सं. ७९८ माघ शुक्ल पञ्चमी याने श्रीपञ्चमीको दिन पोखरी पुनर्निर्माण गरिसकेको खुशीयालीमा कान्तिपुरका राजा नृपेन्द्र मल्ल र ललितपुरका राजा श्रीनिवास मल्ललाई भक्तपुरको रानीपोखरीमा निमन्त्रणा गरी भब्य स्वागत गऱ्यो । र त्यहाँ भक्तपुर, कान्तिपुर र ललितपुरका ठाउँ ठाउँका नाचहरू पनि प्रदर्शन भएको थियो । जुन नाचहरूमा सर्वोत्कृष्ट नाचलाई नगदसमेत पुरस्कार स्वरूप प्रदान गरेको थियो । जसमा कान्तिपुर र ललितपुरका नाचहरूलाई क्रमशः ४०–४० मोरु नगद दिएको उल्लेख छ । यसरी राजा जर्गज्योर्ति मल्लले ने.सं. ७५० मा बनाउन लगाएको सो पोखरी त्यसको ४८ वर्षपछि पुनर्जीवन पाई तीन शहरकै एक रमणीय पोखरी बन्न पुग्यो । र जितामित्र मल्लले नयाँ पोखरीको रूपमा विकास गरेपछि यो पोखरीलाई न्हू पुखू (नयाँ पोखरी) पनि भनिन थाल्यो । यसबाट रानी पोखरी र न्हू पोखरी एउटै पोखरी हुन् भन्ने देखिन आउँछ । यता काठमाडौँको रानीपोखरीलाई पनि रानी पोखरीको साथै मल्लकालमा न्हू पोखरी भन्नु काकताली मात्र हो वा त्यसभित्र केही कारण छ त्यो विचारणीय हुन आउँछ ।

रानी पोखरीका केही विशेषता

भक्तपुरमा रहेका तलेजुभित्रको सुन्धारा पोखरी, थालाछेँको नाग पोखरी पनि सुनको नागले सजिएका पोखरी हुन् । इतिहासमा रानी पोखरीको सुनको नागलगायत अन्य बहुमूल्य कलाकृति प्रताप मल्लले लुटिलगेको तथ्य ब्यहोरा जानकारी नै छ । तर सो पोखरीको मध्य भागमा सुनको नाग ठड्याउने काठको खाँबो बाँकी नै छ । यसपटक पोखरी पुन:निर्माणको क्रममा सो खाँबोमा पहिले झैँ नागको शालिक पुनर्स्थापना गरिसकेको छ । रानी पोखरीको नागको मूर्ति रहनुलाई यहाँ विशेष महत्त्व यसकारण दिएको छ कि एउटै रेखामा रहेको रानी पोखरी, सिद्ध पोखरी र न: पोखरी बीच सम्बन्ध भएको मानिन्छ । सुनको नाग रहेको रानी पोखरी नागको टाउको हो भन्ने गरिन्छ । बीचको सिद्ध पोखरी नागको जिउ हो भने सबैभन्दा पुछारको पोखरी न: पोखरी नागको पुच्छर हो भन्ने कहावत छ । यसकारण यी तीनओटै पोखरी एउटै नाग हुन् भन्ने चलन छ ।

यो पोखरीको अर्को एक विशेषता भक्तपुरका सिद्धपोखरी, कमलविनायक पोखरी, न:पोखरी झैँ धार्मिक सांस्कृतिक महत्त्वको हुनु हो । विशेष गरी यो पोखरीको डिलमा स्थापित दिगुद्य:ले यसको पुष्टि हुन्छ । यी सबै दिगुद्य:हरू ने.सं. ७५० पछि मात्र यहाँ स्थापना भएका हुन् । यहाँ थ:नेका प्रजापतिहरू, क्वनेका जोन्छे, बँयजु, ध्वजु, बजिमय र बाटाजुहरूको दिगुद्य: प्रमुख छन् । यसबाहेक शिल्पकार, गोसाईलगायतका दिगुद्य: रहेको छ । अक्षय तृतीयाको दिन रानी पोखरीमा दिगु पूजा गर्ने परम्परा छ । कथंकदाचित त्यसबेला पूजा रोकिए त्यसपछि आउने आइतबार वा बिहीवार यहाँ पूजा गर्ने चलन छ । परम्परादेखि चल्दै आएको दिगु पूजाले यो पोखरीको महत्त्व थप वृद्धि हुन्छ । साथै यो पोखरीको दक्षिण दिशामा शिवलिङ्ग स्थापित छ ।

पोखरीको दक्षिण दिशामा मूल सडकसँगै प्रवेशद्वारसहितको सत्तलपाटी छ । ढुङ्गाको कलात्मक द्वार भएको यो सत्तलपाटीको भित्रपट्टि आरामसँग बसी पोखरीको दृश्य हेर्न मिल्छ । जसलाई ह्वाङ् ह्वाङ् पाटी भनिन्छ । ऐतिहासिक यो पाटीको आफ्नै महत्त्व छ । मल्लकालमा भक्तपुर नगर प्रवेश गर्ने मुख्यद्वार सल्लाघारी भएको सन्दर्भमा नगर प्रवेशको क्रममा सिधै नगरभित्र जान पाउँदैन । यही पाटीमा रहन दिन्छ । पछि दरबारको आदेश पाएपछि मात्र नगर प्रवेश गर्न दिन्छ । ने.सं. ८८९ मा गोर्खाली सेनाले भक्तपुर विजय गरेपछि कान्तिपुरलाई राजधानी बनाई पृथ्वीनारायण शाह त्यही रहन थाले । यता रणजित मल्लसँग उनकी कान्छी रानी र कान्छा छोरा अवधुतसिंह मल्ल पनि काशीवासमा गए । मीतको नाता लगाई यहाँको वस्तुस्थिति सबै बुझी राज्य हत्याउने पृथ्वीनारायण शाहसँग अवधुतसिंह

साह्रै रिसाएका थिए । कसरी पृथ्वीनारायण शाहको वध गर्ने र गुमेको राज्य फिर्ता लिने भन्ने उद्योगमा उनी लागिरहे । यसकारण वनारस पुगेपछि रणजित मल्ल सँगै गएका अवधुतसिंह चूप लागेर बसेनन् । पृथ्वीनारायण शाहका उग्र विरोधी कर्ण सेन भेटेपछि उनीहरू बीच एउटा गोप्य वार्ता भयो । जसमा पाटनका प्रधानहरू र भक्तपुरबाट भवानीसिंह सामेल भए । वार्ताअनुसार भवानी सिंहले पृथ्वीनारायण शाहलाई मार्ने गुप्त तानाबुना बुनियो । तर यो गोप्य वार्ताको सुराकीमार्फत भक्तपुरको जिम्मा लिएर बसेको कालीदासले थाहा पाई पृथ्वीनारायण शाहमा जाहेर भयो । वि.सं. १८२७ चैत्र ११ गते भक्तपुर आउँदै गरेका पृथ्वीनारायण शाह सल्लाघारीको उकालो काटिसकेपछि ह्वाङ ह्वाङ पाटीनिर आइपुग्दा यही रानी पोखरीभित्र लुकेर बसेका सर्दार भवानी सिंह र अरू केही सहयोगी सिपाहीले म्याना रोकी तरवार निकाल्न खोज्दा म्यानमै अड्केछ । त्यही बेला तुरुन्त गोर्खाली पक्षका हर्ष पन्थले तरवार झिकी भवानी सिंहलाई काटेछ । भनिन्छ, त्यही निहुँमा भवानी सिंहका आसपासे, पाटनका केही प्रधानहरू तथा भक्तपुरका केही मल्लहरू गरी करिव ३०० भन्दा बढी मानिसलाई महाकाली पीठपारि खासाङखुसुङ खोला छेउ हत्या गरियो । ह्वाङ ह्वाङ पाटीले इतिहासको त्यो घटना स्मरण गराउँछ ।

आजभन्दा ३९२ वर्ष अगाडि जर्गज्योर्ति मल्लले निर्माण गरेको पोखरी जसरी ४८ वर्ष पछि जितामित्र मल्लले पुनर्निर्माण गरेपछि न्हू पुखू अर्थात् नयाँ पोखरी बन्यो, ठीक त्यसै गरी ३९२ वर्षपछि भक्तपुर नगरपालिकाले यो पोखरी पुनर्निर्माण गरेको छ । त्यति मात्र होइन, जितामित्र मल्लले नेपाल संवत् ७९८ माघ शुक्ल पञ्चमी अर्थात् श्री पञ्चमीको दिन यो पोखरीको पुनर्निर्माण गरेको इतिहासलाई सम्झेर भक्तपुर नगरपालिकाले यस वर्षको श्री पञ्चमीकै दिन न्हू पुखूको उदघाटन भब्य रूपमा गर्न पाए इतिहास पुनः दोहरिनेछ ।

सन्दर्भ सामग्री

१. हाम्रो सम्पदा, वर्ष ६, अङ्क १७, २०६३

२. नेपालको सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक दिग्दर्शन-लीलाभक्त मुनंकर्मी

३. पूर्णिमा, वर्ष १४, अङ्क ४

४. पूर्णिमा, अङ्क २

५. भक्तपुरका मल्ल राजासँग सम्बन्ध राख्ने धरपौका केही ऐतिहासिक सारांश– शंकरमान राजवंशी

६. श्री ५ पृथ्वीको संक्षिप्त जीवनी ।

कमजोरी लुकाउन सेना गुहार्नु बेठीक रानीपोखरी पुन:निर्माण जिम्मा भक्तपुरलाई दिउँ

• uf}Laxfb/ sfs{

भक्तपुरमा रानीपोखरी बनेको ४० वर्षपछि कान्तिपुरमा राजा प्रताप मल्लले वि.सं. १७२७ मा रानीपोखरी निर्माण गराएका थिए । यो आजभन्दा ३४८ वर्ष पहिले हो ।

उनले छोरा चक्रवर्तेन्द्र मल्लको मृत्यशोकमा डुबेकी रानीलाई सान्त्वना दिन र मन बहलाउन रानीपोखरी निर्माण गराएका थिए भनिन्छ ।

२०७२ वैशाख १२ को भुइँचालोले रानीपोखरी बीचको बालगोपालेश्वर मन्दिर भत्कियो । यो भाइटीकाको दिनमात्र खुला हुन्थ्यो । यसको पुन:निर्माण टुङ्गो लाग्न सकेको छैन । पुन:निर्माणमा विवाद आइरहेका छन् ।

बालगोपालेश्वर मन्दिर कस्तो बनाउने ?

मन्दिर र रानीपोखरी पुन:निर्माण सम्बन्धमा पुरातत्त्व विभागका पूर्वमहानिर्देशक विष्णुराज कार्कीको संयोजकत्वमा काठमाडौँ महानगरपालिका, पुन:निर्माण प्राधिकरण र पुरातत्त्व विभागसमेतका ११ सदस्यीय विज्ञ टोली गठन भएको थियो । टोलीले बीचको मन्दिर प्रताप मल्लकै पालाको स्वरूपमा ग्रन्थकुट (शिखर) शैलीमा निर्माण गर्नुपर्ने सुझाव दियो । विभागका विज्ञले भने सहमति जनाएनन् ।

जङ्गबहादुरको पालामा नयाँ स्वरूपमा बनेको यो मन्दिर १९९० सालको भुइँचालोमा भत्केपछि जुद्धशमशेरले अहिलेको गुम्बज शैलीमा पुन:निर्माण गराएका थिए । यसमा प्यागोडा वा छत्रे शैलीमा छानाको तहतह बनाएर लगिन्छ । शिखर शैलीमा भने तलबाट माथितिर क्रमश: सानो हुँदै चुच्चो पारेर बनाइन्छ । टुप्पामा गजुर हालेर टुङ्ग्याइन्छ ।

प्रुसियाका राजकुमार वाल्डमारसँग आएका कलाकारले लेखेको रानीपोखरीको चित्र

अहिले सबभन्दा पुरानो प्रताप मल्ल पालामा बनेको शिखर शैलीको रानीपोखरीको मन्दिरसहित चित्र देखिन आयो । सन् १८४५ (विसं १९०२) फेब्रुअरीमा तत्कालीन प्रुसियाका राजकुमार वाल्डमार तिब्बत भई नेपाल घुम्न आएका थिए । उनका साथ आएका कलाकारले बनाएको चित्रमा शिखर शैली देखिन्छ । उक्त चित्रमा रानीपोखरीको स्वरूप र मन्दिर मात्र होइन, पृष्ठभूमिमा स्वयम्भु र नागार्जुन डाँडोसमेत हालकै अवस्थाको देखिन्छ ।

यो चित्रलाई उनीभन्दा १ सय २४ वर्षअगाडि नेपाल आएका इटालीका जेस्विट् इप्पोलिटो डेसिडेरीले तिब्बतबाट भारत फर्कने क्रममा गरेको यात्रा विवरणले पनि पुष्टि गर्छ भनी ऊ नै विभागका पूर्वमहानिर्देशक कार्कीले भनेका छन् ।

भारतपछि नेपालको बेलायती रेसिडेन्सीमा सर्जन भएर हेनरी एम्ब्रोस ओल्डफिल्ड आएका थिए । उनी सन् १८५० देखि १८६३ सम्म १४ वर्ष नेपाल बसे । सर्जन भए पनि उनलाई भारत आउनुअघि नै चित्रकलामा पारङ्गत पारेर पठाइएको रहेछ । त्यतिबेला क्यामरा आविष्कार भइनसकेकाले उनले नेपालका सम्पदाहरूको धेरै चित्र आफैले बनाए । अन्य कलाकारलाई पनि बनाउन लगाए ।

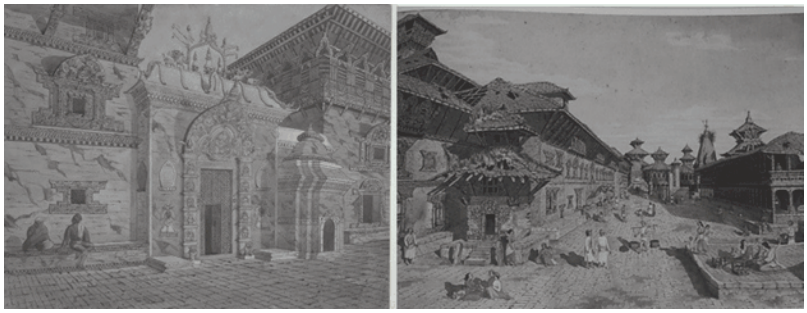

नेपालका सम्पदा बिगारेकोमा उनले टिप्पणी गरेको पाइन्छ । काठमाडौँको रानीपोखरीबीचको त्यो अत्यन्तै सुरम्य वस्तुलाई जङ्गबहादुरले सन् १८५१ मा भत्काई इँटा र सिमेन्टको कुरूप संरचना बनाए । जङ्गबहादुरले बनाएको मन्दिरको तस्बीर वा चित्र पाइएको छैन । तर डा. डिल्लीरमण रेग्मीले तीनतले छाने शैलीको भनेका छन् भने मेरी स्लसरले पनि परम्परागत छाने शैलीको मन्दिर भनेकी छन् । ९० सालको भुइँचालो अगाडिको एउटा तस्बीर फेला परेको छ । डा. रेग्मीले भनेजस्तो छत्रे शैलीको चित्र भने फेला परेको छैन ।

काठमाडौँको रानीपोखरीजस्तै भक्तपुर दरबार परिसरको सिंहध्वाखा वा सिंह ढोका पूर्वको लाल बैठक भवन पनि कुन शैलीमा बनाउने भन्नेमा विवाद छ ।

वि.सं. १९१३ मा तत्कालीन गभर्नर धीरशमशेरले भक्तपुर दरबार परिसर मूल चोकको परम्परागत शैलीको आधा भाग भत्काएर बेलायती शैलीमा लाल बैठक भवन बनाए । दरबार परिसरमै त्यो भवन अमिल्दो छ । तर यो बेलायती शैली १०० वर्ष पुरानो भएकाले सोही शैलीमा बनाइनुपर्छ भन्ने पुरातत्त्व विभागको भनाइ छ । भक्तपुर नगरपालिका भने पुराना भेटिएका तस्बिरका आधारमा नेपाली शैलीमै बनाइनुपर्छ भन्ने अडानमा छ ।

नयाँ रूपमा बनाउनुपूर्व यिनै ओल्डफिल्डले बनाएका सन् १९१० र ११ को चित्र हेर्नु उपयुक्त हुन्छ, जसमा परम्परागत शैलीको इँटाको गारो र बुट्टे झ्याल देखिन्छन् । यी अन्य पुराना चित्रमा पनि देखिन्छन् ।

हेनरी एम्ब्रोस ओल्डफिल्डले सन् १९०० मा बनाएको चित्र जसमा लालबैठक बन्नु पूर्व परम्परागत शैलीको भवन देखिन्छ ।

यसरी जङ्गबहादुरको बेलायत यात्रापछि नेपाली परम्परागत शैलीका मन्दिर, भवन आदि भत्काएर बेलायती शैलीमा निर्माण गरियो ।

अहिले आएर रानीपोखरीमा धरहराभैँ कफी सपलगायत व्यापारिक प्रयोजनमा प्रयोग गर्न खोजिँदै छ । पहिले धरहरामा व्यापारिक काम दिइयो, जसबाट धरहराको सौन्दर्य बढाउने, सुन्धारा संरक्षण गर्ने काम भएन । व्यापारिक रूपमा दुहुने काम मात्र भयो । त्यस्तै उद्देश्य रानीपोखरीमा पनि देखिन्छ । निर्माण कार्यमा परम्परागत विधि, शैली, निर्माण सामग्री प्रयोग गर्नेतिर हाम्रा महानगरपालिका र पुरातत्त्व विभागले ध्यान दिन सकेनन् ।

पुरातत्त्व विभाग स्वयं पोखरीबीचको मन्दिर जुद्धशमशेर पालाको गुम्बज शैलीमा निर्माण गर्न तम्सिएको छ । जङ्गबहादुरले बनाएकोलाई १०० वर्ष पुरानो भनी पुरातात्त्विक महत्त्व दिने हो भने पनि १९९० सालपछिको गुम्बज शैली पुरातात्त्विक होइन । पुरातात्त्विक महत्त्वको हुन सय वर्ष पुगेको छैन ।

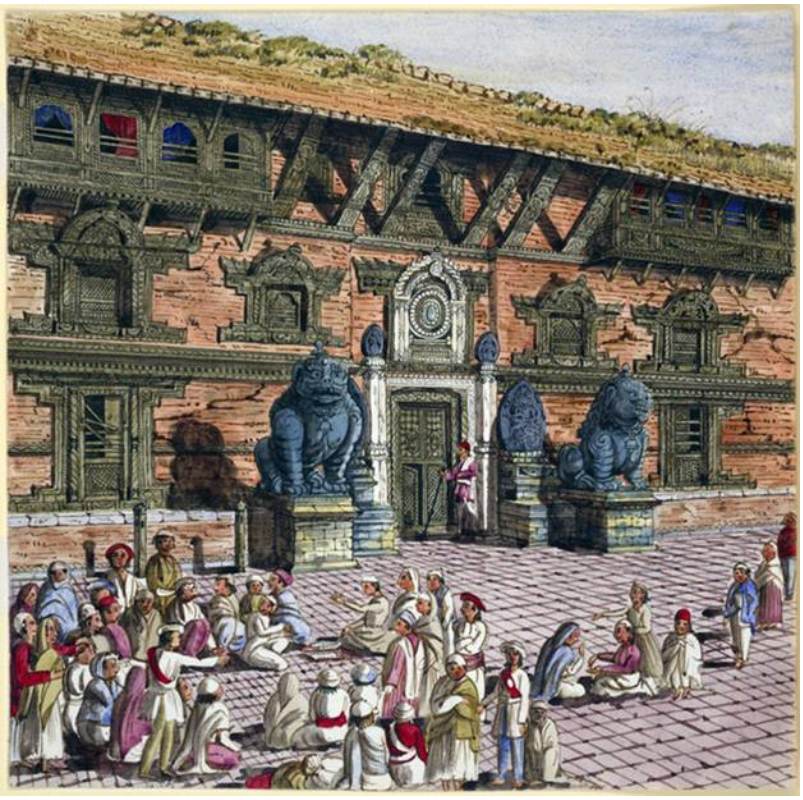

पुरातात्त्विक महत्त्वका मन्दिर र सम्पदा पुन:निर्माण भनेको संस्थापक निर्माताले जस्तो रूपमा बनाएको हो त्यस्तै रूपमा बनाउने हो । मूल रूपमा निर्माण गर्नमा कुनै कठिनाइ भए मात्र नयाँ स्वरूपमा बनाइनुपर्छ । त्यो पनि विज्ञहरूको सर्वसम्मतिबाट विवाद नआउने गरी परम्परागत शैलीमै निर्माण गर्नुपर्छ । रानीपोखरी बीचको मन्दिर स्वरूप भनेको सबभन्दा पहिलो पुरानो चित्र नै हो । अहिले त्यो चित्र सार्वजनिक भइसकेको अवस्थामा पुन:निर्माणमा दसथरी विचार ल्याउनु उचित छैन ।

नयाँ राजनीतिक परिवर्तनपछि युनेस्कोले विश्व सम्पदा सूचीमा राखेको काठमाडौँको रानीपोखरी निर्माणमा विवादै विवाद आएको छ भन्छन् । यो कुरा डेभिड एन गेलनरले आफ्नो लेख 'अ हेरिटेज फ्लासपोइन्ट' मा उल्लेख गरेका छन् । उनी बेलायतको अक्सफोर्ड विश्वविद्यालय, समाज तथा मानवशास्त्र विभागका प्राध्यापक हुन् ।

रानीपोखरीमा विभिन्न ५१ तीर्थस्थलको जल ल्याएको ठ्यासफूमा उल्लेख छ । राजा प्रतापमल्लले पोखरीमा पानी खन्याउनु अगाडि तीर्थयात्रा गरेका थिए । उनको तीर्थयात्रा ई.सं. १६६९ मा भन्ने ठ्यासफू भक्तपुरको राष्ट्रिय कला सङ्ग्रहालयमा फेला परेको छ ।

पोखरी बीचको विमलेश्वर वा बालगोपालेश्वरको मन्दिर पुरातत्त्व विभागले बनाउने र अरू काम महानगरपालिकाले बनाउन थालेका थिए । दुवै काममा विवाद आयो । विभागले मन्दिर सिमेन्टको पिलरमा बनाउन थालेको थियो भने महानगरले पोखरी किनाराबाट १५ फिटमा आरसीसी ढलान गरेर पर्खाल लगाउन थालेका थिए ।

दुवै काम पुरातात्त्विक हिसाबले गलत थिए । पानी चुहिन नदिन कंक्रिट प्रयोग गरेको भन्ने महानगरको भनाइ छ ।

३४८ वर्षभन्दा अगाडि प्रताप मल्लको पालामा जुन विधि प्रयोग गरेर पोखरी निर्माण गरियो, त्यो विधिमा पानी अडिरहेकै थियो । त्यही विधिमा अहिले पनि पुन:निर्माण गरिनुपर्ने संस्कृतिविद्हरूको भनाइ छ । भुइँचालोपछि पुन:निर्माण सुरु नगर्दासम्म पनि पोखरीमा पानी थियो । मौसमअनुसार पानी घटबढ हुनु स्वाभाविक हो ।

मल्लकालीन प्रविधिबाट पानीको मुहान कहाँ थियो ? पानी के कारणले अडिइरहेको थियो ? किन चुहावट भएन भन्नेतिर कसैको ध्यान गएन । महानगरले त स्विमिङ पुलजस्तो बनाउन लागेको थियो ।

पोखरीमा सबभन्दामाथि कालो माटोको सतह बनाइन्छ । त्यहाँमुनि बालुवा हुन्छ । पोखरीमा पानी आउने र पानी जाने फरकफरक इनार हुन्छन् । पुरातत्त्वविद् सुदर्शनराज तिवारीका अनुसार पोखरीमा विभिन्न सातओटा इनार छन् । पानी आउने इनार पनि छन् । पोखरी सफा गर्ने इनार पनि छन् । पोखरीबाट पानी वितरण गर्ने पनि इनार छन् । तीनधारा संस्कृत छात्रावास, सुनधारा र भोटाहिटीमा यहाँबाट पानी जान्थ्यो ।

कालोमाटो थलथले हुन्छ । थलथले माटो पानी परेपछि ढाडिन्छ । ढाडिएपछि पानी कतै जाँदैन । रोकिन्छ ।

'पानी भएन भने पटपटी फुट्छ,' पुल्चोक इञ्जिनियरिङ कलेजमा ऐतिहासिक आर्किटेक्टका प्राध्यापकसमेत रहेका तिवारी भन्छन् 'पानी हाल्यो भने फुल्छ । यही बुझेर ढुङ्गेधारा, पोखरी, इनार बनाउँदा कालोमाटो प्रयोग गरिएको हो ।'

यो कुरा नबुझेर वा बुझ्न नचाहेर रानीपोखरीमा आधुनिक प्रविधि प्रयोग गरियो । आधुनिक निर्माण सामग्री राखियो । अब संरक्षणको नियमअनुसार जानुपर्छ । संरक्षणको नियम भनेको प्राचीन प्रविधि भए त्यही प्रयोग गर्नुपर्छ । प्राचीन निर्माण सामग्री प्रयोग भएको छ भने त्यही प्रयोग गर्नुपर्छ र, आकार पनि प्राचीन नै हुनुपर्छ ।

वरिष्ठ योजनाविद् हावर्ड विज्ञ प्रा.डा. भरत शर्मा रानीपोखरी पुन:निर्माण विवादलाई सम्पदामाथिको उपहास भएको बताउँछन् । नेपाली ज्ञान, सीप र क्षमता प्रयोग गरेरै सम्पदा निर्माण गर्न सकिने बताउँछन् ।

भक्तपुरको सिद्धपोखरी जमिन वा सडक सतहभन्दा १२-१५ फिट उचाइमा छ । दुई दशकअगाडि त्यो पोखरी सुकेपछि भक्तपुर नगरपालिकाले मर्मत गरेको थियो । अहिले पानीले भरिएको छ । माछा पालिएको छ । अति सुन्दर छ ।

त्यहाँ कंक्रिट ढलान नगरीकनै जमिन सतहभन्दा माथिको पोखरीमा पानी अडेको छ भने रानीपोखरीमा किन अडाउन सकिँदैन ?

रानीपोखरी निर्माणकै सन्दर्भमा मूल ढोका ताल्चा लगाउने र ताल्चा फुटाउने काम समेत भए । विवाद ल्याउने, गर्ने दुवैथरीको उद्देश्य त रानीपोखरीलाई कसरी राम्रो बनाउन सकिन्छ भन्ने नै होला । तर राजनीतिक र अन्य आर्थिक स्वार्थले यस्ता विवाद प्रकाशमा आएर छताछुल्ल हुन्छन् । सरसल्लाह, सहमतिबाट विवाद अन्त्य गर्न सकिनेतिर कमै लागिन्छ ।

बालगोपालेश्वर मन्दिरबाहेक रानीपोखरीको अन्य निर्माण

हाल रानीपोखरी जुन रूपमा बचेको छ त्यो रूपमा नै पुन:निर्माण गरिनुपर्छ । हात्तीपाटी र पोखरीको चारैतिरको सरकारी र सार्वजनिक परिवेशलाई पोखरीकै गुरुयोजनामा चरणबद्ध रूपमा काम गर्नुपर्छ । रानीपोखरीको पानी स्रोत विभिन्न कारणले सुकेकाले अब पुरानै स्रोत फेला पार्न सकिँदैन । पानी राखेपछि चुहिन नदिन परम्परागत शैली र विधि अपनाउनुपर्छ ।

पोखरीमा आकासे पानी र सतहको सफा पानी जम्मा गर्ने प्रवन्ध गरिनुपर्छ । २०३३ सालतिर वर्षामा रानीपोखरीको पानीको सतह बढेकाले निकास फेला पार्न सकिएन । त्यसपछि त्यतिबेलाको नगर विकास समितिले बढी भएको पानी बाहिर पठाउन दक्षिण पश्चिमा कुना अर्थात् सोह्र हाते गणेशको पूर्वपट्टिबाट ह्युम पाइपको ढलबाट रत्नपार्कको हालको भूमिगत मार्गको पूर्वपट्टि पुरानो ढलमा जोडेको छ ।

त्यो समय ढल निर्माणमा संलग्नहरू इञ्जिनियर हेमन्त अर्ज्याललगायत

हुनुहुन्छ । मुख्यत: पानी जमिनमुनि चुहिएर पनि नजाने, चारैतिरबाट पनि नचुहिने प्रविधि अपनाइनुपर्छ । कति तहमा कालो माटोलगायत कस्तो माटो प्रयोग भएको थियो भन्ने अझै पनि हेर्न सकिन्छ । रानीपोखरी एउटा संरचनामात्र होइन, यो पोखरीसँग मल्लकालीन पोखरी निर्माण शैली र काठमाडौँको पानी वितरण प्रणालीको पहिचान जोडिएको छ ।

रानीपोखरीको अन्य भाग निर्माण गर्दा कफी सप र व्यापारिक पसल बनाउनेतिर सम्बन्धितको ध्यान केन्द्रित भएको देखिन्छ । उनीहरूले बुझ्नुपर्‍यो, पुन:निर्माणपछि प्रवेश टिकट लगाए आम्दानी भइहाल्छ । आम्दानी नाममा सम्पदालाई भद्दा व्यापारिक प्रयोग गरेर मौलिकता नष्ट गर्नु उचित हुँदैन ।

रानीपोखरी निर्माण सेनालाई दिने विवाद

सम्पदा निर्माण सेनालाई दिने भनी महानगरका प्रमुख, मन्त्रीहरूसमेतको बैठकबाट सुझाएको देखिन आयो । भुइँचालोको तीन वर्षपछि पनि रानीपोखरी, धरहरालगायत सम्पदा पुन:निर्माण गर्न नसकेपछि लाज पचाउन यस्तो सोचाइ आएको हो । ९० सालको भुइँचालोपछि राणाकालमा २ वर्षमै धरहरा खडा गरिएको थियो । गणतन्त्रमा भने झगडा गर्दैमा समय बितिरहेको छ । यही झगडाले सेनालाई सुम्पने विचार प्रवाह भयो ।

रानीपोखरी निर्माणमा ३ करोड दस लाख रूपैयाँभन्दा बढी खर्च भैसकेको छ । सम्पदा पुन:निर्माणमा हानथापमै ३ वर्ष बितिसकेको छ । यो विवादै विवादबीच सेनालाई जिम्मा लगाउन पाए रानीपोखरी समयमै निर्माण गर्न सकिने र विवादबाट बचिने भन्ने पदाधिकारीहरूको सोच छ ।

के सेनाले रानीपोखरी जोगाउला ?

बाढी, पहिरो, भुइँचालोलगायत दैवी प्रकोप वा सङ्कट पर्दा, सामान्य रूपमा सरकारी यन्त्र प्रयोग हुन नसक्दा सेना र सशस्त्र प्रहरीलाई प्रयोग गर्ने हो । त्यसका लागि ती संस्थालाई डोजर, एक्स्काभेटर आदि हेभी इक्विपमेन्ट र जनशक्तिका लागि देशका विभिन्न स्थानमा केन्द्र राख्न पर्याप्त बजेट सरकारले दिनुपर्छ । ०७२ को भुइँचालो र जुरेको पहिरोपछि कोदारी राजमार्ग खोल्न नसकिएकोतर्फ सरकारको ध्यान जानुपर्ने हो । यी निकाय दैवीप्रकोप उद्धार गर्न सक्षम हुन सरकारकै पूर्ण सहयोग र संलग्नता हुनुपर्छ । सेनालाई रानीपोखरी निर्माणमा सहभागिता गराउने सम्बन्धमा केही विवाद सतहमा आइसकेको छ । अझ त्योभन्दा पनि महत्त्वको प्रश्न

राजधानीकै भक्तपुरमा पुरातात्त्विक महत्त्वको रानीपोखरी नै सेनाको कब्जामा छ। त्यतातिर न सरकार, न स्थानीय सरकारकै ध्यान गएको छ।

भक्तपुरका राजा जर्गज्योर्ति मल्लले ने.सं.७५० अर्थात् १६८७ सालमा (३८८ वर्ष पहिले) भक्तपुर टुँडिखेलको पश्चिममा न्हू पुखू अर्थात् रानीपोखरी तयार पारेका थिए। सिद्धपोखरीभन्दा पश्चिमपट्टि ठूलो फराकिलो टुँडिखेल रहे पनि पुछारमा यो पोखरी बनाइयो। खुला ठाउँ टुँडिखेल अतिक्रमण नगरीकन मल्ल राजाले कति बुद्धि पुऱ्याएर यो पोखरी बनाएछन्।

जबकि अहिले पोखरीको पूर्वपट्टि टुँडिखेलमै सेनाले स्वीमिङ पुल, बास्केट बल, भलिबल आदि कोर्ट बनाएको छ। सैनिक महाविद्यालयका भवनले सार्वजनिक खुला ठाउँ भरिएका छन्। ०७ सालपछि सैनिक ब्यारेक र हाल सेनाको उच्च माध्यमिक विद्यालय भवन, कार्यालय, विद्यार्थी र शिक्षक आवास भवन, खेलमैदान, पौडी पोखरी आदिमा परिणत गरी यो पुरातात्त्विक पोखरीसमेत कब्जामा छ। हामीले केटाकेटीमा खेल्ने गरेको भक्तपुरको टुँडिखेलमा हाल नागरिक प्रवेश निषेध छ।

काठमाडौँकोभन्दा ४० वर्ष जेठो भक्तपुरको पुरातात्त्विक रानीपोखरीकै बिजोग

पार्ने सेनालाई काठमाडौँको रानीपोखरी निर्माण गर्न दिनु कहाँसम्म उचित होला विचारणीय छ। सम्पदा निर्माणमा सेनाको कुनै अनुभव छैन, ठेकेदारबाट नै बनाउन लगाउने हो। आफ्नो कमजोरी लुकाउन सेना गुहार्नु उचित होइन।

भक्तपुर नगरपालिका सम्पदा निर्माणमा सक्षम

उपत्यकाका नगरपालिकामध्ये सम्पदा पुन:निर्माणमा भक्तपुर नगरपालिका उम्दा छ। यो कुरा काठमाडौँका प्रमुख विद्यासुन्दर शाक्यले नै स्वीकार्नुभएको छ।

भक्तपुरले उपभोक्ता समितिबाट पहिले नै पाँचतले मन्दिर, भैरव मन्दिर र ५५ झ्याले दरबार अमानतमा निर्माण गराइसकेको छ। जुन अनुमानभन्दा धेरै कम लागतमा सकियो।

परम्परागत शैली र निर्माण सामग्री प्रयोग र उच्चकोटीको कामका कारण काठमाडौँको पशुपतिनाथ, महिन्द्र मल्लको पालामा बनेको तलेजु भवानी, वसन्तपुरको श्रीखण्ड तरमुल विहार, पञ्चदानबाट जीर्णोद्धार गरिएको बज्रश्री महाविहार, भक्तपुरको पाँचतले, दत्तात्रय र पशुपति मन्दिरका साथै ५५ झ्याले दरबार २०७२ को भुइँचालोमा पनि बचे। अहिले पनि सिद्धीलक्ष्मीको ढुङ्गे मन्दिर, वत्सला, केदारनाथ आदि पुरानै शैली र परम्परागत निर्माण सामग्री प्रयोग गरेर भक्तपुर नगरपालिकाले पुन:निर्माण गरिरहेको छ।

काठमाडौँ महानगर र पुरातत्त्व विभागले रानीपोखरी र बालगोपालेश्वर मन्दिर परम्परागत शैली र निर्माण सामग्री प्रयोग गरेर बनाउन नसक्ने हो भने भक्तपुर नगरपालिकालाई जिम्मा लगाइदिए हुन्छ। निर्धारित समयमा काम पनि सकिनेछ।

नभए काठमाडौँको सम्पदा रानीपोखरी र बालगोपालेश्वर मन्दिर परम्परागत शैली र तरिकामा छिटो निर्माण सक्न सबै एकजुट हुने बेला आएको छ।

सेतोपाटी अनलाइन, २०७५ भाद्र

भक्तपुरमा ब्युँताइँदै रानीपोखरी, जीर्णोद्धार गर्न एक करोड बजेट सेनाको कब्जामा 'जेठो रानीपोखरी'

• n⌊nf >]7, ds/ >]7

...काठमाडौँको रानीपोखरी पुन:निर्माण बखेडा चलिरहेका बेला भक्तपुरमा गुमनाम भइसकेको रानीपोखरीलाई ब्युँताउने प्रयास थालिएको छ । भक्तपुर नगरपालिकाका जनप्रतिनिधि र सर्वसाधारण सल्लाघारीको सैनिक इलाकाभित्र रहेको रानीपोखरी संरक्षण गर्न जुर्मुराएका हुन् । 'भक्तपुरमा समेत रानीपोखरी छ भन्ने धेरैलाई थाहा नहुन सक्छ,' प्रमुख सुनिल प्रजापतिले भने, 'काठमाडौँको भन्दा जेठो यो रानीपोखरी संरक्षण गर्न हामी लागिपरेका छौँ ।'

सैनिक आवासीय महाविद्यालय परिसरको खेल मैदानसँगै रानीपोखरी छ । ठूलो क्षेत्रमा फैलिएको रानीपोखरी परिसर विद्यार्थी, स्थानीयवासी, जनप्रतिनिधि, सेनाको संयुक्त समूहले मङ्सिर १ गते सरसफाइसमेत गरे । सफाइ गर्दा चतुर्मुखी शिवलिङ्ग, उमामहेश्वर, लक्ष्मी नारायणलगायतका मूर्ति भेटिएका छन् । पोखरी क्षेत्रमा विभिन्न कालखण्डका इँटा फेला परेका छन् । ढुङ्गामा कुँदिएका विभिन्न कलात्मक आकृति छरिएको देख्न सकिन्छ ।

इतिहासविद् पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठले ती मूर्ति नेपाल संवत् ७५० मा भक्तपुरका राजा जर्गज्योर्ति मल्लले रानीपोखरी बनाएकै बेला राखेको पाइएको बताए । यो पोखरी काठमाडौँको रानीपोखरी भन्दापुरानो भएको उनले उल्लेख गरे । प्रमाणका आधारमा **भक्तपुरको रानीपोखरी काठमाडौँको भन्दा ४० वर्ष पुरानो मानिन्छ ।** काठमाडौँको रानीपोखरी नेपाल संवत् ७९० अर्थात् विसं १७२७ मा प्रताप मल्लले बनाएका हुन् । 'काठमाडौँ रानीपोखरीभन्दा भक्तपुरको रानीपोखरी पुरानो देखिन्छ,' इतिहासविद् श्रेष्ठले भने । कान्तिपुरका राजा प्रताप मल्लले भक्तपुर आक्रमण गर्दा पोखरीमा आक्रमण गरेको पाइएको उनले बताए ।

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

'प्रताप मल्ल चाँगु हुँदै भक्तपुरको उत्तरतिरको महाकालीपीठसम्म आक्रमण गर्दै आए। तर भक्तपुरको पर्खालबाट भित्र छिर्न सकेनन्। त्यहाँ मजबुत गढ थियो। उत्तरबाट नसकेपछि भक्तपुरको पश्चिममा रहेको रानीपोखरीबाट आक्रमण गरेका थिए,' श्रेष्ठले भने, 'प्रताप मल्लले सुन्दर पोखरी बिगारे। यहाँका सुन्दर कलाकृति उठाएर हनुमानढोका दरबारमा सजाउन लगे।' भक्तपुरमा लगातार आक्रमण गरेका प्रताप मल्लले पोखरीका कलाकृति लैजानुले आफ्नो शहरमा त्यसपछि रानीपोखरी बनाएको सहजै अनुमान गर्न सकिने श्रेष्ठले बताए। भक्तपुरका भाजु पोखरी, सिद्धपोखरी, रानीपोखरी देखेपछि प्रताप मल्लले आफ्नो दरबारको पूर्वमा रानीपोखरी बनाएको उनको दाबी छ।

पूर्वमध्यकालमै नेपाल संवत् २३९ मा तत्कालीन युवराज इन्द्रदेवले बनाउन लगाएको सिद्धपोखरी र नेपाल संवत् २८९ मा राजा रुद्रदेवको पालामा राति गोप्य रूपमा बनाइएको गुह्यपोखरी (न:पुखू) पनि भक्तपुर नगरपालिका १ मा छ। त्यस्तै १६ औँ शताब्दीमा बनेको भाजुपोखरी भक्तपुरको दूधपाटीमा छ। यी सबै पोखरी बनेको धेरैपछि मात्र काठमाडौँको रानीपोखरी बनेको पाइएको श्रेष्ठले बताए।

आक्रमणबाट भताभुङ्ग भएको रानीपोखरीलाई ललितपुर र काठमाडौँका राजालाई पनि बोलाएर जीर्णोद्धार गरिएको इतिहास रहेको उनले बताए। जगज्योर्ति मल्लले

नगरको शोभा बढाउन, राज्यको प्रतिष्ठा कायम राख्न, संस्कृति जीवन्त बनाउन र जलभण्डारण गर्न पोखरी बनाएको उनले बताए ।

पोखरी बनाउनुमा राजनीतिक र कूटनीतिक कारणसमेत पाइएको उनको भनाइ छ । भक्तपुर प्रवेश गर्दा होस् वा बाहिरिँदा यही पोखरी हुँदै जानुपर्छ । 'त्यतिबेला तीनओटै मल्ल राजा र कूटनीतिक व्यक्ति भेट गर्नुपरेमा रानीपोखरीमा भेट गर्ने चलन थियो,' इतिहासविद् श्रेष्ठले भने, 'त्यसैले यो पोखरी राजनीतिक, कूटनीतिक, धार्मिक, सांस्कृतिक रूपमा महत्त्वपूर्ण छ ।'

त्यसबेला पोखरीसम्म पुग्न र भित्र छिर्न बनाइएको ढुङ्गाका सिँढी अझै छन् । त्यस्तै पोखरी छेउमै पाटीसमेत छ । पोखरीको डिलमा पनि पाटी रहेको अनुमान छ । बनाउन प्रयोग गरिने इँटा भेटाइएको आधारमा पाटी भएको अनुमान गरिएको हो । पोखरीसँगै ढुङ्गे धारासमेत रहेको हुनसक्ने अनुमान छ । धारामाथि राखिने ढुङ्गाका कलाकृति पोखरी छेउमै भेटिएका छन् । पोखरीको दक्षिण दिशाबाहेक चारैतिर प्रशस्त दिगु द्यो (देवता) छन् । अक्षय तृतीयाका दिन भक्तपुरका स्थानीयवासी सिद्धपोखरी र रानीपोखरीमा भेला भएर देवाली मनाउने गर्छन् । सेनाले स्थानीय देवाली पूजाबाहेक अन्य समयमा सर्वसाधारणलाई पोखरी प्रवेशमा रोक लगाएको छ ।

भक्तपुरका प्रजापति, जोन्छे, धौभडेल, अवाल, मानन्धरलगायत समुदायको दिगु द्यो (कुलदेवता) पूजा गरी देवाली मनाउने स्थानसमेत रानीपोखरी क्षेत्र हो । सेनाको हातामा रहेको रानीपोखरी कुलदेवताका लागि मात्र वर्षमा एक दिन खुल्ने गरेको नगरपालिकाले जनाएको छ । नगरभित्रका पोखरीमध्ये सबभन्दा सुन्दर भएकै कारण रानीपोखरी नामकरण भएको मानिन्छ । प्रताप मल्लले आक्रमण गर्दा क्षति पुगेको पोखरीको नेपाल संवत् ७९८ मा जितामित्र मल्लले जीर्णोद्धार गरेपछि **'न्हु पुखू'** नामले पनि यो पोखरी चिनिन थालेको श्रेष्ठले बताए ।

पोखरी जीर्णोद्धार गर्न एक करोड बजेट

इतिहास बोकेको रानीपोखरी संरक्षण गर्न प्रदेश ३ सरकारले यस वर्ष एक करोड बजेट विनियोजन गरेको छ । सात वर्षअघि कान्तिपुरले खिचेको तस्बीरमा पानीले भरिएको पोखरीको संरक्षण नहुँदा अहिले झारले ढपक्कै ढाकेको छ । पोखरीको बीच भागमा मात्रै पानी देखिन्छ । यो पानी कसैले हालेको होइन, प्राकृतिक रूपमा जम्मा भएको हो ।

नगरपालिकाले २०७५ मङ्सिर १ गते गरेको सरसफाइका क्रममा पनि

पोखरीको डिलको मात्रै घाँस काटेर सफाइ गरिएको छ । 'पोखरीको सफाइ र जीर्णोद्धार गर्न प्रदेश सरकारले बजेट छुट्याइसकेको छ,' प्रमुख प्रजापतिले भने, 'अब पुरानै रूपमा फर्काउँछौं ।' पोखरी नगरपालिकालाई हस्तान्तरण गर्न आग्रह गर्दै नगरपालिकाले रक्षा मन्त्रालयलाई पत्राचार गरिसकेको छ । पोखरी खुला गरिए सर्वसाधारणले पोखरी वरिपरिका रूखमा सधैँ बस्ने चमेरोका झुन्डसमेत देख्न पाउने छन् ।

उपत्यकामा सीमित स्थानमा मात्रै चमेरो भेटिन्छन् । पोखरी सर्वसाधारणलाई खुला गर्दा सुरक्षा खतरासमेत केही छैन । पोखरीको पश्चिमतर्फ सेनाले कलेज चलाएको छ भने उत्तर पूर्वमा खेल मैदान छ । सल्लाघारी हुँदै दूधपाटी जाने मूल बाटोसँगै जोडिएको पोखरीको बाहिरी भागमा वरिपरि पर्खाल लगाएर सेनाको क्षेत्रमा सर्वसाधारण जान नसक्ने गरी खुला गर्नुपर्ने स्थानीयको माग छ ।

मौलिक शैलीमा पुन:निर्माण गरिने

चर्चामा नरहेको भक्तपुरको ऐतिहासिक रानीपोखरीलाई प्राप्त प्रमाणका आधारमा मौलिक शैलीमा पुन:निर्माण गरिने भएको छ । नगरपालिकाको नियमित कार्यक्रमअन्तर्गत सरसफाइ गर्दै नगर प्रमुख प्रजापतिले मौलिक शैलीमा पुन:निर्माण गर्न पुरातत्त्वविद्, इतिहासविद्हरूसँग छलफल र अन्तरक्रिया भइरहेको जानकारी दिएका हुन् । इतिहास तथा स्वरूपबारे अध्ययन अनुसन्धान र डिजाइनको काम भइरहेको समेत उनले जानकारी दिए ।

संरक्षण अभावमा अलपत्र परेको **पुतली बगैंचासहितको रानीपोखरी संरक्षणका** लागि प्रदेश सरकारले बजेट विनियोजन गरेको प्रजापतिले जनाए ।

भक्तपुर नगरपालिका-१, सल्लाघारीस्थित सैनिक आवासीय महाविद्यालयको हाताभित्र रहेको रानीपोखरी संरक्षण अभावमा कुरूप बन्दै गएको छ । २०४० मा सैन्य तालिम केन्द्रका लागि सरकारले पोखरी आसपासका सार्वजनिक र सर्वसाधारणको जग्गासमेत अधिग्रहण गरेको थियो । पुतली बगैंचासहित करिब ३२ रोपनी क्षेत्रफलमा फैलिएको छ ।

(कान्तिपुर, २०७५ मङ्सिर २)

देखिने भइन् भक्तपुरकी 'रानी' !

• pk]Ib|nfld5fg]

स्थानीय सरकारको सक्रियता र जनचासोले कसरी संस्कृतिको जगेर्ना हुनसक्छ भन्ने उदाहरण भक्तपुर नगरपालिकामा देखिएको छ । दशकौँदेखि भक्तपुरस्थित सैनिक शिक्षालयको कम्पाउण्डभित्र लुकेकी 'रानी' (रानीपोखरी) अब फेरि देखिने भएकी छन् ।

काठमाडौँको रानीपोखरीभन्दा ४० वर्षअघि निर्मित पोखरी सर्वसाधारणको लागि खुल्ने भएपछि स्थानीय हर्षित छन् । भक्तपुरका राजा जर्गज्योर्ति मल्लले ने.सं. ७५० अर्थात् वि.सं. १६८७ मा निर्माण गरेको यो पोखरीको जीर्णोद्वारसँगै सर्वसाधारणका लागि खुल्ने भएको छ ।

सिद्धपोखरीको पश्चिमपट्टि फराकिलो टुँडिखेल अतिक्रमण नगरी मल्ल राजाले बनाएको रानीपोखरीको वरपर सैनिक महाविद्यालयले स्विमिङ पुल, बास्केटबल

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

तथा भलिबल मैदान र भवन निर्माण गरेसँगै रानीपोखरीको अस्तित्व सङ्कटमा परेको थियो । पुरातात्त्विक महत्त्वको रानीपोखरी काँडेतारको घेरा र सैनिक पहराभित्र बन्दीझैँ देखिन्थ्यो ।

नेपाली सेनाका प्रधानसेनापति पूर्णचन्द्र थापा र भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिबीच भएको सहमतिपछि छोपिएको सांस्कृतिक धरोहर देखिन लागेको हो । भक्तपुर नगरपालिका र नेपाली सेनाबीच विभिन्न चरणमा भएको छलफलपश्चात् पोखरी सर्वसाधारणको लागि पनि खुला गरिने भएको हो । सिद्धपोखरीको उत्तरतर्फको खेलमैदान पनि स्थानीयको लागि खेलकुद प्रयोजनको निम्ति खुला गर्ने सहमति भइसकेको प्रमुख प्रजापतिले बताए ।

'अब हामी मौलिकतालाई मध्यनजर गर्दै रानीपोखरीको पुन:निर्माणमा जुट्नेछौँ,' प्रमुख प्रजापतिले भने, 'हामीले नगरका अन्य लुकेका र ओझेलमा परेका सम्पदालाई रक्षा गर्दै अघि बढ्नेछौँ ।'

यो ठाउँको नाप नक्सा गरी पुराना भेटिएका तस्बीरका आधारमा पुरानै शैली र परम्परागत निर्माण सामग्री प्रयोग गरी पुन:निर्माण गर्न सम्बन्धित निकायसँग छलफल भइसकेको उनले बताए ।

भक्तपुरका किसानको देवाली गर्ने स्थानसमेत रहेको रानीपोखरी क्षेत्र २०१२ सालमा कालीबक्स गणको स्थापनासँगै ओझेलमा परेको थियो । पछिल्लो

दशकमा नेपाली सेनाले तारबारसमेत गरेको यस पोखरी क्षेत्रमा वर्षको दुई दिन पूजाको लागि भने स्थानीयलाई प्रवेश गर्ने छुट थियो ।

नेपाली सेनाले सहज रूपमा सांस्कृतिक सम्पदा जनताको हातमा दिएकोमा सर्वसाधारण पनि खुसी छन् ।

इतिहासविद् पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठ शहरी सभ्यताको शानको रूपमा रहेको रानीपोखरीले पुनर्जीवन पाउनु खुसीको कुरा भएको बताउँछन् । 'सांस्कृतिक जीवनसँग तारबार लगाएर होइन, कुममा कुम जोडेर हिँड्दा बढी सुरक्षित हुन्छ,' उनले भने, 'नेपाली सेनाले गरेको पछिल्लो निर्णयले सेनाप्रति जनसम्मान बढ्नेछ ।'

कुल पूजा, लुगा धुने अनि नगरको सिँचाइमा समेत प्रयोग हुँदै आएको यो पोखरीको बहुआयामिक महत्त्व रहेको उनले बताए । मल्लकालमा २४ टोलमा विभाजित प्राचीन भक्तपुर नगरीमा विभिन्न मल्ल राजाहरूले प्रत्येक टोलमा साना-ठूला धेरै पोखरी खनाएका इतिहासविद् गौरीबहादुर कार्की बताउँछन् । भक्तपुर नगरपालिकाको दस्तावेजअनुसार सिद्धपोखरी, गुह्यपोखरी, भाजुपोखरी, कमलपोखरी, रानीपोखरी (न्हु पुखूः) जस्ता ३३ पोखरी अझै अस्तित्वमा रहेको उनले सुनाए ।

यसैमध्येको एक रानीपोखरीको जेठ १५ गते सरसफाइमा जुटेका सर्वसाधारणको उत्साहबाट यसको महत्त्व झल्कन्थ्यो । नगरका महिला, वृद्धदेखि बालबालिका र सुरक्षाकर्मीसमेत यसको सरसफाइमा संयुक्त रूपमा जुटेका थिए । 'यो पोखरी

हामीलाई निकै प्यारो लाग्छ,' भक्तपुर सुकुलढोकाकी धनेश्वरी प्रजापतिले भनिन्, 'त्यसैले यसको सरसफाइमा हामी आएका हौँ ।' उक्त स्थानमा भक्तपुरका स्थानीय प्रजापति समुदायलगायतका दुगु द्योः पनि भएको हुँदा पोखरी परिसरको सरसफाइमा भक्तपुर नगरपालिका-१ स्थित विभिन्न गुठीका गुठियारहरूको सहभागिता थियो ।

स्कुले बालबालिका पनि सम्पदाप्रति निकै चनाखो हुन थालेका छन् । भक्तपुरका पाठ्यक्रममा स्थानीय कला, संस्कृति र सम्पदाबारे पढाइ हुन थालेपछि उनीहरूले महत्त्व बुझ्न थालेको दामोदर सुवालले सुनाए । 'यस अघिसम्म धेरैलाई यहाँ यति राम्रो पोखरी थियो भन्ने जानकारी नै थिएन,' उनले भने, 'जब उनीहरूले थाहा पाए तब यसको संरक्षणमा स्वतःस्फूर्त जुट्न थालेका छन् ।'

नगरको यो शानले अब चाँडै पुनर्जीवन पाउने प्रमुख प्रजापति थप्छन् । 'हामी हतार गर्दैनौँ, नगरका पुरातत्त्वविद्, इतिहासविद् सबैको सल्लाहअनुसार यसको जीर्णोद्धारमा जुट्नेछौँ,' उनले भने, 'घाँसपातले पुरिएको पोखरी बनेपछि नगरको शान फेरि ठडिनेछ ।'

नागरिक दैनिक, १८ जेठ २०७६

भक्तपुरको रानीपोखरी : सेनाको कब्जाबाट मुक्त ३९० वर्ष पुरानो नासो

• s[0f cfrfo{

भक्तपुर नगरपालिकाको पहलमा झन्डै ३६ वर्षपछि भक्तपुरको रानीपोखरी सेनाको अधिग्रहणबाट मुक्त भएको छ । प्रधानसेनापति पूर्णचन्द्र थापासँग छलफल भएको दुई महिनामै रानीपोखरी नगरपालिकाको जिम्मामा आएको हो ।

तर, वि.सं. २०४० सालपछि यसको अस्तित्व नै

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

सङ्कटमा पऱ्यो, जब सैन्य तालिम केन्द्रका लागि भन्दै तत्कालीन शाही सरकारले सल्लाघारीमा रहेको ३२ रोपनी क्षेत्रफल अधिग्रहण गऱ्यो ।

नेपाल संवत् ७५० अर्थात् आजभन्दा ३९० वर्ष पुरानो भक्तपुरको रानीपोखरीसँग भक्तपुरवासीको पनि विशेष सम्बन्ध छ । भक्तपुरका प्रजापति, अवाल, महर्जन, भुसिटु, मानन्धर, धौभडेल, जोन्छेलगायतका समुदायले यहाँ कुल देवताको पूजा गरी देवाली मनाउँथे । अन्य सांस्कृतिक पर्व-समारोह पनि हुन्थे तर, सेनाले कब्जा गरेर तारबार लगाएपछि कुल पूजाको दिन रानीपोखरी क्षेत्रमा प्रवेश गर्नसमेत अनुमति लिनुपर्ने भयो । अरू बेला प्रवेशको त कुरै छाडौँ ।

सेनाको अधिग्रहणमा परेपछि पोखरीको चारैतिर रहेका कलात्मक मूर्ति र पाटी लोप भए । सेनाले आवासीय महाविद्यालय स्थापना गऱ्यो । आफ्ना भौतिक संरचनाहरू ठड्याउँदै गयो ।

रानीपोखरी ?

झन्झन् कुरूप बन्दै गयो । कुल देवताहरू माटोमा पुरिए । कतिलाई झाडीले ढाक्यो । सेनाले पोखरीको छेउमै आफ्नो चमेना गृह पनि बनायो ।

'हाम्रो धार्मिक तथा सांस्कृतिक महत्त्व बोकेको पोखरी अतिक्रमण भएपछि स्थानीयमा देवालीको महत्त्व घट्दै गएको छ र सांस्कृतिक पर्वहरू त लोप नै भएका छन्,' स्थानीय कर्ण अवाल बताउँछन् ।

झन्डै ३६ वर्षपछि (१ जेठ ०७६) मा सो पोखरी सेनाको अधिग्रहणबाट मुक्त भएको छ । र, यसको पहल गरेको थियो, भक्तपुर नगरपालिकाले ।

रक्षा मन्त्रालय र सैनिक मुख्यालयलाई पत्र लेखेर नगरपालिकाको टोलीले प्रधानसेनापति पूर्णचन्द्र थापासँग २०७५ चैतमा यसबारे छलफल गऱ्यो ।

छलफल भएको दुई महिनामै सेनाले पुरातात्त्विक तथा ऐतिहासिक महत्त्व

बोकेको रानीपोखरीलाई नगरपालिकाको जिम्मा लगायो । आफ्नो स्वामित्वमा आएलगत्तै नगरपालिकाले पोखरीको उत्खनन तथा पुनर्निर्माणको काम अघि बढाएको छ ।

पुरानै शैलीमा पुनर्निर्माण

भक्तपुर नगरपालिकाका मेयर सुनिल प्रजापति रानीपोखरी पुरानै शैलीमा पुनर्निर्माण गर्न लागिएको बताउँछन् ।

'हामीले अहिले सो क्षेत्रमा उत्खननसँगै पुनर्निर्माण गरिरहेका छौँ,' मेयर प्रजापति भन्छन्, 'रानीपोखरीलाई सयौँ वर्ष पुरानो शैलीमा फर्काउने हाम्रो प्रयास छ ।'

उत्खननका क्रममा शिलापत्रलगायतका महत्त्वपूर्ण पुरातात्त्विक वस्तु फेला परेका छन् । वि.सं. १९७५ देखि २००६ सालसम्मका इँटा पनि भेटिएका छन् । जसको अनुसन्धान निम्ति विशेष समिति गठन भएको छ । त्यसैले नगरपालिका छिटो काम सक्नेभन्दा सबै कुरा मिलाएर रानीपोखरीलाई मौलिक शैलीमा ढाल्ने प्रयासमा छ ।

नगरपालिका अबको एक वर्षभित्र पुनर्निर्माण टुङ्ग्याउने हिसाबले काम गरिरहेको मेयर प्रजापति बताउँछन् । १२ रोपनी ९ आना क्षेत्रफलमा रहेको पोखरीको डिजाइनअनुसार धमाधम काम भइरहेको छ ।

वासुकि नाग, दक्षिणपट्टिका शिवलिङ्ग, भवानीशङ्करलगायतका मूर्ति, पद्माकृति, सत्तलका अवशेष, विशेष सालिकको पनि उत्खनन गरी पहिलेकै स्थानमा ठड्याइनेछ ।

यसका लागि इन्जिनियर, प्राविधिक, पुरातत्त्वविद्, इतिहासविद्, जानकारहरूको विशेष टोली खटिएको छ ।

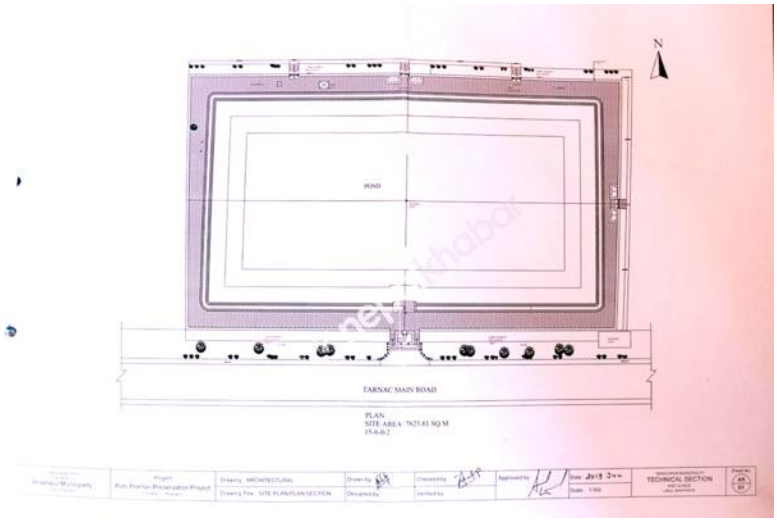

रानीपोखरी पुनर्निर्माणका लागि नगरपालिकाले पहिलो चरणमा एक करोड रूपैयाँ छुटट्याएको छ । जसमध्ये ५० लाख खर्च भइसकेको छ ।

रानीपोखरीलाई तीन भागमा विभाजन गरी पुनर्निर्माण गरिने प्रजापति बताउँछन् । पहिलो भागमा पानी भरिनेछ, दोस्रो भागमा कलात्मक मूर्ति राखिनेछ र तेस्रो भागमा पोखरी घुम्न मिल्ने बाटो तथा चार दिशामा पाटीहरू निर्माण गरिनेछ । छेउछाउमा रूखहरू रोपिनेछन् र पहिलेको पुतली बगैंचालाई जगाइनेछ ।

फर्किइन् हराएकी बहिनी

पोखरीमा भेटिएको शिलालेखलाई आधार मान्ने हो भने भक्तपुरका मल्ल राजा जर्गज्योर्तिले बीचभागमा नागको मूर्ति र शिवलिङ्ग स्थापना गरेर न्हू पुखू (नयाँ पोखरी) बनाएका थिए ।

तत्कालीन कान्तिपुरका राजा प्रताप मल्लले भक्तपुरमाथि आक्रमण गर्दा रानीपोखरी भत्काएका थिए । पछि उनले त्यसको नक्कल गर्दै काठमाडौंमा त्यस्तै स्वरूपको पोखरी बनाए ।

इतिहासविद् पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठका अनुसार राजा जर्गज्योर्तिले आफ्नी

रानीलाई पोखरी समर्पण गरेपछि यसलाई रानीपोखरी भन्न थालिएको हो ।

'पौष कृष्ण एकादशीदेखि आरम्भ भएको पोखरी निर्माण वैशाख कृष्ण द्वादशी (चार महिना) मा सम्पन्न भएको शिलालेखमा उल्लेख छ,' श्रेष्ठ बताउँछन् ।

वि.सं. १७३५ मा जितामित्र मल्लले पोखरीको जीर्णोद्धार गरेर वास्तुशैली, नागनागिनी, देवीदेवताको मूर्ति स्थापना गरेका थिए ।

पोखरीमा रहेको ह्वाङ्ह्वाङ पाटीमा रहेको शिलापत्रमा रानीपोखरीमा वासुकि नागको टाउको, सिद्धपोखरीमा जीउ र न:पुखूमा पुच्छर रहेको उल्लेख छ ।

त्यसैले पनि स्थानीयहरू यी तीन पोखरीलाई तीन दिदीबहिनीको रूपमा लिन्छन् ।

ती तीनमध्ये लामो समयदेखि हराएकी एक बहिनीलाई भक्तपुर नगरपालिकाले फर्काउँदै छ । त्यसपछि स्थानीयले आफ्नो कुल देवता भेट्न कसैको अनुमति लिइरहनुपर्ने छैन ।

(नेपालखबर, कार्तिक २८, २०७६)

यसरी खुला भयो सेनाले ओगटेको भक्तपुर टुँडिखेल

• ;lagf >]7

जस्तो काठमाडौँको टुँडिखेल, त्यस्तै भक्तपुरको । यता पनि ठूलो हिस्सा सेनाले ओगटेको, उता पनि उस्तै ।

काठमाडौँको टुँडिखेल पहिले उत्तरमा रानीपोखरी र दक्षिणमा दशरथ रंगशालासम्म फैलिएको थियो । अहिले जति बाँकी छ, त्यही टुँडिखेलका रूपमा चिनिन्छ । भक्तपुरको टुँडिखेल त कहाँ छ भन्ने धेरैलाई थाहा पनि नहोला !

सल्लाघारी चोकबाट सिद्धपोखरी जाने बाटोमा सल्लाका ठूल्ठूला रूख छन् । माथि थुम्को र खुला ठाउँ छ । स-साना खुड्किलाबाट जान सकिन्छ । यो थुम्कोलाई 'च्वङा गणेश पार्क' भनिन्छ । करिब ५४ रोपनीको यो पार्क सेनाको नाममा छ । स्थानीयले अनुमति लिएर भोगचलन गर्न पाइरहेका छन् ।

अगाडि बढेपछि सैनिक आवासीय महाविद्यालय पुगिन्छ । त्यहाँ विशाल चउर छ जसलाई स्थानीय ठूलो टुँडिखेल भन्छन् । अझै अघि सिद्धिनरसिंह मल्ल पालाको सिद्धपोखरी आउँछ । उत्तरमा सानो चउर छ, जसलाई सानो टुँडिखेल भनिन्छ ।

२०४० सालतिर पञ्चायतकालमा भक्तपुरको करिब ५ सय रोपनी जग्गाको लालपुर्जा सेनाको हातमा पुगेको हो । त्यसपछि विशाल चउरमा सैनिक आवासीय महाविद्यालय, खेल मैदान र स्कूलका भवन ठडिए । स्थानीयले भोगचलन गरिरहेको सार्वजनिक जग्गामा सेनाको नियन्त्रण कायम भयो ।

त्यही जग्गाभित्र पर्थ्यो, ऐतिहासिक रानीपोखरी र स्थानीयका कुलदेवता (दिगु द्यः)। प्रत्येक वर्ष देवाली पूजामा सेनाको अनुमति लिएर स्थानीय पस्न पाउँथे।

यता काठमाडौँ टुँडिखेलको खुला चउर भने सैनिक प्रयोजनका साथै बसपार्क, अनधिकृत पसल सञ्चालन, पार्किङ, भवन निर्माण सामग्री र कामदार बस्ने ठाउँ बनाएर मासिँदै छ। यसलाई पुरानै स्वरूपमा फैलाउने र 'टुँडिखेल पार्क' बनाउने योजनासहित अतिक्रमणमुक्त बनाउन पाँच सातादेखि 'मुक्त टुँडिखेल' अभियान चलिरहेको छ।

टुँडिखेलको महत्त्वपूर्ण हिस्सा खुलामञ्चलाई मानव साङ्लोले घेरेर सुरु भएको अभियानअन्तर्गत प्रत्येक शनिबार टुँडिखेलकै बीचमा विभिन्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम हुँदै आएको छ।

कार्यक्रममा टुँडिखेलको पुरानो सम्झना सजीव पार्दै नयाँ र पुरानो पुस्ताका प्रतिनिधिले खरीको बोट रोपे। खुला स्थलको महत्त्व झल्काउने गरी कविता वाचन गरियो। दक्षिण एसियाली खेलकुद (साग) सन्दर्भ पारेर विभिन्न खेलकुद गतिविधि भए।

काठमाडौँको टुँडिखेल अतिक्रमणमुक्त गर्न नागरिक अभियान चलिरहँदा **भक्तपुरमा भने सेना नै टुँडिखेल खुला गर्न उदार देखिएको छ। करिब तीन दशक नियन्त्रण गरेको जग्गाभित्रको पोखरी र केही चउर सार्वजनिक**

प्रयोजनका लागि खुला गरिएको छ। सेनाले यस्तो उदारता देखाउनुमा स्थानीय सरकारको ठूलो भूमिका छ।

अहिले स्थानीय सरकार यति शक्तिशाली छ, आफ्नो क्षेत्रलाई चाहेजस्तो बनाउन सक्छ। सेनासँग वार्ता गरेरै किन नहोस्, नगरको नक्सा बदल्न सक्छ। त्यसैको उदाहरण बन्दै छ, भक्तपुर।

अघिल्लो वर्ष चैततिर नगरप्रमुख सुनिल प्रजापतिले रक्षामन्त्री र प्रधानसेनापति पूर्णचन्द्र थापालाई यही विषय लिएर भेटेका रहेछन्।

भेट क्रममा उनले स्थानीयले प्रत्येक वर्ष देवाली पूजामा भोग्दै आएको समस्या सुनाए, खुला स्थानको महत्त्व बुझाए। आपसी साझेदारीमा सार्वसाधारणका लागि सधैँका निम्ति खुला गराउने प्रस्ताव पनि अघि सारे। त्यो भेटमा थापा उनको कुरामा सकारात्मक सुनिए पनि तत्कालै केही जवाफ दिएनन्।

'पछि मात्रै स्वीकृति मिल्यो। नगरपालिकाले पुनर्निर्माण र रेखदेख जिम्मा लिने गरी रानीपोखरी सार्वजनिक हुने भयो। सानो टुँडिखेल, पार्किङलगायत अन्य विषयमा पनि सम्झौता भयो,' सम्झौतापत्र देखाउँदै नगरप्रमुख प्रजापतिले भने, 'अनि ढिला नगरी हामी काममा खट्यौँ।'

भक्तपुर र काठमाडौँ टुँडिखेलको एउटा समानता छ ।

जसरी रानीपोखरी काठमाडौँ टुँडिखेलको हिस्सा हो, त्यसरी नै भक्तपुरमा पनि रानीपोखरी छ । सेनाको नियन्त्रणमा गुमनाम यो पोखरी काठमाडौँको रानीपोखरीका अघि झनै ओझेल परेको थियो ।

तर यसको इतिहास काठमाडौँ रानीपोखरीभन्दा पुरानो छ । भक्तपुरका राजा जर्गज्योर्ति मल्लले वि.सं. १६८७ मा रानी राजलक्ष्मीको सम्झनामा बनाएका हुन् । काठमाडौँ रानीपोखरी यसको ४० वर्षपछि अर्थात् १७२७ सालमा प्रताप मल्लले छोरा चक्रवर्तेन्द्रको मृत्युपछि रानी रिझाउन बनाएका ।

भक्तपुर रानीपोखरी परिसर करिब १५ रोपनी छ । पोखरी १२ र वरिपरि ३ रोपनी । अहिले वरिपरि पर्खाल लगाउने काम भइरहेको छ । पर्खाल लगाउनुअघि यहाँ उत्खनन गरिएको थियो । उत्खनन क्रममा उमामहेश्वरको मूर्ति, ह्वाङह्वाङ पाटी, शिवलिङ्ग, जलद्रोणी र शिलालेख भेटिएको इतिहासविद् पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठले जानकारी दिए ।

'त्यहाँ दुइटा शिलालेख हराइरहेका थिए । रानीपोखरी पुनर्निर्माण क्रममा एउटा फेला पऱ्यो, अर्को पत्ता लागेको छैन,' उनले भने, 'जितामित्र मल्लको फेला

परेको छ, जर्गज्योर्ति पालाको भने भेटिएन । बरू एउटा नयाँ शिलालेख भेटियो, यसलाई भने पढ्न सकिएको छैन ।'

शिलालेखका अक्षर वर्षौं जमिनमा गाडिएकाले पढ्नै नसकिने अवस्थामा रहेछ ।

'हेर्नुस् न दुर्भाग्य, जुन ठाउँमा संवत् लेखिएको छ, त्यहींको मिति उडेछ,' उनी निराश हुँदै सुनाउँछन्, 'तर यो शिलालेख पछिल्लो मल्ल कालतिरको हुन सक्छ । अब जति पढ्न सकिन्छ त्यसबाट नयाँ कुरा आउला भन्ने आशा छ ।'

यसबाट यहाँ दुइटा नभएर तीनओटा शिलालेख रहेको देखियो । जुन ठाउँमा जर्गज्योर्तिको शिलालेख भेटिनुपर्ने हो त्यहाँ फेरि उत्खनन गर्ने योजना पुनर्निर्माण समितिको छ । 'त्यो अवश्य पत्ता लाग्नेछ' भन्नेमा इतिहासविद् पुरुषोत्तमलोचन आशावादी देखिन्छन् ।

अर्को पढ्न सकिने जितामित्रको शिलालेख ऐतिहासिक दृष्टिकोणले निकै महत्त्वपूर्ण छ । राजा जर्गज्योर्ति मल्लले बनाएको रानीपोखरी कान्तिपुरका राजा प्रताप मल्लले भत्काइदिएका थिए रे । त्यहाँको सुनको नागलगायत अन्य कलाकृति उठाएर हनुमानढोका दरबार सजाउन लगे । त्यो पोखरीसँगै दूधपाटीको भाज्या पुखू पनि बिगारिदिएको मानिन्छ ।

'बाजेको पालामा बिग्रिएको पोखरी जितामित्रले जीर्णोद्धार गरेको कुरा त्यस शिलालेखमा उल्लेख छ । तत्कालीन कान्तिपुर र ललितपुरका राजालाई पोखरी बनेको खुसियालीमा बोलाएर उत्सव मनाएको त्यसबाट थाहा हुन्छ,' उनले भने ।

पोखरीमा पुरिएको अवस्थामा कलात्मक मल्लकालीन जलद्रोणी पनि भेटिएको रहेछ । बटुवालाई पानी होस् भन्ने हिसाबमा अहिलेका पानी ट्यांकी जसरी यसमा पानी भण्डारण गरिन्छ ।

'अनि ह्वाङ-ह्वाङ पाटी भनेको ?'

'वरिपरिका भित्ता भत्किएर हावा ओहोरदोहोर गर्ने, भ्वाङ परेपछि ह्वाङ-ह्वाङ छ । मान्छेले जस्तो देखे त्यस्तै नाम दिए,' उनले हाँस्दै भने, 'यसको ऐतिहासिक नाम पक्कै यो होइन ।'

नगरपालिकाले सेनासँग स्वीकृति पाएर पोखरी पुनर्निर्माण सुरु गरेको जेठयता मात्रै हो । नभए पहिले पूरै जङ्गल थियो । सफा गरेपछि बर्खाको पानी भरिएर पोखरीजस्तै आकार आइसक्यो । करिब ३ करोड बजेट छुटट्याइएको पोखरीमा हालसम्म ७५ लाखजति खर्च भएको नगरप्रमुख प्रजापति बताउँछन् ।

हाल पोखरी प्रवेश गर्न आवासीय महाविद्यालयको गेट हुँदै जानुपर्छ । हामी जाँदा सेनाले निधिखोजी गरेर मात्रै भित्र पठाए । पोखरी बनिसकेपछि त छुट्टै गेट बन्नेछ । सेनालाई सोध्नै पर्दैन ।

पोखरीको पाटी, गेट र बीचमा सुनको नाग राख्न केही समय लाग्छ । आउँदो वैशाखमा हुने देवाली पूजासम्म पर्खाल लगाउने काम लगभग सकिने प्रजापति बताउँछन् ।

'पूरै त भन्न सकिन्न, एक वर्षमा राम्रै पोखरी बन्छ,' उनले भने, 'पुरातात्त्विक काम गर्दा अरू ठेक्काजस्तो समय तोक्न सकिन्न । पुरातत्त्वविद्लाई नदेखाई काम गर्न भएन । केही भेटियो भने अध्ययन गर्दा काम रोक्नुपर्ने हुनसक्छ ।'

ऐतिहासिक महत्त्व र पुरातात्त्विक अन्वेषणका कारण बन्न जति समय लागे पनि करिब तीन दशक सेनाको अधिनमा रहेको पोखरी स्थानीयले आफ्नै ठानेर भोगचलन गर्न पाउनु खुसीको खबर मान्छन् नगरप्रमुख प्रजापति ।

यही पोखरीको दक्षिणतिर केही रुख छन्, खाली ठाउँ छ । पोखरी घुम्न आउनेका सवारी पार्किङ गर्न त्यो जग्गा पनि उपलब्ध गराउने सेनासँगको सम्झौतामा उल्लेख छ । पोखरी बनेपछि त्यस क्षेत्रको सुरक्षाका लागि नगरपालिकाले सिसिटिभी क्यामरा जडान गर्ने सम्झौता छ ।

सम्झौतामा सिद्धपोखरी उत्तरको सानो टुँडिखेल पनि सर्वसाधारणलाई खेलकुदका लागि दैनिक चार घन्टा उपलब्ध गराइने भनिएको छ । दैनिक ७:३० देखि ११:३० सम्म र शनिबार ११ देखि ३ बजेसम्म सर्वसाधारण खेल्न सक्छन् । स्कूल बिदामा बिहान ६ देखि बेलुकी ५ बजेसम्मै खेल्न पाउने उल्लेख छ ।

भक्तपुर नगरपालिकाले फुटबल, भलिबल, टेबलटेनिस, जिम्न्यास्टिक, बक्सिङ र सितेरियो कराते गरेर ६ खेलको विभिन्न ठाउँमा प्रशिक्षण दिइरहेको छ । प्रतियोगिता गर्न ठाउँ भएकोमा खुसी देखिन्छन् नगरप्रमुख ।

प्रजापतिले भने, 'लालपुर्जा सेनासँगै भए पनि जनताले उपभोग गर्न पाउनु राम्रो कुरा हो ।'

सल्लाघारी चोकबाट माथिको थुम्को 'च्वङा गणेश पार्क' बारे मैले अघिल्लो वर्षै रिपोर्टिङ गरेकी थिएँ । यो पनि सेना नियन्त्रित जग्गाको हिस्सा हो । त्यति बेला 'च्वङा गणेशथान विकास समिति' का अध्यक्ष लक्ष्मीनारायण राजलवटले भनेका थिए, 'यो पार्क संरक्षण हामीले गर्नुपर्छ, निर्देशन भने सेनाको मान्नुपर्छ ।'

यो ठाउँ स्थानीयको सार्वजनिक र धार्मिकस्थल हो । यहाँ विभिन्न देवगण छन् । प्रत्येक वर्ष रानीपोखरीमाझैँ थिमी, कटुन्जे, लुभुका स्थानीय देवाली पूजा गर्न आउँछन् । गणेश मन्दिर भएकाले बिहे, व्रतबन्धलगायत शुभ कार्य हुन्छन् ।

सेनाको नियन्त्रणमा पुगेपछि सर्वसाधारणले निस्फिक्री उपभोग गर्न पाएका थिएनन् । नेपाल मजदुर किसान पार्टीका अध्यक्ष नारायणमान विजुक्छेँले स्थानीयको गुनासो तत्कालीन राजा वीरेन्द्रसम्म पुऱ्याए । ०५० सालमा निवेदन हालेकोमा ८ वर्षपछि उपभोगको स्वीकृति पाए । त्यहाँ स्थानीय र नगरपालिका मिलेर रुख रोपे, पार्क बनाए ।

'यसलाई पनि सार्वजनिक गराउन रक्षामन्त्री र प्रधानसेनापतिलाई पत्र लेखेको छु- जनताले निर्वाध उपभोग गर्न पाऊन्, सार्वजनिक गरी पाऊँ भनेर । कोही हेर्न नआएकाले अहिले केही भन्न सकिन्न । तर विनाअवरोध जनताले भोगिरहेका छन्,' नगरप्रमुख प्रजापतिले भने ।

इतिहासविद् पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठ नेवार संस्कृतिमा खुला स्थान अभिन्न भएको बताउँछन् । यी चउर किराँतकालीन शहर योजनाका झलक हुन्, तत्कालीन समयका चरनक्षेत्र । सर्सती आँखा दौडाउने हो भने उपत्यकाका पुराना बस्तीको बाहिरी घेरामा हामी चउर देख्छौँ । पाटनको लगनखेल र जावलाखेल, भक्तपुरको सैनिक आवासीय चउर, कीर्तिपुरको त्रिभुवन विश्वविद्यालय र काठमाडौँको टुँडिखेल ।

'ठूला उत्सव गर्न खुला स्थानको महत्त्व हुन्छ । आपतविपतमा झनै महत्त्वपूर्ण छ,' श्रेष्ठले भने, 'खुला ठाउँको सोच हजारौँ वर्षअघि नै थियो, त्यसलाई हामीले बिर्सनु हुन्न ।'

भक्तपुर नगरप्रमुख प्रजापति जनतालाई विनाअवरोध खुला स्थल भोगचलन र सार्वजनिक गराउन 'लबिङ' गरिरहेकै छन् । सेतोपाटीका प्रधानसम्पादक अमित ढकालले आफ्नो लेखमा भनेझैँ काठमाडौँ टुँडिखेल खुला गर्न पनि सेना बाधक नबन्ने देखिएको छ । टुँडिखेल पार्क बनाउने सेनाले होइन पनि, सरकारले हो ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले नै स्थानीय सरकारको अग्रसरताविना सार्वजनिक सम्पत्तिको संरक्षण र सम्वर्द्धन हुन नसक्ने देखाउँछ । ऐनले सार्वजनिक, ऐलानी र पर्ती जग्गा, सार्वजनिक भवन सम्पदा तथा भौतिक पूर्वाधार संरक्षण, सुरक्षा तथा अनधिकृत निर्माण तथा सार्वजनिक सम्पत्ति अतिक्रमण रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने दायित्व नगरपालिकाको हो भन्छ ।

भक्तपुर यो दायित्व निर्वाह गरेर उदाहरण बन्दै छ । काठमाडौँले पनि 'टुँडिखेल पार्क' बनाएर त्यो भूमिका निर्वाह गर्ने बेला आइसकेको छ ।

सेतोपाटी, मङ्सिर २५, २०७६

रानीपुखू पुनः निर्माण

• श्यामकृष्ण खत्री
वडा नं. १ अध्यक्ष

भक्तपुर नगरपालिकाको वडा नं. १ क्षेत्रफलको आधारमा सबभन्दा ठूलो वडा हो । यस वडामा मूर्त र अमूर्त सम्पदाका साथै ठूला ठूला चारओटा पोखरीहरू- नःपुखू, तःपुखू, भाज्या पुखू र रानी पुखू रहेका छन् । ती पोखरीहरूमध्ये नःपुखू र तःपुखू पुनःनिर्माण भैसकेका छन् भने भाज्या पुखूमा अवस्थित जलेश्वर मन्दिर पुनः निर्माण भइरहेको छ । रानी पुखूको २०७६ साल जेठ १५ गते गणतन्त्र दिवसको अवसर पारेर पुनः निर्माण कार्य शुरु भएको छ । लामो इतिहास भएको रानी पोखरीको पुनःनिर्माणको खाका तयार भएपछि त्यहीअनुसार पुनःनिर्माण गर्ने निर्णय गरिएको छ ।

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

रानीपोखरीको सरसफाइ कार्यक्रम (२०७६ साल मङ्सिर १ गते)

२०७४ सालको नेपाल मजदुर किसान पार्टीको चुनावी घोषणा पत्रअनुसार हामी नगरपालिकामा निर्वाचित भएपछि भक्तपुर नगरपालिकाले प्रत्येक महिनाको १ र १५ गते नियमित सरसफाइलाई अगाडि बढाइयो। नगरको कुनै एक स्थानमा जनप्रतिनिधि, सेना, प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी, कर्मचारी, स्थानीय समाजसेवी, टिम क्लब, सम्पदाविद्, पत्रकार, विद्यार्थी, शिक्षकलगायत सम्पदा प्रेमीहरूको सहभागितामा सफाइ अभियान सञ्चालन भयो। त्यसैक्रममा २०७६ साल मङ्सिर १ गतेबाट ३ पटक रानीपोखरी सरसफाइ कार्यक्रम सम्पन्न भयो।

रानी पोखरी पुनः निर्माण गर्न भक्तपुर नगरपालिकाका मेयर सुनिल प्रजापतिको नेतृत्वमा हामी मिति २०७५ चैत्र १८ गते नेपाली सेनाका प्रधानसेनापति पूर्णचन्द्र थापासँग भेट गर्‍यौं। त्यसपछि ऐतिहासिक रानीपोखरी मौलिक रूपमा पुनः निर्माण गर्न सम्भव भएको हो। सिद्धपोखरीको उत्तरतर्फको खेलमैदान स्थानीय युवाहरूलाई प्रयोग गर्ने सिम्बन्धी नेपाल सरकार रक्षा मन्त्रालय, नेपाली सेनाको मिति २०७६/०२/०१ गते लिखित सहमतिपछि स्थानीय नेपाली सेनाका प्राविधिक, भक्तपुर नगरपालिका सम्पदा शाखा, ख्वप इन्जिनियरिङ कलेजका विद्यार्थीहरूको संयुक्त प्राविधिक टोलीहरूबाट पोखरीको क्षेत्रफल १५-५-२-२.७५ दाम र लम्बाइ ३८७ फिट चौडाइ २२१ फिट सीमाङ्कण गरी पुनः निर्माण प्रक्रिया अगाडि बढाइयो।

स्थानीय बुद्धिजीवी, युवा विद्यार्थीलगायत टोलवासीहरूको भेलाले समाज सेवी

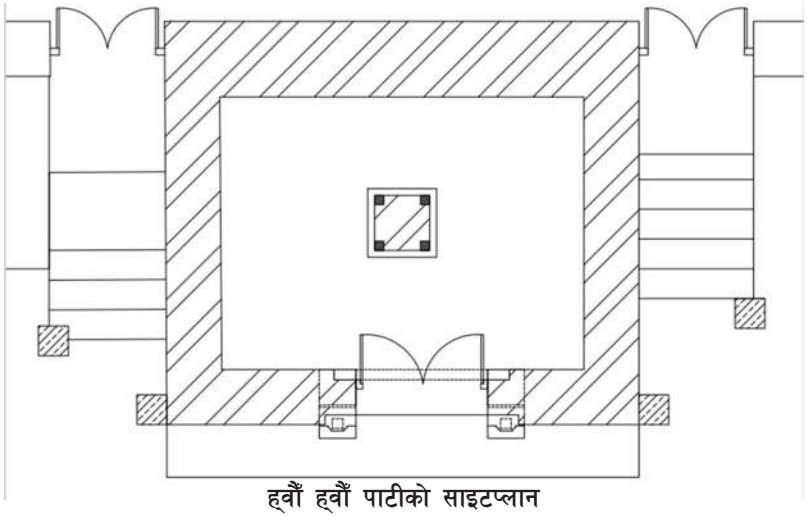

ह्वौँ ह्वौँ पाटीको साइटप्लान

श्यामसुन्दर बाटीको अध्यक्षतामा ७ सदस्यीय उपभोक्ता समिति गठन भयो। समितिले केही रकम पेश्की लिई ३ जना सदस्यहरूमध्ये २ जनाको संयुक्त हस्ताक्षरबाट बैङ्क खाता सञ्चालन गर्ने गरी निर्माण कार्य थालनी भयो। भक्तपुर नगरपालिकाले इतिहासविद् पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठको संयोजकत्वमा बनेको कार्यदलले रानीपोखरीको प्रतिवेदन वि.सं. २०७७ श्रावण २९ गते भक्तपुर नपामा पेश गरिएअनुसार सम्बन्धित विज्ञ, भक्तपुर नगरपालिका सम्पदा शाखाका प्राविधिकहरूसँगको छलफलबाट सरसफाइलाई प्राथमिकता दिई रु.१७,१६,३७४।- रूपैयाँ बजेट विनियोजन गरी पुनः निर्माण कार्य अगाडि बढाइयो।

भक्तपुर नगरपालिकाले रानीपोखरी पुनः निर्माण गर्न रु.२,३६,१२,७८८।८५ (अक्षरेपी दुई करोड छत्तीस लाख बाह्र हजार सात सय अठ्ठासी रूपैयाँ पचासी पैसा) ल.ई. स्वीकृत गरियो।

खर्च र सामान प्रयोग

रानीपोखरी पुनः निर्माणमा प्रयोग भएका सामान डकर्मी, ज्यामीको विवरण निम्नअनुसार रहेको छ-

ज्यामीको विवरण

१) सिकर्मी १९ जना
२) डकर्मी १५८१ जना
३) पुरुष ज्यामी २१०७ जना

४) महिला ज्यामी ५४३० जना

जम्मा ज्यामी ७५३७ जना

सामान

१) इँटा - ३१५ टिप - रु.१००१२७०४।-

२) माटो - १३९ टिप- रु.५५६८००।-

३) चुना - १४७४ बोरा - रु.१३३३४३४.२३

४) बालुवा - ४२ टिप - रु.१०४९८४१.६०

५) डस - २३ टिपर - रु.३२१३३०।-

६) डस - १ टिप मिनिट्रक

७) सुर्खी - ४७७० बोरा -रु. १२३१७७५।-

८) इँटाको भाडा - ३१५ टिप - रु.४७२५००।-

९) ढुङ्गा- रु.८३५९७४।-

१०) काठ १०.४४ क्युफि- रु.५९५०८।-

११) पोखरीको बीच भागको नाग, काठ- रु.२१८४०१।-

१२) बाँस, मसलन्द, पानी तान्ने पम्प टहरा बनाउन जस्ता, गाडा, साविल, पाइप, पिक, डोरी पन्जा, बुट - रु.३५६७३४।४२

२०७७ साल असारको दोस्रो हप्तादेखि पोखरीको बीचमा रहेको वासुकि नाग राख्न उपभोक्ता समिति, स्थानीय युवा विद्यार्थीलगायत वडाका अग्रजहरूको सल्लाह सुझावअनुसार पोखरीको पानी निकाली स्तम्भलाई बीच पारेर भकारी बनाउने कार्य शुरु गरियो। तर भकारीले काम गर्न नसकेपछि पोखरीको पानी नै निकाल्नु पर्ने निष्कर्षअनुसार १५/२० दिन पानी निकाली सकेपछि पोखरीमा वासुकि नाग स्थापना गरियो। २०७७ श्रावण ३ गते पोखरीको बीचमा स्थानीय युवाहरूको श्रमदानमा चौडाइ १४-१४, लम्बाइ ७ फिट अग्लो काठको स्तम्भ ३ दिन लगाएर राखियो। त्यसमाथि ४ फिट अग्लो वासुकि नाग २० जना युवाहरूको श्रमदानबाट स्थापना गरियो।

रानीपोखरी पुनः निर्माण कार्य २ वर्षसम्म जारी रहेकै बेला २०७८ साउन ९ गते नगर प्रमुख सुनिल प्रजापतिले ह्वौँ ह्वौँ पाटीको शिलान्यास गर्नुभयो। पूर्व र उत्तरको अन्य पाटी निर्माण गर्ने बाँकी नै छ।

ह्वौँ ह्वौँ पाटीको भग्नावशेष मात्र बाँकी थियो। ह्वौँ ह्वौँ पाटी पुनः निर्माण गर्न भक्तपुर नगरपालिकाले रु. ६१ लाख बजेट विनियोजन गरेको छ। पाटी पुनः निर्माणको लागि स्थानीय युवा विद्यार्थी, समाज सेवीको भेलाले राजन कोजुको अध्यक्षतामा

ह्वौं ह्वौं पाटीको प्रारूप

७ सदस्यीय उपभोक्ता समिति र ५ सदस्यीय अनुगमन समिति बनाइएको छ ।

निर्वाचनको बेला गरिएका प्रतिवद्धताहरू पूरा गर्न हामी द्रुत गतिका साथ लाग्दै गयौं । धेरै साथीहरूको सहयोग र सक्रियतामा जीर्णोद्वार गरी इतिहास कोर्ने काम भक्तपुर नगरपालिकाले गर्दै छ ।

१५-५-२-२.७५ रोपनी क्षेत्रफलमा फैलिएको रानीपोखरी एक महत्त्वपूर्ण सम्पदा हो । यो पोखरी नजिकै सल्लाघारी र च्वङ्गा गणेश मन्दिर रहेकोले आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकको लागि एक आकर्षक स्थान हुने ठूलो सम्भावना रहेको छ । यहाँ डुङ्गा सञ्चालन गरी मनोरञ्जन गराउने उद्देश्य रहेको छ ।

ऐतिहासिक र आकर्षक पोखरी, ह्वौं ह्वौं पाटी र पोखरीको उत्तरतर्फका रुखमा झुण्डिएर विशेष प्रकारको ध्वनि निकाल्ने चमेरो, वासुकि नागले आन्तरिक र वाह्य पर्यटकहरूलाई स्वागत गर्न प्रतिक्षारत छ ।

भक्तपुर नगरपालिका नगरभित्रका थुप्रै मूर्त र अमूर्त सम्पदाहरू पुनः निर्माण गरी भक्तपुरलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा चिनाउन रानीपोखरी एउटा थपिएको छ । पोखरी नै पोखरी रहेको यस वडा नं. १ मा रानी पोखरी पुनः निर्माण गर्दै जाँदा यस वडामा रहेका ३२ ओटा पाटीहरूमध्ये ह्वौं ह्वौं पाटी र रानीपोखरीको पूर्व र उत्तरतर्फको पाटी पनि पोखरीको सुन्दरता हुने हामीले विश्वास गरेका छौं ।

२०७८ असोज २१ गते मेयर सुनिल प्रजापतिबाट शिलान्यास गर्नुभएको पूर्व र उत्तरतर्फको पाटी पुनः निर्माण गर्न ऐतिहासिक र सांस्कृतिक महत्त्व बोकेको रानी

नागस्तम्भ राख्न भकारी

पोखरी पुनः निर्माण गर्ने युवा र विद्यार्थीहरूको भेलाबाट स्थानीय युवा पुण्यराम गरुको अध्यक्षतामा ७ सदस्य उपभोक्ता समिति गठन गएिको थियो। पाटी पुनः निर्माण सम्पन्न भएको छ।

पोखरीको डिलमा प्रजापति, राजलवटलगायतका नगरवासीहरूको देवाली पूजा गर्ने कुल देवता रहेको छ।

उपभोक्ता समिति, प्राविधिक अनुगमन समितिका सम्पूर्ण सदस्यहरू, जनप्रतिनिधिहरू वडाका बुद्धिजीवी आदरणीय व्यक्तित्वहरूलगायत रानी पोखरी, ह्वौँ ह्वौँ पाटी पुनःनिर्माणमा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण वडावासीहरू प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं।

पोखरी, ह्वौँ ह्वौँ पाटी पुनःनिर्माणमा सहयोग गर्नुहुने डकर्मी, सिकर्मी, ज्यामी, महिला, सम्पदा शाखालगायत सम्पूर्णमा भक्तपुर नगरपालिका वडा नं. १ वडा समितिको तर्फबाट हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ। यस कार्यमा श्रमदान गर्नुहुने युवा विद्यार्थीलगायत सम्पूर्णलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

श्रमदान गर्ने सङ्घ-संस्थाहरू

१) गणेश मा.वि.-३८ जना

२) ज्ञान विजय आधारभूत विद्यालय ३५ जना

३) अक्सफोर्ड प्राक्टिकल स्कूल-१०१ जना

४) राजश्री गुरुकुल स्कूल-७० जना
५) नेपाल क्रान्तिकारी युवा सङ्घ-४३ जना
६) नेपाल क्रान्तिकारी महिला सङ्घ- ८४ जना
७) नेपाल क्रान्तिकारी विद्यार्थी सङ्घ-३० जना
८) सत्य निष्ठ ग्वालीपुच-४३ जना
९) वडा नं. ८ लान्तले महिला समूह-१७ जना
१०) त:गुथि-५८ जना
११) चुचागो गुथि- ३१ जना
१२) न्हू गुथि -३७ जना
१३) माह्री गुथि- ३६ जना
१४) खोंह्र गुथि- २५ जना
१५) पिथु ननी गुथि-२४ जना
१६) कुथि ननी गुथि- ५२ जना
१७) चुको ननी गुथि- ३१ जना
१८) नगांचा गुथि- २३ जना
१९) कुथु ननी गुथि- ३२ जना
२०) अन्तिम संस्था गुथि- २२ जना
२१) थिंल्ला: गुथि-२४ जना
२२) तधां लिभि ननी गुथि- २८ जना

सेनाको कब्जाबाट मुक्त हुँदै भक्तपुरको रानीपोखरी, काठमाडौँको टुँडिखेललाई कसले बचाउने ?

• ;xofJu /l~ht

भक्तपुर बोलाछेँका श्यामकृष्ण प्रजापति अहिले ७० वर्षका भए। युवा उमेरसम्म उनी हिँड्दै रानी पोखरी पुग्थे, थाकेको समय त्यहाँका सत्तलमा विश्राम गर्थे अनि साथीभाइसित गफिन्थे। तर, २०४० सालपछि भने उनले रानीपोखरीमा स्वतन्त्र भएर पाइला टेक्न सकेनन्।

२०४० सालसम्म सबैका लागि खुला रहेको रानीपोखरी क्षेत्रको करिब ३२ रोपनी क्षेत्रफल तत्कालीन शाही सरकारले सैन्य तालिम केन्द्रको विकास गर्न अधिग्रहण गऱ्यो। जनताको जमिन सेनाको नियन्त्रणमा पुग्यो। त्यहाँ वीरेन्द्र सैनिक आवासीय महाविद्यालय (हाल सैनिक आवासीय महाविद्यालय) बनाइयो, खेल मैदान बन्यो, नयाँ घर ठडिए। त्यसपछि स्थानीयहरू स्वतन्त्र रूपमा रानीपोखरी क्षेत्रमा जानबाट बञ्चित भए।

तर, सेनाले आफ्नो सुरक्षाको कारण देखाउँदै नियन्त्रणमा राखेको रानीपोखरीमा स्थानीयलाई जानुपर्ने बाध्यता थियो। किनभने त्यहाँ उनीहरूका दिगु द्यः (कुलदेवता) रहेको छ।

त्यसैले वर्षको दुई दिन दिगु पूजा गर्न स्थानीयहरूलाई सेनाले छुट दिने गरेको

छ । अरू समय जान सेनाको स्वीकृति चाहिन्छ । गत वैशाख २६ गते रानीपोखरीमा कूल देवता पूजा गर्न पुगेका श्यामकृष्णसँगको भेटमा उनीले रानीपोखरी सबैका लागि खुलेको देख्न चाहेको बताएका थिए ।

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ ५७ ॥

भक्तपुरका धेरै स्थानीयहरू आफ्नो छोरी इहि र छोराको ब्रतबन्धपछि देवालीमा विशेष पूजा गर्ने परम्परा कायम छ। सेनाले आवश्यक बेलामा रानीपोखरी प्रवेशको अनुमति त दिन्छ। तर आफ्नै कुल देवता कहाँ जान पनि सेनाको अनुमति लिनुपर्ने भन्दै स्थानीयहरू आक्रोशित थिए। त्यसैले उनीहरू सेनाले नियन्त्रणमा राखेको रानीपोखरी खुला गर्नुपर्ने माग गरिरहेका थिए।

जनताको मागको कदर गर्दै ३६ वर्षपछि भने सेना रानीपोखरीलाई आफ्नो नियन्त्रणबाट मुक्त गर्दै जनताका लागि खुला गर्न सहमत भएको छ।

नगरपालिकाको सफलता

रानीपोखरी भन्ने बित्तिकै धेरैले काठमाडौँको रानीपोखरी सम्झन्छन्। तर, यो कथा काठमाडौँको नभई भक्तपुरको रानी पोखरीको कथा हो।

हुन त भक्तपुरमा पनि रानीपोखरी रहेको बारेमा भक्तपुरकै धेरै मानिसहरू अनभिज्ञ छन्। भक्तपुरभन्दा बाहिरका मानिसलाई थाहा हुने त कुरै भएन।

भक्तपुरको सल्लाघारीमा रहेको सैनिक आवासीय महाविद्यालयअन्तर्गत विज्ञान तथा व्यवस्थापन सङ्काय रहेको भवनको बाटो हुँदै रानीपोखरी पुग्न सकिन्छ।

भक्तपुर नगरपालिका र नेपाली सेनाबीच धेरै चरणमा भएको छलफलबाट भक्तपुरको ऐतिहासिक र सांस्कृतिक महत्त्वको रानीपोखरी सर्वसाधारणका लागि पुनः खुला हुन लागेको हो।

राजतन्त्र छँदा नै नेपाल मजदुर किसान पार्टी र स्थानीयले रानीपोखरी र अतिक्रमित जग्गा खुलाउन आवाज उठाएका थिए । तर, त्यो सफल हुन सकेको थिएन ।

राजतन्त्रको समाप्ति र गणतन्त्रको स्थापनापछि भएको स्थानीय तहको निर्वाचनमा नेमकिपाको ऐतिहासिक विजयसँगै नगरपालिका प्रमुख सुनिल प्रजापतिलगायतले सेनासँग वार्ता गरी रानीपोखरी पुन: खुला गराउने प्रयास गरेका थिए ।

अन्तत: उनकै अग्रसरतामा भक्तपुको रानीपोखरी पुन:निर्माण गर्दै सर्वसाधारणको लागि खुला गर्ने तथा सेनाकै अधिनमा रहेको सिद्धपोखरी उत्तरतर्फको खेल मैदानसमेत स्थानीयको लागि खेलकुद प्रयोजनका लागि खुला गर्ने सहमति सेनासँग भएको छ ।

प्रमुख प्रजापति यसलाई नगरपालिकाको जितभन्दा जनताको माग र आवश्यकताको जित भएको बताउँछन् ।

भन्छन्, 'सेनासँग सल्लाह गरेर ऐतिहासिक र सांस्कृतिक महत्त्वको रानीपोखरी खुल्ने भएको छ । हामीले प्रधान सेनापतिसँग कुरा गर्‍यौं । उहाँ यस विषयमा सकारात्मक हुनुभयो । जनताले आफ्नो सांस्कृतिक पर्व निर्वाह गर्दै आएको स्थान खुल्नु नै थियो ।'

काठमाडौँको भन्दा जेठो रानीपोखरी

शाहीकालमा सेनाको नियन्त्रणमा पुगेको भक्तपुरको रानीपोखरी काठमाडौँको रानीपोखरीभन्दा जेठो पोखरी हो । भक्तपुरका राजा जर्गज्योर्ति मल्लले विक्रम संवत् १६८७ मा आफ्नी रानी राजलक्ष्मीको सम्झनामा रानीपोखरी निर्माण गरेको थिए ।

काठमाडौँको रानीपोखरी भने त्यसको ४० वर्षपछि वि.सं. १७२७ मा प्रताप मल्लले बनाउन लगाएका थिए । प्रताप मल्लले आफ्ना छोरा चक्रवर्तेन्द्रको मृत्युपछि आफ्नी रानीको मन बुझाउन बनाएका थिए ।

संस्कृतिविद् पुरुषोतमलोचन श्रेष्ठका अनुसार प्रताप मल्लले भक्तपुर आक्रमण गर्दा यहाँका पोखरीहरू भत्काएका थिए । भक्तपुरको रानीपोखरीमा क्षति पुऱ्याउने उनी नै थिए । उनैले भक्तपुरमा रहेको भाजुपुखूको नक्कल गर्दै काठमाडौँमा रानीपोखरी बनाएका थिए । भक्तपुरभन्दा पछि बनेकोले काठमाडौँका स्थानीयहरू यहाँको रानीपोखरीलाई 'न्हू पुखू' भन्ने गर्छन् । पछि प्रताप मल्लले बिगारिदिएको रानीपोखरीलाई जितामित्र मल्लले १७३५ सालमा पुनर्निर्माण गरेका थिए ।

प्रताप मल्लकै समयमा भक्तपुरमा रहेको भाजुपुखूमा समेत क्षति पुऱ्याइएको थियो । सो पोखरी काठमाडौँको रानी पोखरीभन्दा ५०० वर्ष पुरानो रहेको श्रेष्ठ बताउँछन् । हाल भाजु पुखू निर्माण गरिरहेका भक्तपुरका स्थानीयहरूले नै काठमाडौँको रानीपोखरीमा पानी अड्याउने काम गरिरहेका छन् ।

हुन त काठमाडौँको रानीपोखरीको २०७२ सालको भूकम्पले क्षति पुगेपछि पुनर्निर्माणको काम सेनालाई जिम्मेवारी दिने तयारी काठमाडौँ महानगरपालिकाले गरेको थियो । तर, भक्तपुर नगरपालिकाको अग्रसरतामा सो कार्य रोकिएको थियो ।

संस्कृतिविद् श्रेष्ठका अनुसार ललितपुर र काठमाडौँको हरिसिद्धि र नरदेवी नाच १२ वर्षमा भक्तपुर ल्याउने चलन थियो । उनीहरू आउँदा रानीपोखरीको सत्तलमा बस्ने र औपचारिक सूचनापछि शहरभित्र प्रवेश गर्ने गर्थे । सेनाले पोखरी अतिक्रमण गरेपछि भने सो सत्तल प्रयोगविहीन बन्यो र नाच गर्न आउने देवगणहरू त्यहाँ बस्ने चलनसमेत लोप भयो । बिस्का अघि काठमाडौँको हनुमानढोका राजदरबारबाट राज खड्ग ल्याएर त्यही सत्तलका राखेर विधिवत् भक्तपुर दरबार भित्र्याउने चलन थियो । सत्तल मासिएसँग यस्ता कैयौँ संस्कारहरू लोप हुँदै गए ।

सेनाको अतिक्रमणमा परेर काठमाडौँका पनि अधिकांश संस्कृति र सम्पदाहरू लोप हुँदै गएको संस्कृतिविद्हरू बताउँछन् ।

काठमाडौँको टुँडिखेलमा सेनाले अतिक्रमण गरेपछि त्यहाँ पनि स्थानीय

नेवारहरूले गर्दै आएका कूलपूजा र विभिन्न जात्रा पर्वमा समस्या पर्दै आएको असनका लाभरत्न तुलाधर बताउँछन् । टुँडिखेलमा सेनाले मुख्यालय मात्र बनाएन, पार्टी प्यालेस र पछिल्लो समयमा सैनिक पुस्तकालयको भवनसमेत ठड्याएको छ ।

प्रदेश नम्बर ३ का सांसद विराजभक्त श्रेष्ठ भक्तपुरले रानीपोखरी खुला गराएर अनुकरणीय काम गरेको भन्दै काठमाडौँ महानगरपालिकाले सेनाले नियन्त्रणमा राखेको टुँडिखेल क्षेत्र जनताकै अधिनमा ल्याउने समय आएको बताउँछन् ।

भक्तपुरले सेनाको अधिनमा रहेको रानीपोखरी र खेल मैदानलाई जनताका लागि खुला गराउनु चुनौतिपूर्ण काम सफल रूपमा गरेको बताउँदै काठमाडौँमा भने खुला क्षेत्र नभई भ्यू टावर निर्माणको होड चलेको बताए ।

सेनाले काठमाडौँका खुला जग्गा नियन्त्रण गरिरहेको बारे आफूले प्रदेशसभामा कुरा उठाएको तर प्रदेशको संरचना बन्दै गरेको अवस्था रहेकाले त्यसले मूर्तरूप लिन केही समय लाग्ने बताउँदै भने, 'काठमाडौँमा खुला ठाउँ कहाँ छ ? महानगरपालिकाको संरचना त बलियो छ । भक्तपुरले सक्ने काठमाडौँले नसक्ने भन्ने हुँदैन । तर, के गर्ने महानगरसँग कुनै कार्ययोजना नै छैन । इच्छाशक्ति हुनुपर्‍यो ।'

विराजले भक्तपुरले काठमाडौँ उपत्यकामा मात्रै नभई देशको लागि एउटा नजिर बसालेको उल्लेख गर्दै यसबाट अन्य नगरपालिकाहरूलाई नैतिक दबाब पर्ने तर्क गरे । उनले भक्तपुरले आफ्नो पोखरी र मैदानलाई जनताका लागि खुला गराएझैँ काठमाडौँले पनि यहाँका जनताको हितमा त्यसको अनुकरण गर्नुपर्ने बताए ।

पुनर्निर्माणको काम सुरु

नगरपालिका प्रमुख प्रजापतिका अनुसार सेनासँग भएको सहमतिअनुसार हाल रानीपोखरीको क्षेत्रफल यकिन गर्न नगरपालिका र नेपाली सेनाले समन्वय गर्दै नापी नक्सा बनाउने काम सुरु भएको छ । नापी नक्सा प्राप्त भइसकेपछि त्यही आधारमा नगरपालिकाले रानीपोखरी मल्लकालीन शैलीमा नै जीर्णोद्धार गर्नेछ ।

संस्कृतिविद् ओम धौभडेलकाअनुसार रानीपोखरीको बीचमा सुनको नागको टाउको र चारैतिर विभिन्न मूर्तिहरू रहेका थिए । रानीपोखरीमा प्रजापति, अवाल, जोन्छे, महर्जन, भुसिटुलगायत विभिन्न समुदायको कुल देवता रहेको छ । त्यसबाहेक त्यहाँ विभिन्न सांस्कृतिक पर्वहरू हुने गर्थे । सेनाले लिएपछि ती चाडपर्वहरू बिस्तारै लोप हुँदै गएको थियो ।

धौभडेल भन्छन्, 'मल्लकालीन रानीपोखरीको दक्षिणपट्टि प्रवेश गर्ने कलात्मक द्वार थियो । ढोकाबाट प्रवेश गर्ने स्थानमा दुई सत्तल थिए, पोखरीसम्म पुग्न सिँढी थियो । चारैतिर देवीदेवताको कलात्मक मूर्ति र बगैंचा थियो । नगरपालिकाले सेनासँग सहमति गर्दै रानीपोखरी मल्लकालीन शैलीमा बनाउनेछ ।'

अहिले भने रानीपोखरीको मध्यभागमा मात्रै पानी छ । मध्य भागमा रहेको नागको टाउको देखिँदैन । चारैतिर झारपातले ढाकेको छ । पोखरी सुकाएर त्यसको वरिपरि घर निर्माण भएका छन् र रुखहरू काटिएका छन् ।

सेनासँगको सहमतिपछि भने अब रानीपोखरी जीर्णोद्धारपछि सेनाको सुरक्षामा ध्यान दिँदै पोखरीलाई चारैतिर पर्खालले घेरिने भएको छ । साथै पहिला प्रवेशद्वार रहेको पोखरीको दक्षिणतर्फ नै नयाँ कलात्मक प्रवेशद्वार बनाई बिहान ६ बजेदेखि बेलुकी ६ बजेसम्म सर्वसाधारणको लागि खुला गर्ने योजना छ ।

रानीपोखरी निर्माण भएपछि त्यहाँ आउने आन्तरिक र बाह्य पर्यटकको सुविधाका लागि सल्लाघारीको खाली जमिनमा नगरपालिकाले पार्किङ स्थल निर्माण गर्ने तयारी गरिसकेको छ ।

पोखरीसँगै सिद्धपोखरीको उत्तरतर्फ र भक्तपुर अस्पतालको पश्चिमतर्फ रहेको खेल मैदानको जनताका लागि खुला गरिनेछ । त्यसका लागि चारैतिर जालीबारले घेरी मैदानको दक्षिणतर्फ प्रवेशद्वार निर्माण गरिनेछ । खेल मैदान खुला भएपछि स्थानीयहरूका लागि हरेक दिन बिहान ७:३० बजेदेखि ११:३० बजेसम्म ४ घण्टा मैदान खुला गर्ने सहमति भएको प्रजापतिले बताए ।

शनिबारको दिन भने बिहान ११ बजेदेखि दिउँसो ३ बजेसम्म मैदान सर्वसाधारणका लागि खुला हुने भएको छ । सैनिक महाविद्यालय बन्द रहेको र आवासीय विद्यार्थीहरू बिदा हुँदामा बिहान ६ बजेदेखि साँझ ५ बजेसम्म स्थानीयको लागि मैदान खुला हुने बताइएको छ ।

नापी नक्साको काम भर्खरै सुरु भएको हुँदा रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा केही समय लाग्ने प्रमुख प्रजापति बताउँछन् । स्थानीयहरूले पनि नगरपालिकाको कदमको स्वागत गर्दै रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा साथ दिने बताएका छन् ।

पहिलो पोष्ट, ४ जेठ २०७६

यसरी पुनर्निर्माण हुँदै छ भक्तपुरको 'रानीपोखरी'

• /]Df' Tj fgfaf ;'

भक्तपुरको रानीपोखरी पुन: निर्माण भइरहेको छ । रानीपोखरीसँगै अहिले त्यस परिसरमा ह्वाङ्ह्वाङ् पाटी र पोखरीमा पस्ने ५ ओटा गेटसँगै पाटी बनाउने काम भइरहेको छ ।

यो तीनओटा कामका लागि भने तीनओटा उपभोक्ता समितिबाट काम भइरहेको छ । यो एकैचोटि गठन नभईकन छुट्टाछुट्टै समयमा गठन भएको हो । सबैभन्दा पहिलो रानी पोखरी पुन:निर्माण उपभोक्ता समिति गठन भएको हो । जसले पोखरीको कामलाई ध्यानमा राखेर काम गरिरहेको थियो । त्यसपछि ह्वाङ्ह्वाङ् पाटी पुन: निर्माण समितिको गठन भयो । जसले रानीपोखरीको उत्तर-दक्षिणपट्टि

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

रहेको पाटीमात्र बनाउने भयो । त्यसपछि अर्को रानीपोखरीमा बनाइने ५ ओटा गेटसँगै पाटी बनाउने समिति गठन भएको छ । जसले गेट बनाउने काम गर्नेछ ।

भक्तपुर नगरपालिकाले जुनसुकै काम उपभोक्ता समितिमार्फत गर्दै आएको छ । कुनै एउटा कामको लागि एउटा उपभोक्ता समिति गठन गरेर काम सुरु गर्ने गर्छ । तीनओटा काम गर्नुपर्ने भएकाले तीनओटा उपभोक्ता समिति गठन भई काम भएको हो । अहिले त्यहाँ रानीपोखरी पुनः निर्माण उपभोक्ता समिति, ह्वाङह्वाङ फल्चा उपभोक्ता समिति र उत्तर र पश्चिममा बन्ने पाटीको उपभोक्ता समिति सक्रिय छन् ।

सुरुमा गठन भएको रानीपोखरी पुनः निर्माण उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष श्यामसुन्दर बाटीले पोखरीको काम कार्तिकसम्म सकिने जानकारी दिए । अध्यक्ष बाटीले ९० प्रतिशत काम सकिइसकेको जानकारी गराए । करिब १० प्रतिशतमात्र काम बाँकी भएको उनले सुनाए । उनले पेटीमा इँटा बिछ्याउने, उत्तरपट्टि सलामी राख्ने र प्लस्टर गर्ने काम केही बाँकी रहेको बताए । अब कुनै अवरोध नआए कार्तिकसम्म पोखरीको काम सम्पन्न हुने उनले सुनाए । २०७६ जेठ १५ गतेबाट रानीपोखरीको काम सुरु भएको उनले बताए ।

ह्वाङ्ह्वाङ् पाटी पुनः निर्माण उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष राजन कोजुले

पहिलो तला लगभग सकिएको जानकारी गराए । अब दोस्रो तलाको काम भइरहेको उनले बताए । दोस्रोमा पाटी रहेको कारण काठको काम धेरै हुने उनी सुनाउँछन् । काठको काममा अलि बढी समय लाग्ने उनी बताउँछन् । पाटीको लागि आवश्यक काठ सहज रूपमा पाएको खण्डमा कार्तिकसम्म सक्ने योजना रहेको उनले बताए । 'पाटीको लागि चाहिने लामो काठ पाउन गाह्रो छ', उनले भने, 'बजारमा ५-६ फिटको मात्र काठ पाइन्छ । हामीलाई १२-१३ फिटको चाहिन्छ ।' उनले २०७८ साउन ९ गतेबाट औपचारिक रूपमा काम सुरु गरेको सुनाए । अनौपचारिक केही काम भने असारबाटै सुरु भएको थियो ।

पाटीका लागि ६१ लाख १९ हजार ५७२ रूपैयाँ बजेट छुटट्याइएको छ । जसमा अहिलेसम्म करिब २२ लाख खर्च भइसकेको उनले सुनाए । ह्वाङ्ह्वाङ् २०५३ सालदेखि नै जीर्ण अवस्थामा रहेको उनी बताउँछन् ।

भक्तपुर नगरपालिकाका सम्पदा शाखा प्रमुख रामगोविन्द श्रेष्ठले उत्तर र पश्चिमको गेट बनाउनको लागि ६२ लाख ५० हजार ४७८ रूपैयाँ छुटट्याइएको जानकारी गराए । उत्तरमा तीनओटा गेट र मूल गेट दुईओटा गरी जम्मा पाँचओटा प्रवेशद्वार बन्ने प्रमुख श्रेष्ठले बताए । साथै रानीपोखरीलाई अपाङ्गमैत्री बनाउन लागिएको पनि उनले जानकारी दिए ।

कति छ क्षेत्रफल ?

रानीपोखरी १५ रोपनी ५ आना २ पैसा नापीमा उल्लेख छ । यसको उत्तरमा ३७७ फिट, दक्षिणमा ३७६, पूर्वमा २२१ फिट र पश्चिममा २२० फिट रहेको उनले जनाए ।

लागत कति ?

रानीपोखरी पुनः निर्माणका लागि पहिलो चरणमा ९९ लाख ९९ हजार ५१६ रूपैयाँ छुटट्याइएको थियो । त्यसपछि दोस्रो चरणमा ६४ लाख २३ हजार ७४९ रूपैयाँ थप गरिएको श्रेष्ठले बताए । अहिलेसम्म पुनः निर्माणमा कूल २ करोड ३५ लाख खर्च भइसकेको बताउँदै उनले यो रानीपाखरीको मात्र छुट्टै लागत रहेको स्पष्ट पारे ।

उनले रानीपोखरीको काम डिजाइनअनुसार नभईकन उत्खननको आधारमा काम अघि बढाउँदै लगेको सुनाए । रानीपोखरीमा पुनः निर्माणमात्र नभई जीर्णोद्धार र नवनिर्माणको काम पनि भएको उनी बताउँछन् । जस्तै नागको अवशेष राख्ने ठाउँ जीर्णोद्धार गरिएको हो भने नाग नयाँ बनाएर हालिएको उनले बताए । कोरोनाको कारण केही महिनामात्र काम बन्द भएको उनले सुनाए । 'यतिबेला-उतिबेला होइन, जनप्रतिनिधिको कार्यकालसम्ममा काम सकाउने योजना राखेका छौँ', उनले भने । पर्खाल, पेटी, बाटो, डबली नवनिर्मित हुन् भने उत्तर र दक्षिण खण्डको दबु जीर्णोद्धार गरिएका हुन् ।

रानीपोखरीको सुरुआतमा घाँसमात्र सफा गर्नका लागि नगरपालिकाले ८५ लाख बजेट इस्टिमेट गरेको थियो । जसमा १७ लाख १६ हजार ३७४ रूपैयाँ खर्च भएको उनले स्मरण गरे । रानीपोखरीको काम २०७५ माघ १ गतेबाट सुरु भएको थियो ।

रानीपोखरीको इतिहास

भक्तपुर सल्लाघारीस्थित सैनिक आवासीय महाविद्यालय परिसरमा यो पोखरी छ । २०४० सालतिर सैनिक तालिम केन्द्र निर्माणको लागि जग्गा अधिग्रहण

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

भएसँगै सुरक्षाको कारण देखाउँदै रानीपोखरी क्षेत्रमा आवतजावत गर्न बन्द गरिएको थियो ।

वर्षको दुई दिन दिगु पूजा (कूलदेवताको पूजा) गर्न भने त्यहाँ जान खुला गरिँदै आइएको छ । सेनाले नियन्त्रणमा राखेको पोखरी खुला गर्न स्थानीयवासीले वर्षौंदेखि माग गरिरहेका छन् ।

भक्तपुरका राजा जर्गज्योर्ति मल्लले १६८७ सालमा रानी राजलक्ष्मीको सम्झनामा सो पोखरी बनाउन लगाएका बताइएको छ । त्यसको करिब ४० वर्षपछि मात्र प्रताप मल्लले काठमाडौँको रानीपोखरी बनाउन लगाएका थिए ।

भक्तपुर नगरपालिकाको पहलमा सर्वसाधारणको लागि पुन: खुला गर्ने गरी मल्लकालीन शैलीमा रानीपोखरीको पुनर्निर्माण कार्य भइरहेको हो ।

रानीपोखरीलाई पनि पर्यटकीय स्थलको रूपमा प्रयोग गर्ने योजना छ ।

भक्तपुरको सल्लाघारीस्थित रानीपोखरी काठमाडौँको रानीपोखरीभन्दा ४० वर्षअगाडि बनेको बताइएको छ । भक्तपुरको रानीपोखरीको पुरातात्त्विक नाम 'न्हु पुखू' रहेको छ ।

स्रोत : आयोमेल

रानीपोखरी जीर्णोद्धार र ह्वाङ ह्वाङ पाटी पुन: निर्माण

• cf= ;l/tf wVjf

भक्तपुर शहर विभिन्न मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाले समृद्ध छ। यी सम्पदाहरू मानवजातिकै जनजीवनसँग खडा भएको छ। यसैकारण कतिपय सम्पदाहरूलाई तिनकै मौलिक शैली र स्वरूपमै जीर्णोद्धार तथा पुन:निर्माण गर्न भक्तपुर नगरपालिकाले विशेष महत्त्व दिएको पाइन्छ।

भक्तपुर नगरमा विभिन्न ठूला र साना पोखरीहरू रहेका छन्। तीमध्ये भक्तपुर नगरको पश्चिमतिर रहेको रानीपोखरी (न्हू पुखू) को संरक्षण तथा पुनर्जीवन दिएर भक्तपुर नगरपालिकाबाट एक उदाहरणीय कार्य भएको छ। रानीपोखरीको संरक्षण कार्य वि.सं. २०७५

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

वैशाखबाट त्यहाँ रहेको घाँस, झारपातको सरसफाइबाट सुरु भयो । त्यसपश्चात् पोखरीको नाप जाँच कार्य गर्न भक्तपुर नगरपालिका र नेपाली सेनाबीच समन्वय भएको थियो ।

ऐतिहासिक तथा पुरातात्त्विक अध्ययन टोलीद्वारा उत्खनन कार्यहरूमा विभिन्न पुरातात्त्विक अवएवहरूको गहन अध्ययन गरियो । यसै अध्ययन तथा उत्खननका आधारमा रानीपोखरीको संरक्षण तथा पुनर्जीवन दिने कार्य अघि बढेको हो । पोखरी वरिपरि ३'-०'' जग र २'-०'' मोटाइको सीमा पर्खाल बनाइएको र चुना सुर्खीबाट प्लास्टर गरिएको छ । पर्खाललाई बलियो तथा टेकोको रूपमा पर्खाल बाहिर चारैतिर सलामी स्लोप बनाइएको छ । हाल सीमा पर्खाल पूर्व-पश्चिम ३८४ फिट र उत्तर दक्षिण २२४ फिट रहेको छ । पोखरीको मध्य भागमा खण्डित अवस्थाको १४''-१५'' काष्ठ स्तम्भ रहेको छ जुन वासुकि स्तम्भ भनी अध्ययन टोलीद्वारा प्रमाणित भएको थियो । यही स्तम्भलाई पुनः जीवन दिन ७ फिट उचाइको नयाँ वासुकि स्तम्भ हात्तीपाइले जोर्नीद्वारा त्यहाँ रहेको काष्ठ स्तम्भमा जडान गरिएको छ । साथै ५ फिट उचाइको तामाको नाग पूर्व दिशातिर फर्काई नयाँ काष्ठ स्तम्भमाथि जडान गरिएको छ । त्यस्तै पोखरीको पहिलो पथमा (Pedestrian) इँटा छपाइ, दोस्रो पथमा कालो माटो भर्ने र इँटा छपाइ, पथको स्लोपमा माछा काँडे शैलीमा इँटा छाप्ने कार्य भइरहेको छ । पोखरीतिर जाने पेटी तथा खुड्किलाहरू उत्खनन कार्यको आधारमा चारै दिशातिर ढुङ्गा तथा इँटा प्रयोग भएको छ । रानीपोखरीको भित्री भागको उत्तरतिर पहिलो पथमा प्रजापति समुदायको कुल देवताहरू रहेका छन् । जीर्णोद्धारको क्रममा इँटा छपाइ गरी कुल देवताहरू यथास्थानमै राखिएका छन् । रानीपोखरीको मुख्य स्रोतको रूपमा अहिले सम्मकै लागि आकाशको पानी नै मानिएको छ । पानीको सतह बढी भएको अवस्थामा पश्चिममा रहेको ६ इञ्चको दुईओटा पाईपद्वारा निकास (overflow) हुने व्यवस्था रहेको छ ।

ह्वाङ् ह्वाङ् पाटी

रानीपोखरीको दक्षिणतर्फ ह्वाङ् ह्वाङ् पाटी अवस्थित छ जसलाई सिंहफले पनि भन्ने गरिन्छ । जीर्ण अवस्थामा रहेको यस पाटी वि.सं. २०५६-०५७ सालतिर वर्षात्का कारण पाताल अवस्थामा पुगेको थियो । रानीपोखरीको स्थापनाकालदेखि नै यो पोखरीको अभिन्न अङ्गको रूपमा सत्तल वा पाटी थियो । भक्तपुरमा रहेका अरू पाटी सत्तलभन्दा यसले अलि बेग्लै वास्तुकला बोकेको देखिन्छ । यस पाटीको भुइँ

तलामा बास बस्न मिल्ने र माथिल्लो तलामा दशओटा कलात्मक काष्ठथाम रहेको पाटी थियो । पाटीभित्र बसेर कुरा गर्दा ह्वाङ् ह्वाङ् आवाज आउने हुनाले 'ह्वाङह्वाङ पाटी' नामबाट चिनिन पुग्यो । (रानीपोखरी अध्ययन प्रतिवेदन, २०७७)

यो पाटी भक्तपुर नगर प्रवेश गर्ने पश्चिमतिरको मुख्य स्थानमा अवस्थित रहेको छ । यसलाई ध्यानाकर्षण गरी भक्तपुर नगरपालिकाले अहिले रानीपोखरी र ह्वाङ् ह्वाङ् पाटीको पुनः जीर्णोद्धार कार्य थालेको छ । विभिन्न उत्खनन, अध्ययन र पुराना तस्बीरहरूको आधारमा ह्वाङ् ह्वाङ् पाटीको प्रस्तावित नक्सा भक्तपुर नगरपालिका अन्तर्गत सम्पदा शाखाद्वारा तयार गरिएको छ । उत्खननको क्रममा पाटीको अवशेष अर्थात् जग भेटिएको अनुसार पाटीको १७'-३'' x १४'-८'' साईजको आयातकार रहेको छ । पाटीको दायाँ बायाँ रानीपोखरी भित्र जाने खुड्किला ४'-७'' को पूर्व र पश्चिममा रहेको छ । भुइँ तलाको बीचमा २'-०'' x २'-०'' गारो भेटिएको छ । पाटीको निर्माण परम्परागत शैलीअनुसार चुना सुर्खी मसला र मा अप्पा प्रयोग गरी पूर्व, पश्चिम र दक्षिणमा २'-०'' र उत्तरतिर २'-९'' गारो लगाइएको छ । साथै भुइँ तलाको बीचको गारोमा कुं थाम (४'' x ४'') र चौका (४'' x ४'') को प्रयोग गरी प्राविधिक हिसाबले बलियो गरिएको छ । पाटीको दक्षिणमा मुख्य द्वारमा उत्खननको क्रममा भेटिएको तोरणाकार प्रवेशद्वारको पुनः प्रयोग गरी द्वार बनाइएको छ । माथिल्लो तला पाटी शैलीमा रहेको छ जसमा ४''

नागो चारैतिर साथै पूर्व, उत्तर र दक्षिणमा १० ओटा कलात्मक काष्ठथाम, ९ कवलको खुला दलान तथा पश्चिमतिर र बीचमा १'-३'' गारो रहेको छ । छाना चार पाखे रहेको छ । यसैगरी यस पाटीको पुन:निर्माण कार्य दोस्रो तलाको थाम उठाउने काम भइरहेको छ ।

रानी पोखरी संरक्षण तथा जीर्णोद्धार कार्यको अर्को राम्रो पक्ष पोखरीलाई अपाङ्गमैत्री बनाउने काम पनि भएको छ । ह्वाङ् ह्वाङ् पाटीको पश्चिमतिरको खुड्किलासँगै स्लोप (Ramp) को व्यवस्था गर्ने प्रस्तावित छ । साथै पोखरीको पश्चिममा पुलको निर्माण भैसकेको छ । यो कार्य अन्य जीर्णोद्धार र निर्माण कार्यको लागि पनि उदाहरणीय हुने देखिन्छ । निर्माणकै क्रममा पोखरीको उत्तर र पूर्व दिशातिर पाटी तथा प्रवेशद्वारको प्रस्तावित कार्य पनि सुचारू भएको छ । रानीपोखरी जीर्णोद्धार पहिलो, दोस्रो र तेस्रो चरण गरी उपभोक्ता समितिद्वारा कार्य भइरहेको छ । सम्पदा संरक्षण तथा जीर्णोद्धारअन्तर्गत भक्तपुरको रानीपोखरी एक महत्त्वपूर्ण कार्यको रूपमा लिन सकिन्छ ।

भक्तपुरमा रहेका पोखरीहरू मानव जनजीवनसँग धार्मिक तथा सांस्कृतिक रूपमा जोडिएको छ । पोखरीहरूले वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्न पनि टेवा पुऱ्याउँछन् । साथै मानवका आवश्यकता पूरा गर्न उपयोगमा ल्याउन सकिने एक सरल र सुन्दर प्राकृतिक साधन पनि हो । तसर्थ रानीपोखरीलाई पुरानो शैली स्वरूपमा जीर्णोद्धार गर्ने कार्य भक्तपुर नगरपालिकाको एक ऐतिहासिक कार्य सफलताको रूपमा लिन सकिन्छ ।

तस्बीर : लेखिका

खण्ड २

भक्तपुरको रानीपुखूसम्बन्धी समाचार र तस्बीर

भक्तपुर नपा प्रमुख र प्रधान सेनापतिबीच भेट

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापति र प्रधान सेनापति पूर्णचन्द्र थापाबीच सैनिक मुख्यालय काठमाडौँमा चैत्र १८ गते (२०७५) भेट भयो । भेटमा भनपा वडा नं. १ सल्लाघारीस्थित रानीपोखरी सर्वसाधारणको लागि खुला गर्ने र सिद्धपोखरी उत्तरतर्फको खेल मैदान नगरवासीहरूको लागि प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा छलफल भयो । प्रमुख प्रजापतिले ऐतिहासिक रानीपोखरी सर्वसाधारण जनताको लागि खुला गर्न र पोखरीको जीर्णोद्धारको लागि नेपाली सेनाको पनि सहयोगको आशा व्यक्त गर्नुभयो ।

उहाँले भक्तपुर नगरपालिकाको आयोजनामा हुने सरसफाइ कार्यक्रममा सेनाको सहयोगको लागि धन्यवाद दिनुभयो। रानी पोखरी जनताको सम्पत्ति भएको र नेपाली सेना पनि जनताकै सेना भएको हुँदा नगरपालिका र नेपाली सेनाबीचको समन्वय र सहकार्यमा रानी पोखरी मौलिक स्वरूपमै जीर्णोद्धार गर्नुपर्नेमा जोड दिनुभयो ।

उहाँले रानीपोखरीमा विभिन्न पुरातात्त्विक अवशेषहरू फेला परेको बताउनुहुँदै पोखरी परिसरमा पाटी र सत्तलको अवशेष भेटिएको र पुनःनिर्माणको क्रममा यसको पनि निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता औँल्याउनुभयो। 'पोखरी जीर्णोद्धारको लागि नगरपालिकाका प्राविधिक टोली खटाइनेछ।' -उहाँले भन्नुभयो।

भक्तपुर नगरपालिकाले 'पुर्खाले सिर्जेको सम्पत्ति, हाम्रो कला र संस्कृति' नाराका साथ विश्व सम्पदामा सूचीकृत भक्तपुरका सम्पदाहरू संरक्षण गर्दै आएको बताउनुहुँदै उहाँले यसको अवलोकनको लागि वार्षिक लाखौँ पर्यटकले भक्तपुर भ्रमण गर्ने जानकारी गराउनुभयो। प्रमुख प्रजापतिले भक्तपुरका दक्ष डकर्मी सिकर्मीले देशभरिकै विभिन्न स्थानका सांस्कृतिक सम्पदाहरू संरक्षण गर्न योगदान पुऱ्याउँदै आएको बताउनुहुँदै सम्पदाहरू क्षेत्र विशेषको नभई मानव सभ्यताकै अमूल्य निधि भएको हुँदा संरक्षण आवश्यक भएको बताउनुभयो।

प्रधान सेनापति थापाले सेनाका सबै अधिकृतहरू भक्तपुरको खरिपाटी तालिम

केन्द्रबाट प्रशिक्षित भई सेवा प्रवेश गर्ने भएकोले सेनाको भक्तपुरसँग विशेष सम्बन्ध भएको बताउनुभयो। उहाँले भक्तपुरको रानीपोखरी सेनाबाट सञ्चालित सैनिक आवासीय महाविद्यालय परिसरमा रहेकोले यसको पुनर्निर्माणको लागि सेनाले आवश्यक सहयोग गर्ने बताउनुभयो। संरक्षण कार्य सेना र स्थानीय जनताले अपनत्व महसुस हुने गरी गर्नुपर्ने विचार व्यक्त गर्नुहुँदै यसको लागि भक्तपुरलाई राम्रोसँग बुझ्ने मेजर जनरल (उपरथी) अनन्त कार्कीलाई जिम्मा दिएको बताउनुभयो।

पुनर्निर्माण कार्य अगाडि बढाउन आवश्यक सहयोगको लागि उपरथी कार्कीसँगै सहकार्य गर्न भन्नुहुँदै प्रधान सेनापति थापाले 'सेनाले समस्या सिर्जना गर्दैन र विकास निर्माण कार्यको लागि आवश्यक सहयोग गर्छ' भन्नुभयो।

भेटमा प्रमुख प्रजापति, प्रधान सेनापतिका साथमा भनपा १ र ७ का वडाध्यक्षहरू क्रमशः श्यामकृष्ण खत्री र उकेश कवां, उपरथी अनन्त कार्कीलगायतको उपस्थिति रहेको थियो।

रानी पोखरी र खेल मैदान खुला गर्ने

भक्तपुर नपा र नेपाली सेनाबीच सहमति

भक्तपुर नगरपालिका र नेपाली सेनाबीच विभिन्न चरणमा भएका छलफलहरूपश्चात् भक्तपुर नगरपालिका वडा नं. १ सल्लाघारीस्थित ऐतिहासिक रानीपोखरी पुन:निर्माण र सर्वसाधारणको लागि खुला गर्ने तथा भक्तपुर नपा १ स्थित सिद्धपोखरी उत्तरतर्फको खेल मैदान स्थानीयको लागि खेलकुद प्रयोजनका लागि खुला गर्ने विषयमा जेठ २ गते सहमति भएको छ। नेपाली सेनाको तर्फबाट पत्र २०७६ जेठ २ गते नगरपालिकालाई प्राप्त भयो।

रानीपोखरी जीर्णोद्धार र खेल मैदान खुला गर्ने विषयमा नेपाली सेनाका प्रधानसेनापति पूर्णचन्द्र थापासँग भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले २०७५ चैत १८ गते भेटी छलफल गर्नुभएको थियो।

भक्तपुर नपा र नेपाली सेनाबीच सहमतिका बुँदा

भक्तपुर नगरपालिका र नेपाली सेनाबीच विभिन्न चरणमा भएका छलफलपश्चात् भक्तपुर नगरपालिका वडा नं. १ सल्लाघारीस्थित ऐतिहासिक रानीपोखरी पुन:निर्माण र सर्वसाधारणको लागि खुला गर्ने तथा भ.न.पा. १ स्थित सिद्धपोखरी उत्तरतर्फको खेल मैदान स्थानीयको लागि खेलकुद प्रयोजनका लागि खुला गर्ने विषयमा निम्नबमोजिम गर्न नेपाली सेना सहमत भएको छ। नेपाली सेनाले मिति २०७६ जेठ १ गते भक्तपुर नगरपालिकालाई पठाएको पत्रअनुसार निम्न बमोजिम बुँदाहरूमा सहमति भएको छ।

नेपाल सरकार
रक्षा मन्त्रालय

नेपाली सेना

फोन नं.:- ६-६१००५१
६-६१३००८
फ्याक्स नं.:- ६-६१०३३१

सैनिक आवासीय महाविद्यालय
सल्लाघारी, भक्तपुर

प.सं.: १४२६१/ए/६/०७४/७६।२२

मिति २०७६/०२/१९ गते

श्री भक्तपुर नगरपालिकाको कार्यालय,
भक्तपुर ।

विषय: कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा

उपर्युक्त सम्बन्धमा यस महाविद्यालयको हाताभित्र रहेको ऐतिहासिक रानीपोखरीसाई अध्ययन अनुसन्धान गरी पुन: मौलिक रुपमा जिर्णोद्वार वा पुर्ननिर्माण गर्ने र सैनिक आवासीय महाविद्यालयको पुर्वतर्फको खेल मैदान सर्वसाधारण युवाहरुलाई प्रयोग गर्न दिने सम्बन्धमा श्री कार्यरथीको कार्यालय जँगी अड्डाबाट प्राप्त निर्देशन परिशिष्ट "क" पाना-२ को बान्ता-१ यसै पत्रसाथ संलग्न गरी पठाईएको व्यहोरा अनुरोध गरीन्छ ।

(देव बहादुर क्षेत्री)
प्रमुख सेनानी
सम्पर्क अधिकृत

परिशिष्ट "क"

१. **भक्तपुरको ऐतिहासिक रानीपोखरी जिर्णोद्वार सम्बन्धमा**

(क) भ.न.पा. वडा नं. १ सल्लाघारी स्थित रानीपोखरी ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र पुरातात्विक दृष्टिकोणले महत्वपुर्ण पोखरीको रुपमा रहेको । उक्त पोखरी र त्यसको वरिपरि रहेको देवाली देवता (दिगू द्यो) रहेको स्थान दिगू पूजामा र अन्य सांस्कृतिक पर्वहरुमा स्थानिय जनताहरुले परापूर्वकालदेखि सार्वजनिक रुपमा उपभोग गर्दै आईरहेको । हालपोखरी जीर्ण भईसकेको र सो संगै रहेको पाटी भग्नावशेषमा परिणत भएको हुंदा सो को पुर्ननिर्माण गर्न आवश्यक देखिएकोले उक्त ईलाका नेपाली सेनाको स्वामित्वमा कायमै रहने गरी भक्तपुर नगरपालिकाको तर्फबाट पोखरीको अध्ययन अनुसन्धान गरे पश्चात पुन: मौलिक स्वरुपमै जीर्णोद्वार वा पुर्ननिर्माण गर्ने ।

(ख) उक्त रानीपोखरी के कति क्षेत्रफलमा फैलिएको छ, सो को एकीन गर्न नगरपालिका र नेपाली सेना बिच समन्वय गरी प्राविधिकहरुबाट नाप नक्सा गर्ने ।

(ग) उक्त रानीपोखरीमा प्राप्त प्रमाणहरुको आधारमा प्राचिन र मौलिक शैलीमा जीर्णोद्वार गर्न भक्तपुर नगरपालिकाका आर्किटेक्ट ईन्जिनियरहरुबाट नक्सा डिजाईन, लागत स्टिमेट समेत गरी प्राप्त प्रमाणहरुको आधारमा भक्तपुर नगरपालिकाबाट मौलिक स्वरुपमै जीर्णोद्वार निर्माण सम्पन्न गर्ने र यसको अलवा कुनै पनि थप भौतिक संरचनाहरु निर्माण नगर्ने ।

(घ) भक्तपुर नगरपालिकाबाट रानीपोखरी जीर्णोद्वारको क्रममा त्यहां भेटिएका पुरातात्विक वस्तुहरु र पाटीको पुर्ननिर्माण गरी संरक्षण र जीर्णोद्वार गर्ने ।

(ङ) रानीपोखरी ईलाकालाई स्थानिय जनताले देवाली लगायत सांस्कृतिक पर्वहरुमा परापूर्वकालदेखि सार्वजनिक रुपमाप्रयोग गर्दै आएकोमा उक्त पर्वहरुको समयमा सार्वजनिक प्रयोजनको लागि खूला राख्ने ।

(च) उक्त रानीपोखरी ईलाकाको सुरक्षा सम्बन्धि आवश्यक व्यवस्थापनको लागि नेपाली सेना र भक्तपुर नगरपालिका बिच समन्वय गर्ने र उक्त स्थानलाई पुर्ण रुपमा निगरानीगर्नको लागि आवश्यक पर्ने CCTV क्यामेरा भक्तपुर नगरपालिकाले जडान गर्ने ।

(छ) भक्तपुर नगरपालिकाले ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक पक्ष झल्कने गरि कलात्मक तथा आकर्षक ढंगबाट रानीपोखरी वरिपरि आकर्षक Boundary Wall लगाउने व्यवस्था मिलाउने र रानीपोखरीको पूर्ननिर्माण र जीर्णोद्वारको कार्य समाप्त भए पश्चात मात्र सर्वसाधारणहरुको लागि हरेक दिन विहानको ०६०० बजे खुला गरी बेलुकाको १८०० बजे बन्द गर्ने ।

(ज) भक्तपुर नगरपालिकाले रानीपोखरी ईलाका अवलोकनको लागि आउने व्यक्तिहरुको सवारी साधनको लागि सल्लाघारीको खाली जमिनमा पार्किङ्ग स्थलको निर्माण गर्ने ।

(झ) भक्तपुर नगरपालिकाले पुर्न निर्माणको क्रममा रानीपोखरीको मूख्य बाटोको (सल्लाघारी-दूधपाटी) एक दिशाबाट मात्र Entry/Exit गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

२. <u>सैनिक आवासीय महाविद्यालयको खेल मैदानको प्रयोग सम्बन्धमा</u>

(क) सिद्धपोखरीको उत्तरतर्फ र भक्तपुर अस्पतालको पश्चिमतर्फ रहेको खेल मैदान हरेक दिन विहान ०७३० बजेदेखि ११३० बजेसम्म दैनिक ४ घण्टा स्थानियको लागि खेलकुद कार्यको लागि मात्र खुल्ला गर्ने ।

(ख) सोही खेल मैदान शनिवारको दिन सर्वसाधारणलाई विहानको ११०० बजेबाट दिउंसोको १५०० बजेसम्म मात्र उपलब्ध गराउने ।

(ग) उक्त खेल मैदान महाविद्यालय बन्द रहेको र आवासीय विद्यार्थीहरु विदामा रहेको दिनहरुमा विहान ०६०० बजेदेखि सांझ १७०० बजेसम्म सर्वसाधारणलाई खेलकुद कार्यको लागि उपलब्ध गराउने ।

(घ) भक्तपुर नगरपालिकाले उक्त खेल मैदानको वरिपरि व्यवस्थित रुपमा जालीबाट Boundary घेरी आवश्यक संरचना तयार भए पश्चात मात्र खेल मैदान उपलब्ध गराउने साथै सो Boundary को मर्मत संभार समेत भक्तपुर नगरपालिकाले गर्ने ।

(ङ) उक्त खेल मैदानमा प्रवेश गर्न सिद्धपोखरीको उत्तरपूर्व तर्फको बाटोबाट मात्र सर्व साधारणहरुलाई प्रवेश तथा प्रस्थानको व्यवस्था मिलाउने ।

(च) उक्त खेल मैदान प्रयोग गरे बापत ग्राउण्ड मेण्टिनेन्स कार्यको लागि नगरपालिकाले आवश्यक सहयोग गर्नेछ ।

१. भक्तपुर ऐतिहासिक रानीपोखरी जीर्णोद्वार सम्बन्धमा

क) भ.न.पा. वडा नं. १ सल्लाघारीस्थित रानीपोखरी ऐतिहासिक सांस्कृतिक र पुरातात्त्विक दृष्टिकोणले महत्त्वपूर्ण पोखरीको रूपमा रहेको छ। उक्त पोखरी र त्यसको वरिपरि रहेको देवाली देवता (दिगू द्यो) रहेको स्थान दिगू पूजामा र

अन्य सांस्कृतिक पर्वहरूमा स्थानीय जनताहरूले परापूर्वकालदेखि सार्वजनिक रूपमा उपभोग गर्दै आइरहेको छ । हाल पोखरी जीर्ण भइसकेको र सोसँग रहेको पाटी भग्नावशेषमा परिणत भएको हुँदा सोको पुन:निर्माण गर्न आवश्यक देखिएकाले उक्त इलाका नेपाली सेनाको स्वामित्वमा कायमै रहने गरी भक्तपुर नगरपालिकाको तर्फबाट पोखरीको अध्ययन-अनुसन्धान गरेपश्चात पुन: मौलिक स्वरूपमै जीर्णोद्धार वा पुन:निर्माण गर्ने,

ख) उक्त रानीपोखरी के-कति क्षेत्रफलमा फैलिएको छ, सोको यकिन गर्न नगरपालिका र नेपाली सेनाबीच समन्वय गरी प्राविधिकहरूबाट नाप नक्सा गर्ने,

ग) उक्त रानीपोखरीमा प्राप्त प्रमाणहरूको आधारमा प्राचीन र मौलिक शैलीमा जीर्णोद्धार गर्न भक्तपुर नगरपालिकाका आर्किटेक्ट इन्जिनियरहरूबाट नक्सा डिजाइन, लागत इस्टिमेटसमेत गरी प्राप्त प्रमाणहरूको आधारमा भक्तपुर नगरपालिकाबाट मौलिक स्वरूपमै जीर्णोद्धार निर्माण सम्पन्न गर्ने र यसको अलावा कुनै पनि थप भौतिक संरचनाहरू निर्माण नगर्ने,

घ) भक्तपुर नगरपालिकाबाट रानी पोखरी जीर्णोद्धारको क्रममा त्यहाँ भेटिएका पुरातात्त्विक वस्तुहरू र पाटीको पुन:निर्माण गरी संरक्षण र जीर्णोद्धार गर्ने,

ङ) रानीपोखरी इलाकालाई स्थानीय जनतालाई देवालीलगायत सांस्कृतिक पर्वहरूमा परापूर्वकालदेखि सार्वजनिक रूपमा प्रयोग गर्दै आएकोमा उक्त पर्वहरूको समयमा सार्वजनिक प्रयोजनको लागि खुला राख्ने,

च) उक्त रानी पोखरी इलाकाको सुरक्षासम्बन्धी आवश्यक व्यवस्थापनको लागि नेपाली सेना र भक्तपुर नगरपालिकाबीच समन्वय गर्ने र उक्त स्थानलाई पूर्ण रूपमा निगरानी गर्नको लागि आवश्यक पर्ने सीसीटीभी क्यामेरा भक्तपुर नगरपालिकाले जडान गर्ने,

छ) भक्तपुर नगरपालिकाले ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक पक्ष झल्कने गरी कलात्मक तथा आकर्षक ढङ्गबाट रानी पोखरी वरिपरि आकर्षक Boundary Wall लगाउने व्यवस्था मिलाउने र रानीपोखरीको पुन:निर्माण र जीर्णोद्धारको कार्य समाप्त भएपश्चात मात्र सर्वसाधारणको लागि हरेक दिन बिहान ६ बजे खुला गरी बेलुकी ६ बजे बन्द गर्ने,

ज) भक्तपुर नगरपालिकाले रानीपोखरी इलाकामा अवलोकनको लागि आउने व्यक्तिहरूको सवारीसाधनको लागि सल्लाघारीको खाली जमिनमा पार्किङस्थलको निर्माण गर्ने, भक्तपुर नगरपालिकाले पुन:निर्माणको क्रममा रानी पोखरीको मुख्य

बाटोको (सल्लाघारी-दुधपाटी) एक दिशाबाट मात्र Entry/Exit गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

२. सैनिक आवासीय महाविद्यालयको खेल मैदानको प्रयोग सम्बन्धमा

क) सिद्धपोखरीको उत्तरतर्फ र भक्तपुर अस्पतालको पश्चिमतर्फ रहेको खेल मैदान हरेक दिन बिहान ७:३० बजेदेखि ११:३० बजेसम्म दैनिक ४ घण्टा स्थानीयको लागि खेलकुद कार्यको लागि मात्र खुला गर्ने,

ख) सोही खेलमैदान शनिबारको दिन सर्वसाधारणलाई बिहानको ११ बजेबाट दिउँसोको ३ बजेसम्म मात्र उपलब्ध गराउने,

ग) उक्त खेलमैदान महाविद्यालय बन्द रहेको र आवासीय विद्यार्थीहरू बिदामा रहेको दिनहरूमा बिहान ६ बजेदेखि साँझ ५ बजेसम्म सर्वसाधारणलाई खेलकुद कार्यको लागि उपलब्ध गराउने,

घ) भक्तपुर नगरपालिकाले उक्त खेलमैदानको वरिपरि व्यवस्थित रूपमा जालीबाट Boundary घेरी आवश्यक संरचना तयार भएपश्चात मात्र खेलमैदान उपलब्ध गराउने साथै सो Boundary को मर्मत सम्भारसमेत भक्तपुर नगरपालिकाले गर्ने,

ङ) उक्त खेलमैदानमा प्रवेश गर्न सिद्धपोखरीको उत्तरपूर्वतर्फको बाटोबाट मात्र सर्वसाधारणलाई प्रवेश तथा प्रस्थानको व्यवस्था मिलाउने ।

च) उक्त खेलमैदान प्रयोग गरेबापत ग्राउन्ड मेन्टिनेन्स कार्यको लागि नगरपालिकाले आवश्यक सहयोग गर्नेछ ।

पुनर्जीवन पाउँदै भक्तपुरको रानीपोखरी

• s[0f ls;L

रानीपोखरी भनेपछि धेरैलाई लाग्छ, काठमाडौँको रानीपोखरी । तर भक्तपुरमा पनि रानीपोखरी छ, जुन काठमाडौँको भन्दा पनि ४० वर्ष पुरानो हो । यही भक्तपुरको रानीपोखरीले अहिले पुनर्जीवन पाउँदै छ ।

भक्तपुर नगरपालिका वडा नं. १ सल्लाघारी भक्तपुरको सैनिक व्यारेकभित्र रहेको यो पोखरीलाई अहिले पुनर्जीवन दिने काम हुँदै आएको छ । घाँसे मैदानको रूपमा रहेको यो पोखरीको सरसफाइ कार्य हुँदै आएको छ ।

भक्तपुर नगरपालिकाले आइतबार पनि रानीपोखरी परिसरको सरसफाइ गरेको छ । भक्तपुर नगरपालिकाको पाक्षिक सरसफाइ कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिँदै

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

वैशाख १५ गते (२०७६) भक्तपुरको रानीपोखरी परिसरमा नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापति, उपप्रमुख रजनी जोशी, वडाध्यक्षलगायतका जनप्रतिनिधिहरू, कर्मचारी, टीम-क्लब, विद्यालय, स्थानीय र सेनाको संयुक्त प्रयासमा सरसफाइ गरिएको हो ।

प्राडा पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठ काठमाडौँको रानीपोखरीभन्दा भक्तपुरको रानीपोखरी ४० वर्ष पुरानो भएकोले ऐतिहासिक रूपले महत्त्वपूर्ण पोखरी रहको बताउँछन् । सेनाको व्यारेक (वीरेन्द्र सैनिक आवासीय माविको कम्पाउण्ड) भित्र रहेकोले अरू बेला यहाँ सर्वसाधारणलाई प्रवेश निषेध छ ।

रानीपोखरी सरसफाइ कार्यक्रम अवलोकनमा नेपाल मजदुर किसान पार्टीका अध्यक्ष नारायणमान बिजुक्छेँ (रोहित) पुगेका थिए । त्यस अवसरमा उनले सम्पदा पुन:निर्माण र संरक्षणमा अरू ठाउँमा भन्दा भक्तपुरमा व्यवस्थित र उल्लेखनीय कार्य भएको बताए । भक्तपुरका ऐतिहासिक ठाउँहरूको मौलिक नामलाई बचाइ राख्नुपर्नेमा उनले जोड दिए ।

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले भक्तपुर नगरपालिकाले स्थानीय चाड देवाली पूजा (दिगु पूजा) नजिकिँदै गएको अवस्थामा यस ठाउँको सरसफाइ कार्यलाई निरन्तरता दिएको बताए । भक्तपुरको रानीपोखरी जनताकै ठाउँ भएको र यो ठाउँको नाप नक्सा गरी पुराना भेटिएका तस्बीरहरूका आधारमा पुरानै शैली र परम्परागत निर्माण सामग्री प्रयोग गरी पुन:निर्माण गर्न सम्बन्धित निकायसँग नगरपालिकाले निरन्तर छलफल भइरहेको उनले जनाए । भक्तपुरको रानीपोखरी पुन:निर्माणमा केही प्राविधिक समस्या भएको बताउँदै उनले भक्तपुरको रानीपोखरीलाई पुनर्जीवन दिने प्रयासमा नगरपालिका अग्रसर रहेको बताए ।

भक्तपुर नगरपालिकाले यो समेत स्थानीय जनता, टीम-क्लब, दाफा-भजन, विद्यालय, सेना, गुथिलगायतको सहयोगमा तीन पटक सफाइ गरिसकेको छ । आइतबारको सरसफाइ कार्यक्रममा प्रजापति समुदायका त गुथि, थिला गुथि, चुकु गुथि, न्हू गुथि, मारी गुथि र ख्वँरे गुथिलगायतको उपस्थिति रहेको थियो ।

स्रोत : नागरिक, १५ वैशाख २०७६

भक्तपुर नपाबाट सैनिक मुख्यालयलाई मयूरको झ्याल उपहार

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले नेपाली सेनाका प्रधान सेनापति महारथी पूर्णचन्द्र थापालाई २०७६ मङ्सिर १८ गते कलात्मक मयूर झ्याल उपहारस्वरूप प्रदान गर्नुभयो ।

भक्तपुर नगरपालिका वडा नं. १ सल्लाघारीस्थित लोपोन्मुख अवस्थामा रहेको

भक्तपुरको ऐतिहासिक एवम् पुरातात्त्विक महत्त्व बोकेको रानी पोखरी जीर्णोद्धार कार्यमा नेपाली सेनाबाट भएको सहयोग र समन्वयप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दै भक्तपुर नगरपालिकाको तर्फबाट सम्झनाको चिनो 'मयूर झ्याल' उपहार प्रदान गरिएको थियो ।

भद्रकालीस्थित नेपाली सेनाको मुख्यालयमा नेपाली सेनाले आयोजना गरेको मायाको चिनो आदानप्रदान कार्यक्रममा सम्बोधन गर्नुहुँदै नेपाली सेनाका प्रधान सेनापति महारथी पूर्णचन्द्र थापाले कलात्मक 'मयूर झ्याल' प्रदान गरेकोमा नेपाली सेनाको तर्फबाट धन्यवाद दिनुहुँदै भक्तपुरको मौलिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक सम्पदा जगेर्ना गर्न नेपाली सेना, स्थानीय नागरिकसँग सहकार्य गर्न सधैँ तयार रहेको बताउनुभयो ।

महारथी थापाले नागरिक र सेनाबीचको सम्बन्ध परापूर्वकालदेखि कायम रहेको र त्यो सम्बन्धलाई मजबुत पार्न भक्तपुर नगरपालिकाले खेलेको भूमिका सकारात्मक रहेको चर्चा गर्नुहुँदै नेपाली सेनाले अन्य नगरपालिकासँग पनि सहकार्य र समन्वय गर्दै प्राचीन ऐतिहासिक ठाउँहरूको संरक्षणमा लागिपरेको बताउनुभयो ।

नेपाली सेना र भक्तपुरबासीबीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध रहेको जिकिर गर्नुहुँदै महारथी थापाले इतिहास संरक्षण गर्ने क्रमसँगै हरियाली प्रवर्द्धनको लागि ठाउँ ठाउँमा बोटविरुवा रोप्ने कार्यलाई पनि प्राथमिकतामा राखी विभिन्न योजनाहरू कार्यान्वयन भइरहेको जानकारी गराउनुभयो ।

नेपालको इतिहास युवा पुस्ताले बिर्सँदै जाने खतरा भएकोमा चिन्ता व्यक्त गर्नुहुँदै उहाँले राष्ट्रिय सार्वभौमिकता र भू-अखण्डता रक्षाको निम्ति पनि युवा पुस्तालाई नेपालको इतिहास, संस्कृति, संस्कार र मौलिकताबारे सचेत बनाउन आवश्यक भएको बताउनुभयो। उहाँले नेपाली सेना राष्ट्रको निम्ति आवश्यक अनुशासित नागरिक तयार गर्न प्रयासरत रहेको बताउनुभयो।

कार्यक्रममा नगर प्रमुख सुनिल प्रजापतिले भक्तपुरवासी जनता र नेपाली सेनाबीच सुमधुर सम्बन्ध स्थापित गर्दै जाने उद्देश्यले नगरपालिकाको तर्फबाट

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ ८७ ॥

मायाको चिनोस्वरूप प्रसिद्ध मयूर झ्याल उपहार प्रदान गर्न पाएकोमा खुशी व्यक्त गर्नुभयो । उहाँले भक्तपुरको प्रख्यात मयूर झ्यालले जनता र सेनाबीचको सुमधुर सम्बन्धलाई निरन्तरता दिइरहने विश्वास प्रकट गर्नुभयो ।

प्रमुख प्रजापतिले भक्तपुर नपा वडा नं. १ स्थित सिद्धपोखरी उत्तरतर्फको खेल मैदान स्थानीय नगरवासी खेलाडीहरूले समेत खेल्न उपलब्ध गराउनुभएकोमा नेपाली सेना र प्रधान सेनापति थापालाई धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभयो ।

नेपाली सेनासँगको समन्वयमा ३ ओटा समूहबाट १२२ जना युवाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन तथा उद्धारको तालिम सम्पन्न गरिसकेको जानकारी गराउनुहुँदै प्रमुख प्रजापतिले महिनाको १ र १५ गते हुने नियमित सफाइ कार्यक्रममा पनि समय-समयमा नेपाली सेनाका जवानहरूको सहभागिताले सफाइमा नमुना नगर बनाउने योजनामा थप मनोबल बढाएको बताउनुभयो ।

उहाँले भन्नुभयो - 'भूकम्पले करिब ८ हजार घर र ११५ भन्दा बढी सम्पदाहरू बिग्रेकोमा निजी घरहरू र सम्पदाहरूको पुन:निर्माण तीव्र गतिमा अगाडि बढिरहेको छ ।'

'वि.सं. २०७२ सालको विनाशकारी भूकम्पले क्षति पुऱ्याएका ११६ ओटा सम्पदाहरूमध्ये भक्तपुर नगरपालिकाले हालसम्म ९१ ओटा सम्पदाहरू पुन:निर्माण सम्पन्न गरिसकेको छ भने डेढ दर्जनभन्दा बढी सम्पदा निर्माणाधीन अवस्थामा छन्' - उहाँले भन्नुभयो ।

प्रमुख प्रजापतिले च्वङा गणेश मन्दिर परिसर ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र धार्मिक महत्त्वको भएकोले उक्त स्थानमा स्थानीय जनताले सेनासँगको समन्वयमा भौतिक संरचना निर्माण, सरसफाइ तथा संरक्षणको काम गर्दै आएको छ भन्नुभयो ।

कार्यक्रममा नेपाली सेनाका रथी, उपरथी, अधिकृत र भक्तपुर नगरपालिकाका वडाध्यक्षहरू रवीन्द्र ज्याख्व, उकेश कवां, श्यामकृष्ण खत्री, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत दीपक कोइराला र प्रशासकीय अधिकृत दामोदर सुवालको पनि उपस्थिति रहेको थियो ।

कार्यक्रममा महारथी पूर्णचन्द्र थापाले प्रमुख प्रजापतिलाई सैनिक चिह्न अङ्कित मायाको चिनो र 'द नेपाली आर्मी' नामक पिक्टोरियल बुक प्रदान गर्नुभयो ।

मन्तव्य

'जनता र सेनाबीचको सुमधुर सम्बन्ध निरन्तर हुने विश्वास' – प्रमुख प्रजापति

भक्तपुरवासी जनता र नेपाली सेनाबीच सुमधुर सम्बन्ध स्थापित गर्दै जाने उद्देश्यले नगरपालिकाको तर्फबाट मायाको चिनोस्वरूप प्रसिद्ध मयूर झ्याल उपहार प्रदान गर्न पाउँदा हामी ज्यादै खुशी छौँ। यो उपहार २०७६ कार्तिक १७ गते नगरपालिकाद्वारा सञ्चालित विद्यालयस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता उद्घाटन कार्यक्रममै प्रदान गर्ने योजना थियो।

भक्तपुर कला र संस्कृतिले भरिपूर्ण ऐतिहासिक र सांस्कृतिक नगर हो । १२ औँदेखि १५ औँ शताब्दीसम्म नेपाल मण्डलको राजधानीसमेत रहेको भक्तपुरमा वास्तुकला, प्रस्तरकला र धातुकलाका उत्कृष्ट नमुनाहरू प्रशस्त पाइन्छ । समयक्रमसँगै कैयौँ मूर्त र अमूर्त कलाहरू लोप भएर गए भने कैयौँ लोपोन्मुख अवस्थामा छन् । हाम्रो कला र संस्कृति हाम्रो साझा सम्पत्ति हुन् । भक्तपुर नगरपालिकाले कला र संस्कृति संरक्षणमा उत्कृष्टता हासिल गर्दै आएको छ ।

२०७२ सालको भूकम्पले भक्तपुरमा ठूलो धनजनको क्षति भयो । त्यतिबेला नेपाली सेनाले गरेको उद्धार कार्य अत्यन्त प्रशंसनीय छ । सङ्कटको बेला सहयोग गर्ने नेपाली सेनालाई भक्तपुरका जनताले बिर्सने छैनन् ।

विपद्को बेला कसरी नागरिकहरूलाई जोगाउन सकिन्छ भन्नेतर्फ हाम्रो ध्यान गयो । नेपाली सेनासँगको समन्वयमा हामीले ३ ओटा समूहमा १२२ जना युवाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन तथा उद्धारको तालिम सम्पन्न गरिसकेका छौँ । प्रत्येक महिनाको १ र १५ गते हुने नियमित सफाइ कार्यक्रममा पनि समय समयमा नेपाली सेनाका जवानहरूको सहभागिताले सफाइमा नमुना नगर बनाउने हाम्रो योजनामा थप मनोबल बढाएको छ ।

भूकम्पले करिब ८ हजार घर र ११५ भन्दा बढी सम्पदाहरू बिग्रेकोमा निजी घरहरू र सम्पदाहरूको पुन:निर्माण तीव्र गतिमा भइरहेको छ । भक्तपुर नगरपालिकाले हालसम्म ९१ ओटा सम्पदाहरू पुन:निर्माण सम्पन्न गरिसकेको छ भने डेढ दर्जनभन्दा बढी सम्पदा निर्माणाधीन अवस्थामा छन् ।

भक्तपुरको रानीपोखरी निर्माणाधीन सम्पदाहरूमध्ये एक हो । नेपाल संवत् ७५० (वि.सं. १६८७) मा राजा जर्गज्योर्ति मल्लको पालामा बनेको उक्त पोखरी काठमाडौँको रानी पोखरीभन्दा ४० वर्ष पुरानो इतिहास छ । लामो समयदेखि जीर्ण अवस्थामा रहेको उक्त पोखरीले सांस्कृतिक र धार्मिक महत्त्व पनि बोकेको छ । वरिपरि कुल देवता र देवाली पूजा गर्ने महत्त्वपूर्ण थलो पनि हो- रानीपोखरी ।

आजभन्दा ठीक ७ महिनाअघि २०७५ चैत १८ गते हामीले प्रधानसेनापति श्री पूर्णचन्द्र थापाज्यूसँग भेट्ने अवसर पायौँ । त्यतिबेला हामीले उक्त ऐतिहासिक पोखरी जीर्णोद्धारबारे छलफल गऱ्यौँ । उहाँले सकारात्मक सन्देश दिनुभयो । २०७६ जेठ १ गते लिखित रूपमै उक्त ऐतिहासिक रानी पोखरी जीर्णोद्धार र संरक्षणको साथै सर्वसाधारण जनताको लागि खुला गर्ने पत्र प्राप्त भयो । यसलाई जनता र सेनाबीचको सम्बन्धको एउटा महत्त्वपूर्ण पाइलाको रूपमा लियौँ ।

भक्तपुर नगरपालिकाले रानी पोखरीको नापजाँच, नक्सा तयार गरी ल.इ. पास गरी जीर्णोद्धार कार्य थालनी गऱ्यो । हाल रानी पोखरीले मौलिक स्वरूप ग्रहण गर्दै छ । आजभन्दा झण्डै चार सय वर्षअघिको स्वरूपमा निर्माण गर्न भक्तपुर नगरपालिका लाग्दै छ । त्यहाँको बारे अध्ययन अनुसन्धानको लागि संस्कृतिविद् प्रा.डा. पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठको संयोजकत्वमा समिति गठन गरी कार्य भइरहेको छ । उत्खननको क्रममा प्राप्त हुने पुरातात्त्विक महत्त्वका वस्तुहरूको रेकर्ड राख्दै छिट्टै नै त्यसबारे प्रतिवेदन बुझाउने तयारी भइरहेको छ ।

सिद्धपोखरी उत्तरतर्फको खेलमैदानमा सर्वसाधारण जनताले खेल्न पाएका छन् । मैदानको वरिपरि तारजाली राखी मैदान निर्माण गर्ने काम अन्तिम चरणमा पुगेको छ । च्वङा गणेश मन्दिर परिसर ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र धार्मिक महत्त्वको भएकोले उक्त स्थानमा स्थानीय जनताले सेनासँगको समन्वयमा भौतिक संरचना निर्माण र सरसफाइ तथा संरक्षण गर्दै आएका छन् । पुन:निर्माण कार्यको सिलसिलामा सेनाबाट कहिलेकाहीँ अवरोध सिर्जना गरेको गुनासो आउने गरेको छ । जनताको आस्थाको केन्द्रको रूपमा रहेको त्यस्ता ठाउँहरूमा कहींकतैबाट बाधा अवरोध नपुऱ्याई दिन हाम्रो अनुरोध छ ।

प्रधानसेनापतिज्यूलगायत रथी, उपरथीज्यूहरू,

भक्तपुर नगरपालिकाले शिक्षा र स्वास्थ्यमा पनि उत्कृष्टता हासिल गर्दै आएको छ । ६ ओटा शिशु स्याहार केन्द्र, २ ओटा इन्जिनियरिङ कलेजसहित ७ ओटा शैक्षिक संस्थाहरू सञ्चालन गरेर देशभरका जनताको सेवा गर्दै आएको छ । घरदैलो नर्सिङ सेवा प्रदान गर्ने देशको एकमात्र नगरपालिका भक्तपुरले सस्तो र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दै आएको छ ।

देशको सार्वभौमिकता रक्षाको मामिलामा हामी अत्यन्त सचेत छौँ । संसद, प्रदेश सभा, स्थानीय तह र सेना सबैको उद्देश्य देश र जनताको सेवा हो । हामी जनप्रतिनिधिहरूमा जनताको सेवाबाहेक अर्को कुनै स्वार्थ छैन ।

भक्तपुरको प्रख्यात मयूर झ्यालले जनता र सेनाबीचको सुमधुर सम्बन्धलाई निरन्तरता दिइरहने हाम्रो विश्वास छ । यो अवसरमा प्रधानसेनापति र रथी तथा उपरथीहरूमा खुशी व्यक्त गर्दै यसको अवसर जुटाइदिने मेजर जर्नेल अनन्त कार्की र कर्णेल शिवप्रसाद पौडेललगायतका पदाधिकारीहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौँ ।

(२०७६ मंसिर १८ गते नेपाली सेनाको आयोजनामा भएको मायाको चिनो आदानप्रदान कार्यक्रममा भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिद्वारा व्यक्त मन्तव्यको सार सङ्क्षेप)

न्हू पुखू पुनः निर्माण अन्तिम चरणमा

ऐतिहासिक न्हु पुखू (रानी पोखरी) को पुन:निर्माण अन्तिम चरणमा पुगेको छ । भक्तपुर नगरपालिका वडा नं. १ सल्लाघारीस्थित पोखरी पुन:निर्माणको पाँचौं एवम् अन्तिम चरणको कार्यको लागि बजेट पारित भई केही दिनमै सुरु गरिन लागेको वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्रीले जानकारी दिनुभएको छ ।

न्हु पुखूको बीचमा असार ४ गते (२०७८) २५ केजीको तामाको नाग प्रतिस्थापन गरिएको छ । पोखरीको ऐतिहासिक स्वरूपको अध्ययनअनुसार पोखरीको

बीचमा नागको प्रतिमा थियो। सोहीबमोजिम हाल सो ५ फिट अग्लो नागको प्रतिमा स्थापन गरिएको हो।

'पहिलेको नाग कहिले कता हरायो, हामीलाई जानकारी भएन। प्राविधिक रिपोर्टअनुसार पोखरीको बीचमा नाग रहेको भनेपछि अहिले नाग स्थापना गरेका छौँ', वडाध्यक्ष खत्रीले भन्नुभयो।

पोखरीको बीचमा काठको थाममाथि सो नाग जडान गरिएको छ। पाटनमा बनाइएको नागको प्रतिमाको मूल्य १ लाख ५० हजार रूपैयाँ परेको खत्रीले बताउनुभयो।

नागको जडानसँगै पोखरी पुन:निर्माणको चौथो चरण सकिएको छ। पुन:निर्माणको पहिलो चरणअन्तर्गत घाँस उखेल्ने र पोखरीको वरपर सरसफाइ गरिएको थियो। दोस्रो चरणमा पोखरीको चारैतिर पर्खाल र सबभन्दा माथिको पेटी निर्माण गरिएको थियो। तेस्रो चरणअन्तर्गत तल्लो डिलमा माटो भरिएको थियो। चौथौ चरणमा स्लोप पर्खालको निर्माण कार्य सम्पन्न भइसकेको छ।

कुल एक करोड ६३ लाख ९३ हजार ३२१ रूपैयाँ ६० पैसा लागतमा बन्दै गरेको न्हू पुखू यसअघि लामो समयसम्म सैनिक विद्यालयको संरक्षणमा थियो। ऐतिहासिक महत्त्वको पोखरीमा भक्तपुरका धेरै स्थानीय बासिन्दाको कुल पूजा गर्ने परम्परा छ। काठमाडौँमा राजा प्रताप मल्लले बनाएको रानी पोखरीभन्दा उमेरले

पुरानो भक्तपुरको 'रानी पोखरी' यसअघि सर्वसाधारणको लागि बन्द थियो ।

नगरपालिकाले संरक्षण गरेसँगै सर्वसाधारण यस पोखरीमा जानसक्ने बताइएको छ ।

यस पोखरीसँग जोडिएको ऐतिहासिक हौँहौँ पाटी पनि भक्तपुर नगरपालिकाले पुन:निर्माण गर्ने भएको छ । मल्लकालमा परदेशबाट आएका पाहुनालाई नगरभित्र पस्न दिनुअघि राखिने पाटी भनी चर्चित पाटीमा गोरखाका राजकुमार पृथ्वीनारायण शाह भक्तपुर आउँदा नगर प्रवेश गर्नुअघि राखिएको इतिहासकारहरूले बताएका छन् । पाटी पुन:निर्माणको लागि राजन कोजूको संयोजकत्वमा उपभोक्ता समिति गठन भएको छ । कुल ६५ लाखमा सो पाटी पुन:निर्माण गर्न लागिएको हो । न्हू पुखूसँगै हौँहौँ पाटीको पनि उद्घाटन गर्ने योजना रहेको वडाध्यक्ष खत्रीले बताउनुभयो ।

('मजदुर' दैनिक, २०७८ असार ७ गते)

रु. ६१ लाखमा निर्माण हुँदै
ह्वाङ् ह्वाङ् पाटीको शिलान्यास

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले साउन ९ गते (२०७८) भक्तपुर नपा वडा नं. १ सल्लाघारीमा अवस्थित रानी पोखरी (न्हू पुखू) को दक्षिण भागमा रहेको ह्वाङ्ह्वाङ् पाटीको शिलान्यास गर्नुभयो ।

कार्यक्रममा बोल्नुहुँदै नगर प्रमुख प्रजापतिले २०७६ साल जेठ १५ गतेबाट सुरु भएको भक्तपुरको रानी पोखरी पुन:निर्माण कार्य करिब अन्तिम चरणमा पुगेको बताउनुभयो ।

पुर्खाले सिर्जेको सम्पत्तिलाई मौलिक शैलीमा संरक्षण गर्ने कार्य भक्तपुर नपाले

सफलताका साथ सम्पन्न गर्ने अभियानमा जुटेको बताउनुहुँदै प्रमुख प्रजापतिले इतिहास, भूगोल, संस्कृतिलगायतका जनशक्ति उत्पादन गर्ने उद्देश्यले ती विषय अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्तिको समेत व्यवस्था गर्दै आएको बताउनुभयो ।

भक्तपुरको रानीपोखरीलाई पुनर्जीवन दिने प्रयासमा नगरपालिका अग्रसर रहेको बताउनुहुँदै प्राप्त पुराना प्रमाणको आधारमा पोखरी पुन:निर्माण अघि बढाइएको बताउनुभयो ।

भक्तपुर नगरपालिकाले काठमाडौँको रानीपोखरी संरक्षणमा समेत सहयोग गरेको बताउनुहुँदै देशकै सम्पत्ति संरक्षण गर्न नगरपालिका निरन्तर प्रयासरत रहेको बताउनुभयो ।

भक्तपुर नपा वडा नं. १ का वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्रीले भक्तपुर नपाले मन्दिर, पोखरी, पाटी-पौवालगायतका सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षण र जीर्णोद्धार गरी सम्पदालाई पुन:जीवन दिने कार्य गरिरहेको बताउनुहुँदै सर्वसाधारण, आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको लागि खुला गर्न पोखरी पुन:निर्माण कार्य छिटो सम्पन्न हुने गरी काम अगाडि बढाइरहेको बताउनुभयो ।

त्यस्तै इतिहासविद् डा. पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठले रानीपोखरीको निर्माण नेपाल संवत् ७५० अर्थात् वि.सं. १६८७ मा मल्ल राजा जर्गज्योर्ति मल्लले गरेको बताउनुहुँदै रानीपोखरीको दक्षिणपट्टि रहेको ह्वाङ ह्वाङ पाटीमा रहेको शिलालेखअनुसार सो पोखरीको नामाकरण **पुष्करणी** भनी उल्लेख गरिएको पाइएको बताउनुभयो । रानी पोखरीलाई न्हू पुखूको नामबाट चिनिने गरेको बताउनुहुँदै इतिहासविद् श्रेष्ठले

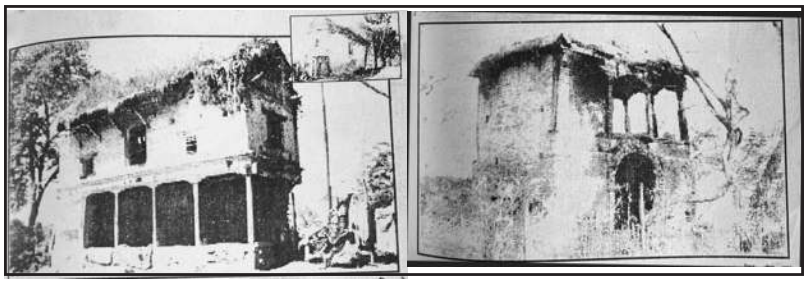

रानीपुखू परिसरका जीर्णपाटी (चित्र 'भक्तपुर' मासिक, २०५३ चैतबाट)

रानी पोखरीको निर्माण पाँच महिनाको छोटो अवधिमा बनेको इतिहास रहेको बताउनुभयो । पोखरीको दक्षिणभागमा अवस्थित ह्वाङ्ह्वाङ् पाटी २०५६ सालमा भत्केको इतिहासबारे प्रष्ट पार्नुहुँदै डा. श्रेष्ठले भक्तपुर नपाले इतिहास ब्युँताउन गरेको पुन:निर्माण कार्य सदास्मरणीय हुने विश्वास व्यक्त गर्नुभयो ।

कार्यक्रममा नेमकिपा वडा नं. १ का पार्टी इन्चार्ज लक्ष्मीनारायण राजलवट, ह्वाङ्ह्वाङ् पाटी पुन:निर्माण कार्य उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष राजन कोजु, सदस्य रक्की गारु र सुलोचना कोजूले पनि आ-आफ्नो धारणा राख्नुभएको थियो ।

ह्वाङ्ह्वाङ् पाटी पुन:निर्माण कार्यको लागत इस्टिमेट रु. ६१ लाख रहेको पनि सो कार्यक्रममा जानकारी गराइएको थियो ।

नगर प्रमुखहरू र प्रधानसेनापति थापाबीच भेट

नेपाली सेनाका प्रधानसेनापति महारथी पूर्णचन्द्र थापा र काठमाडौँ, ललितपुर महानगरपालिका तथा भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख र उपप्रमुखहरूबीच भदौ १९ गते (२०७८) भेटघाट कार्यक्रम भयो ।

कार्यकालको अन्तिम समयमा प्रधानसेनापतिको आमन्त्रणमा उहाँकै निवास झम्सीखेलमा आयोजित भेटघाटमा प्रधानसेनापति थापाले नेपाली सेना र स्थानीय तहहरूबीचको सहकार्य अविस्मरणीय रहेको बताउनुहुँदै भक्तपुरको रानीपोखरी जीर्णोद्धारमा नेपाली सेनाले सहयोग गर्न पाएकोमा निकै गौरवान्वित महसुस भएको बताउनुभयो ।

नेपाली सेना र उपत्यकाका महानगरपालिका र नगरपालिकाहरूसँगको समन्वयले सार्वजनिक महत्त्वका धेरै कामहरूमा सफलता हासिल भएको बताउनुहुँदै उहाँले नेपाली सेनासँगको आपसी समन्वय र सहकार्य आगामी दिनहरूमा निरन्तरता दिनुपर्नेमा जोड दिनुभयो । नेपाली सेनाको मुख्य उद्देश्य भनेकै राष्ट्रको सेवा गर्ने रहेको बताउनुहुँदै उहाँले स्थानीय तहहरूसँगको समन्वय र सहकार्यले विभिन्न गतिविधिहरू सञ्चालन गर्न सहजता प्रदान गर्ने बताउनुभयो ।

सो अवसरमा भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले भक्तपुरको सल्लाघारीस्थित ऐतिहासिक रानीपोखरी जीर्णोद्धार र सिद्धपोखरीको उत्तरतर्फको खेल मैदान स्थानीयको खेलकुद प्रयोजनका लागि खुला गर्न नेपाली सेनाले खेलेको भूमिका उल्लेखनीय रहेको बताउनुहुँदै उहाँले आगामी दिनहरूमा पनि यस्तै साथ र सहयोगको अपेक्षा रहेको बताउनुभयो ।

उहाँले नेपाली सेनासँगको सुमधुर सम्बन्धको लागि नगरपालिका सधैँ सकारात्मक रहेको बताउनुहुँदै भक्तपुर नपाले नगरको सरसफाइमा नेपाली सेनासँग आवश्यकताअनुसार सहकार्य गर्दै कोभिड आउनु पूर्व पाक्षिक रूपमा सरसफाइ अभियान सञ्चालन गर्दै आइरहेको अवगत गराउनुभयो । उहाँले प्रधानसेनापति थापाको अवकाश पछि पनि सुस्वास्थ र दीर्घजीवनको कामना गर्नुभयो । प्रधानसेनापति थापा यही भाद्र २४ गतेदेखि अवकाश प्राप्त गर्नुहुनेछ । सेनाको नियमानुसार एक

महिना अघिदेखि बिदामा बस्नुपर्ने भएकाले हाल उहाँ बिदामा बस्नुभएको छ ।

भेटपश्चात नगर प्रमुख प्रजापतिले महारथी थापालाई भक्तपुरको प्रसिद्ध मयूर झ्याल, जुजु धौ र नगरपालिकाका महत्त्वपूर्ण प्रकाशनहरू उपहारको रूपमा दिनुभएको थियो । सोही क्रममा उपरथी थापाले नगर प्रमुखहरूलाई नेपाली सेनाको खुकुरी मायाको चिनोको रूपमा प्रदान गर्नुभएको थियो ।

भेटमा काठमाडौँ महानगरपालिकाका प्रमुख विद्यासुन्दर शाक्य, उपप्रमुख हरिप्रभा खड्गी, ललितपुर महानगरपालिकाका प्रमुख चिरीबाबु महर्जन र उपप्रमुख गीता सत्याल, भक्तपुर नगरपालिकाका उपप्रमुख रजनी जोशी, ललितपुर नपा वडा नं. १८ का वडाध्यक्षको उपस्थिति रहेका थियो ।

रानीपुखू प्रवेशद्वार र पाटीको शिलान्यास

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले भक्तपुर नपा वडा नं. १ सल्लाघारीस्थित भक्तपुरको ऐतिहासिक रानीपोखरीको उत्तरपूर्व प्रवेशद्वार र पाटी निर्माण कार्यको असोज २१ गते (२०७८) एक समारोहबीच शिलान्यास गर्नुभयो ।

कार्यक्रममा बोल्नुहुँदै नगर प्रमुख प्रजापतिले सन् १६८६ मा राजा जर्गज्योर्ति मल्लको पालामा बनेको भक्तपुरको रानीपोखरीले भक्तपुरको सुन्दरता अझ बढाएको बताउनुहुँदै देशकै सुन्दर नगरको रूपमा विकास गर्न नगरपालिका निरन्तर लागिरहेको बताउनुभयो ।

भक्तपुरमा रहेको सांस्कृतिक एवम् पुरातात्त्विक सम्पदाको सुन्दरतालाई आर्थिक स्रोतमा रूपान्तरण गर्न सकिने बताउनुहुँदै उहाँले भक्तपुर नपाले आफ्नै स्रोतमा यहाँका सम्पदाहरू पुन:निर्माण गर्दै आइरहेको बताउनुभयो ।

उहाँले कला संस्कृति संरक्षणलाई प्रमुख प्राथमिकतामा राखी भक्तपुर नपाले भूकम्पबाट भत्केका १०८ ओटाभन्दा बढी सम्पदा पुन:निर्माण तथा जीर्णोद्धार गरिसकेको बताउनुहुँदै ऐतिहासिक रानी पोखरीको पुन:निर्माणसँगै इतिहास खोतल्ने काम भएको बताउनुभयो ।

लामो इतिहास बोकेको यस पोखरी मौलिक शैलीमा निर्माण गरिएको अवगत गराउनुहुँदै नगर प्रमुख प्रजापतिले भक्तपुरलाई कला संस्कृतिको मात्र नभई सुन्दर नगरको रूपमा विकास गर्ने उद्देश्य रहेको बताउनुभयो ।

भक्तपुर नपा वडा नं. १ का वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्रीले रानीपोखरी पुन:निर्माण सकिएपश्चात् यथाशिघ्र सर्वसाधारणको लागि खुला गरिने बताउनुहुँदै पोखरी वरिपरि हरियाली कायम गर्न बगैंचा बनाउने योजनामा रहेको बताउनुभयो ।

इतिहासविद् प्रा.डा. पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठले सम्पदाहरू मौलिक स्वरूपमा पुन:निर्माण गर्ने कार्यमा भक्तपुर नपाले अग्रणी भूमिका निर्वाह गरेको बताउनुहुँदै भक्तपुरको रानीपोखरीको पुन:निर्माणले गौरवान्वित महसुस भएको बताउनुभयो ।

शिलान्यास कार्यक्रममा उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष पुन्यराम गारु, कोषाध्यक्ष सुमित्रा धौँजु र स्थानीय कृष्ण गारुले पनि बोल्नुभएको थियो ।

भक्तपुर नपाद्वारा रानीपुखू परिसर सरसफाइ

भक्तपुर नगरपालिकाको पाक्षिक सरसफाइ कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिँदै वैशाख १५ गते (२०७६) भक्तपुरको रानी पोखरी परिसरको सफाइ गऱ्यो । भक्तपुर नपाका प्रमुख, उपप्रमुख, जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, टीम-क्लब, विद्यालय, स्थानीय र सेनाको संयुक्त प्रयासमा सरसफाइ गरिएको हो ।

काठमाडौँको रानी पोखरीभन्दा ४० वर्ष पुरानो भक्तपुरको रानीपोखरी ऐतिहासिक रूपले महत्त्वपूर्ण पोखरी हो । उक्त स्थानमा भक्तपुरका स्थानीय प्रजापति समुदायलगायतका दुगु द्यो पनि भएको हुँदा पोखरी परिसरको सरसफाइमा भक्तपुर नपा वडा नं. १ स्थित विभिन्न गुथिका गुथियारहरूको उल्लेख्य सहभागिता रहेको थियो ।

रानी पोखरी सरसफाइ कार्यक्रम अवलोकनमा आउनुभएका अतिथि नेपाल मजदुर किसान पार्टीका अध्यक्ष नारायणमान बिजुक्छेँ (रोहित)ले सम्पदा पुन:निर्माण र संरक्षणमा अरू ठाउँमा भन्दा भक्तपुरमा व्यवस्थित र उल्लेखनीय कार्य भएको बताउनुहुँदै भक्तपुरका ऐतिहासिक ठाउँहरूको मौलिक नामलाई बचाइ राख्नुपर्नेमा जोड दिनुभयो ।

उहाँले सार्वजनिक स्थलको अतिक्रमण हुनबाट जोगाउन सम्बन्धित निकाय सचेत हुनुपर्ने र सम्पदा पुन:निर्माणको कार्य ठेकेदारबाट बनाउन लगाउनु अनुचित हुने बताउनुभयो । उहाँले पुरातात्त्विक महत्त्वका मन्दिर र सम्पदा पुन:निर्माणमा विज्ञहरूको राय-सुझाव महत्त्वपूर्ण हुने बताउनुहुँदै विवाद नआउने गरी प्राप्त प्रमाणकै आधारमा परम्परागत शैलीमा सम्पदा पुन:निर्माण हुनुपर्ने बताउनुभयो ।

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले भक्तपुर नगरपालिकाले स्थानीय चाड देवाली पूजा (दिगु पूजा) नजिकिँदै गएको अवस्थामा यस ठाउँको सरसफाइ कार्यलाई निरन्तरता दिएको बताउनुहुँदै भक्तपुरको रानीपोखरी जनताकै ठाउँ भएको र यो ठाउँको नाप नक्सा गरी पुराना भेटिएका तस्बीरहरूका आधारमा पुरानै शैली र परम्परागत निर्माण सामग्री प्रयोग गरी पुन:निर्माण गर्न सम्बन्धित निकायसँग छलफल भइरहेको बताउनुभयो ।

रानी पोखरी पुन:निर्माणमा केही प्राविधिक समस्या भएको बताउनुहुँदै उहाँले रानी पोखरीलाई पुन:जीवन दिने प्रयासमा नगरपालिका अग्रसर रहेको बताउनुभयो ।

नेपाल मजदुर किसान पार्टीका सचिव एवम् सङ्घीय सांसद प्रेम सुवालले सरसफाइ कार्यक्रमको निरीक्षण गर्नुभएको थियो ।

भक्तपुर नगरपालिकाले यो समेत स्थानीय जनता, टीम-क्लब, दाफा-भजन, विद्यालय, सेना, गुथिलगायतको सहयोगमा ३ पटक सफाइ गरिसकेको छ । सरसफाइ कार्यक्रममा प्रजापति समुदायका त: गुथि, थिला गुथि, चुकु गुथि, न्हू गुथि, मारी गुथि र ख्वँरे गुथिलगायत सहभागी रहेको थियो ।

सफाइ कार्यक्रमका केही झलक

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ १०७ ॥

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ १०८ ॥

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ १०९ ॥

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ ११० ॥

रानीपुखूमा सफाइ कार्यक्रम

भक्तपुर नगरपालिका वडा नं. १ मा अवस्थित भक्तपुरको ऐतिहासिक रानीपोखरी परिसरमा भक्तपुर नपाले २०७६ जेठ १५ गते सरसफाइ गऱ्यो । भक्तपुर नपाले पोखरीको सरसफाइसँगै उपभोक्ता समितिमार्फत जीर्णोद्धार गर्ने भएको छ ।

भक्तपुर नपा र नेपाली सेनाबीच विभिन्न चरणमा भएको छलफलपश्चात् पोखरी सर्वसाधारणको लागि पनि खुला गर्ने भएको हो । सिद्धपोखरीको उत्तरतर्फको खेलमैदान पनि स्थानीयको लागि खेलकुद प्रयोजनको निम्ति खुला गर्ने सहमति भइसकेको छ ।

पाक्षिक सरसफाइ कार्यक्रममा नेपाल मजदुर किसान पार्टीका सचिव एवम् सङ्घीय सांसद प्रेम सुवालले देशैभरि सार्वजनिक जग्गा अतिक्रमण भइरहेको

समयमा भक्तपुर नपाले सेनासँगको छलफलबाट ऐतिहासिक पोखरीमा सर्वसाधारणको पहुँच दिलाउन गरेको प्रयास सराहनीय भएको बताउनुभयो ।

उहाँले बालुवाटार र टुँडिखेलजस्ता सार्वजनिक जग्गासमेत व्यक्तिको नाममा दर्ता र बिक्री वितरण हुनुमा शासक दल नै जिम्मेवार भएको बताउनुभयो ।

पुर्खाको सम्पत्तिलाई मौलिक स्वरूपमै जीर्णोद्धार गरी नयाँ पुस्तामा हस्तान्तरण गर्नु आवश्यक भएको बताउनुहुँदै सांसद सुवालले शहरी क्षेत्रका खुला ठाउँको संरक्षणमा सम्बन्धित निकायको ध्यान जान आवश्यक भएको बताउनुभयो ।

भक्तपुरको सल्लाघारी क्षेत्रलाई सांस्कृतिक र खुला क्षेत्र कायम गर्न संसदमा पटक-पटक ध्यानाकर्षण गरेको प्रसङ्ग कोट्याउनुहुँदै उहाँले सल्लाघारी क्षेत्र ऐतिहासिक रूपमा महत्त्वपूर्ण भएको र यसको संरक्षणमा नगरपालिकाले पहल गर्नु यथोचित हुने बताउनुभयो ।

भक्तपुर नपाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले सेनासँग भएको सकारात्मक छलफलपश्चात् नगरपालिकाले जनताको साथ र सहयोगमा पोखरीको पुन:निर्माण र जीर्णोद्धार कार्यलाई अगाडि बढाएको बताउनुभयो । रानीपोखरीको नाप-नक्सा र डिजाइन गरी उपभोक्ता समिति गठन गरी विज्ञ र इतिहासविद्हरूको सल्लाहबमोजिम मौलिक स्वरूपमै निर्माण कार्य अगाडि बढाउने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुभयो ।

पोखरीको ऐतिहासिकता जोगाउन विज्ञहरूको टोली गठन गरी अध्ययन-अनुसन्धानलाई जोड दिने बताउनुहुँदै प्रमुख प्रजापतिले रानीपोखरी सर्वसाधारणको पहुँचमा हुनु सबैको लागि खुशीको विषय भएको बताउनुभयो ।

कार्यक्रममा रानी पोखरी पुन:निर्माण उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष श्यामसुन्दर बाटी र वडा नं. १ का वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्रीले पनि बोल्नुभएको थियो ।

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ **११३** ॥

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ **११४** ॥

सरसफाइ कार्यक्रममा नपाका जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, वडावासी, विभिन्न शैक्षिक सङ्घ-संस्थाजस्तै सैनिक आवासीय महाविद्यालय, अक्सफोर्ड स्कूल, लिटिल वर्ल्ड, सूर्यविनायक इ. स्कूल, राजश्री गुरुकुल, गणेश मावि, वागीश्वरी मावि, ख्वप कलेज, ख्वप इन्जिनियरिङ कलेज, न:पली सृजना सेवा समाज महिला उपसमिति, सशस्त्र प्रहरी, १ वडा खेलकुद समितिलगायतको सहभागिता थियो ।

महारथी पूर्णचन्द्र थापाद्वारा रानीपुखू जीर्णोद्धारको अवलोकन

नेपाली सेनाका प्रधान सेनापति महारथी श्री पूर्णचन्द्र थापाले पुस १४ गते (२०७६) भक्तपुर नपा वडा नं. १ स्थित भक्तपुरको रानीपोखरीको स्थलगत अवलोकन गर्नुभयो । सैनिक आवासीय महाविद्यालयको वार्षिकोत्सव कार्यक्रममा सहभागी हुनुभएका महारथी थापाले रानीपोखरीको स्थलगत अवलोकनपश्चात् लोपोन्मुख अवस्थामा रहेको भक्तपुरको ऐतिहासिक एवम् पुरातात्त्विक महत्त्व बोकेको रानीपोखरी जीर्णोद्धार कार्यमा भक्तपुर नगरपालिको भूमिका र सक्रियता प्रशंसनीय भएको बताउनुभयो ।

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ **११७** ॥

भक्तपुरको रानीपुखूको निरीक्षण

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापति, भक्तपुर नपा वडा नं. १ का वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्री, ख्वप इन्जिनियरिङ कलेजका प्राचार्य सुजन माक, ख्वप कलेज अफ इन्जिजिनयरिङका प्राचार्य सुनिल दुवाललगायत जेठ २१ गते (२०७६) भक्तपुरको ऐतिहासिक रानीपोखरी परिसरमा भइरहेको सरसफाइ निरीक्षण गर्नुहुँदै ।

तस्बीरमा केही झलक

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ ११९ ॥

रानीपुखू पुन:निर्माणको स्थलगत अवलोकन

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले असोज १४ गते (२०७६) उपभोक्ता समितिमार्फत् पुन:निर्माण भइरहेको भक्तपुर नपा वडा नं. १ स्थित रानीपुखूको स्थलगत अवलोकन-निरीक्षण गर्नुभयो ।

तस्बीरमा केही झलक

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ **१२१** ॥

प्रमुखबाट रानीपुखूको निरीक्षण

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिद्वारा भक्तपुर नपा वडा नं. १ स्थित भक्तपुरको ऐतिहासिक रानीपोखरीमा भइरहेको पुन:निर्माण कार्यको असोज १२ गते (२०७७) स्थलगत निरीक्षण गर्नुभयो । निरीक्षणमा भक्तपुर नपाका उपप्रमुख रजनी जोशी, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत रामलाल श्रेष्ठ, १ नं. वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्री, भक्तपुर नपा सम्पदा शाखा प्रमुख ई. रामगोविन्द श्रेष्ठ र भक्तपुर नपाका प्रशासकीय अधिकृत दामोदर सुवाललगायतको उपस्थिति रहेको थियो ।

तस्बीरमा केही झलक

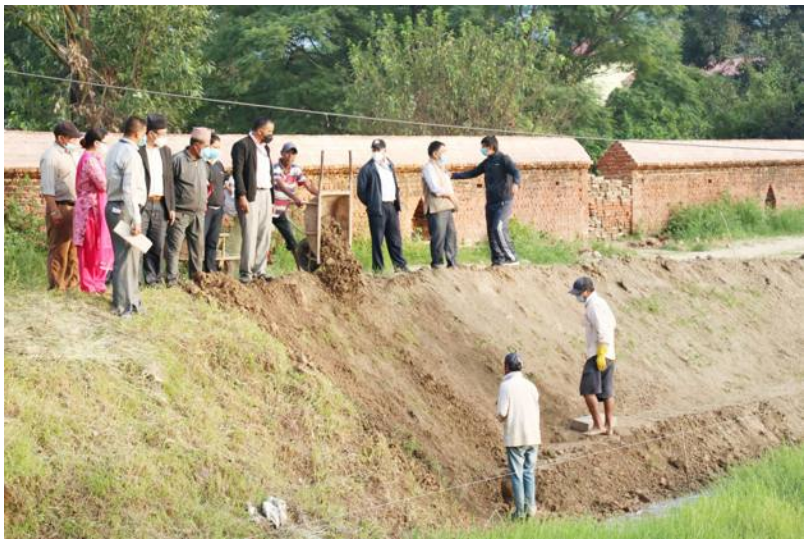

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ १२३ ॥

भक्तपुरको रानीपुखू पुन:निर्माण कार्य निरीक्षण

भक्तपुर नगरपालिकाले भक्तपुर नपा वडा नं. १ सल्लाघारीस्थित भक्तपुरको ऐतिहासिक रानीपोखरी प्राप्त ऐतिहासिक प्रमाणको आधारमा मौलिक शैलीबाट पुन:निर्माण कार्य अगाडि बढाइरहेको छ । भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले माघ २७ गते (२०७७) भक्तपुरको रानी पोखरीको पुन:निर्माण कार्यको स्थलगत अवलोकन-निरीक्षण गर्नुभयो । उक्त अवसरमा वडाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलगायतको सहभागिता थियो ।

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

अध्यक्ष बिजुक्छेँद्वारा भक्तपुरको रानीपुखू, त:पुखू र भाजुपुखूको स्थलगत निरीक्षण

नेपाल मजदुर किसान पार्टीका अध्यक्ष नारायणमान बिजुक्छेँ (रोहित) र भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिसहितले भक्तपुरको ऐतिहासिक रानीपुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धारको कार्तिक ४ गते (२०७८) स्थलगत निरीक्षण गर्नुभयो ।

अध्यक्ष बिजुक्छेँ र प्रमुख प्रजापतिसहितको टोलीले भक्तपुर नपा वडा नं. १ दुधपाटीस्थित त:पुखू (सिद्धपोखरी) र निर्माणाधीन भाजुपुखू (भाजुपोखरी) को पनि स्थलगत निरीक्षण गर्नुभएको थियो ।

निरीक्षणका क्रममा अध्यक्ष बिजुक्छेँले भक्तपुर नगरपालिकाले संरक्षणको अभावमा जीर्ण अवस्थामा रहेको भक्तपुरको रानीपोखरीलाई पुनः जीवन दिई सराहनीय कार्य गरेको बताउनुभयो ।

प्राचीन शहरहरूमा पोखरीको महत्त्व धेरै भएको बताउनुहुँदै उहाँले सभ्यताको विकास र महत्त्वबारे बुझ्न प्राचीन सम्पदाहरूको विशेष स्थान रहने र त्यसको संरक्षणमा सम्बन्धित निकायले ध्यान दिनुपर्नेमा जोड दिनुभयो ।

विदेशी सहयोग र अरूको भरमा गर्ने विकास निर्माणका कार्य दिगो नहुने बताउनुहुँदै उहाँले आफ्नै पहल र अगुवाईमा स्वाबलम्बी भई सम्पदा पुनःनिर्माण तथा जीर्णोद्धार गरी भक्तपुर नपाले देशकै लागि उदाहरणीय कार्य गरेको बताउनुभयो ।

वि.सं. १६८७ मा तत्कालीन राजा जगज्योर्ति मल्लको पालामा निर्माण भएको रानी पोखरी र त्यसको डिलमा रहेको सत्तल पाटी एवम् देवालीस्थल भक्तपुरकै सांस्कृतिक एवम् ऐतिहासिक महत्त्वका सम्पदाहरूमध्ये पर्छन् । भक्तपुरको रानीपोखरी काठमाडौँको रानीपोखरीभन्दा चालीस वर्ष अघि बनेको इतिहास रहेको र उक्त पोखरी जीर्णोद्धारमा हालसम्म रु. २ करोड ७५ लाख बराबरको रकम खर्च भइसकेको रानीपोखरी उपभोक्ता समितिले जनाएको छ ।

भक्तपुर नपाले नेपाली सेनासँग समन्वय गरी उक्त पोखरीको पटक पटक सरसफाइ गर्दै आएको र उक्त पोखरीमा प्राप्त प्रमाणहरूको आधारमा मौलिक स्वरूपमै पोखरीको जीर्णोद्धार र निर्माण सम्पन्न गर्ने नगरपालिकाले जनाएको छ । हाल उक्त पोखरी परिसरको दक्षिणतर्फ ह्वाङ ह्वाङ पाटी, पूर्व र उत्तरतर्फका प्रवेशद्वार र पाटीहरू निर्माण भइरहेका छन् ।

सोही क्रममा भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले भक्तपुरको रानी पोखरी जीर्णोद्धारको काम अन्तिम चरणमा पुगेको र पोखरी परिसरमा सौन्दर्यीकरणका कामहरू भइरहेको बताउनुभयो । तीनओटा उपभोक्ता समितिमार्फत रानीपोखरी पुनःनिर्माणको कार्य अगाडि बढिरहेको बताउनुहुँदै उहाँले पुनःनिर्माणको सम्पूर्ण कार्य छिट्टै सम्पन्न हुने र सर्वसाधारण जनताको निम्ति पोखरी खुला हुने बताउनुभयो ।

निरीक्षणमा भक्तपुर नपाका उपप्रमुख रजनी जोशी, प्रहरी उपरीक्षक शिवकुमार श्रेष्ठ, सैनिक आवासीय महाविद्यालयका प्रमुख सेनानी सन्तोष कार्की, भनपा वडा नं. १ का वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्री, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत रामलाल श्रेष्ठ, सम्पदा शाखा प्रमुख रामगोविन्द श्रेष्ठ, प्रशासकीय अधिकृत दामोदर सुवाल,

उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरूलगायतको उपस्थिति रहेको थियो ।

भक्तपुरको रानी पोखरी जीर्णोद्धार कार्य २०७६ जेठ १५ गतेबाट सुरु भएको र करिब ३ महिनापश्चात् जीर्णोद्धार कार्य सम्पन्न हुने भक्तपुर नपा वडा नं. १ का वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्रीले बताउनुभयो ।

निरीक्षणका केही झलक

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ **१२८** ॥

कृतज्ञताका साथ आभारी

• Zofd;Gb/ af6L cWoIf, /fgL kf]v/L
kgMlgdf0f pkef]Qmf ;ldlt

भक्तपुर नगरपालिका वडा नं. १ स्थित सल्लाघारीमा अवस्थित रहेको अति सुन्दर ऐतिहासिक पोखरी नै रानी पोखरी हो। विक्रम संवत् १६८६ (नेपाल संवत् ७५०) मा तत्कालीन मल्लराजा जर्गज्योति मल्लले आफ्ना स्वर्गवासी रानी राज्यलक्ष्मी मल्लको सम्झनामा बनाएका हुन्। भक्तपुरको रानीपोखरी काठमाडौँको रानीपोखरी भन्दा ४० वर्ष पुरानो हो। समयक्रम सँगै पोखरी जीर्ण हुँदै गइरहेको यस पोखरी विगत करीब ४० वर्षदेखि तत्कालीन सैनिक क्याम्प (ब्यारेक) बाट आफ्नो मातहतमा संरक्षित रहँदै आएकोमा हाल जनप्रतिनिधि युक्त भक्तपुर नगरपालिकाका अर्थात नेपाल मजदुर किसान पार्टीका केन्द्रीय सदस्य तथा भक्तपुर नगरपालिकाका मेयर श्री सुनिल प्रजापतिको प्रखर पहलबाट नेपाली सेनासँग समन्वय गरी यस रानी पोखरीको पुन:निर्माण गर्ने भएको हो। यसको लागि वि.स. २०७६ जेठ १२ गते मेरो अध्यक्षतामा सात सदस्यीय रानी पोखरी पुन:निर्माण उपभोक्ता समिति गठन भयो। १ वडाका जनप्रतिनिधि द्वय श्री सूर्यप्रसाद श्रेष्ठ र श्रीमती गंगा बमनुसहितका तीन सदस्यीय अनुगमन समिति पनि गठन भयो।

वि.सं. २०७६ जेठ १५ बाट पुन:निर्माण कार्य थालिएकोमा निर्माण क्रममा नेपाल मजदुर किसान पार्टीका श्रद्धेय अध्यक्ष श्री नारायणमान बिजुक्छेँ ज्यूले निरीक्षण तथा अवलोकन गर्नुभएको छ। समय समयमा नगर प्रमुख श्री सुनिल प्रजापति र नगर उपप्रमुख रजनी जोशीबाट निरीक्षण तथा अवलोकन भएको छ।

त्यस्तै इतिहासविद् डा.पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठबाट अमूल्य सरसल्लाह तथा निरीक्षण र अवलोकन भएको छ । संस्कृतिविद् तथा शिक्षाविद् डा.तेजेश्वरबाबु ग्वंग:ज्यूबाट पनि निरीक्षण तथा अवलोकन भएको छ । त्यस्तै मुलुकको प्रधान सेनापति पूर्णचन्द थापाज्यूले निरीक्षण तथा अवलोकन गर्नुभएको छ । भक्तपुर नपाका कार्यकारी अधिकृत रामलाल श्रेष्ठ र कृष्ण गिरीबाट पनि निरीक्षण तथा अवलोकन हुँदै आएको छ । यस रानी पोखरी पुन: निर्माण क्रमलाई भनपा १ वडाका वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्रीबाट नियमित सहयोग प्राप्त रहेको छ भने सैनिक आवासीय विद्यालयका कर्नेलद्वय अनुप शाह र सन्तोष कार्कीको पनि सहयोग रहेका छन् । यसरी यस ऐतिहासिक रानी पोखरी पुन:निर्माण क्रममा भएका विद्वानहरूको निरीक्षण तथा अवलोकनबाट म तथा मेरा समितिका सदस्यहरू हौसिएका छौँ ।

खण्डहरमा परिणत भैसकेको यस रानी पोखरीमा नेपाली जनताको संस्कृतिसँग जोडिएको विभिन्न समुदाय जस्तै प्रजापति, प्रधानाङ्ग, राजलवट समुदायका कुल देवता रहेको महत्त्वपूर्ण देवस्थल हो । पुन: निर्माण क्रममा प्राविधिक सहयोग गर्नु हुने भनपाका सम्पदा शाखाका टोलीप्रति आभारी व्यक्त गर्न चाहन्छु । अनवरत रूपमा यस पोखरी पुन:निर्माणलाई आफ्ना सीप, दक्षता र इमानदारीपूर्वक अपनत्वका साथ सुपर भाइज गर्नु भएका साथी रामगोपाल बमनु र आफ्ना मजदुरीबाट सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण कामदारहरू डकर्मी, सिकर्मी र ज्यामी मजदुरहरूलाई हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

बिनास्वार्थ यस रानी पोखरी पुन:निर्माणमा अहोरात सहयोग गर्नुहुने उपभोक्ता समितिका सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई तथा अनुगमन समितिका सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

यसमा विभिन्न विद्यालयहरू र समुदायले श्रमदान गरेका छन् जस्तो- अक्सफोर्ड अष्टिकल विद्यालय, राज गुरु कुल विद्यालय, ज्ञान विजय आधारभूत विद्यालय, गणेश माध्यमिक विद्यालय, १ वडा का विद्यार्थीहरूले घाँस उखेल्ने र सर सफाइमा श्रमदान गरेका छन् । त्यस्तै भनपा ८ का लाँ तलय महिला समूह र भनपा १ को सत्यनिष्ठ ग्वहाली पुच:को अगुवाइमा नेपाल क्रान्तिकारी युवा तथा महिला समूहले पनि श्रमदान गरेका छन् । उहाँहरूलाई पनि म धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

ऐतिहासिक सम्पदा जोगाउने अभिभारा मलाई दिएकोमा भक्तपुर नपाप्रति कृतज्ञताका साथ आभारी व्यक्तगर्न चाहन्छु ।

रानीपोखरी जीर्णोद्धार एवम् निर्माण क्रम

• cf=/fduf]j¢b >]7

रानीपोखरी भक्तपुर नगरको पश्चिम हाल वडा नं. १ स्थित टुँडिखेलभन्दा पश्चिमको रमणीय पोखरी हो । विगतमा यो पोखरी संरक्षणको अभाव र सर्वसाधारण प्रवेश निषेधले यसको गरिमाबारे सबैलाई जानकारी पनि थिएन । भक्तपुर नगरपालिकाले यस पोखरीको सरसफाइलाई ध्यान दिन थालेपछि यसको चर्चा हुनथाल्यो । यस पोखरीलाई सर्वसाधारणको प्रयोजनमा ल्याउन आर्मीहरूसँग चरणवद्ध छलफल पश्चात आर्मी र नगरपालिकाबीच सहमति भयो । तत्पश्चात यस पोखरीको सीमा निर्धारण गरियो । आ.व.२०७५।०७६ को स्वीकृत योजनाअनुसार ऐतिहासिक रानी पोखरी भित्र उम्रेका घाँस, झार सफाइ गर्न रु. २५,६७,८७६।४१ मिति २०७६।०२२० को भक्तपुर नगर कार्यपालिकाको बोर्ड बैठकबाट ल.ई.स्वीकृत भयो । कार्य सञ्चालन गर्न गठित उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष श्री श्यामसुन्दर बाटीले रु. १२,००,०००,।- (बाह्र लाख) पेस्की लिनु भै मिति २०७६।०२।१५ देखि नै कार्य शुरु भयो । पोखरीबीचको भागमा नाग स्तम्भ राख्न काठ खरिद र केही थप कार्यहरू भै पेश फाँटवारीले रु. १७,१६,३७४।- को कार्य मूल्याङ्कनबाट रु.१८४२५२२।५५ बराबरको कार्य भएको देखिएको र नपुग रु. ५,१६,३७४।- थप भुक्तानी दिइयो । कार्यालयको खूद खर्च रु. १७,१६,३७४।- र थप तथा संशोधित कार्यहरू समर्थन गरी योजना फरक फारक गर्ने मिति २०७६।०३।३१ को नगर कार्यपालिका बैठक निर्णय भई सोही दिन निर्णय सदर जनाइसकेपछि घाँस

झारपात सफाइ कार्य चरण सम्पन्न भयो ।

सिमाङ्कित वाउण्डरी (पर्खाल) बनाउन आ.व.२०७५।०७६ को विशेष प्रदेश सशर्त अनुदान कार्यक्रमबाट उपलब्ध रकमबाट व्यहोरिने गरी मिति २०७६।३।२४ मा रु. २,६३,१३,७३६।०२ बराबरको लगत इष्टिमेट स्वीकृतभइ सो योजना सञ्चालन गर्न श्री श्याम सुन्दरबाटीको अध्यक्षता उपभोक्ता समिति गठन भै तपसील बमोजिम कार्य अन्तर्गत जग राख्ने, गारो लगाउन पुरातात्त्विक उत्खनन र गारो बनाउन पश्चिम, दक्षिण कोणमा काठको लकासि राख्ने कार्य भै कूल फाँटवारी रु.९९,९९,५१६।- पेश भई सो को मूल्याङ्कन रु.१,०८,९८,५०७।१० पैसा भएकोमा मिति २०७६ पुस १ गतेको नगर कार्यपालिका बैठकबाट निर्णय भई सो निर्णय मिति २०७६।१२।३ गते सदर पश्चात् पर्खाल लगाउने कार्य सम्पन्न भयो ।

आ.व. २०७६।७७ मा विनियोजित बजेट परिधि भित्र रही रानी पोखरी संरक्षण कार्य गर्न रु. ६४,६७,१४८।३० बराबरको ल.ई. मिति २०७७।२।७ मा स्वीकृत भयो । सो कार्य सञ्चालन गर्न श्री श्यामसुन्दर बाटीको अध्यक्षतामा उपभोक्ता समिति गठन भइ कार्य आरम्भ गरियो । बाटो सतह मिलाउन पूर्व, उत्तर, पश्चिम र दक्षिणतर्फ जमिन सतह मिलाउने र मूल प्रवेश भागमा यथावतै राखी कार्य गर्ने, सतह मिलाउँदा थुप्रिएको माटो पूर्व मध्य बाटोभाग खाल्डो खनिएको ठाउँमा पुरियो, तल्लो पोखरीको भागतिर कालो माटोले स्लोप भिरालो मिलाउन कालीमाटी किनी राख्ने कार्य, माथिल्लो बाटो सतहमा ६० प्रतिशत पुरानो इँटा र ४० प्रतिशत नयाँ इँटा प्रयोग गरी सोलिङ्ग गरियो । त्यस माथि माछा काँडे शैलीमा ठाडो इँटा छाप्ने कार्य गरियो, मध्य नागस्तम्भको लागि काठमा नागको आकृतिको बुट्टा कुँडियो, यसको साथै थप उत्खनन कार्य समेत गरी मध्य भागमा नागको स्तम्भ राख्न बाँसको पुल बनाउने कार्य गरियो, फाइबरको भकारी बनाई मध्य भागमा पानी सुकाउने प्रयत्न गरियो, पुरानै इँटा प्रयोग गरी तल्लो दक्षिणतर्फको पानी सतहको दबली उत्खननपश्चात् पत्ता लागेको आकृतिमा बनाइयो, ढुङ्गाको कार्य पनि गरियो । उपरोक्त कार्यको फाँटवारी रु. ६४,२३,७४९।६० बराबरको पेशभई सो कार्य मूल्याङ्कन रु.६९,९८,५३४।७० भई मिति २०७८।०३।०६को नगर कार्यपालिकाबाट निर्णय भयो । सो निर्णय २०७८।०३।१० मा सदरपश्चात् यो चरण सम्पन्न भयो ।

आ.व. २०७७।७८ को विनियोजित बजेट परिधि भित्र रही रानीपोखरी संरक्षणको बाँकी कार्य गर्न रु. ८७,७०४१३।५८ बराबरको रि

ल.ई. मिति २०७८।७।१७ मा स्वीकृत भयो । सो कार्य सञ्चालन श्री श्यामसुन्दर बाटीको अध्यक्षतामा गठित उपभोक्ता समितिबाट भयो । माथिल्लो बाटोमा ठाडो इँटा छाप्ने बाँकी कार्य तल्लो भागको पोखरीको पेटी सतह कालीमाटी राखेको भागमा चेप्टो इँटा छाप्ने कार्य, माछा काँडे ठाडो इँटा पहिलो स्लोपमा छाप्ने कार्य, पुरानो ढुङ्गा प्रयोग गरी पेटी बनाउने कार्य, नयाँ ढुङ्गा प्रयोग गरी पेटी बनाउने कार्य, दबलीमा ढुङ्गा र ाखी बनाउने कार्य, सीमा पर्खालमा सुर्की प्लास्टर, पोखरीको मध्यभागमा तामा पाटाबाट बनेका नाग राख्ने कार्य, खुड्कीलाहरू बनाउने कार्य, आर्च बनाइ अपाङ्ग मैत्री पुल बनाउने कार्यको लागि फर्माको कार्य र पुरातात्विक उत्खनन र बत्तीको लागि तार राख्ने र बत्ती राख्ने समेत कार्यको काम गरियो । उपरोक्त कार्यको फाँटवारी रु. ७३,४३,९४८।२५ बराबरको पेश भई कार्यसम्पन्न भयो ।

यसरी पोखरीतर्फ मात्र कूल ल.ई. रु. ४,४१,१९,१६४।२९ भएकोमा कूल खर्च रु.२,५४,८३,५८७।४७ भई पोखरीतर्फको कार्य सम्पन्न भयो ।

अन्तरवार्ता

हौसलाकै कारण जीर्णोद्धारको काम गर्न सहज भएको छ

• /fhg sfh';

ह्वाङह्वाङ पाटी पुन:निर्माण कार्य समिति

१) तपाईं रानी पोखरी पुन:निर्माण उपभोक्ता समितिमा कसरी संलग्न हुनुभयो ?

भक्तपुर नगरपालिकाले २०७६ जेठ १५ गते भक्तपुरको रानीपोखरीमा सरसफाइ कार्यक्रम गरेको थियो । यसअघि मैले भक्तपुर नपाले सल्लाघारीमा अवस्थित ऐतिहासिक रानीपोखरीको जीर्णोद्धार गर्ने कुरा सुनेको थिएँ । २०७८ जेठतिर भनपा वडा नं. १ का वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्रीज्यूले पोखरी जीर्णोद्धारको काम छिटो सकाउन पोखरीको दक्षिण भागमा अवस्थित ह्वाङह्वाङ पाटी पुन:निर्माण कार्यका लागि उपभोक्ता समितिमा बसेर काम गर्न अनुरोध गर्नुभयो । ऐतिहासिक पोखरी जीर्णोद्धारमा आफ्नो भूमिका रहनेमा गौरव महसुस गर्दै ह्वाङ ह्वाङ पाटी पुन:निर्माण उपभोक्ता समितिमा सरिक भई काम गर्न थालेँ ।

२) रानी पोखरी पुन:निर्माणको क्रममा स्थानीय वडा कार्यालय, भक्तपुर नगरपालिका कार्यालय र सैनिक आवासीय महाविद्यालयबाट के कस्तो सहयोग र व्यवहारको अनुभव गर्नुभयो ?

कुनै पनि काम सम्पन्न गर्न सरोकारवाला निकायहरूको साथ र सहयोगबिना पूर्णता दिन सम्भव हुँदैन । भक्तपुरको रानीपोखरी जीर्णोद्धारमा भक्तपुर नगरपालिका, स्थानीय जनताको सहयोग र सैनिक आवासीय महाविद्यालयको अपार साथकै कारण निर्माण कार्य अगाडि बढाउन मद्दत पुगेको हो । साथै वडा कार्यालयको समन्वयले

हामीलाई उपभोक्ता समितिमा बसेर काम गर्न सहज भएको छ । भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख, उपप्रमुखलगायत पोखरी जीर्णोद्धारको अवस्थाबारे बेला बेला निरीक्षणमा आउनुहुन्छ र हाम्रो कामबारे आवश्यक सल्लाह सुझाव पनि दिनुहुन्छ । उहाँहरूको हौसलाकै कारण हामीलाई पोखरी जीर्णोद्धारको काम गर्न अझ सहज भएको अनुभव भएको छ ।

३) रानीपोखरी पुन:निर्माणको क्रममा के कस्ता समस्या सामना गर्नुभयो र त्यसको कसरी समाधान गर्नुभयो ?

पोखरी जीर्णोद्धारको क्रममा धेरैजसो समस्या प्राविधिक रूपमा नै देखियो । प्राविधिकको सानो त्रुटिले पनि काममा ढिलाइ हुने गरेको छ । सानोतिनो समस्याहरू त उपभोक्ता समिति र वडाका अग्रजहरूसँग छलफल गरी समाधानको बाटो खोजियो । कहिलेकाहीँ प्राविधिकहरूले समस्याको उचित सुनुवाइ नगरिदिँदा हामी उपभोक्ता समितिमा बसेर काम गर्नेहरूलाई गाह्रो हुने गर्छ । ह्वाङह्वाङ पाटीको पूर्वतिरको खुड्किला बनाउँदा खुड्किलाको उचाइ भिन्न भिन्न हुँदा काम गर्न कठिन भयो । त्यसैगरी पाटीको पछाडिको खुड्किला बनाउँदा पनि त्यस्तै समस्या आयो । नक्सामा एकतर्फी मात्र खुड्किला थियो, त्यसो गर्दा राम्रो नदेखिने र अप्ठेरो पनि हुने भन्दै दुवैतर्फबाट जान मिल्ने खुड्किला बनाउन सुझाव दिइयो । त्यहीअनुसार अहिले निर्माण भइरहेको छ ।

४) उपभोक्ता समितिमा बस्नुभएर तपाईंले रानीपोखरीको विषयमा ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र पुरातात्त्विक महत्त्वको विषयमा थप के के जानकारी हासिल गर्नुभयो ?

ऐतिहासिक रानीपोखरी (न्हु पुखू) को बारेमा भन्नुपर्दा मैले उपभोक्ता समितिमा बसेर काम गरेपछि पोखरीको ऐतिहासिक महत्त्वबारे धेरै जान्ने अवसर पाएँ । ह्वाङह्वाङ पाटी पाहुना घरको रूपमा रहेका कुरा थाहा पाएँ । भक्तपुरको प्रवेशद्वारमा रहेको पोखरीमा अवस्थित पाटी अतिथिहरूलाई राख्ने ठाउँ हो भन्ने कुरा त्यहाँ अवस्थित ऐतिहासिक शिलापत्रमा उल्लेख छ ।

५) पुन:निर्माणका खटिएका डकर्मी, सिकर्मी र ज्यामीहरूबाट के कस्तो सहयोग पाउनुभयो ?

रानीपोखरी पुन:निर्माणमा खटिनुभएका डकर्मी, सिकर्मी, ल्होहँकर्मी, ज्यामीहरूको सहयोगले नै पोखरी पुन:निर्माणले पूर्णता पाउन सकिएको हो । उहाँहरूको अथक मिहिनेत र लगनशीलताले भक्तपुरको रानीपोखरीले पुन:जीवन पाउने भएको छ ।

६) उपभोक्ता समितिमार्फत सम्पदा पुन:निर्माण गर्दा के कस्ता फाइदा हुन्छ भन्ने लाग्छ तपाईंलाई ?

भक्तपुर नपाले यहाँको विकास निर्माण उपभोक्ता समिति मार्फत गरिरहेको छ । उपभोक्ता समितिमार्फत भएका कामबाट स्थानीय जनताले रोजगार पाउँछन् साथै मौलिक सीपको जगेर्ना पनि हुन्छ । जनसहभागितामा बनेको कामप्रति जनताको अपनत्व पनि बढ्छ । हाम्रो आफ्नै सम्पदा हामीले जगेर्ना र संरक्षण गर्नुपर्छ भन्ने भावनाले काम हुन्छ । जनताबाट उठाएका कर स्थानीय जनताको लागि नै खर्च हुन्छ । सम्पदाप्रति स्थानीय जनताको आत्मीयता पनि बढ्छ । त्यस्तै उपभोक्तामार्फत नै सम्पदा पुन:निर्माण गराउनुपर्छ भन्ने मलाई लाग्छ ।

७) मौलिकता जोगाउने क्रममा रानीपोखरी पुन:निर्माणमा के कस्ता विधि र निर्माण सामग्री प्रयोग गर्नुभयो र पोखरीमा पानी अडाउन के उपाय गर्नुभयो ?

मौलिकता जोगाउन रानीपोखरी पुन:निर्माणमा मौलिक रूपमा प्रयोग हुने चुन, सुर्की, बालुवा नै प्रयोग गरी पुराना भेटिएका पुरातात्त्विक महत्त्वका सामानहरू प्रयोग गरी निर्माण गरिएको छ । रानी पोखरीमा चारैतिर कालो माटोले पर्खाल बनाएको छ भने पोखरीभित्र हाल पानी चुहिने समस्या पनि छैन । यसथै मौलिक विधि निकै उपयुक्त ठहर भएको छ ।

८) पोखरी पुन:निर्माणपछि रानीपोखरीमा के कस्ता परिवर्तन हुने भए ?

पोखरी पुन:निर्माणपश्चात पोखरीको सुन्दरता झन् बढेको छ । पहिला घाँसेमैदानजस्तै भएको ठाउँ अहिले पर्यटकीय रूपमा सुन्दर र मनोरम ठाउँको रूपमा विकास भयो । धेरैलाई त्यस ठाउँमा पोखरी छ भन्ने कुरा थाहा नभएको देखिन्छ । अहिले पुन:निर्माण भइरहँदा धेरै सर्वसाधारण जनता पोखरी घुम्न आउँछन् र पोखरीको सुन्दरताबारे बखान गरेर जान्छन् ।

९) पोखरी पुन:निर्माणको क्रममा पुन:निर्माण निरीक्षणका लागि आउने आगन्तुकहरूको के कस्तो प्रतिक्रिया र सुझाव पाउनुभयो ?

पुन:निर्माण भइरहँदा आउनुहुने आगन्तुकहरूले भक्तपुर नपाले मृत पोखरीलाई जीवन दिएर भक्तपुरका जनतालाई खुसी तुल्याएको बताउनुहुन्छ । वर्षौंदेखि जीर्ण रहेको पोखरी अहिले पुन:निर्माणपश्चात सफा र सुन्दर ठाउँको रूपमा विकास भएको राम्रो हो भन्ने प्रतिक्रिया दिनुहुन्छ र नयाँ पुस्ताले यो पोखरी एउटा उपहारको रूपमा हेर्न पाएका छन् ।

सम्पदाहरूको पुन:जीवनले नगरवासीहरू गौरवान्वित छन्

• k©o/fd uf?,

रानीपोखरी उत्तरपूर्व प्रवेशद्वार तथा पाटी
निर्माण उपभोक्ता समिति

१) तपाईंको रानी पोखरी पुन:निर्माण उपभोक्ता समितिमा संलग्नताबारे केही बताइदिनुस् न ?

म भक्तपुर नपा वडा नं. १ को बासिन्दा हुँ । वडाका वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्री, राजन कोजु, कृष्णप्रसाद दुमरुको प्रस्तावलाई स्वीकार्दै भक्तपुरको ऐतिहासिक रानीपोखरी पुन:निर्माण उपभोक्ता समितिमा संलग्न भई सेवा गर्ने अवसर मिलेको हो ।

२) रानी पोखरी पुन:निर्माणबारे स्थानीय जनता तथा आगन्तुकबाट कस्तो प्रतिक्रिया पाउनुभएको छ ?

रानी पोखरी पुन:निर्माणमा भक्तपुर नगरपालिकाको अहम् भूमिका रहेको कुरा विदितै छ । नगरपालिकाले आर्थिक, नैतिक, भौतिक र सामाजिक सहयोग गरेको सबैलाई थाहा छ । जनताको सुझावको आधारमा यस पोखरी उपभोक्ता समिति गठन गरी काम अगाडि बढाइएको हो । साथै स्थानीय साथीभाइहरूको साथ र सहयोगले सबै कामहरू अगाडि बढेका हुन् । साथै यो पोखरी धेरैसम्म अमूर्त रूपमा रहेको अर्थात् ब्यारेकको भित्र रहेको हुँदा धेरै सर्वसाधारणहरूलाई यहाँ पोखरी भएको पनि बिर्सिसकेका छन् र अहिले यस पोखरीमा आउनुहुने व्यक्तित्वहरूले

अचम्म मानेर भन्नुहुन्छ कि यहाँ पोखरी रहेछ । सबै आगन्तुकहरूले भक्तपुरको रानीपोखरीमा प्रवेश गर्दा आफ्नो पहिलो अनुभव भएको बताउनुहुन्छ । अहिले विस्तारै विभिन्न स्कूल, कलेजका विद्यार्थीहरू यहाँ अवलोकन गर्ने क्रम बढ्दै गएको छ । छिमेकी नगरपालिकाका महानुभावहरू पनि यहाँ आउने क्रम बढ्दैछ । जस्तै मध्यपुर नगरपालिका, चाँगुनारायण नगरपालिका र सूर्यविनायक नगरपालिका महानुभावहरू पनि विस्तारै बढ्दै छन् । यहाँ अवलोकन गर्ने प्राय:जसो व्यक्तिहरूले भक्तपुर नगरपालिकाले गरेको कामको तारिफ गरेको पाउँछु । हुन पनि भक्तपुर नगरपालिकाको साथ र सहयोगबिना यस पोखरी पुन:निर्माण असम्भव नै छ । भक्तपुरमा यस्ता सयौँ सम्पदाहरू मठ-मन्दिरहरू, पाटी पौवा, पोखरी, ढुङ्गेधाराहरू पुन:निर्माण भइरहेका छन् । हाम्रा पुर्खाको नासो यस्ता सयौँ सम्पदाहरूलाई भक्तपुर नगरपालिकाले पुन: जीवन दिएका छन् । यसले हामी नगरवासीहरू गौरवान्वित छौँ । अब कुरा रह्यो सैनिक आवासीय विद्यालयको । यस विद्यालयबाट अहिलेसम्म राम्रै व्यवहार पाएका छौँ । उहाँहरूले राम्रै सहयोग गरेको अनुभव गरेका छौँ ।

३) रानीपोखरी पुन:निर्माणको क्रममा के कस्ता समस्या सामना गर्नुभयो ?

रानीपोखरी पुन:निर्माणको क्रममा त्यस्तो ठूलो समस्या त भएन तर सानोतिनो समस्या भने आई नै रहन्छ । काम गर्ने सिलसिलामा आइपर्ने समस्या साथीभाइहरूसँग छलफल गरी समाधान गर्छौँ । एउटा भन्नैपर्ने कुरा, यस ऐतिहासिक पोखरीमा महिला दिदीबहिनीहरू काम गर्न निकै हौसिएको पाएका छौँ । तपाईंहरूले ज्याला दिए पनि नदिए पनि हामी त काम गर्छौँ भनेर आउनुभएको अहिले पनि सम्झन्छु ।

४) उपभोक्ता समितिमा बस्नुभएर तपाईंले रानीपोखरीको विषयमा ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र पुरातात्त्विक महत्त्वको विषयमा थप के के जानकारी हासिल गर्नुभयो ?

रानीपोखरीको ऐतिहासिक र सांस्कृतिक कुरा बारे भन्नुपर्दा यो पोखरीलाई पहिले पहिले न्हु पुखू भनिन्थ्यो । साथै यो पोखरीलाई भूतपोखरी पनि भनिन्छ । त्यसको अर्थ यहाँको एउटा कथा पनि छ । नगरपालिकाकाले यस पोखरीको ऐतिहासिक र सांस्कृतिक विषयलाई समेटेर पुस्तक प्रकाशन गर्न लागेको खबर पाउँदा निकै हर्षित छु । भक्तपुर नपाले गरेको जीर्णोद्धारको कामको अभिलेखकीकरण हुनु आफैमा खुशीको कुरा हो ।

५) पुन:निर्माणका खटिएका डकर्मी, सिकर्मी र ज्यामीहरूबाट के

कस्तो सहयोग पाउनुभयो ?

यस पोखरीमा काम गर्ने सिकर्मी, डकर्मी र ज्यामी काम गर्ने दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरू समेत साऱ्है मिलनसार र सहयोगी हुनुहुन्छ। हामी काम गर्ने सिलसिलामा एकआपसमा छलफल गरी र सरसल्लाह गरी गर्छौं। त्यसैले पनि काम गर्न निकै सजिलो भएको छ।

६) उपभोक्ता समितिमार्फत सम्पदा पुन:निर्माण गर्दा के कस्ता फाइदा हुन्छ भन्ने लाग्छ तपाईंलाई ?

उपभोक्ता समितिमार्फत काम गर्दा सबैभन्दा फाइदा भनेको अपनत्व हुन्छ। त्यो ठाउँको बढी माया हुने हामीले बनाएको भन्ने कुरामा गौरव लाग्ने हुन्छ र कम लागतमा निर्माण हुने हुँदा आर्थिक रूपले फाइदा नै हुन्छ र बलियो पनि।

केही श्रमिकहरुका अभिव्यक्ति

• कृष्णसुन्दर किलम्बु

भक्तपुरमा पनि रानीपोखरी छ भन्ने धेरैलाई थाहा छैन

मेरो नाम कृष्ण सुन्दर सिन्ताकल हो । म भार्वाचोमा बस्छु । अहिले म भक्तपुर नपाको पहलमा भइरहेको रानीपोखरी पुन:निर्माण कार्यमा संलग्न छु । पोखरी पुन:निर्माणको काम मैले पहिले गरेको थिइनँ । यो मेरो पहिलो अनुभव हो र मलाइ एकदम राम्रो लाग्यो । मैले पाटीको काम पहिलोपटक गरेको हुँ । काम गर्दागर्दै पनि मैले धेरै कुराहरू सिकेको अनुभव गरेको छु । मलाई भक्तपुर नगरपालिकाको काममा सहयोग गर्न पाउँदा गौरव अनुभूति भएको छ ।

हामीले गरेको कामको निरीक्षण गर्न उपभोक्ता समितिका दाइहरूलगायत भक्तपुर नपाका जनप्रतिनिधिहरू समय समयमा आउनुहुन्छ र उहाँहरूले हामीलाई काम गर्न धेरै हौसला प्रदान गर्नुभएको छ । भक्तपुरका कतिपय स्थानीय जनतालाई समेत यहाँ रानीपोखरी छ भन्ने कुरा थाहा छैन । पहिलोपटक पोखरी अवलोकनका लागि आउने आगन्तुकहरूले रानीपोखरी जीर्णोद्धारको काम प्रशंसनीय छ भन्नुहुन्छ । सम्पदा जीर्णोद्धारमा भक्तपुर नगरपालिकाको अग्रसरता राम्रो छ भनेर जानुहुन्छ ।

यहाँ काम गर्ने सिलसिलामा सेनाको तर्फबाट पनि सकारात्मक सहयोग नै पायौं । समय समयमा उहाँहरू पनि पोखरी अवलोकनको लागि आउनुहुन्छ र पुन:निर्माणको काम प्रशंसनीय भएको बताउनुहुन्छ । हामीलाई उहाँहरूले आत्मीय व्यवहार गर्नुभएको छ ।

अहिले विशेष गरेर छिमेकी नगरपालिका चागुँनारायण नगरपालिकाबाट

यो पोखरी घुम्नको लागि आउने गरेका छन् । साथै सूर्यविनायक नगरपालिका, मध्यपुर थिमि नगरपालिकाबाट पनि मानिसहरू रानीपोखरी हेर्न आउँछन् । जिल्लाका सबै नगरपालिकाका नगरवासीहरूले रानीपोखरीको भ्रमण गरेका छन् र कतिपयले यहाँ पोखरी रहेको कुरा थाहा पनि नभएको बताउँ छन् ।

सिद्धपोखरी जस्तै रानीपोखरी पनि आकर्षक र सुन्दर पोखरी हुने भयो भन्दै दङ्ग परेर फर्कन्छन्

• कृष्णराम किलम्बु

म कृष्णराम किलम्बु, घर दुधपाटीमा हो । म हाल पोखरी वरिपरि रहेको पाटी बनाउने काममा संलग्न छु । यहाँ काम गर्न आएको करिब ४/५ महिना भयो ।

यहाँ काम गर्न पाउँदा एकदम राम्रो लाग्यो । म आफू यही वडाको बासिन्दा भएर पनि पहिला यो ठाउँमा कहिल्यै आउन पाएको थिइनँ । पहिला पहिला यो ठाउँ निकै डरलाग्दो र झारपातले छोपिएको ठाउँ थियो । सैनिक इलाकाभित्र भएकोले पनि यहाँ प्रवेश गर्न गाह्रो थियो । यसर्थ ऐतिहासिक रूपले महत्त्वपूर्ण भक्तपुरको रानीपोखरी जीर्णोद्धार कार्यमा सरिक हुने अवसर पाउनु नै मेरो लागि ठूलो कुरा हो ।

उपभोक्ता समितिका साथीहरू पनि सहयोगी हुनुहुन्छ । यहाँ घुम्न आउने अधिकांश आन्तरिक पर्यटकहरू छन् । घुम्न आउने सबैजसोले यहाँ पोखरी रहेको कुरा थाहा नभएको बताउँछन् । उहाँहरूले पोखरी पुन:निर्माणबारे हामीलाई सोध्नुहुन्छ र हामीले भक्तपुर नगरपालिकाले पोखरीको संरक्षण गरिरहेको कुरा बताउँदा उहाँहरूले सम्पदा संरक्षणमा नगरपालिकाले गरिरहेको काम निकै प्रशंसनीय भएको व्यक्त गर्छन् । नगरपालिकाको यो प्रयासलाई सबैले प्रंशशा गरेका छन् ।

काम गरिरहने सिलसिलामा सैनिक महाविद्यालयका सरोकारवाला अधिकारीहरूहरू पनि पोखरी घुम्न आउँछन् । हामीसँग पनि उहाँहरूले कुराकानी गर्नुहुन्छ । लामो समयदेखि जीर्ण अवस्थामा रहेको पोखरीलाई जीवन दिने काम भइरहेकोमा उहाँहरू खुशी व्यक्त गर्छन् ।

मलाइ थाहा भए अनुसार मध्यपुर थिमीका मानिसहरू बढी पोखरी घुम्न आउने गरेका छन् । सल्लाघारीमा रहेको च्वङ्ग्र गणेशमा पिकनिक गर्न आउने

अधिकांश सबैजना मानिसहरू यो पोखरीमा घुम्न आउने गरेका छन् । सबैले यो पोखरीको सुन्दरताको प्रशंसा समेत गर्ने गरेका छन् । सिद्धपोखरी जस्तै रानीपोखरी पनि आकर्षक र सुन्दर पोखरी हुने भयो भन्दै दङ्ग परेर फर्कन्छन् ।

हरेक उमेर समूहका मानिसहरू रानीपोखरी भ्रमणमा

• कल्पना दुवाल

मेरो नाम कल्पना दुवाल हो । मेरो घर भार्वाचो हो । मलाई रानीपोखरी पुन:निर्माणमा काम गर्न पाउँदा एकदमै रमाइलो लागेको छ । मेरो मामाघर यही बाटो भएर जाने हो तर पनि पहिला पहिला यो ठाउँमा म कहिल्यै भित्र पस्न पाएकी थिइनँ । पोखरी पुन:निर्माणसँगै यहाँ काम गर्ने अवसर मिलेको छ । यसको लागि भक्तपुर नगरपालिकालाई धेरै धेरै धन्यवाद । पोखरी पुन:निर्माणमा काम गर्ने महिलाहरूको सङ्ख्या पनि उल्लेख्य छ जसले गर्दा हामीलाई रोजगारी पनि मिलेको छ । हामीलाई आर्थिक रूपले सबल बन्न मद्दत पुगेको छ ।

रानीपोखरीमा आउने प्राय:सबैजना खुसी भएर नै फर्कन्छन् । उनीहरूको लागि यो घुम्नको लागि नयाँ पोखरी जस्तै भएको छ । भक्तपुर नगरपालिकाले राम्रै काम गऱ्यो भन्छन् । उपभोक्ता समितिका दाइहरूले पनि हामीलाई राम्रो व्यवहार गर्नुहुन्छ । काम गर्ने सिलसिलामा आउने समस्याहरूमा साथ दिनुहुन्छ । समितिका सदस्यहरू सधैं अनुगमनमा आउनुहुन्छ र हाम्रो कामको मूल्याङ्कन समेत गर्नुहुन्छ ।

रानीपोखरीमा मानिसहरू रमाइलो र घुम्नको लागि आउने गर्छन् । विशेष गरेर शनिबार विदाको दिन भएकोले अरु दिनको तुलनामा बढी मानिस रानीपोखरी हेर्न आउने गरेका छन् । अभिभावकले पनि आफ्ना छोराछोरीहरूलाई घुमाउनको लागि समय समयमा यहाँ ल्याउने गरेका छन् । हरेक उमेर समूहका मानिसहरू रानीपोखरी भ्रमणमा आउने गरेका छन् । अस्ति काठमाडौंका एक हुल मानिसहरू पनि पोखरी हेर्न आएका थिए । बिहान मर्निङ वाक गर्न पनि यहाँ आउने गरेका छन् ।

फेरि आउने भनी फर्कन्छन्

• रोजीना तामाङ

म रोजिना तामाङ, हाल सूर्यविनायकमा बस्छु । ऐतिहासिक महत्त्व

बोकेको ठाउँमा काम गर्न पाउँदा मलाई निक्कै गौरव लागेको छ । यहाँ काम गर्ने सबैजना राम्रै हुनुहुन्छ । काम गर्ने क्रममा नमिलेको ठाउँमा मिलाउन भन्नुहुन्छ र सिकाउनु पनि हुन्छ । उपभोक्ता समितिका प्रतिनिधिहरूबाट आवश्यक सल्लाह र सुझाव पाएको छु । आगन्तुकहरू पनि सकारात्मक टिप्पणी गर्नुहुन्छ । कोही पोखरी घुमेर जान्छन् त कोही हामीसँग कुराकानी गरेर पनि जान्छन् । हाम्रो अनुभव पनि सुन्छन् ।

सैनिक महाविद्यालयका सरोकारवालाहरूले पनि यहाँ आएर काम कति सकेको नसकेको हेर्न आउनुहुन्छ । हामीसँग कुराकानी गर्नुहुन्छ ।

रानीपोखरीमा घुम्न आउने आगन्तुकहरू यसको पुन: निर्माण सकिएपछि फेरि आउनुपर्छ भनेर फर्कन्छन् । त्यस्तै विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू तथा शिक्षकहरूले पनि स्थानीय भ्रमणको रूपमा रानीपोखरी ल्याउने गरेका छन् ।

काम गरेबापतको पारिश्रमिक पनि समयमै दिनुहुन्छ

• तुल्सीनारायण किलम्बु

मेरो नाम तुल्सीनारायण किलम्बु हो । मेरो बसोबास ज्ञानकुञ्ज टोल, दुधपाटी हो । मलाई थाहा भए अनुसार यो ठाउँमा पहिला कसैलाई पनि प्रवेश गराउँदैनथ्यो । पहिले यो ठाउँ घाँसैघाँसले भरिएको थियो । भक्तपुर नगरपालिकाले अहिले राम्रै काम गरेको छ । मलाइ त एकदमै खुशी र सन्तुष्टि मिलेको छ । पहिला कहिले पनि नआएको ठाउँमा यसरी काम गर्न पाउँदा मलाई रमाइलो र खुसी लागेको छ । नगरपालिकाले गरेको पुन:निर्माण कार्यमा स्थानीय जनताले रोजगारी पाएका छन् । काम गर्ने कालीगढहरू पनि खुशी छन् ।

हामीलाई सबैले राम्रै व्यवहार गर्नुभएको छ । काम गरेबापतको पारिश्रमिक पनि समयमै दिनुहुन्छ । कहिलेपनि ज्याला रोकिएको छैन । काम गर्ने तरिका पनि सिकाउनुहुन्छ । यहाँ काम गरेर धेरै नयाँ कुरा पनि सिक्ने अवसर पाएको छु ।

भक्तपुरको रानीपोखरीमा घुम्न आउने आगन्तुकहरूमा काठमाडौं, ललितपुरका मानिसहरू पनि आउने गरेका छन् । यो ठाउँ पहिले नचिनेको र पोखरी छ भनेर थाहा नभएको भन्ने गरेका छन् । रानीपोखरीमा समूह समूहमा घुम्नको लागि पनि आउने गरेका छन् । ज्येष्ठ नागरिकहरूले पनि रानीपोखरी भ्रमण गरेका छन् ।

खण्ड ३

न्हू पुखूहरूको जीर्णोद्धारमा

भक्तपुर

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ १४६ ॥

काठमाडौँ रानीपोखरी पुनर्निर्माण भक्तपुरको हातमा आएको जिम्मेवारी

• ;xof]u /l~ht

भक्तपुर वडा नम्बर १ भार्वाचोका महिलालाई हतारहतार बिहानको काम सकाएर १० बजेसम्म काठमाडौँ पुग्नपर्ने हतारो छ। शिवरात्रीका दिनदेखि दैनिक रूपमा उनीहरूको भक्तपुर-काठमाडौँ यात्रा सुरु भएकाले बिहानदेखि भ्याइ-नभ्याई हुन थालेको हो।

राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणको प्रस्तावमा भक्तपुर नगरपालिकाले उनीहरूलाई विशेष काम दिएको छ। त्यो हो, काठमाडौँको रानीपोखरी (न्हु पुखू) पुनर्निर्माणमा सहयोग गर्ने।

पहिलो दिन उनीहरूले रानीपोखरीमा रहेका झारपात जलाएका थिए। अहिले उनीहरू रानीपोखरीको वरिपरि रहेका माअप्पा (पातलो इँटा) ले बनेका पर्खालहरूमा उम्रेका घाँस काट्न व्यस्त छन्; माटो पन्छाउँदै छन्; पानी निकास हुने स्थान पनि पत्ता लगाउँदै छन्।

भक्तपुरका पोखरीहरूमा पानी जम्मा गर्न सिपालु यी महिलाहरू अहिले रानीपोखरी ब्युँताउने महत्त्वपूर्ण जिम्मेवारी काँधमा लिएर काममा जुटेका हुन्।

'सफा नगरी काम सुरु गर्न मिल्दैन। पहिला जसरी बनाइएको थियो त्यसरी नै पोखरी निर्माण गर्ने हो,' भक्तपुर भार्वाचोकी ५० वर्षीया सरस्वती भैलले रानीपोखरीमा उम्रेका झारपात र माटो हटाउँदै भनिन्। उनका अनुसार अहिले पुरानो पर्खालको स्वरूप पहिचान गर्ने काम भइरहेको छ। उनीसँगै काम गर्दै छन् भार्वाचोकै ३० देखि ५० वर्ष उमेरका करिब ४० महिला।

सबैको एउटै उद्देश्य-भक्तपुरको भाजु पुखू (भाज्या पोखरी) सँगै काठमाडौँको रानीपोखरी निर्माण गर्ने ।

रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा भक्तपुरबाट टोलीको नेतृत्व भने कृष्णप्रसाद दुमरुले गरिरहेका छन् ।

२०५७/५८ सालदेखि भक्तपुरको भाजु पुखू निर्माणमा सक्रिय रहेका दुमरु भाजु पुखू जीर्णोद्धार र पुनर्निर्माण उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष समेत हुन् । उनलाई अजय स्थापितले नेतृत्व गरेको रानीपोखरी पुनर्निर्माण उपभोक्ता समितिले सहयोग गरिरहेको छ ।

भक्तपुरको भाजु पुखू, सिद्ध पोखरीलगायतका पोखरीमा काम गर्दा सफल रूपमा पानी अड्याउन सिपालु भइसकेका उनीहरू आखिर कसरी आइपुगे त रानीपोखरी पुनर्निर्माण गर्न ?

सेनाको प्रवेश रोक्न भक्तपुरको अगुवाइ

२०७२ साल वैशाख १२ गतेको भूकम्पका कारण काठमाडौँको रानीपोखरीबीचमा रहेको मन्दिर भत्कियो ।

राष्ट्रपति विद्यादेवी भण्डारीले २०७३ माघ २ गते रानीपोखरी पुनर्निमार्णका लागि शिलान्यास गरिन् । तर, रानीपोखरी पुनर्निर्माणले फिटिक्कै गति लिन सकेन ।

कहिले रानीपोखरीमा 'क्याफे' बनाउने चर्चा चल्यो त कहिले रानीपोखरीमा 'कङ्क्रिटका संरचना' बनाइएको खबर सार्वजनिक भयो । काठमाडौँ महानगरपालिकाका प्रमुख विद्यासुन्दर शाक्य र उपप्रमुख हरिप्रभा खड्गी श्रेष्ठबीचको द्वन्द्व पोखरीको अवस्था जस्तै सार्वजनिक भयो । रानीपोखरी पुनर्निर्माणको जिम्मा पाएको काठमाडौँ महानगरपालिका र सरकार रानीपोखरी घाँसे मैदान बन्दासम्म मौन रहे ।

गत साउन महिनाको सुरुआतमा रानीपोखरीको पुनर्निर्माण गर्ने जिम्मेवारी एकाएक नेपाली सेनालाई दिने समाचार बाहिरियो ।

सेनालाई पुनर्निर्माणको जिम्मेवारी दिने खबर बाहिरिएसँगै त्यसको कडा विरोध भयो ।

यसैबीच, भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले २०७५ साउन १३ मा काठमाडौँ महानगरपालिका, ललितपुर महानगरपालिका, कीर्तिपुर नगरपालिका र मध्यपुर थिमी नगरपालिकाका मेयरहरूलाई बोलाई संयुक्त बैठक गरे ।

काठमाडौँ उपत्यकाका मेयरहरूको संयुक्त बैठक

बैठकले काठमाडौँ उपत्यकामा अवस्थित पुरातात्त्विक, ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्त्व बोकेका संरचनाहरू पुनर्निर्माणमा जनसहभागिता जुटाइ गर्ने निर्णय गऱ्यो । त्यही बैठकले सम्पदाहरूको पुनर्निर्माण गर्दा ऐतिहासिक प्रमाणहरू अध्ययन गर्दै परम्परागत शैलीमा नै पुनर्निर्माण गर्ने निर्णय गऱ्यो ।

नगर प्रमुखहरूलाई बोलाएर सम्पदा पुनर्निर्माणका सम्बन्धमा जनसहभागितालाई प्राथमिकता दिने भक्तपुर नगरपालिकाले सुरु गरेको अगुवाइ अन्ततः काम लाग्यो । काठमाडौँ महानगरपालिकाले रानीपोखरीको पुनर्निर्माणको जिम्मेवारी सेनालाई नदिने भयो ।

भक्तपुरका मेयर सुनिल प्रजापति भन्छन्, 'हाम्रा सम्पदाहरूको पुनर्निर्माण गर्ने काम सेना वा ठेकेदारलाई दियो भने हाम्रो औचित्य नै समाप्त हुन्छ । त्यसैले मेयरहरूलाई बोलाएर ऐतिहासिक प्रमाण सङ्कलन गरी जनताको सहभागितामा पुनर्निर्माणको काम गरौँ भनेर भनेका थियौँ ।'

त्यसपछि रानीपोखरी पुनर्निर्माणका धेरै प्रयास भए । तर, त्यसले मूर्तरूप लिन सकेन । अनि शहरको मध्य भागमा रहेको रानीपोखरी पुनर्निर्माण सबैभन्दा जटिल मुद्दा बनिरह्यो ।

निर्णयहरु

आज मिति २०७५ श्रावण १३ गते आईतबार काठमाण्डौं उपत्यकाका पांचवटा ऐतिहासिक नगरपालिकाहरु भक्तपुर नगरपालिका, काठमाण्डौं महानगरपालिका, ललितपुर महानगरपालिका, किर्तिपुर नगरपालिका र मध्यपुर थिमी नगरपालिकाका प्रमुखहरुको संयुक्त बैठक भक्तपुर नगरपालिकाको सभाकक्षमा बसी देहाय बमोजिमका निर्णयहरु गरियो :

१. काठमाण्डौं उपत्यकामा अवस्थित पुरातात्विक, ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्व बोकेका संरचनाहरु जनसहभागिता जुटाई पुनः निर्माण गर्न जोड दिने ।

२. काठमाण्डौं उपत्यकामा रहेका ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक सम्पदाहरु प्राप्त ऐतिहासिक प्रमाणहरुको आधारमा अध्ययन अनुसन्धान गर्दै परम्परागत मौलिक शैलीमा नै पुनः निर्माण गर्न जोड दिने ।

३. काठमाण्डौं उपत्यकाका प्राचीन शहरहरु समेटेर सांस्कृतिक संरक्षित केन्द्र घोषणा गराउन सबै नगरपालिकाहरुले आ-आफ्नो क्षेत्रबाट पहल गर्ने ।

४. काठमाण्डौं उपत्यकाका ऐतिहासिक नगरपालिकाहरुबीच अन्तर नगर सांस्कृतिक आदान प्रदानमा जोड दिने ।

बैठकले गरेको सम्पदाहरूको पुनर्निर्माण गर्दा ऐतिहासिक प्रमाणहरू अध्ययन गर्दै परम्परागत शैलीमा नै पुनर्निर्माण गर्ने निर्णय

यसैबीच सरकारले माघ १४ गते काठमाडौँ महानगरपालिकालाई दिएको रानीपोखरी पुनर्निर्माणको जिम्मा राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणलाई सुम्पियो ।

प्राधिकरणलाई अधिकार दिए पनि काष्ठमण्डप पुनर्निर्माणको जस्तै 'उपभोक्ता मोडेल' मा जाने कि ठेक्का दिएर रानीपोखरी पुनर्निर्माण गर्ने भन्ने प्रश्न खडा भयो ।

अन्ततः प्राधिकरणले चरणवद्ध रूपमा रानीपोखरी पुनर्निर्माण गर्ने तयारी गऱ्यो ।

'प्राधिकरण रानीपोखरी बनाउने विषयमा फेरि विवाद खडा गर्न चाहँदैन । स्थानीय तहले आफ्नो मातहतमा रहेको सम्पदा निर्माण गरोस् भन्ने हाम्रो इच्छा थियो । तर, त्यसो भएन । भक्तपुरले पहिलाका पोखरीहरू ब्युँताउने प्रयास गरिरहेको छ । परम्परागत शैलीमा रानीपोखरीमा पानी अड्याउने काममा उनीहरूमा निहित दक्षतालाई प्रयोग गर्दै रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा सहयोग गर्न भक्तपुर नगरपालिकासँग

सहकार्य गर्न प्रस्ताव गऱ्यौँ,' राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण कार्यकारी समिति सदस्य डा. चन्द्रबहादुर श्रेष्ठले भने ।

काठमाडौँका ६० जनालाई पानी जम्मा गर्ने शैलीको तालिम दिएर भक्तपुरका ४० जनासँगै करिब १०० जना लगाएर रानीपोखरीको काम अघि बढाउने तयारी प्राधिकरणले गरिरहेको समेत उनले बताए । यसले पोखरी बनाउने शिल्पीको सङ्ख्या पनि बढाउनेछ ।

राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणका कार्यकारी अधिकृत सुशील ज्ञवालीले भाजु पुखू निर्माणको अवस्थाबारे स्थलगत अवलोकनसमेत गरेका थिए । भाजु पुखू निर्माण गरिरहेको भक्तपुर नगरपालिकालाई रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा सहयोग गर्न ज्ञवाली आफैले प्रस्ताव गरेका थिए ।

हाल नेपालभरि बन्दै गरेका ऐतिहासिक सम्पदाहरूको पुनर्निर्माणमा भक्तपुरको सक्रिय सहभागिता छ । रानीपोखरी सेनालाई दिने निर्णय हुँदा सचेत भएको भक्तपुर नगरपालिका रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा आफै सहभागी हुने अवसर किन गुमाउँथ्यो र ?

यसै पनि, धेरै मानिसलाई भक्तपुरमा समेत रानीपोखरी रहेको थाहा छैन । हाल सो पोखरी सेनाको नियन्त्रणमा छ । नगरपालिकाले सेनासँग सहकार्य गर्दै सर्वसाधारणका लागि पोखरी खुला गराउने प्रयास अहिले पनि गरिरहेको छ ।

भक्तपुरको रानीपोखरी काठमाडौँको भन्दा ४० वर्ष अघि बनेको बताइन्छ ।

आफ्नै रानीपोखरी खुला गर्न सङ्घर्ष गरिरहेको नगरपालिका प्रमुख प्रजापतिले ज्ञवालीको प्रस्ताव सहर्ष स्वीकारे ।

काठमाडौँको रानीपोखरी सबै नेपालीको साझा पोखरी भन्दै भक्तपुरले सहयोग गर्न पाउँदा सबै भक्तपुरवासीले गर्व महसुस गरेको उनले बताए । भने, 'काठमाडौँको रानीपोखरी भक्तपुरको पनि सम्पत्ति हो । हामी इमानदारी पूर्वक काम गर्छौँ । सक्दो जनशक्ति उपलब्ध गराएर रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा सहयोग गर्छौँ । अनुशासित र व्यवस्थित तरिकाले रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा सघाउँछौँ ।'

उनले चाहिएको खण्डमा मन्दिर र पुल पुनर्निर्माणमा सहयोग गर्न नगरपालिका तयार रहेको बताए ।

उनले यसो भन्नुमा एउटा संयोग छ । त्यो हो भाजु पुखू र रानीपोखरीको बनावटको शैली ।

प्रताप मल्लले वि.सं. १७२७ मा आफ्नो छोरा चक्रवर्तेन्द्रको मृत्युपछि आफ्नी रानीको मन बुझाउन बनाएको भनिएको रानीपोखरी र भक्तपुरको भाजु पुखू

एकै पटक बन्दै गर्दा र भक्तपुरका मानिसहरू रानीपोखरीको पुनर्निर्माणमा सहभागी हुँदा इतिहासका पानाहरू फेरि पल्टिए ।

रानीपोखरी र भाजु पुखूको कनेक्सन

काठमाडौँ उपत्यकाभित्र मल्लकालमा धेरै सम्पदाहरूको निर्माण भए । आफ्नै दाजुभाइबीच राजनीतिकमात्र नभई कला, संस्कृति र सम्पदा निर्माणमा समेत प्रतिस्पर्धा थियो । त्यही प्रतिस्पर्धाका आधारमा नेपालमण्डल सभ्यता विकास भएको बताउँछन् संस्कृतिविद् पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठ ।

प्रताप मल्लले काठमाडौँमा निर्माण गरेको रानीपोखरी र भक्तपुरमा बनेको भाजु पुखू त्यही प्रतिस्पर्धाको उपज रहेको उनको तर्क छ । पाटनमा रहेको पिम्बहा: पुखू पनि यसैको उदाहरण हो ।

पहिला रानीपोखरीको अनुकरण गर्दै भक्तपुरमा भाजु पुखू निर्माण भएको विश्वास गरिएको थियो । तर, उत्खननका क्रममा रानीपोखरीभन्दा भाजु पुखू ५०० वर्ष पुरानो भएको फेला परेको बताउँछन् श्रेष्ठ ।

'प्रताप मल्लले भक्तपुर आक्रमण गर्दा यहाँका पोखरीहरू भत्काएका थिए । भक्तपुरको रानीपोखरीमा क्षति पुऱ्याउने उनी नै थिए । त्यसमा सायद भाजु पुखूसमेत थियो । पछि उनैले काठमाडौँमा भाजु पुखूको नक्कल गर्दै रानीपोखरी बनाए,' उनले भने ।

भक्तपुरमा निर्माण हुँदै गरेको भाजु पुखू

मल्लकालमा राजापछि सबैभन्दा शक्तिशाली हुन्थे प्रधानमन्त्री कायस्थहरू । तिनै कायस्थहरू मध्ये भाजु कायस्थले बनाएको पोखरी हुँदा त्यसको नाम भाजु पुखू रहन गएको श्रेष्ठको दाबी छ । वि.सं. १७३८ सालमा गएको भूकम्पमा भाजु पुखूमा रहेको जलेश्वर मन्दिर पनि भत्किएको हुनसक्ने उनी बताउँछन् ।

यस्तै १२ औँ शताब्दीमा बनेको भाजु पुखूको अर्को किंवदन्ती पनि रहेको छ ।

रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा भक्तपुरबाट अगुवाइ गरिरहेका कृष्णप्रसाद दुमरु भाजु पुखू एक रातमा बनेको कथन सुनाउँछन् । बीचमा रहेको थुम्का खन्न नसकेर पोखरी निर्माण अलपत्र रहेको उनको तर्क छ । तर, त्यसको आधार भने प्राप्त भएको छैन । यसो त सिद्ध पोखरीको पानी बढी भएर पानी सञ्चय गर्न भाजु पुखूको निर्माण भएको किंवदन्ती पनि छ ।

२०५७/५८ सालमा नै भाजु पुखूको जीर्णोद्धार सुरु भएको थियो । तर,

त्यसपछि जनप्रतिनिधि नहुँदा काम हुन सकेन । एक वर्ष अघि स्थानीय सरकार बनेपछि पुनः भाजु पुखू ब्युँताउने प्रयास सुरु भएको नगर प्रमुख प्रजापति बताउँछन् ।

त्यसका लागि दुमरुको नेतृत्वमा उपभोक्ता समितिसमेत गठन गरियो । उत्खनन गर्दै जाँदा बीच भागमा बुट्टेदार इँटा भेटियो । त्यसैले एकै रातमा पोखरी बनेको कुरा कथनमात्रै रहेको दुमरु बताउँछन् ।

'भाजु पुखू अनुसन्धानको विषय हो । त्यसैले गत वर्ष नै हामीले यहाँ कालो माटो बिछ्याइसकेका थियौँ । त्यसपछि पानी रहन्छ कि रहँदैन भन्ने परीक्षण गऱ्यौँ । सिद्ध पोखरी र भाजु पुखूमा पानीको सतह परीक्षण गरेको आधारमा पानी जम्मा हुने निधो भयो,' उनले भने ।

पुखूमा पानी जम्मा हुने निश्चित भएपछि ५ महिना अघिदेखि भाजु पुखू निर्माणले थप गति लिएको थियो । हाल पुखूमा पुल बनिसकेको छ ।

रानीपोखरीमा जस्तै दैनिक करिब ४० जना स्थानीय भाजु पुखूमा पनि काम गर्दै छन्; पुखूको बीच भागमा उत्खनन गर्दै पुराना अवशेषहरूको पहिचान गर्दै छन् ।

बीचमा रहेको थुम्को उत्खनन गर्दै जाँदा पुरानो शैलीमा निर्मित जगसमेत फेला परेको छ । त्यस्तै मन्दिरको आकारसमेत फेला परेको छ ।

दुमरु भन्छन्, 'भाजु पुखूको बीचमा भूकम्प प्रतिरोधात्मक रूपमा राखिएको काठ पाइयो । बुट्टेदार इँटामा 'बो सँला' (उड्ने घोडा) कुँदिएको पाइयो । 'बो सँला' शिखर शैलीमा बनेको मन्दिरभित्र प्रवेश गर्ने ढोकामा राख्ने चलन छ । यसैबाट त्यहाँ शिखर शैलीमा मन्दिर रहेको पुष्टि हुन्छ ।'

भाजु पुखू निर्माणको क्रममा पहिला 'शिखर शैलीको मन्दिरमा चारैतिर बुर्जा' रहेको अनुमान गरिएको थियो । तर, पछि पश्चिमबाट पूर्व हुँदै भित्र जाने स्थानमा मात्रै 'बुर्जा' रहेको तथ्य फेला परेको बताउँछन् दुमरु ।

काठमाडौँको रानीपोखरीमा बन्ने मन्दिरको शैली पनि अब ग्रन्थकुट (शिखर) शैलीमा नै बन्दै छ । पहिलाको रानीपोखरीभन्दा पृथक ।

१९९० सालमा गएको भूकम्पमा रानीपोखरीमा क्षति पुग्यो । पछि जुद्ध शमशेरले त्यसको जीर्णोद्धार गरेको रानीपोखरीको जग उत्खनन गर्दा मन्दिरमुनिका भऱ्याङमा फेला परेको 'श्री ३ जुद्ध १९९१' कुँदिएका इँटाहरूले प्रस्ट पार्छ ।

जुद्ध शम्शेरले गुम्बज शैलीमा रानीपोखरी पुनर्निर्माण गरेका थिए । काठमाडौँ महानगरपालिकाले गुम्बज शैलीमा मन्दिर बनाउने भएपछि त्यसको विरोध भएको थियो ।

प्रमुख प्रजापति भन्छन्, 'पर्सियाका राजकुमार वाल्डेमरले नेपाल भ्रमण गर्दा बनाइएको रानीपोखरीको चित्रले वास्तविक रानीपोखरीको चित्रण गर्छ। पुरानो प्रमाण नभेटिएको भए विवाद नै हुँदैन थियो। तर, प्रमाण भएसँगै पुरानै शैलीमा बनाउँदा राम्रो। हामीले उहाँहरूलाई यसबारे जानकारी गरेका छौँ।'

देशको सम्पदाले इतिहास बोकेको हुन्छ भन्दै उनले हाल देशमा धेरै नारा सुनेको तर नयाँ पुस्तालाई के दियौँ भनेर नसोचिरहेको बताए। भने, 'धरहरा

पर्सियाका राजकुमार वाल्डेमरले नेपाल भ्रमण गर्दा बनाएको रानीपोखरीको चित्र

पुनर्निर्माण होइन नव निर्माण भइरहेको छ। एउटा स्थानमा भएको सम्पदालाई अन्तै बनाउनुलाई पुनर्निर्माण भन्न मिल्दैन। इतिहास र सम्पदा जोगाउने हो भने जस्ताको त्यस्तै पुनर्निर्माण गरेर नयाँ पुस्तालाई हस्तान्तरण गर्नुपर्छ। सम्पदाको ज्ञान नै नभएकाहरूले पुनर्निर्माण गर्दा सम्पदाको महत्त्व घट्न सक्छ। भक्तपुर त्यसप्रति जहिल्यै सचेत रहन्छ।'

पुनर्निर्माण प्राधिकरणले ग्रन्थकुट (शिखर) शैलीमा नै मन्दिर पुनर्निर्माण गर्ने निर्णय गरिसकेको छ। मन्दिर र पुलको काम भने ठेक्कामार्फत गरिने बताइएको छ। भक्तपुरबाट आएकाहरूले हाल पर्खाल निर्माण, पहिचान र पोखरीमा पानी जम्मा गर्ने काम गर्नेछन्।

रानीपोखरीको बीचमा रहेको बालगोपालेश्वर मन्दिरको निर्माणमा आधुनिक सामग्रीको प्रयोग गरिने छैन। पानी अड्याउन पुरानै शैलीमा कालो माटो बिछ्याइनेछ

भने माटो, बालुवा, सुर्खी र चुनाको प्रयोग गरी मन्दिर र पुल निर्माण हुनेछ ।

रानीपोखरीमा पानी कहाँबाट अड्याउने भन्ने विषयमा विवाद भने कायमै छ । पहिला सातओटा ढुङ्गेधाराबाट रानीपोखरीमा पानी पठाउने गरिएको कथन छ । भोटाहिटी सब वे उत्खनन गर्दा भेटिएको ढुङ्गेधाराले त्यस कथनलाई प्रमाणित गर्छ । यस विषयमा अनुसन्धान हुनै बाँकी छ ।

अहिले भने प्राधिकरणले रानीपोखरीमा पानी भर्न 'बोरिङ गरेर पानी राख्ने' वा 'मेलम्चीको एउटा लाइनबाट पानी ल्याउने' विषयमा छलफल गरिरहेको छ । तर, मेलम्ची वा बोरिङबाट नभई प्राकृतिक रूपमा नै पानी जम्मा गर्ने प्रविधिबारे अनुसन्धान गर्न सम्पदाविद्हरूले जोड दिँदै आएका छन् ।

दुमरुका अनुसार पोखरीको उत्तर भागमा प्राकृतिक रूपमै पानी जम्मा भइरहेको छ । यस्तै उत्खनन गरिएको क्षेत्रमा पानी रसाइरहेको देख्न सकिन्छ । यसबारे अनुसन्धान गर्न सके प्राकृतिक रूपमा तुलनात्मक रूपमा पानी जम्मा गर्न सक्ने उनी बताउँछन् ।

प्राधिकरणले अर्को वर्षको भाइटीकासम्म रानीपोखरी पुनर्निर्माण सकाउने लक्ष्य लिएको छ । भाजु पुखूको निर्माण पनि चाँडै सकाउने भक्तपुर नगरपालिकाको योजना छ ।

एउटै शैलीमा बन्ने भए पनि काठमाडौँ र भक्तपुरमा बन्दै गरेको प्रतिस्पर्धाका प्रतीक पोखरीमा केही भिन्नता रहनेछ ।

आकारमा भक्तपुरको भाजु पुखू काठमाडौँको रानीपोखरीभन्दा सानो छ । तर, भाजु पुखूको संरचनामा केही विशेषता छ ।

दुमरुका अनुसार 'भाजु पुखूमा उत्तर हेरेर पुलबाट भित्र आउने हो । तर, मन्दिरको बनोट भने पूर्व हेरेर भित्र जाने रहेको छ । रानीपोखरीमा यो विशेषता छैन । रानीपोखरी प्रवेश गर्न र मन्दिर प्रवेश गर्न एउटै दिशा अर्थात् पूर्वको बाटो प्रयोग हुन्छ ।'

पुनर्निर्माणमा सबैभन्दा विवादित र समस्याबाट गुज्रिएको रानी पोखरीमा पानी भरिने अवस्था आउन अझै समय लाग्छ । तर, चौरमा परिणत भइसकेको पोखरी बन्नका लागि केही आधार भने तय भएको छ । कामै नभई अलपत्र परेको ठाउँमा काम गर्नेहरूको भीडले भने आशाको सञ्चार गराएको छ । आशा गरौँ - रानीपोखरीले छिट्टै स्वरूप लेओस् ।

(पहिलो पोस्ट, २८ फागुन २०७५)

जाऊयो रानीपोखरी पुनर्निर्माणको आश

• ljzfn ;fksf]f

शिलान्यास भएको तीन वर्षसम्म अलपत्र रहेको रानीपोखरीमा फागनु २० गते बिहानै महिलाहरूको एउटा डफ्फा धमाधम झार उखेलिरहेको थियो ।

केही पुरुषहरू उनीहरूलाई सघाइरहेका थिए, जसमध्ये एक थिए भक्तपुरका कृष्णप्रसाद दुमरु ।

उनी पेशाले कालिगड हुन् । उनकै नेतृत्वमा भक्तपुरको भाजुपोखरी उपभोक्ता समितिमार्फत जीर्णोद्धार भइरहेको छ । पराम्परागत शैलीबाट भाजुपोखरी जीर्णोद्धार गरेको देखेपछि पुनर्निर्माण प्राधिकरणका कार्यकारी अधिकृत (सीईओ) सुशील ज्ञवालीको अग्रसरतामा कृष्णप्रसादको टोलीलाई रानीपोखरीमा ल्याइएको छ ।

'रानीपोखरी प्राधिकरणमार्फत बनाउने निर्णय गरेपछि भाजुपोखरीको पुनर्निर्माण कार्य हेरेँ,' ज्ञवाली भन्छन्, 'जसले काम गरिरहेका छन्, उनीहरूलाई नै ल्याउँदा सहज हुने देखेँ ।'

२ माघ २०७२ मा शिलान्यास भएको रानीपोखरीको पुनर्निर्माण सुरुमा काठमाडौँ महानगरपालिकाले पाएको थियो । तर, महानगरले ठेकेदारमार्फत काम गराउँदा प्राचीन सम्पदा पुनर्निर्माणमा एकपछि अर्को लापरबाही भएको भेटियो ।

ज्ञवाली दोस्रो पटक पुनर्निर्माण प्राधिकरणको सीईओ भएर आएपछि नेपाली सेनालाई बनाउने दिने बहस पनि भयो । तर, सेनालाई ठेकेदार बनाउन नहुने मत आएपछि अन्ततः सरकारले मन्त्रिपरिषद्मार्फत प्राधिकरणलाई जिम्मा दियो ।

पुनर्निर्माण प्राधिकरणले आफै बनाउने त होइन, त्यसैले ठेकेदारलाई दिने कि

उपभोक्ता समिति भन्ने लामै बहस भयो । तर, अन्ततः प्राधिकरणले उपभोक्ता समिति रोजेको छ । 'प्राचीन शैलीमा बनाउने भनेपछि पोखरीको पिँधमा विशेष खाले कामहरू गर्नुपर्ने रहेछ । ठेकेदारमार्फत काम गराउँदा जोखिम हुने भएपछि उपभोक्ता समिति रोजेका हौँ', ज्ञवाली भन्छन्, 'कामको अनुगमन गर्न पुरातत्त्व विभाग, महानगर सबैलाई राखेर अनुगमन समिति बनाएका छौँ ।'

३ वर्षपछि जागेको आशा

राष्ट्रपतिले शिलान्यास गरेको, सरकारले पनि प्रतिष्ठाको विषय बनाएको रानीपोखरी पुनर्निर्माण तीन वर्षसम्म अलपत्र थियो । झारले ढाकिएको पोखरी, बन्दाबन्दै अलपत्र छाडिएको बालगोपालेश्वर मन्दिरले रानीपोखरी खण्डहर जस्तो बनेको थियो ।

महानगरले पोखरीको जगमा कङ्क्रिट हालेपछि सुरु भएको विवादले झन् अन्यौलता थपियो । यसले 'रानीपोखरी' भूकम्पपछिको पुनर्निर्माणमा भएको विलम्बको प्रतिविम्ब बनेको थियो । तर, भक्तपुरमा राम्रो काम गरेका कालिगडहरू ल्याएर उपभोक्ता समितिमार्फत काम थालेपछि नयाँ आश जागेको छ ।

२०५८ सालदेखि प्राचीन सम्पदा पुनर्निर्माणमा सक्रिय दुमरु पनि रानीपोखरी पुनर्निर्माणको जिम्मा पाउँदा उत्साहित छन् । आफूहरूसँग भएको सीप र ज्ञान प्रयोग गरी रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा अहोरात्र खटिने उनले बताए ।

पुनर्निर्माण प्राधिकरणका अनुसार यो टोलीले पोखरीको पिँधको कामहरू गर्नेछ ।

भाइटीकासम्म पानी खसालिने !

सोमबारदेखि सुरु भएको सफाइको काम एक हप्ताभित्र सकिनेछ । झण्डै एक फिट तलसम्म खनेर झार हटाइने प्राधिकरणका सम्पदा विज्ञ राजुमान मानन्धरले जानकारी दिए । त्यसपछि पोखरीमा रहेको पुरानो बालुवा निकालेर सुरक्षित ठाउँमा थुपारिनेछ । पोखरीमा झण्डै २ फिट बालुवा रहेको अध्ययनले देखाएको छ ।

बालुवा निकालेपछि रानीपोखरीको तल्लो तहमा परम्परागत विधिअनुसार कालिमाटी राखिनेछ । साँखु, मध्यपुर, भक्तपुर क्षेत्रबाट कालिमाटी ल्याइनेछ । झण्डै १२ हजार क्युबिक मिटर माटो लाग्ने अनुमान गरिएको छ । कालिमाटीमाथि २ फिट पुरानो र ६ इञ्च नयाँ बालुवा राखिनेछ । बालुवामाथि फेरि १८ इञ्च कालिमाटी राखिनेछ, त्यसमाथि इँटाले सोलिङ गरिनेछ ।

यसले पोखरी सफा गर्न सजिलो हुनेछ । 'यो सबै सिपेज (पानी नचुहिने) नहुने सुनिश्चित गर्न लागिएको हो', प्राधिकरणका सीईओ ज्ञवालीले भनेका छन् ।

काठमाडौँ महानगरले रिटेनिङ पर्खाल लगाउन खाल्डो बनाउँदा बिग्रिएको पोखरीको सतहमा पानी अड्याउन पुरानै विधिअनुसार तल्लो तहमा कालिमाटी, त्यसमाथि बालुवा र फेरि कालिमाटीले लिप्न लागिएको सम्पदा विज्ञ मानन्धर बताउँछन् । पोखरीको पूर्वतर्फ एउटा बोरिङ राखेर ठाउँठाउँमा आकाशे पानी जमिनमा भण्डारण गर्न 'रेन वाटर क्याच पिट' बनाइनेछ ।

यसका साथै रानीपोखरीमा पानी कायमै राख्न मेलम्ची खानेपानी आयोजनाको पाइपलाइनसँग जोड्ने विकल्प पनि खुला राख्ने पुनर्निर्माण प्राधिकरणको योजना छ । पुनर्निर्माणपछि रानीपोखरीमा ५ फिट ४ ईञ्च पानी हुनेछ ।

पोखरीको पर्खाल पनि परम्परागत शैलीबाट इँटा, बालुवा र कालिमाटी प्रयोग गरेर बनाइनेछ ।

महानगरपालिकाले बिगारेर बनाएको ढुङ्गाको रिटेनिङ वालमा मा अप्पा (प्राचीन इँटा) ले छोपेर फुटपाथ लेवलमा लाइम कङ्क्रिटपछि मा अप्पाकै रेलिङ वाल बनाइने पुनर्निर्माण प्राधिकरणले जनाएको छ । पोखरी वरिपरि हिँडडुलका लागि ढुङ्गा बिछ्याइनेछ भने अन्यत्र बोटबिरुवा वा फूल रोपेर हरियाली बनाइनेछ ।

यो काम आउँदो तिहारसम्म सक्ने प्राधिकरणको लक्ष्य छ । 'दिदी बहिनीले भाइटीका लगाइदिने थलो पनि भएकाले त्यस अगावै पोखरीमा पानी देखाएर एउटा सकारात्मक सन्देश दिने हाम्रो लक्ष्य छ', प्राधिकरणका सम्पदा विज्ञ मानन्धरले भने ।

तर, वर्षाका बेला झण्डै १४० दिनसम्म पानी पर्ने हुनाले काम प्रभावित हुन सक्ने उनको भनाइ छ । काममा ढिलासुस्ती नगरी विवादमा उल्झेको रानीपोखरी पुनर्निर्माण गरी प्राधिकरणले सकारात्मक सन्देश प्रवाह गर्न चाहेको उनी बताउँछन् ।

मन्दिर र पुल भत्काइने

रानीपोखरीको बीच भागमा रहेको बालगोपालेश्वर मन्दिर र त्यहाँ जाने पुल भत्काएर पुनः बनाइनेछ ।

महानगरबाट खोसेर पुरातत्त्व विभाग आफैले बालगोपालेश्वर मन्दिर पुनर्निर्माण गरेको थियो । तर, प्यागोडा शैलीमा बनाउन यसलाई पनि भत्काइने भएको छ ।

मन्दिरको जग भने पुरानै भएकाले चलाइने छैन । साथै पानीबाट जोगाउन वरिपरि ढुङ्गाको पर्खाल लगाइनेछ । यस्तै मन्दिर जाने पुल पनि भत्काएर नयाँ बनाइनेछ ।

हालै गरिएको अध्ययनले पुलको जग खलबलिएको पाइएकाले भत्काउने निर्णय गरिएको सीईओ ज्ञवालीले जानकारी दिए । उनका अनुसार नयाँ पुलको डिजाइन पनि तयार भएको छ । पुलको जगदेखि पानीको सतहसम्म ड्राई ड्रेस स्टोन वाल लगाइनेछ भने बाहिरी भागमा पुरानै इँटा (मा अप्पा) प्रयोग गरिनेछ ।

पानीको सतहदेखि माथि पुलसम्म निर्माण गर्दा सम्भव भएससम्म पुरानै इँटाको प्रयोग गर्ने, पुलको फूटपाथमा कालो ढुङ्गाले पेभिङ गर्ने र पुलको दायाँ र बायाँतर्फ दाचिअप्पा प्रयोग गरी १४ इन्चको पर्खाल निर्माण गर्ने प्राधिकरणको निर्णय छ ।

रानीपोखरीको भित्री भागका कामहरू भक्तपुरबाट आएका कालिगडहरूले गर्ने छन् भने केही काम उपभोक्ता समितिले निर्माण कम्पनीहरूमार्फत सम्पन्न गर्नेछ । प्राधिकरणका सूचना अधिकारी मनोहर घिमिरेले यसै महिनाभित्र पुल र मन्दिरको पुनर्निर्माणका लागि बोलपत्र आह्वान गर्ने तयारी भइरहेको जानकारी दिए ।

रानीपोखरी परम्परागत शैलीको हुने

काठमाडौँ महानगरपालिकाले पुनर्निर्माणको जिम्मा पाएपछि मेयर विद्यासुन्दर शाक्यले बनाएको डिजाइनमा रानीपोखरीलाई आधुनिक बनाउने योजना थियो ।

रानीपोखरीमा वाटर फाउन्टेन, छेउमा कफीसपदेखि शौचालय बनाउनेसमेत योजना बनेको थियो । तर, पुनर्निर्माण प्राधिकरणले अब यो सबैलाई हटाएको छ ।

सीईओ ज्ञवालीका अनुसार पोखरीमा वाटर फाउन्टेन हुनेछैन भने कफीसप, शौचालय निर्माणलगायतका सबै योजना हटाइएको छ ।

अब बन्ने रानीपोखरी परम्परागत शैलीको हुनेछ भने बालगोपालेश्वर मन्दिर प्रताप मल्लकालीन ग्रन्थकुट शैलीको हुनेछ ।

सुरुमा रानीपोखरी यस्तै थियो । तर, जङ्गबहादुर र जुद्धशम्शेरको पालामा रानीपोखरीको स्वरूप हेरफेर भएको पाइन्छ । सम्पदाविद् सुदर्शनराज तिवारीका अनुसार वि.सं. १८९० को भूकम्पले शिखर शैलीको मन्दिर ढलेको थियो । जङ्गबहादुरको पालामा गुम्बज शैलीमा बनाइयो । १९९० सालको भूकम्पले फेरि क्षति पुग्यो । जुद्धशम्शेरले गुम्बज शैलीमा केही परिर्वतन गरे, जुन १२ वैशाख २०७२ को विनाशकारी भूकम्प आउनु अघिसम्म कायम थियो ।

तर, अब रानीपोखरीमात्र होइन, बालगोपालेश्वर मन्दिरसमेत पुरानै शैलीमा बनाइने भएको छ ।

(तस्बीरहरू शङ्कर गिरी/अनलाइनखबर)

भक्तपुरे दिदीहरू दङ्ग – रानीपोखरीमा पानी अडियो

•;ljgf >]7

काठमाडौँको रानीपोखरीबीचमा दुइटा साना कृत्रिम पोखरी बनाइएका छन् । वरिपरि इँटाले घेरिएको चारकुने कोठालाई दुई भागमा छुट्ट्याइएको छ । दुवैको सतहमा कालोमाटो मुछेर ओछ्याइएको छ । कालोमाटोमाथि पानी हालेर पोखरी आकार दिइएको हो ।

राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणले पुनर्निर्माणको पर्खाइमा रहेको पुरातात्त्विक पोखरी बनाउन छाडेर यो बीचमा किन साना पोखरी बनाएको होला ?

हामीले यसबारे प्राधिकरणका सम्पदा महाशाखा प्रमुख शिवहरि शर्मासँग सोध्यौँ । उनका अनुसार यो पोखरी निर्माणको परीक्षण हो । परम्परागत तरिकाले पानी अडिन्छ-अडिन्न भनेर 'डमी' बनाइएको उनले जानकारी दिए ।

'यो डमीमा पोखरी बनाउने प्रक्रिया नै अपनाइएको छ । एउटा कोठामा खुट्टाले मुछेको र अर्कोमा मेसिनले मुछेको कालोमाटो हालेर परीक्षण गरेका हौँ,' उनले भने, 'दुवैको नतिजा राम्रो छ ।'

परीक्षण सफल भएकाले पोखरीमा पानी अड्याउन सकिने उनको विश्वास छ । खुट्टाले माटो मुछ्दा जनशक्ति र खर्च धेरै हुनाले अब मेसिनले मुछेकै माटो प्रयोग गर्ने तयारी भएको पनि उनले जानकारी दिए । रानीपोखरी पुनर्निर्माणको सबभन्दा ठूलो चुनौती नै प्राकृतिक रूपमा पानी अड्याउन सकिन्छ-सकिँदैन भन्ने थियो ।

करिब तीन महिनाअघि प्राधिकरणले रानीपोखरी पुनर्निर्माण जिम्मा पाएको हो । शर्माकाअनुसार अहिलेसम्म १६ प्रतिशत हाराहारी काम भइसकेको छ ।

प्राधिकरणअघि निर्माण जिम्मा पाएको काठमाडौँ महानगरपालिकाले पोखरीभित्रको पश्चिमी भागमा सिमेन्ट ढलान गरेको थियो । यो भत्काएर पुर्नेदेखि पोखरीमा उम्रेका घाँस निकालेर सतह मिलाउनेसम्मका काम तीव्र रूपमा भइरहेको उनले जानकारी दिए । पर्खाल भत्काउँदा जमिन धसिने सम्भावना पनि थियो । यसलाई मिलाइएको छ र अहिले पोखरीले पूर्ण आकार पाएको छ ।

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ **१६२** ॥

पोखरी उपभोक्ता समितिले बनाइरहेको छ भने बालगोपालेश्वर मन्दिर र पुलका निम्ति निर्माण व्यवसायीसँग कुरा भइरहेको शर्माले बताए ।

'अहिले पोखरी डिलमा माअप्पा (प्राचीन इँटा) छाप्ने काम भइरहेको छ,' शर्माले भने, 'मन्दिर, पुल र चारैतिर सौन्दर्यीकरण काम पनि चाँडै सुरु गर्नेछौँ ।'

पुनर्निर्माण उपभोक्ता समितिका सचिव रोशनकाजी तुलाधरका अनुसार पोखरीलाई 'ग्राउन्ड जिरो' मा ल्याइसकेको छ । यो भनेको पोखरीको सतह मिलाएर डेढ मिटर कालोमाटो हाल्ने गरी तयार पारिएको हो । यो कामका लागि भक्तपुरका करिब ३० महिला र ८ डकर्मी खटिएका छन् ।

'अहिलेसम्म त हामीले भक्तपुरका महिलाको सहायतामा निर्माण गरिरहेका हौँ,' तुलाधरले भने ।

कालोमाटो हालेरै पानी अडिने पुष्टि भएपछि यी भक्तपुरे दिदीहरू पनि दङ्ग परेका छन् । भुइँचालोले भत्किएको रानीपोखरी पुनर्निर्माण जिम्मा पाएका यी दिदीहरू दिनहुँ दुई घन्टा यात्रा गरेर भक्तपुरबाट यहाँ आउँछन् । प्राधिकरणले भक्तपुर नगरपालिकामार्फत यो टोली परिचालन गरेको हो ।

रानीपोखरी उज्यालो हुँदै जाँदा उनीहरूको अनुहारमा पनि चमक बढेको छ ।

सतह मिलाइएको पिँधमा डेढ मिटर बाक्लो कालोमाटो हालिन्छ । कालोमाटोलाई नेवार भाषामा 'द्य:चा' भनिन्छ । उपत्यकाका स्थानीयहरू द्य:चा एकदमै गुणकारी हुने भएकाले 'ईश्वरको माटो' मान्छन् । कालोमाटोमा पानी चुहिएर जान दिँदैन ।

यसमा पानी अड्याइराख्ने क्षमता हुन्छ । यो माटो साँखु, मध्यपुर थिमी, भक्तपुर र पनौतीबाट ल्याउने तयारी भइरहेको छ ।

माटोको काम सकिएपछि एक तह मा अप्पाकै 'सोलिङ' गरिन्छ । यो भनेको माटोमाथि इँटा छाप्ने काम हो । यसपछि पोखरी पानी भर्न तयार हुने तुलाधरले जानकारी दिए । टुँडिखेल र त्रिचन्द्र क्याम्पसमा ३०० मिटर बोरिङ गरेर पानी ल्याउने प्राधिकरणको योजना हो । नपुग पानीका निम्ति मेलम्चीकै एक लाइन जोडिनेछ जसले वाष्पीकरणबाट खेर जाने पानी क्षतिपूर्ति गर्छ ।

'पहिले उत्तरी दिशाबाट (वागद्वारदेखि) आउने पानी दक्षिण हुँदै बागमतीमा पुग्थ्यो रे । यो पानीको बाटोबीचमा रानीपोखरी पर्थ्यो जसले यहाँ पानी कायम राख्न मद्दत गर्थ्यो । हामीले उत्तरी भागमा खनेर पनि हेर्‍यौं, पानी रसाइरहेको छ । तर पहिले जस्तो प्राकृतिक रूपमा पानीको प्रक्रिया रहने सम्भावना छैन,' उनले भने, 'त्यही भएर बोरिङ गरेर, मेलम्ची र केही आकाशे पानी जम्मा गरिने भएको हो ।'

हामी रानीपोखरी पुग्दा त्यहाँ सानो 'ग्राइन्डिङ मेसिन' र डोजर पनि थियो ।

'यस्ता उपकरण पुरातात्त्विक पोखरीमा निषेध छ हैन ?'

मान्छेले मात्र काम गर्दा धेरै खर्च हुने भएकाले साना मेसिन प्रयोग गरिएको तुलाधरले बताए । डोजर भने छेउबाट निश्चित ट्र्याक बनाएर लगिएको उनले जानकारी दिए ।

रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा साढे ९ करोड बजेट छुटट्याइएको छ । उपभोक्ता समितिले पहिलो किस्तामा १० प्रतिशत (करिब ९४ लाख रुपैयाँ) लिएको थियो । त्यो रकम सकिएको र दोस्रो किस्ताको रकम प्राधिकरणबाट लिने तयारी भइरहेको तुलाधरले बताए ।

पोखरी भाइटीकामा खुला गर्ने तयारी छ । मन्दिर र पर्खालको टेन्डर भने भर्खर हुँदै छ । मन्दिर प्रताप मल्लकालीन शिखर शैलीमा निर्माण हुँदै छ जसको

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ **१६५** ॥

नक्साङ्कन सन् १८४५ मा पर्सियाका राजकुमार वाल्डमारका साथमा आएका चित्रकारले बनाएको स्केच हेरेर बनाइएको हो ।

सन् १९५१ मा जङ्गबहादुर राणाले बालगोपालेश्वरलाई युरोपेली प्रभावमा गुम्बज शैली दिएका थिए । ९० सालको भुइँचालोपछि जुद्धशमशेरले त्यही स्वरूपमा पुनर्निर्माण गराएका थिए । प्राधिकरणद्वारा गठित विज्ञ टोलीले मन्दिर प्रताप मल्लकालीन शैलीमै बनाउन सिफारिस गरेको थियो ।

हालै प्राधिकरणले गरेको अध्ययनमा पुलको जग पनि कमजोर देखिएको छ । यसलाई पनि भत्काएर बनाइने भएको छ । पुलको जगदेखि सतहसम्म 'ड्राइ ड्रेस स्टोन वाल' लगाइनेछ भने बाहिरी भागमा पुरानै इँटा (मा अप्पा) प्रयोग गरिने सम्पदा महाशाखा प्रमुख शिवहरि शर्माले जानकारी दिए ।

उता उपभोक्ता समितिलाई भने पोखरी सँगसँगै बन्नुपर्ने मन्दिर निर्माणमा ढिलाइ हुँदा आफ्नो काममा बाधा पुग्ने हो कि भन्ने चिन्ता छ ।

'मन्दिरको टेन्डर पाएको मान्छे आएर काम थाल्दा पोखरीको काम समयमै सक्न समस्या होला कि भन्ने लागेको छ,' उपभोक्ता समितिका सचिव रोशनकाजी तुलाधरले भने, 'तै पनि हामी समझदारीमा काम गरेर समयमै सक्ने प्रयास गर्नेछौँ ।'

तस्बीरः नारायण महर्जन,
सेतोपाटी, असार २०, २०७६

भक्तपुरका महिलाहरूले 'रेस्क्यू' गरेको रानीपोखरी

• ;bLk >]7

रानीपोखरी काठमाडौँको मुटु हो भने, भक्तपुरका कालिगड महिलाहरू मुटुको बाइपास सर्जरी गरेर रगत दौडाउने भगवान कोइराला र रामेश कोइरालाजस्तै डाक्टर हुन् ।

ती नै महिलाको शिल्पी हातले रानीपोखरीमा चार वर्षदेखि झाँगिएको झाडी-जङ्गल पन्छायो । माटो

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ १६७ ॥

सम्यायो, इँटा बिछ्यायो । र, रानीपोखरीलाई नयाँ जीवन दियो ।

जसरी मुटुको शल्यक्रिया गर्ने डाक्टरले नयाँ जीवन दिन्छन्, त्यसरी नै ।

यो २०७५ फागुनको कुरा हो । भुइँचालोले थला परेको रानीपोखरी चार वर्षदेखि कोमामा थियो । काठमाडौँ महानगरपालिकाले कङ्क्रिट र टायल भरेर पोखरीलाई 'स्वीमिङ पुल' बनाउन आँटेको थियो । सर्जरी गर्नुपर्ने बिरामीको मुटु झिकेर नयाँ फेर्दिन खोजेजस्तो !

महानगरको यस्तो हरकतले होहल्ला भयो । धर्ना, जुलुस, नाराबाजी भए । सरकारले रानीपोखरीको उपचार गर्न राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणमा रिफर गरेर पठायो ।

लगत्तै प्राधिकरण प्रमुख सुशील ज्ञवाली र उनको टोली भक्तपुरको भाजुपोखरी हेर्न गयो ।

त्यो बेला भक्तपुर नगरपालिकाले स्थानीय उपभोक्ता समितिबाटै भाजुपोखरी पुनर्निर्माण गर्दै थियो । कालो माटो प्रयोग गरेर मौलिक शैलीमा पोखरी बन्दै गरेको देखेपछि ज्ञवालीले नगरप्रमुख सुनिल प्रजापतिलाई भेटेर भने, 'भक्तपुरको यही सीप प्रयोग गरेर काठमाडौँको रानीपोखरी बनाउनुपर्‍यो । तपाइँहरू मद्दत गर्नुहुन्छ ?'

प्रजापति तयार भए । उनले तुरुन्तै भाजुपोखरी जीर्णोद्धार उपभोक्ता समितिका

अध्यक्ष कृष्णप्रसाद दुमरुसँग प्राधिकरणको सम्पर्क गराइदिए ।

त्यसपछि दुमरुले भाजुपोखरीमा काम गरिरहेका महिला-पुरुषलाई डाकेर भने, 'काठमाडौँले सहयोग मागेको छ । हामीले रानीपोखरी बनाउन जानुछ । को-को तयार हुनुहुन्छ ?

देशको सङ्घीय राजधानीले मागेको सहयोगलाई भक्तपुरका शिल्पीहरूले चुनौतीका रूपमा लिए ।

धेरैजसोले काठमाडौँ जान हात उठाए । दोमनमा रहेकाहरू पनि सँगै काम गरिरहेका साथीभाइ तयार भएपछि कस्सिए ।

यहीँबाट सुरु भयो, रानीपोखरी पुनर्निर्माणको नयाँ यात्रा ।

'रानीपोखरीको विवाद हामीले सुनेका थियौँ । मेयर र उपमेयरबीच जुहारी नै चलेको थियो । अभियन्ताहरूले पुरानै शैलीमा बनाउनुपर्छ भनेर आवाज उठाएका थिए,' रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा भक्तपुरको संलग्नता सम्झँदै दुमरुले भने, 'लामो समय विवादित भएपछि प्राधिकरणले भक्तपुरसँग सहयोग मागेको थियो । हामी पछि हट्ने कुरै थिएन ।'

उनले अगाडि भने, 'त्यो हाम्रो लागि जिम्मेवारी पनि थियो, चुनौती पनि । प्राधिकरणका सरहरू हामीले मौलिक शैलीमा भाजुपोखरी बनाएको देखेर रानीपोखरी पनि त्यस्तै बनाउनुपर्‍यो भन्दै आउनुभएको थियो । हामीले उहाँहरूको विश्वास तोड्ने कुरै आएन ।'

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ १६९ ॥

भक्तपुरको एउटै सर्त थियो- यो काम ठेक्कामा होइन, उपभोक्ता समितिमार्फत गर्नुपर्छ ।

कुनै पनि काममा स्थानीय सहभागिता भए अपनत्वको भावना विकास हुन्छ र आर्थिक रूपले सस्तो र पारदर्शी हुन्छ भन्ने भक्तपुरको मान्यता थियो ।

प्राधिकरणले यो मान्यता स्वीकार गऱ्यो, दुमरुले भने, 'उहाँहरूले अजयरत्न स्थापितको संयोजकत्वमा सात सदस्यीय उपभोक्ता समिति गठन गर्नुभयो । हामीले समिति र प्राधिकरणसँग सहकार्य गर्दै शिवरात्रिको दिनबाट काम सुरु गऱ्यौँ ।'

पहिलो चरणमा ५० र त्यसपछि ९० जनासम्म कालिगड रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा संलग्न भए । तीमध्ये दुईतिहाइ महिला थिए- ३० देखि ५५ वर्ष उमेरका ।

उनीहरूले करिब आठ महिना काम गरे । त्यो बेला रत्नपार्क वा जमलको आकाशेपुलबाट हेर्दा शिरमा टोपी, रंगीविरंगी साडी र कम्मरमा पटुका कसेका भक्तपुरे महिलाहरू दिनैभरि रानीपोखरीमा काम गरिरहेका देखिन्थे ।

एउटा समूह लगातार झाडी फाँडिरहेका हुन्थे । अर्को समूह कोदालोले माटो खन्दै, बेल्चाले उठाउँदै सानो गाडामा भर्थे । अनि अर्को समूह त्यो माटो पोखरीको डिलमा लगेर थुपार्थे ।

परबाट हेर्दा यस्तो देखिन्थ्यो, मानौँ कर्मी माहुरीहरूको बथान बासनादार फूलमाथि भुनभुनाउँदै छ ।

ती नै कर्मी माहुरीमध्ये एक थिइन्, सुभद्रा ध्वँजू ।

हामीले केही दिनअघि दुमरुबाट फोन नम्बर लिएर उनीसँग सम्पर्क गरेका थियौँ । सुरुमा बोल्न दकस मानेकी सुभद्रा बिस्तारै खुल्दै गइन् ।

'हामी बिहानै ८ बजे घरबाट निस्कन्थ्यौँ । हरेक दिन हामीलाई भक्तपुरदेखि रानीपोखरीसम्म लैजान एउटा बस रिजर्भ गरिएको थियो । दुई-तीन घन्टा त जान-आउनमै लाग्थ्यो,' उनले आफ्नो अनुभव सुनाइन्, 'भाजुपोखरीमा सँगै काम गरेका साथीहरू भएकाले निकै रमाइलो भयो । काम गरेजस्तै भएन, सधैँ पिकनिक गएजस्तो हुन्थ्यो ।'

उनीहरूलाई सबभन्दा गाह्रो झाडी पन्छाउन भएछ । चार वर्षदेखि झाँगिएको झाडी सफा गर्न एक महिना लागेको उनी बताउँछिन् ।

'पहिलो दिन जाँदा त हामी अलमलिएका थियौँ । पोखरी बनाउन भनेर आएका छौँ, आँखा अगाडि यत्ति लामो लामो घाँस उम्रेको छ । त्यत्रो ठूलो पोखरीको घाँस कहिले पन्छाइसक्नु ! कहिले माटो खन्नु, कहिले पोखरी बनाउनु ! हामीलाई

त सकिन्न कि क्या हो भन्ने भएको थियो । बिस्तारै काम गर्दै गयौँ,' उनले आफ्नो अनुभव सुनाइन् ।

अगाडि भनिन्, 'महिना दिनमा झाडी पन्छाइसकेपछि अलि हेर्न हुने भयो । त्यसपछि चाहीँ हिम्मत बढ्यो । अनि त कोही साथीहरू कालो माटो मुछ्ने, कोही ओसार्ने, कोही सम्याउने, कोही पोखरीको डिलमा पर्खाल लगाउने- एक सुरमा धमाधम काम भयो ।'

सुभद्राकै छिमेकी मैयाँ ब्याँजूको पनि यस्तै अनुभव छ ।

दिनभरि साथीहरूसँग गफ गर्दै, गीत गाउँदै काम गर्दा समय बितेको पनि पत्तो नभएको उनी बताउँछिन् ।

'हामी त गीत गाउँदै आउँथ्यौँ, गीत गाउँदै काम गर्‍थ्यौँ, गीत गाउँदै जान्थ्यौँ । सरहरूले कहिलेकाहीँ कत्ति गफ गरेको भनेर गाली गर्नुहुन्थ्यो । जति गफ गरे पनि आफ्नो काम भ्याए त भइहाल्यो नि, होइन सर ? गफ गर्‍यो भन्दैमा काम ठगेर बसेको होइन !' उनले भनिन् ।

सुभद्रा र मैयाँ रानीपोखरी छिरेको पहिलोपल्ट हो । कोही त पहिलोपल्ट रानीपोखरी देख्ने पनि थिए ।

'मैले त देखेको हो, भित्र छिरेको चाहिँ थिइनँ । यसपालि छिर्न पाइयो । हाम्रै दुई-चार जना साथीले पहिलोचोटि देख्नुभएको रहेछ,' मैयाँले भनिन्, 'काठमाडौँ गए पनि रानीपोखरी जानुभएको रहेनछ ।'

यी कालिगडले झाडी हटाइसकेपछि पोखरीको मूल स्वरूप पत्ता लागेको र काम गर्न सजिलो भएको दुमरु बताउँछन् ।

उनका अनुसार, पहिले महानगरले डोजर चलाउँदा पिँधको भाग र पूर्वतर्फको पर्खाल मासिएको थियो । उत्तरी पर्खाल पनि स्वरूप नै बिग्रने गरी भत्किएको थियो । पिँधबाट ठूलो परिमाणको बालुवा झिकेर लगिएको रहेछ । कालो माटो पनि अवशेष मात्र बाँकी थियो ।

'पहिले ठेकेदारले कङ्क्रिट पर्खाल लगाउन डोजर चलाएका कति ठाउँमा न मा:आपा (परम्परागत इँटा) बाँकी थियो न बालुवा,' उनले भने, 'हामीले पोखरीको पिँधमा पूरै कालो माटो भरेर त्यसमाथि मा:आपाले सोलिङ गरेका छौँ ।'

पोखरी चुहिनबाट जोगाउन इँटाको सोलिङ जरुरी भएको उनको भनाइ छ ।

सोलिङ गरिएन भने माछाले तलको हिलो खाइदिन्छ, उनले अगाडि भने, 'यहाँ सबभन्दा तल पाँगो माटोको तह छ । त्योभन्दा माथि तीनदेखि छ फिट बालुवा छ ।

बालुवाभन्दा माथि डेढ फिट कालोमाटोको पत्र र त्यसमाथि इँटा सोलिङ गरिएको छ ।'

रानीपोखरीमा प्रयोग गरिएको कालोमाटो भक्तपुरको सांगालगायत विभिन्न ठाउँबाट ल्याइएको थियो । कालिगडहरूले दैनिक १ हजार ५० देखि १ हजार ४ सय ५० रुपैयाँ पारिश्रमिक पाएका थिए । उनीहरू यसबाट सन्तुष्ट छन् ।

एउटा कुरामा भने उनीहरूको चित्त दुखाइ रहेछ ।

'सुरुमा गाह्रो काम जति हामीले गर्‍यौँ, पछि हामीलाई बिदा गरेर ठेक्कामा काम लगायो,' मैयाँले भनिन्, 'यो पोखरी त अब बन्दै बन्दैन भनेर सबैले गाली गरेका बेला हामीलाई डाक्यो, हामीले सारा काम गरेर पोखरीजस्तो बनायौँ, माटो पुछ्ने, इँटा सोलिङ गर्ने, गारो लगाउने सबै काम गर्‍यौँ । लास्टमा गएर हामीलाई हटाइयो ।'

'पोखरी बनाउन भनेर लगेपछि पानी नभरिएसम्म हामीलाई नै काममा लगाएको भए के बिग्रन्थ्यो,' उनले गुनासो सुनाइन् ।

यही चित्त दुखाइले उनीहरू रानीपोखरी हेर्न पनि आएका छैनन् ।

'पानी भरिएको छ भन्ने सुनेको छु, तर हेर्न गएको छैन,' उनले भनिन्, 'के जानु !'

यसबारे सोध्दा दुमरुले ठेक्का प्रणालीमा लगाउनेबारे कुरा नमिलेपछि आफूहरू अलग्गिएको बताए ।

'हामीले सुरुमै भनेका थियौँ, ठेक्कामा काम गर्ने भक्तपुरको मान्यता होइन । हामी उपभोक्ता समितिबाटै काम गर्नुपर्छ भन्नेमा अडिग छौँ । उहाँहरूले पछि ठेक्कामा लगाउने कुरा गर्नुभयो । हामीलाई नै ठेक्कामा लिनुस् भनेर पनि भन्नुभयो ।

हामीले मानेनौँ र फर्केर आयौँ,' उनले भने ।

काम पूरा नहुँदै अलग्गिनुपरेकोमा उनलाई पछुतो भने छैन ।

'हामी त सहयोग गर्न गएका हौँ । सात-आठ महिनामा आफूसँग भएको ज्ञान, सीप र शैली सबै सिकाइसकेका थियौँ,' उनले भने, 'बाटो देखाइदिएपछि जो आएर काम गरे पनि बिग्रँदैन भन्नेमा ढुक्क थियौँ ।'

अहिले लबालब पानी भरिएको र मौलिक शैलीमा बनेको रानीपोखरी देख्दा गर्व लाग्ने उनले बताए ।

'पुर्खाले सिकाएर गएको सीप र शैली हामीले आफ्नो ठाउँमा त प्रयोग गरेकै थियौँ, त्यसलाई बाहिर पनि प्रदर्शन गर्न पाउँदा गर्व लागेको छ,' उनले भने ।

उनले यो पनि भने, 'रानीपोखरी बन्दै नबन्ने हो कि भनेर सबैको मनमा चिसो पसेको थियो । हामीले पुरानै स्वरूपमा बनाएर देखायौँ । आज रानीपोखरी देख्दा कुन नेपालीलाई खुसी नलाग्ला ? यसमा भक्तपुरको हात छ भन्ने सोच्दा कुन भक्तपुरेलाई गर्व नहोला ?'

भक्तपुरका कालिगडको चित्त दुखाइबारे हामीले पुनर्निर्माण प्राधिकरणका प्रमुख कार्यकारी सुशील ज्ञवालीसँग पनि कुरा गर्‍यौँ ।

उनले ठेक्कामा काम लगाउने उद्देश्यले ती कालिगडलाई नहटाइएको बताए ।

'पोखरी निर्माणको लगभग सबै काम उहाँहरूले नै गर्नुभएको हो । अलि चाँडो होस् भनेर माटो ओसार्ने, बगैंचा सिँगार्नेजस्ता काम ठेक्कामा लगाएका हौँ,' उनले भने, 'यसमा उपभोक्ता समिति प्रत्यक्ष संलग्न छ । भक्तपुरका कालिगडबाट सिकेको सीप र ज्ञान प्रयोग गरेर काठमाडौँको उपभोक्ता समितिले काम गर्दै छ ।'

'वर्षौंदेखि रोकिएको काममा उहाँहरूले हात हालेर पार लगाइदिनुभयो । उहाँहरूको ऊर्जाले नै हामीमा रानीपोखरी पुरानै स्वरूपमा फर्कन्छ भन्ने विश्वास पलाएको हो,' उनले भने ।

त्यति बेला व्यापक जनदबाबपछि सरकारले रानीपोखरीको जिम्मा प्राधिकरणलाई दिएकाले जनताकै अपेक्षाअनुरूप बनाउनुपर्छ भन्ने चुनौती रहेको उनले बताए ।

'हाम्रो त्यो चुनौतीमा भक्तपुरले साथ दियो,' उनले भने ।

त्यसो त रानीपोखरी बनाउने यी कालिगडहरू अनुभवी नै थिए । उनीहरूले तीन सय वर्ष पुरानो भाजुपोखरी परम्परागत शैलीमै पुनर्निर्माण गरेका थिए ।

भाजुपोखरी पानी नअडिने समस्याले करिब ३० वर्षअघि सुकेको थियो । यसबीच २०४८ सालतिर भक्तपुरको सिद्धपोखरी जीर्णोद्धार भयो । वर्षदिन लगाएर

स्थानीयले आफ्नै बलबुतामा पोखरी ब्युँताए। ती नै स्थानीयबाट भाजुपोखरी ब्युँताउने काम भएको हो।

यति मात्र होइन, भाजुपोखरी र रानीपोखरी पुनर्निर्माणबाट प्रभावित भएर ललितपुरले लगनखेलको न्हू पुखू बनाउने जिम्मा यही टोलीलाई दिएको छ। न्हू पुखू सोह्रौँ शताब्दीमा राजा सिद्धिनरसिंह मल्लको समयमा निर्माण भएको मानिन्छ।

न्हू पुखूको काम जारी रहेको दुमरु बताउँछन्।

'अहिले हामीसँग भएका कालिगड परम्परागत शैलीमा पोखरी बनाउन पोख्त भइसकेका छन्,' उनले भने, 'पुर्खाबाट सरेर आएको ज्ञान नयाँ पुस्तालाई हस्तान्तरण गर्दै जानुपर्छ भन्नेमा हामी सचेत छौँ।'

काठमाडौँ वा ललितपुरले डाक्यो भने आफ्नो टोली अन्य परम्परागत पोखरी पनि ब्युँताउन तयार रहेको उनले बताए।

भोलि अरू पोखरीमा काम गर्न त बोलाउँदै गरौँला, अहिलेलाई रानीपोखरी 'रेस्क्यू' (उद्धार) गर्ने भक्तपुरलाई काठमाडौँले औपचारिक धन्यवाद दिनुपर्छ कि पर्दैन ?

तपाईंहरू आफ्नो मुटु चिरेर ज्यान जोगाइदियो भने डाक्टर भगवान कोइराला वा रामेश कोइरालालाई धन्यवाद दिनुहुन्छ कि दिनुहुन्न ?

'भक्तपुर नगरपालिका र त्यहाँका कालिगडहरू धन्यवादका हकदार छन्,' प्राधिकरण प्रमुख ज्ञवालीले भने, 'हामी एउटा कार्यक्रम गरेर सबै कालिगडलाई रानीपोखरी हेर्न निम्ता गर्दै छौँ।'

तस्बीर: नारायण महर्जन

सेतोपाटी, असोज ९, २०७७

रानीपोखरी (न्हू पुखू) लाई नयाँ जीवन दिने भक्तपुरका महिला कालिगड

• h]gz nfu]h'

अत्यधिक तातो र आर्द्र अवस्थामा ३७ वर्षीया सुभद्रा ध्वजु काठमाडौँको राजधानीमा रहेको रानीपोखरी (न्हू पुखू) क्षेत्रमा माटो उत्खनन काम गर्न व्यस्त थिए ।

उनको टाउकोमा टोपी र स्कार्फ र खुट्टामा प्लास्टिकको जुत्तासहित, दुई छोरीकी आमा विगत तीन महिनादेखि भूकम्पले क्षतिग्रस्त रानीपोखरीलाई पुनर्निर्माण गर्न मजदुरको रूपमा काम गरिरहेकी छिन् ।

पुरानो शहर भक्तपुरका ४० भन्दा बढी महिलाले यस केन्द्रमा मन्दिरसहित वर्गाकारको कृत्रिम पोखरी पुन:स्थापनामा सहयोग पुऱ्याउन सामेल भए ।

ऐतिहासिक रानीपोखरी (न्हू पुखू) तत्कालीन राजा प्रताप मल्लले उनको पत्नीलाई शोकबाट सान्त्वना दिन १७ औँ शताब्दीमा निर्माण गरेको सबैभन्दा प्रख्यात स्थल हो ।

'हामी यस पुनर्स्थापन परियोजनाको हिस्सा हुन पाउँदा खुसी छौँ किनकि यो ऐतिहासिक पोखरी हो, त्यसैले यहाँ काम गर्नु गौरवको कुरा हो ! यो ताप र वर्षामा काम गर्न धेरै गाह्रो छ तर यदि हामी काम गर्दैनौँ भने कसले काम गर्ने ? यो संरक्षण गर्नु हाम्रो जिम्मेवारी हो,' ध्वजुले बताइन् ।

ढुङ्गा चिनाउने आफ्ना पतिबाट निर्माण कार्यको बारेमा सिकेका ध्वजु कहिल्यै सावेल वा फावडा समात्न हिचकिचाउँदैनन्, जबकि दक्षिण एसियाली देशका धेरैजसो महिला अझै घरेलु कार्यक्षेत्रमा सीमित छन्, घरका कामहरू गर्छन् र बच्चाहरूलाई हुर्काउँछिन् ।

बढ्दो तापक्रम र मनसूनको वर्षा दुवैलाई बेवास्ता गर्दै निर्माणको कामको पुरुष प्रधान पेशालाई चुनौती दिँदै यी नेवारी महिलाले ऐतिहासिक र सांस्कृतिक सम्पदाको पुनर्निर्माणको लागि स्व:स्फुर्तीको साथ तयारी गरेकी छिन् ।

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ १७६ ॥

पोखरी वरपरको पर्खाल निर्माणका लागि केही पुरुष साथीहरूले महिला मजदुरहरूलाई सहयोग गरिरहेका छन् ।

यद्यपि अधिकांश कामहरू जस्तै जमिन खन्ने काम, बालुवा र इँटाको ढुवानी गर्ने, घाँस खाली गर्ने, कालो माटोको डल्लालाई प्लास्टरका लागि तयार गर्ने जस्ता अन्य कामहरू महिलाहरू आफैले नै सम्हाल्छन् ।

'हामीले हाम्रो गृहनगर भक्तपुरमा भाज्या:पुखूको पुनर्निर्माण गरिसकेका छौँ । त्यसबेलादेखि हामी सबै साथीहरू छौँ । यसले हामीलाई त्यस्तै कार्यहरू गर्ने प्रेरणा दियो समूहका नेता ध्वजुले भनिन् ।

हप्ताको छ दिनसम्म महिला कामदारहरू बिहान १० देखि साँझ ५ बजेसम्म काम गर्छन् । खाजाको लागि एक घण्टा लामो ब्रेक ।

तिनीहरूलाई प्रतिदिन १,००० रूपैयाँ दिइन्छ, जुन कामदारहरूको लागि सरकारले तय गरेको न्यूनतम ज्यालाभन्दा बढी छ, जुन प्रतिमहिना रु १३,४५० छ ।

महिला कामदारहरूले भने कि उनीहरूले निर्माणको ज्याला आकर्षक पाउनुका साथै साइटमा जाने र यातायातको सुविधाको पनि व्यवस्था गरिएको छ ।

धेरैका लागि यो उनीहरूको परिवारलाई सहयोग पुऱ्याउने र आफ्ना पतिहरूमा आर्थिक निर्भरता अन्त्य गर्ने तरिका हो ।

३४ वर्षीया सरिना नापितले भनिन्, 'मेरो परिवार केवल मेरो श्रीमान्को आम्दानीमा निर्भर थियो र हाम्रा दुई छोराहरूलाई शिक्षा दिन धेरै पैसा खर्च गर्नु गाह्रो थियो । यो कामबाट म स्वतन्त्र महसुस गर्छु र यसले मलाई आफ्नै जीवनमा केही गर्न साहस दिएको छ ।'

सरिना भविष्यमा यस्तै अवसरहरू आउने बित्तिकै पछि हट्न चाहन्न, बरु आफ्नो पेशासँगै आउने पुस्ताहरूका लागि सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षणका लागि यस पेशालाई अपनाउन चाहन्छिन् ।

सरिनासँगै, उनका साथीहरूले उनको जन्मजात नेवारी भाषामा उल्लेख गरे कि महिलाहरूको समूहमा काम गर्दा उनीहरूको आत्मविश्वास बढेको छ । पुनर्निर्माण परियोजनाले उनीहरूलाई घरेलु कामबाट स्वतन्त्र हुन मात्र सहयोग गरेको छैन, राष्ट्र निर्माणमा समेत प्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याएको छ ।

प्रोजेक्ट राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणको नेतृत्वमा रहेको छ जुन भूकम्पपश्चात् पुनर्निर्माण कार्यहरू सञ्चालन गर्ने एक अधिकृत निकाय हो ।

यसका लागि प्राधिकरणले पुरातत्त्व विभाग, इतिहासकारहरू, काठमाडौँ महानगरपालिकाका स्थानीय सरकारका प्रतिनिधिहरूसँग मिलेर काम गरिसकेको छ र भूमिको स्तरमा काम गर्ने प्रयोगकर्ता समिति गठन गरेको छ ।

स्थानीय निवासीहरू मिलेर बनेको उपभोक्ता समितिले महिला मजदुरहरूलाई अझ बढी इमानदार र आफ्नो कामको लागि समर्पित फेला पार्दछ र उनीहरूको प्रदर्शनको अत्यधिक मूल्याङ्कन गर्दछ ।

रानीपोखरी (न्हू पुखू) पुनर्निर्माण प्रयोगकर्ता समितिका सचिव रोशनकाजी तुलाधरले भने, 'महिलाहरू काम गर्न सबभन्दा अघि आउन थालेको यो सकारात्मक पक्ष हो । ती सम्पदा संरक्षणका लागि काम गरिरहेका छन् जुन वास्तवमै प्रभावकारी छ, त्यस्ता क्षेत्रहरूमा उनीहरूको विशेषज्ञता भएकोले । हामीले उनीहरूलाई यो कार्य गर्न प्रोत्साहन दियौँ ।'

नेपालको दोस्रो ठूलो उत्सव तिहारको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण दिन भाइटीकाको बखत वर्षमा एक पटकमात्र खोलिने रानीपोखरीको पुनर्निर्माण सुरु हुन लगभग चार वर्ष लाग्यो ।

यस विशेष दिनमा भाइ र बहिनीहरू नभएका मानिसहरूले टीका र आशीर्वाद लिन रानीपोखरी आउँथे ।

पोखरीलाई फेरि सुरुको अवस्थामा ल्याउन र पानीको मात्रालाई कायम राख्न समितिले वर्षाको पानी प्रयोग गर्न भूमिगत खोलाहरू खन्ने योजना बनाएको छ ।

'विरासत स्थलको सत्यता कायम गर्न आधुनिक विधि र सामग्री प्रयोग गर्नुको सट्टा हामी केवल कालो माटो, बालुवा र परम्परागत इँटामात्र प्रयोग गर्दै छौँ,' तुलाधरले भने ।

राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणका अनुसार यो पोखरी करिब १० करोडको लागतमा पुनर्स्थापित भएको छ ।

रानीपोखरी (न्हू पुखू) काम गर्न सकिएको छ ।

पोखरीको बीचमा रहेको बालगोपालेश्वर मन्दिरको पुनर्निर्माण र जडान गर्ने पुल अझैसम्म सुरु भएको छैन र यसलाई व्यावसायिक ठेकेदारले चलाउनेछ ।

तुलाधर आशावादी छन् कि महिला मजदुरहरूको प्रयास र काम गर्न समर्पणका साथ मल्लकालीन ऐतिहासिक स्मारक रानीपोखरी (न्हू पुखू) आगामी तिहार उत्सवसँग मिल्दोजुल्दो अक्टुबरमा जनताको लागि खुला हुनेछ ।

'भक्तपुर नगरपालिका र त्यहाँका कालिगडहरू धन्यवादका हकदार छन्,' प्राधिकरण प्रमुख सुशील ज्ञवालीले भने, 'हामी एउटा कार्यक्रम गरेर सबै कालिगडलाई रानीपोखरी हेर्न निम्ता गर्दै छौँ ।'

कान्तिपुर, २०७७ असोज १०

४९ जना भक्तपुरे महिला रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा

•5ljnfn aufn]

विवादमा तानिएको काठमाडौँस्थित रानीपाखरीलाई भक्तपुरका महिलाहरूले अघि बढाएका छन् । मल्लकालीन शैलीमै पोखरी निर्माण गर्ने सरकारी लक्ष्यलाई महिलाले पछ्याउँदै पोखरी निर्माणमा नयाँ प्रयोग गरेका छन् । भक्तपुरको भाजुपोखरी निर्माणबाट अनुभव बटुलेका महिलाहरू रानीपोखरी निर्माणमा कस्सिएका हुन् ।

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

रत्नपार्क र जमलको पुलबाट रानीपोखरी नियाल्दा हातमा पञ्जा र टाउकोमा फेटा गुथेका भक्तपुरे महिलाले रानीपोखरी पुनर्निर्माण गरेको देख्न पाइन्छ । उनीहरू बेल्चाले खन्ने, कालोमाटो र चुना सुर्की मुछ्ने काममा तल्लीन छन् । रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा पुरुषभन्दा महिलाको सङ्ख्या पनि बढी छ ।

भाजु पोखरी निर्माण गरेको अनुभव रानीपोखरीमा खर्च

धेरैलाई अचम्म लाग्न सक्छ कि रानीपोखरी निर्माणमा महिलाको प्रयोग किन भयो ? परम्परागत शैलीबाट भक्तपुरको भाजु पोखरी निर्माण गरेकै कारण ४९ जना महिला रानीपोखरी पुनर्निर्माणका लागि खटिएका हुन् । रानीपोखरी निर्माणको रोचक पक्ष त के छ भने कार्यरत मजदुरमध्ये २-४ जना मात्रै पुरुष रहेको भक्तपुरकी चण्डेश्वरी वमनु बताउँछिन् । 'हामी पुरुषभन्दा कम छैनौँ ।' वमनुले भनिन्, 'पुरुष दाजुभाइले गर्ने सबै काम हामीले गर्दै आएका छौँ ।'

रानीपोखरी निर्माण गर्न पाउँदा भक्तपुरका महिलाहरू पनि उत्तिकै खुसी छन् । एकातिर सीपको प्रयोग भएको र अर्कोतिर जीविकोपार्जनमा टेवा मिलेको उनीहरूको तर्क छ । विवादमा तानिँदै आएको रानी पोखरीलाई सरकारले पुनर्निर्माण प्राधिकरणमार्फत पुनर्निर्माण गर्ने निर्णय गरेपछि निर्माणको जिम्मा रानीपोखरी पुनर्निर्माण उपभोक्ता समितिले पाएको हो । पुरुषहरूले वाल लगाउने काम गर्छन् भने महिलाहरूले भारी बोक्ने, खन्ने, माटो र मसला मुछ्ने काम गर्छन् ।

पोखरीको पानी अड्याउन नयाँ प्रयोग

पुरुषको तुलनामा महिलाहरू कामप्रति बढी जिम्मेवार हुने र छिटो काम गर्ने भएकोले पनि रानीपोखरी निर्माणमा महिलाहरूको प्रयोग भएको उपभोक्ता समितिका सचिव रोशनकाजी तुलाधरको भनाइ छ ।

यसअघि काठमाडौँ महानगरपालिकाले नयाँ शैलीबाट रानीपोखरीको निर्माण थालेपछि विवादमा तानिएको थियो ।

सुरुमा सिंहदरबारले भाजु पोखरी निर्माणमा खासै विश्वास नगरे पनि त्यही शैलीको नमुना पोखरी रानीपोखरीभित्रै बनाएपछि काम अघि बढेको हो । अहिले पोखरी सम्याउने, वाल लगाउने काम धमाधम भइरहेको छ । पोखरीको पानी

अड्याउन भक्तपुर र पनौतीबाट कालो माटो ल्याइएको छ। पोखरीमा पानी अड्याउन भक्तपुरका महिलाले बूढापाकासँगको सोधखोज, अनुभव र सीपबाट सिकेका हुन्।

घटना र विचार (न्युज डेस्क), १३ असार २०७६

काठमाडौँको रानीपोखरी पुन:निर्माणमा भक्तपुरको योगदान

• ;dg

'पहिलेकै अवस्थामा फर्किने भयो रानी पोखरी : भक्तपुरका सिपालु डकर्मीले शुरू गरे पुन:निर्माण'

(मिडिया एनपी, २०७५ फागुन २२)

'रानीपोखरी पुन:निर्माणमा भक्तपुर नगरपालिकाले सहयोग गर्ने'

(महानगर खबर, २०७५ फागुन २२)

'प्राचीन प्रविधिबाट रानीपोखरी पुन:निर्माण गर्न भक्तपुर नगरपालिकाले ४० जना प्राविधिक उपलब्ध गराउने'

(दामोदर न्यौपाने, २०७५ फागुन २२)

'रानीपोखरी पुन:निर्माण भक्तपुरको हातमा आएको जिम्मेवारी'

(पहिलो पोष्ट,२०७५ फागुन २८)

'रानीपोखरी बनाइरहेका दिदीहरू भन्छन्: काठमाडौँ आफ्नैजस्तो लाग्न थाल्यो'

(शान्ति तामाङ, सेतोपाटी, २०७५ चैत्र २२)

'भक्तपुरे दिदीहरू दङ्ग: रानी पोखरीमा पानी अडियो'

(सविना श्रेष्ठ, सेतोपाटी, २०७६ असार २०)

'रानीपोखरी जोगाउन भक्तपुरदेखि'

(राजु स्याङ्तान, नयाँ पत्रिका, २०७६ साउन ४)

माथिका समाचार शीर्षकहरू केही प्रतिनिधिमूलक मात्रै हुन्। राष्ट्रिय पत्रिकाहरूमा छापिएका उपर्युक्त समाचार शीर्षकहरूले ऐतिहासिक र सांस्कृतिक

महत्त्व बोकेको काठमाडौँको रानीपोखरी पुन:निर्माणमा भक्तपुरका जनताका कहत्त्वपूर्ण योगदान छ । रानी पोखरी पुन:निर्माणको काम शुरूदेखि अन्तसम्म भक्तपुरको चर्चा चलिरह्यो । त्यसरी देशको सम्पदा संरक्षणमा भक्तपुरले सहयोग गर्न पाउनु निश्चय पनि सबै भक्तपुरवासीको लागि खुशीको कुरा हो । तर रानीपोखरीमा नियमित काम गर्ने कालिगडहरू भने उद्घाटन कार्यक्रमको बारे आफूहरूलाई औपचारिक जानकारीसम्म नभएको बताउँछन् । 'तीन जनालाई फोनमार्फत उपस्थितिको लागि बोलाइएको थियो । हामीलाई कुनै पत्र दिइएको थिएन । हामी कार्यक्रम स्थल पुग्दा सुरक्षाकर्मीहरूले प्रवेश नै गर्न दिएनन्'- मौखिक निमन्त्रणा पाएकामध्ये एक जना कालिगडले उद्घाटन कार्यक्रममा सहभागी हुन काठमाडौँसम्म पुगेर पनि कार्यक्रम स्थलमा प्रवेश नपाएकोमा दुखेसो पोख्दै भने । उनी भन्छन् - 'त्यो त व्यवस्थापनकै कमजोरी हो । कि नबोलाइएको भए हुन्थ्यो, बोलाइसकेपछि औपचारिक निमन्त्रणा गर्नुपर्थ्यो ।'

काठमाडौँको रानीपोखरी मौलिक स्वरूपमै पुन:निर्माण सम्पन्न भइ २०७७ कार्तिक ५ गते राष्ट्रपति विद्यादेवी भण्डारीबाट उद्घाटन भयो । तर उद्घाटन कार्यक्रममा पोखरीलाई मौलिक स्वरूपमै फर्काउन महत्त्वपूर्ण योगदान गर्ने भक्तपुरका कालिगडहरूलाई औपचारिक जानकारीसम्म नगर्नुलाई भने व्यवस्थापनको कमजोरी मान्न सकिन्छ ।

तत्कालीन राजा प्रताप मल्लले पत्नीलाई पुत्र शोकबाट मुक्त गर्न सान्त्वना दिन १७ औँ शताब्दीमा रानीपोखरी बनाएको इतिहास छ । २०७२ सालको भूकम्पले रानी पोखरीमा नराम्ररी क्षति पुगेको थियो ।

रानीपोखरी मौलिक स्वरूपमा निर्माण गर्नेबारे सुरुमा निकै विवाद भयो । स्वीमिङ पुल निर्माण गर्ने, कफीसपसहितको पोखरी निर्माण गर्ने योजना अगाडि बढेपछि केही सम्पदा प्रेमीहरूले पुरानै शैलीमा फर्काउन अगुवाइ गरे र त्यसमा सबै पक्षको सहमति पछि पुन:निर्माण प्रकृया अगाडि बढ्यो । पोखरी पुन:निर्माणको क्रममा काठमाडौँ महानगरपालिकाका उपमेयरले ताला लगाउने र मेयरले ताला तोड्नेजस्ता घटनासमेत भयो ।

आधुनिक शैलीको पोखरी निर्माण गर्न थालेदेखि नै महानगरले सम्पदाप्रेमीहरू र सर्वसाधारणको पनि चर्को विरोध सुन्नुपर्‍यो । विवादबीच २०७५ साल साउन महिनामा 'रानीपोखरीलगायत महत्त्वपूर्ण सम्पदाहरू सेनालाई पुन:निर्माणको जिम्मेवारी दिने' समाचार प्रकाशित भयो । त्यस समाचारलाई गम्भीरतापूर्वक लिएर भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले २०७५ साउन १३ गते काठमाडौँ, ललितपुर महानगरपालिका, कीर्तिपुर र मध्यपुर नगरपालिकाका प्रमुखहरूको बैठक बोलाउनुभयो । बैठकमा सम्पदा पुन:निर्माण र जीर्णोद्धारको जिम्मेवारी सेना वा ठेकेदारलाई दिन नहुने, मौलिकता जोगाउन स्थानीय जनताकै सहयोगमा स्थानीय प्रविधिको प्रयोगलाई जोड दिनुपर्ने तथा सेना वा ठेकेदारलाई पुन:निर्माणको जिम्मा

उपत्यकाका प्रमुखहरूको बैठक (२०७५ साउन १३ गते)

दिएको खण्डमा जनप्रतिनिधिहरूको औचित्यमाथि प्रश्न उठ्ने र मौलिक स्वरूपलाई जोगाइराख्न गाह्रो हुनेलगायतका विषयमा व्यापक छलफल भयो ।

बैठकले उपत्यकामा अवस्थित पुरातात्त्विक, ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्त्व बोकेका संरचनाहरू जनसहभागिता जुटाई पुन:निर्माण गर्ने, काठमाडौँ उपत्यकामा रहेका ऐतिहासिक तथा पुरातात्त्विक महत्त्व बोकेका सम्पदाहरूको प्राप्त ऐतिहासिक प्रमाणहरूको आधारमा अध्ययन अनुसन्धान गरी परम्परागत मौलिक शैलीमा पुन:निर्माणमा जोड दिने, काठमाडौँ उपत्यकाका प्राचीन शहरहरू समेटेर सांस्कृतिक संरक्षित केन्द्र घोषणा गराउन सबै नगरपालिकाले आ–आफ्नो क्षेत्रबाट पहल गर्ने र नगरपालिकाहरूबीच सांस्कृतिक आदानप्रदानमा जोड दिनेलगायत निर्णय गऱ्यो । रानीपोखरीलाई मौलिक स्वरूपमा फर्काउन भक्तपुरमा बसेको त्यो बैठकको निर्णयले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्यो । उक्त निर्णय भएको केही दिनपछि नै रानीपोखरी पुन:निर्माणको जिम्मा सेनालाई नदिने समाचार सार्वजनिक भयो ।

प्रमुख सुनिल प्रजापति, पुन:निर्माण प्राधिकरणका प्रमुख सुशील ज्ञवाली र प्राविधिकहरूको टोलीबीच विचारविमर्श (२०७५ फागुन ११ गते)

विवादको कारण रानीपोखरी झाडीको रूपमा रूपान्तरण भइरहेको थियो । त्यसबीच नेपाल सरकारको २०७५ माघ १४ गते बसेको मन्त्रिपरिषद्को बैठकले रानीपोखरी पुन:निर्माणको जिम्मेवारी राष्ट्रिय पुन:निर्माण प्राधिकरणलाई दिने निर्णय

गऱ्यो । भक्तपुर नगरपालिकाले सम्पदा पुन:निर्माणमा उत्कृष्टता हासिल गरेका जानकार पुन:निर्माण प्राधिकरणका प्रमुख सुशील ज्ञवाली भक्तपुर नगरपालिकाको सम्पर्कमा पुग्नुभयो । फागुन ११ गते प्राधिकरणका प्राविधिकहरूको टोलीसहित भक्तपुर पुग्नुभएका उहाँलाई नगर प्रमुख सुनिल प्रजापतिले भक्तपुरमा स्वागत गर्नु हुँदै भक्तपुर नपाले पुन:निर्माण गरिरहेको भाज्या पुखू, सिद्धपोखरी र अन्य सम्पदा क्षेत्रहरू दरबार क्षेत्र, टौमढी क्षेत्र र दत्तात्रय क्षेत्रमा रहेका पुन:निर्मित, निर्माणाधीन र भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त विभिन्न सम्पदाहरू समेतको अवलोकन गराउनुभयो ।

नेपाल मजदुर किसान पार्टीका अध्यक्ष नारायणमान बिजुक्छेँ (रोहित) र भक्तपुर नपाका जनप्रतिनिधिहरूले रानीपोखरीमा काम गर्ने कामदारहरूलाई पटक पटक भेला गरी इमानदारीपूर्वक काम गर्न निर्देशन दिइएको थियो । (२०७५ चैत्र २६ गते)

प्राधिकरण प्रमुखको एउटै उद्देश्य थियो, पोखरी पुन:निर्माणमा दक्षता हासिल गरेका कालिगडहरूको व्यवस्थापन । उहाँले नगर प्रमुखसँग पोखरी पुन:निर्माणमा दक्ष जन शक्ति उपलब्ध गराइदिन पटक पटक आग्रह गर्दै भन्नुभयो- 'के तपाईं आवश्यक परेमा भाजु पोखरीमा काम गरिरहेका वा अन्य त्यस्तै कालिगडहरू रानी पोखरी पुन: निर्माणको लागि पठाउन सक्नुहुन्छ ?' नगर प्रमुखले सहज जवाफ दिनुभयो- 'किन नसक्नु ? रानीपोखरी काठमाडौँको मात्रै होइन, सारा नेपाली जनताको साझा सम्पत्ति हो । देशकै महत्त्वपूर्ण सम्पदा हो । तपाईंलाई चाहिने

कालिगड, प्राविधिक, कामदार र अन्य परम्परागत शैलीको निर्माण सामग्रीसमेत उपलब्ध गराउन भक्तपुर तयार छ । तपाईं ढुक्क हुनुहोस्, भक्तपुरले इमानदारीपूर्वक त्यस कार्यमा सहयोग गर्नेछ । सम्पदा पुन:निर्माणको काम स्थानीय जनताबाट गठित उपभोक्ता समितिमार्फत गर्दा संरचना गुणस्तरीय हुने र स्थानीय जनतामा सम्पदाप्रति अपनत्व हुने हाम्रो अनुभव छ ।'

नगर प्रमुखबाट आश्वासन पाएपछि प्राधिकरण प्रमुख ज्ञवाली ढुक्क देखिनुभयो । आफ्ना टोलीमा सहभागीहरूलाई सम्बन्धित व्यक्तिहरूको फोन नम्बर र नाम टिप्न निर्देशन दिनुभयो । त्यसबेला वडा नं. १ का वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्रीलगायत हुनुहुन्थ्यो ।

भक्तपुर नगरपालिका र प्राधिकरणबीच भएको सहमतिअनुसार प्राधिकरणले स्थानीय अजयराज स्थापितको संयोजकत्वमा उपभोक्ता समिति गठन गऱ्यो । यता भक्तपुरका कामदारहरू कुनै पनि दिन जान तयार भएर बसिरहेका थिए । सहमतिअनुसार शिवरात्रीका दिन ४० जनाको समूहले त्यस कामको थालनी गऱ्यो । पछि आवश्यकताअनुसार त्योभन्दा पनि बढी कामदारहरू पठाएर सहयोग गऱ्यो । झाडी पन्छाउने, पहिले बनाइएका कङ्क्रिट हटाउने, कालीमाटी भर्ने, पानी चुहिनबाट जोगाउनेलगायत सबै प्रकारका कामहरू झन्डै ८ महिनामा सम्पन्न गरे । भक्तपुरका कामदारहरूले रानीपोखरी जीर्णोद्धार गर्न थालेपछि जनतामा

भक्तपुर नपाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिलगायत रानीपोखरी जीर्णोद्धार उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीबीच छलफल (२०७५ चैत्र १४ गते)

विश्वास जाग्यो– 'अब रानीपोखरी पुरानै स्वरूपमा फर्किनेछ ।'

इमानदारी र पारदर्शितालाई भक्तपुर नगरपालिकाले निरन्तर जोड दिँदै आएको छ । रानी पोखरीमा काम गर्ने कामदारहरूलाई कुनै किसिमको कमी कमजोरी नहोस् भनी पटक पटक कार्यरत कामदारहरूको भेला गरी नेमकिपाका अध्यक्ष रोहित र जनप्रतिनिधिहरूले इमानदारीपूर्वक काम गर्न निर्देशन दिनुभयो । भेलामा नगर प्रमुखले 'काठमाडौँको रानीपोखरी पुन:निर्माण राज्यले भक्तपुरवासीलाई गरेको विश्वासको रूपमा लिएर काम गर्ने एउटा ऐतिहासिक अवसर भएको' बताउनु भएको थियो ।

रानी पोखरी पुन:निर्माणमा आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी वडा नं. १ का वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्रीले गर्नुभयो । उहाँले स्थानीय कृष्णप्रसाद दुमरुको नेतृत्वमा महिला, पुरुष आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नुभयो । ऐतिहासिक रानीपोखरी मौलिक स्वरूपमै पुन:निर्माण सम्पन्न भएकोमा भक्तपुरवासीहरू खुसी छन् । देशका सम्पदाहरू पुन:निर्माणमा हरतरहले सहयोग गर्ने भक्तपुरवासीको भावना रानीपोखरी पुन:निर्माणमा पनि प्रस्ट देखियो ।

रानीपोखरीको काम भइरहेकै बेला कालिगडहरूलाई उत्साहित गर्न नगर प्रमुखलगायत जनप्रतिनिधिहरूले पटक पटक स्थलगत अवलोकन गर्नुभयो । उहाँहरूले

भक्तपुर नपाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिलगायत भक्तपुरका कामदारहरूबाट भइरहेको रानीपोखरी जीर्णोद्धारको अवलोकन र भेटघाट

कालिगडहरूले भोग्नुपरेका समस्याबारे बुझ्ने र सम्बन्धित पदाधिकारीहरूसम्म पुऱ्याउने गर्नुभयो । कहिले ज्याला ढिलो दिएको, कहिले शौचालयको व्यवस्थापन नभएको तथा कहिले खानेपानीको समस्याजस्ता अतिआवश्यक र आधारभूत विषयहरूमासमेत कार्यरत कालिगडहरूले गुनासो गर्ने गरेको र त्यसबारे तुरुन्तै सरोकारवालाहरूसम्म पुऱ्याउने र समाधान हुने गरेको कार्यरत मजदुरहरूको भनाइ छ ।

रानी पोखरी काठमाडौँ महानगरपालिकाले नै पुन:निर्माण गरेका भए अझ राम्रो हुने भक्तपुरका जनप्रतिनिधिहरूको भनाइ छ । पुन:निर्माणको जिम्मा सेनालाई दिने समाचार बाहिरिनासाथ अगुवाइ गरेर उपत्यकाका प्राचीन नगरका नगर प्रमुखहरूको बैठक बोलाउने भक्तपुरले महानगरले नै गरेको भए झनै खुसी भएर सहयोग गर्ने थियो- एक जनप्रतिनिधिले भन्नुभयो । 'जनप्रतिनिधि हरेक मोर्चामा अघिल्लो पङ्क्तिमा बसेर काम गर्नुपर्छ' - उहाँको भनाइ थियो ।

पत्रकारहरूले प्राधिकरणका प्रमुख ज्ञवालीसँग रानी पोखरी पुन:निर्माणबारे सोधिएको एक प्रश्नको जवाफमा भन्नुभएको थियो- 'भक्तपुर नगरपालिका र त्यहाँका कालिगडहरू धन्यवादका पात्र छन् । हामी एउटा कार्यक्रम गरेर सबै कालिगडहरूलाई रानीपोखरी हेर्न निम्ता गर्नेछौँ ।' (सेतोपाटी (असोज ९), कान्तिपुर

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

(असोज १०)

तर उद्घाटनका दिन कालिगडहरूलाई औपचारिक निमन्त्रणासम्म नगरी फोनमार्फत तीनजना व्यक्ति तोकेर बोलाउनु र गएकाहरूलाई कार्यक्रम स्थल छिर्न नदिएकोमा भने आयोजकहरू प्रति कालिगडहरूले गुनासो गरेका छन् । आयोजकहरूले पुन:निर्माण प्राधिकरणको भावना बुझ्न नसकेका हुन् कि ? जे जस्तो भए पनि काठमाडौँको रानीपोखरी पुन:निर्माणमा भक्तपुरवासीको योगदानलाई बिर्सन सक्ने छैनन् । भक्तपुरको गौरव बढाउन त्यस कामले थप इँटा थपेको भक्तपुरवासीहरू महसुस गर्छन् ।

रानीपोखरी जोगाउन भक्तपुरदेखि रानीपोखरी पुनःनिर्माणमा खटिएका पाँच महिला कालिगडको कथा

• /fh' :ofª\tfg

भक्तपुर, दुधपाटीकी **सुभद्रा ध्वजु** (३७) बिहान पाँचै बजे उठ्छिन्। घरधन्दा सकेर दिउँसोको खाजा पोको पार्छिन्। निधारबीच रातो टीका लगाउँछिन् अनि दुई छोरा र निर्माण पेसामै आबद्ध श्रीमान्लाई घरमै छाडेर भक्तपुर बसपार्कतर्फ लम्किन्छिन्।

ईश्वरीमाया त्वाती (५३) बुढ्यौलीतिर लम्किँदै छिन्। तर, पारिवारिक जिम्मेवारी घटेको छैन। वार्षिक ८ हजार तिर्ने गरी लिजमा बनाइएको टिनको टहरामा बिहान चारै बजे आँखा खुल्छ, ईश्वरीमायाको। दमका रोगी श्रीमान्लाई खाना बनाएर खुवाउँछिन्। जेठो छोरा छुट्टिएर बसिसके। माइलो डकर्मी छन्। कान्छो साइकलमा पत्रिका पुऱ्याउन झिसमिसेमै हिँडिसक्छन्। दिउँसोको खाजा पोको पारेर हतारहतार जान्छिन्, भक्तपुर बसपार्कतिर।

शर्मिला ध्वजू भर्खरै २२ वर्षकी भइन्। उनी निरक्षर छिन्। भक्तपुर दुधपाटीकी उनले १९ वर्षमै बिहे गरिन्। भन्छिन्, 'माइतीमा दुःख थियो। त्यसैले पढ्न पाइनँ। बिहे गरेपछि पढ्ने कुरै भएन।' उनी पनि बिहान ५ बजे उठ्छिन्।

देवताको पूजा गर्छिन् । बिहानको घरधन्दा सकेर फर्निचरमा काम गर्ने श्रीमान् र सासू-ससुरालाई खाना बनाएर खुवाउँछिन् । त्यसपछि साढे दुई वर्षको छोरा सासूलाई छाडेर हिँड्छिन्, भक्तपुर बसपार्कतिर ।

दुधपाटीकी **चन्डेश्वरी बमनु** (३५) पसलमा बस्थिन् । भर्खरै जन्मिएकी छोरीको स्याहारसुसारमै बित्दै थिए, उनका दिनहरू । भाज्यापोखरी पुनर्निर्माण उपभोक्ता समितिका कोषाध्यक्ष थिए उनका श्रीमान् । एक दिन अचानक उनका श्रीमान् बिरामीले थला परे । उपचार गर्दागर्दै जन्डिस बिग्रिएर श्रीमान् बिते । त्यसपछि चन्डेश्वरीको दैनिकी फेरियो । हिजोआज उनी बिहानै उठ्छिन् र अरूले जस्तै दिउँसोको खाजा पोको पार्छिन् अनि जान्छिन्, भक्तपुर बसपार्कतर्फ ।

अष्टलक्ष्मी दुवाल ५१ वर्षकी भइन् । ८ वर्षअघि नै श्रीमान्को निधन भइसकेको छ । उनलाई खस नेपाली भाषा बोल्न आउँदैन् । एक छोरा र दुई छोरी छन् साथमा । बिहानै उठी घरधन्दा सकेर ब्यासीबाट निस्किन्छिन्, बसपार्कतिर ।

० ० ०

भक्तपुर नगरका विभिन्न चोक र गल्ली छिचोल्दै ४८ जना महिला बिहान ८ बजे जम्मा हुन्छन्, अनि सुरु हुन्छ काठमाडौँ, रानीपाखेरीसम्मको यात्रा । ठिमी, कोटेश्वर, बानेश्वर हुँदै उनीहरू पुग्छन्, रानीपोखरी । त्यसपछि सुरु हुन्छ, मौलिक सीपले रानीपोखरी पुनर्जीवित गर्ने कर्म ।

फागुनमा उनीहरू रानीपोखरी पुग्दा त्यो, पोखरी स्याल लुक्ने झाडी बनेको थियो । ठाउँठाउँमा बालुवाको ढिस्को थियो । इँटाको थुप्रो थियो ठाउँठाउँमा । जमिन फुटेर पानीको थोपै नअडिने भएको थियो । त्यसपछि तिनीहरूले सुरुमा

झाडी फाँडे, झार उखेले र सफा बनाए रानीपोखरी ।

रानीपोखरीको सतहमा बालुवा भएका कारण पानी अडिँदैन । उनीहरूको काम पोखरीमा पानी अडिने बनाउनु हो । काम सुरु गर्नुअघि उनीहरूले पोखरीको छेउमा परीक्षण गरेका थिए । परीक्षण सफल भएपछि उनीहरूको काम अघि बढेको हो । अहिले उनीहरू पोखरीको छेउछेउमा परम्परागत शैलीमा वाल लगाइरहेका छन् । इँटा पखाल्ने, बोक्ने, छेउछेउ खन्ने काममा व्यस्त छन् उनीहरू । इँटाको धूलो, चुन र बालुवा घोलेर मसला बनाइरहेका छन् । अब उनीहरू रानीपोखरीमा कालिमाटीले लिप्नेछन् । त्यसमाथि इँटा राख्नेछन् । अब उनीहरूको काँधमा एउटै जिम्मेवारी छ, रानीपोखरीलाई पुनर्जीवन दिने । रानीपोखरीलाई हराभरा बनाउने ।

० ० ०

टाउकोमा रातो टोपी छ सुभद्राको । खुट्टामा गमबुट । निधारमा माटोको छिर्का । उनी पोखरीमा पानी जमाउने कालिगडमध्येकी एक हुन् । रानीपोखरी आउनुअघि उनीसँग भक्तपुरकै भाजुपोखरी र सिद्धपोखरीमा काम गरेको अनुभव छ । उनले त्यो सीप बाबुबाजेबाट सिकेकी हुन् ।

पहिलोपटक यो सीप सिक्दा उनी २१ वर्षकी थिइन् । सुरुमा उनले सिद्धपोखरीमा काम गरिन् । उनको पालामा छोरी पढाउने चलन कम थियो । उनी सामान्य साक्षर मात्रै हुने मौका पाइन् । दाजुभाइ स्कुल, कलेज गइरहँदा उनीचाहिँ हजुरबुबा र बुबासँग पोखरीमा काम गर्न गइरहिन् । त्यसबेला सिकेको सीप आज देशको सम्पदा जोगाउने महत्त्वपूर्ण काममा प्रयोग भएको छ । सुभद्रा दङ्ग छिन्, भन्छिन्, 'एकदमै खुसी लागेको छ । हामीले सिकेको सीप काम लाग्यो ।'

रानीपोखरीको यो पुनर्निर्माणमा महिला कालिगड ४८ जना खटिएका छन् भने १५ पुरुष डकर्मी । बाजेको पालासम्म त्यस्ता काममा महिला र पुरुष सँगै हुन्थे । सुभद्रा अनुभव सुनाउँछिन्, 'बाउबाजेको पालामा केटा-केटी सबै सँगै हुन्थे । बिस्तारै केटाहरू घट्दै गए ।' समयान्तरमा पुरुष र महिलाको बाटो अलग भयो । छोराहरू पढ्न गए, छोरीहरू त्यही सीपमा लागिरहे । सुभद्राको पुस्तासम्म यो सीप जीवित छ । तर, उनीभन्दा पछिको पुस्तामा यो सीप जान्ने मानिस छैन ।

सुभद्रासँग कुराकानी गर्दागर्दै ईश्वरीमाया आइपुगिन् । उनी नेपाली भाषा बुझ्दिनन् । सुभद्रा दोभासे बनिन् । टाउकोमा रातो टोपी लगाएकी थिइन् । उनी सबैभन्दा पाको देखिन्थिन् । बुढ्यौलीले छोप्दै लगेको उमेरलाई पर्वाह नगरी उनी इँटा बोकिरहेकी थिइन् । उनीसँग पनि भाजुपोखरी र सिद्धपोखरीमा काम गरेको

अनुभव छ । सिद्धपोखरीमा उनले दुईपटक काम गरिसकिन् । भन्छिन्, 'मैले यो सीप बाजुबाजेबाटै सिकेँ ।'

पुनर्निर्माणमा खटिएका महिलामध्ये शर्मिला सबैभन्दा कम उमेरकी हुन् । उनको काम गाडामा माटो ओसार्ने, इँटा बोक्ने, मसला बनाउने हो । कालिमाटीको प्रयोग गर्न उनलाई पनि आउँछ । तीन कक्षामा केही दिन मात्रै स्कूल गएको अनुभव छ उनीसँग, पढ्न आउँदैन । रानीपोखरी आउनुअघि उनी पनि भाजुपोखरीमा काम गर्थिन् । सिद्धपोखरीमा पनि काम गरेको अनुभव छ । शर्मिला प्रत्येक दिन रानीपोखरी आइरहेकी छिन् । औपचारिक शिक्षाको उज्यालोबाट वञ्चित छिन् । तर, मौलिक सीप जानेकी छिन् ।

शर्मिलासँग भविष्यको कुनै योजना छैन । पाएसम्म यस्तै काम गर्ने योजना सुनाउँछिन् । भन्छिन्, 'पढाइ-लेखाइ भए पो ठूलो मान्छे बन्नु' अरू त के बन्नु र खै ?' सामाजिक सञ्जालको जञ्जालबाट उनी टाढा छिन् । बिहानै उठ्नु, घरधन्दा सकेर रानीपोखरी आउनु उनको दैनिकी हो । पढ्न नपाएकोमा पछुतो छ । भन्छिन्, 'पढ्न पाएको भए यस्तो काम गर्नुपर्ने थिएन । छोराछोरी पढाउने उमेरमा अब त के पढ्नु, लाज लाग्छ ।'

रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा एकल महिला पनि खटिएका छन् । ८ जना एकल महिला छन् । तीमध्ये एक हुन् चन्डेश्वरी । उनले एसएलसीसम्म पढेकी छिन् । वैशाख २८ गते श्रीमान् (रञ्जन बमनु) को निधन भएपछि जेठ महिनादेखि उनी रानीपोखरी आएकी हुन् । १८ महिनाकी छोरी छाडेर उनी प्रत्येक दिन आउँछिन् । श्रीमान् भाज्यापोखरी पुनर्निर्माण समितिको कोषाध्यक्ष थिए । श्रीमान् जीवित भएको भए उनी आउनुपर्ने थिएन । श्रीमान्को निधन भएको केही महिना मात्रै भएको छ । उनी इँटा धुने, पानी हाल्ने काम गर्छिन् । बेलाबेला एकोहोरिन्छिन् । नजिकैको घन्टाघर बजेपछि झस्किन्छिन् । कुरा गर्दागर्दै हातको पन्जा खोलेर छेउमा राखिन् । अनि आँसु पुछ्दै भनिन्, 'छोरीका लागि भए पनि आउनुपर्‍यो नि ।'

इँटाको भारी खन्याएर नजिकै आइपुगिन्, अष्टलक्ष्मी । उनलाई पनि नेपाली भाषा बोल्न आउँदैन । चन्डेश्वरी दोभासे बनिन् । उनी सहयोगीका रूपमा काम गर्छिन् । उनी त्यहाँ इँटा बोक्छिन् । कालिगड महिलालाई सघाउँछिन् । अष्टलक्ष्मीको पनि ८ वर्षअघि श्रीमान् बिते । एक छोरी र छोरासँगै बस्छिन् । कमाएको पैसाले घर खर्च चलाउँछिन् । उमेरले ५ दशक पार गरे पनि सकुन्जेल काम गर्ने उनको योजना छ । भन्छिन्, 'सकुन्जेल यही काम गर्छु ।'

कसरी पुगे रानीपोखरी ?

भूकम्पले रानीपोखरी क्षतविक्षत भएपछि लामो समयसम्म पुनर्निर्माणको काम सुरु भएन । पुनर्निर्माण कसरी गर्ने र कसले गर्ने भन्नेमा विवाद चल्यो । अन्तिममा पुरातात्त्विक महत्त्वको रानीपोखरीलाई पुरानै तरिकाबाट पुनर्निर्माण गर्नुपर्नेमा सहमति भयो । त्यसपछि राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत सुशील ज्ञवालीसहितको टोली भक्तपुरमा बन्दै गरेको भाजुपोखरी र सिद्धपोखरीको अवलोकन गर्न पुगे । पुनर्निर्माणमा जुटिरहेका महिलाहरूले परम्परागत विधिबाट पोखरी बनाइरहेको देखेपछि रानीपोखरीको पुनर्निर्माणको काम पनि तिनै महिलालाई दिने भए । त्यसपछि उनीहरूलाई भक्तपुर नपाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिले बोलाए । महिला कालिगड जम्मा गर्ने अगुवाइ गरे, कृष्णप्रसाद दुमरुले ।

२०७५ फागुनदेखि ती महिला रानीपोखरीको पुनर्निर्माणमा सक्रिय छन् । प्रमुखले उनीहरूलाई गाडी मिलाइदिएका छन् । त्यही गाडी चढेर उनीहरू काममा आउने-जाने गर्छन् ।

दुनियाँमा विज्ञानले चमत्कार गऱ्यो । ठुल्ठूला मेसिन बने । ती मेसिनले मानवीय श्रम विस्थापित गऱ्यो । अहिले संसारैभरि बौद्धिक बहसमा आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्ट (कृत्रिम बुद्धिमत्ता) को चर्चा छ । तर, विज्ञानले जति नै प्रगति गरे पनि परम्परागत सीप नै काम लागेपछि महिला कालिगड दङ्ग छन् । सुभद्रा भन्छिन्, 'विज्ञानले जति नै विकास गरे पनि पुर्खाले सिकाएको सीप नै अहिले काम लाग्यो । हामी एकदमै खुसी छौँ ।' संस्कृतिविद् तेजेश्वरबाबु ग्वंग ती महिला कालिगडबारे भन्छन्, 'ती महिलाहरू इन्डिजिनियस इन्जिनियर हुन् ।'

कति पाउँछन् पारिश्रमिक ?

महिला कालिगडहरू दैनिक १०५० रुपैयाँ पाउँछन् । तर, पुरुष डकर्मीहरू दैनिक १४५० रुपैयाँ पाउँछन् । पुरुष डकर्मी र महिला कालिगडहरूको एउटै गुनासो छ- पारिश्रमिक कम भयो । सुभद्रा भन्छिन्, 'डकर्मीलाई पनि पैसा पुगेको छैन । हामीलाई पनि पुगेका छैन । तर, के गर्नु, काम गर्नैपऱ्यो ।' १५/१५ दिनमा पारिश्रमिक दिने सहमति भए पनि नियमित नपाएको उनीहरू बताउँछन् । एक कालिगड भन्छिन, 'पैसा नियमित पाइरहेका छैनौँ । अघिल्लोपटक डेढ महिनासम्म पैसा पाएनौँ । अहिले २० दिन बितिसक्यो ।' तर, रानीपोखरी पुनर्निर्माण उपभोक्ता समितिका संयोजक अजयरत्न स्थापित उनीहरूलाई नियमित पैसा दिइरहेको

बताउँछन् । भन्छन्, 'सरकारले तोकेभन्दा पनि राम्रो ज्याला दिएका छौँ ।'

रानीपोखरीमा काम गरेको पैसाले घर खर्च चलाउँछन् उनीहरू । ईश्वरीमाया भक्तपुरकी रैथाने हुन् । तर, उनको कुनै जमिन छैन । त्यो पैसाले श्रीमान्को उपचार गर्छिन् । ईश्वरीमाया भन्छिन्, 'आधा पैसा घर खर्च चलाउँछु । आधाले श्रीमान्को उपचार गरिरहेको छु ।' शर्मिलाले पनि अहिलेसम्म पैसा बचत गर्न सकेकी छैनन् । भन्छिन्, 'घरमा चामल किनेर लैजानुपर्छ । भोज भइरहन्छ हाम्रो । कहिले कता, कहिले कता गइरहनुपर्छ । अहिलेसम्म पैसा बचाउन सकिएको छैन ।'

के हो कालिमाटी ?

पानी अड्याउन रानीपोखरीको सतहमा कालिमाटीले लिपिन्छ । संस्कृतिविद् ग्वंग उपत्यकाको तीनैओटा शहरमा कालिमाटीको खानी रहेको बताउँछन् । भन्छन्, 'उपत्यकाको कालिमाटी गोंगबुलगायत स्थानको जमिनको सतहमुनि छ । त्यो कालिमाटी कुमालेहरूले भाँडा बनाउन प्रयोग गर्छन् ।' कालिमाटीमा पानी नचुहिने र त्यो माटोको प्रयोग गरी घर बनाउँदा बरु घर लच्किने तर नचर्किने विशेषता भएको उनी बताउँछन् । भन्छन्, 'यो प्रकृतिको देन हो । लिच्छविकालदेखि नै पुर्खाले पत्ता लगाएको यो विधि पुस्तान्तरण हुँदै आजसम्म आइपुगेको हो ।'

कालिमाटी पुस्तौँ अघिबाट प्रयोगमा आइरहेको बताउँछन्, संस्कृति तथा पुरातत्त्वविद् पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठ । भन्छन्, 'सिद्धपोखरी बनेको साढे ९ सय वर्ष भयो । सिद्धपोखरी उत्खनन गर्दा कालिमाटी प्रयोग भएको पाइयो । यसरी हेर्दा कालिमाटी प्रयोग गरी पोखरीमा पानी अड्याउने सीप निकै पुरानो हो ।'

भक्तपुरका महिलासँग मात्रै होइन, अधिकांश पुरुषसँग पनि त्यो सीप भएको ग्वंग बताउँछन् । केही महिला पाटनको पोखरी पुनर्निर्माण गर्न गएका छन् । तर, पछिल्लो समय मौलिक सीप महिलामा मात्रै केन्द्रित हुँदै गएको उनी स्वीकार्छन् । भन्छन्, 'सीपवाला पुरुषहरू पढ्न थाले । उनीहरू विद्वान् पनि भए । सीपको पुस्तान्तरण हुँदै जाँदा महिलाले यो सीप लिए ।' परम्परागत सीप बाँकी रहनुको अर्को कारण उनी श्रम संस्कृतिसँग जोडेर हेर्छन् । भन्छन्, *'श्रमलाई सम्मान गर्ने भक्तपुरे संस्कृतिको कारणले पनि यो सीप जीवित रहेको हो ।'* रानीपोखरीको पुनर्निर्माणमा महिला अगाडि देखिनुमा सांस्कृतिक पुनर्जागरणको सङ्केत मान्छन्, श्रेष्ठ ।

हेर्दा सामान्य लाग्ने यो सीप अत्यन्त महत्त्वपूर्ण भएको ठान्छन् श्रेष्ठ । भक्तपुर नगरमा कुनै बेला भित्रिएको जर्मन प्रोजेक्टसमेत त्यहाँको परम्परागत

सीपअघि असफल भएको उनी बताउँछन् । भन्छन्, 'सिद्धपोखरी पुनर्निर्माण गर्न जर्मन प्रोजेक्टसमेत असफल भएको थियो । भक्तपुरको मौलिक सीप बरु काम लाग्यो ।'

० ० ०

रानीपोखरीको डिलमाथि बसेर ती भक्तपुरका महिलासँग गफिँदा-गफिँदै घन्टाघरको घडीले दिउँसोको दुई बजायो । सबैजना खाजा खान जम्मा भए । खाजा खाँदाखाँदै चन्डेश्वरीले प्रमुखको भनाइ उद्धृत गर्दै भनिन्, ***'पुर्खाले सिर्जेको सम्पत्ति, हाम्रो कला र संस्कृति, त्यति जोगाउन हामी भक्तपुरदेखि यहाँ आएका छौं ।'***

नयाँ पत्रिका, २०७६ श्रावण ४

रानीपोखरी पुन:निर्माणको एक महिना

• कृष्णप्रसाद दुमरू

नेपाल संवत् ७९० मा कान्तिपुरका राजा प्रताप मल्लले आफ्ना छोरा चक्रवर्तीन्द्र मल्ल दिवङ्गत हुँदाको पीडा सहन नसकी विलाप गरिरहेकी महारानीलाई सान्त्वना दिन काठमाडौँको रानीपोखरी निर्माण गर्न लगाएको इतिहास हामी पढ्न र सुन्न पाउँछौँ । तद्अनुसार रानीपोखरी आजभन्दा ३४९ वर्ष अगाडि बनेको थियो । यस कालखण्डमा रानीपोखरीले अनेक प्राकृतिक विपत्ति र विनाशलीला खेपिसक्यो । मर्मतसम्भार, पुन:निर्माण र जीर्णोद्धार पनि भयो । पोखरीको बीच खण्डमा ग्रन्थकुट (शिखर) शैलीमा बनेको मन्दिरको ठाउँमा विदेशी प्रभावमा वि.सं. १९९० सालको भूकम्पपछि जुद्ध शमशेरले गुम्बज (रोम) शैलीमा मन्दिर पुन:निर्माण गराउँदा विरोधमा कसैले बोलेनन् । त्यसले तत्कालीन सामन्ती शासनको चाप र छाप वा आफ्नो कला र संस्कृतिप्रति जनता आफै सचेत, जागरूक र शिक्षित नभएको तत्कालीन अवस्था झल्काउँछ । तर, समयको गतिशीलतालाई कसैले रोक्न सक्दैन ।

विक्रम संवत् २०७२ वैशाख १२ गते गएको विनाशकारी भूकम्पकै कारणले मात्र क्षतविक्षत भएको थिएन रानीपोखरी । त्यसअघि नै जीर्ण बनिसकेको रानीपोखरीको ऐतिहासिकताको आधारमा पुरातात्त्विक उत्खनन विधिद्वारा जीर्णोद्धार वा पुन:निर्माण भइसक्नुपर्ने हो । तर, भूकम्पपछि पनि आधुनिक निर्माणको नाममा पुरानो, आफ्नोपन झल्केको संरचनालाई नष्ट बनाउँदै कंक्रिटको संरचना बनाउन खोज्दा रानीपोखरी पुन:निर्माण लामो समय विवादमा तानियो । एक पक्षले ताला लगाउने र अर्को

पक्षले ताला फोड्ने गरेका समाचारहरू प्रकाशमा आए । यसरी 'साँढेको जुधाइमा बाछाको मिचाइ' भनेझैँ रानीपोखरीका माछालाई तीन वर्ष अगावै अन्यत्र लगियो । पानी छचल्किनुपर्ने पोखरी घाँसे मैदान र झारमा परिणत भयो । सम्पदाप्रेमी युवाहरूले विवादरहित ढङ्गले पुरानै शैली र स्वरूपमा रानीपोखरी पुन:निर्माण गर्न ध्यानाकर्षण गरे । यसरी काठमाडौँ महानगरपालिकाले गर्दै आएको रानीपोखरी पुन:निर्माण कार्य एकपछि अर्को गर्दै विवादमा फस्यो । २०७५ माघ १४ गते बसेको मन्त्रिपरिषद्को बैठकले रानीपोखरी र बालगोपालेश्वर मन्दिरलगायत सो क्षेत्रमा रहेका पुरातात्त्विक अन्य संरचनाको पुन:निर्माणको जिम्मेवारी राष्ट्रिय पुन:निर्माण प्राधिकरणलाई दियो ।

भक्तपुरका सहयोगी महिलाहरू

समस्याले जेलिएर जटिल बनेको कुनै पनि विषयवस्तु वा कार्य पुन: थालनी गर्न समस्याको चुरो पत्ता लगाउनु पहिलो कदम हुने गर्छ । यही मर्मलाई बुझी प्राधिकरणबाट रानीपोखरी पुन:निर्माणमा देखापरेका समस्या र समाधानका उपायको सोधखोज भयो । लामो समयको सोधखोज र वस्तुगत आवश्यकताका आधारमा सांस्कृतिक र सम्पदा संरक्षणको दृष्टिले उदाहरणीय बनेको भक्तपुर नगरपालिकाले गर्दै आइरहेको पुन:निर्माण विधिबाट प्रभावित भई पुन:निर्माण प्राधिकरणका प्रमुख आयुक्त सुशीलचन्द्र ज्ञवालीको नेतृत्वमा आएको टोलीले २०७५ फागुन ११ गते भक्तपुरको भाजुपोखरी, सिद्धपोखरीलगायत अन्य पुरातात्त्विक क्षेत्रको अवलोकन

भ्रमण गऱ्यो । टोलीले काठमाडौँ रानीपोखरी पुन:निर्माण कार्यमा भक्तपुर नगरपालिकाबाट प्राविधिक सहयोगको प्रस्ताव गऱ्यो । विकास निर्माणको निर्णय प्रक्रियामा स्थानीय उपभोक्ताको पहुँचका लागि ठेक्कामा भन्दा उपभोक्ता समितिमार्फत अगाडि बढ्नु उपयुक्त हुने समझदारीकै आधारमा भक्तपुर नपा, भाजुपोखरी उपभोक्ता समितिको नेतृत्वमा दैनिक करीब ५० जना दक्ष महिला दिदीबहिनीहरूको समूहले फागुन २० गतेदेखि रानीपोखरी पुन:निर्माण उपभोक्ता समितिलाई प्राविधिक सहयोग गर्दै आएको छ ।

रानीपोखरी पुन:निर्माण कार्य पुन: सुचारु गर्नेबारे छलफल गर्न राष्ट्रिय पुन:निर्माण प्राधिकरणले विशेष आमन्त्रण गरेको बैठकमा भाग लिन भाजुपोखरी उपभोक्ता समितिको तर्फबाट म अध्यक्ष कृष्णप्रसाद दुमरू र कोषाध्यक्ष रञ्जन बमनु प्राधिकरण कार्यालय सिंहदरबारमा फागुन १९ गते बिहान ११:३० बजे पुग्यौँ । बैठकमा भक्तपुरका प्रतिनिधिको व्यग्र प्रतिक्षा भइरहेको थियो । सामान्य परिचयपछि बैठक प्रारम्भ भयो । सम्पदा सबैको साझा सम्पत्ति भएको हुँदा भक्तपुरसँग रहेको ज्ञान, विज्ञान र काम गर्ने दक्षता रानीपोखरी पुन:निर्माणमा उपयोग गर्ने भक्तपुर नपाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिको भनाइलाई बैठकमा स्मरण गरेँ । पुन:निर्माण प्राधिकरणको मनसायअनुरूप काठमाडौँ महानगरपालिकाले अजयरत्न स्थापितको अध्यक्षतामा उपभोक्ता समिति गठन गऱ्यो । रानीपोखरीको पुन:निर्माण स्थानीय जनताको सहभागिता रहेको उपभोक्ता समितिमार्फत हुनु उत्साहप्रद थियो ।

विवादरहित समझदारीको आधारमा काठमाडौँको रानीपोखरी पुन:निर्माण पुन: सुरु गर्ने कार्य भक्तपुर नगरपालिकाका प्राविधिक सहयोगमा थालनी हुँदा सञ्चारकर्मीहरूको ओइरो लाग्यो । सञ्चारमाध्यममार्फत सर्वसाधारण जनमानससमक्ष

भक्तपुर नपाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिलगयात रानीपोखरी पुन:निर्माणको अवलोकनमा

सकारात्मक समाचार सम्प्रेषण हुँदा रानीपोखरी पुन:निर्माण कार्य पुन: ऐतिहासिक र सांस्कृतिक तरिकाले ब्युँतिने सबैमा आशा पलायो ।

काम सुरु गर्न चाहिने सामान्य औजारहरू सावेल, पञ्जा, कोदालो, गाडाजस्ता सामग्रीसमेत हामी आफैले बन्दोबस्त मिलाई अघि बढिरहनुपर्ने सकसपूर्ण अवस्थाले कतै कला, संस्कृति, सम्पदा जोगाउनेतर्फको हाम्रो स्वच्छ सहयोगलाई कसैले अन्य दृष्टिले हेर्ने त होइन ? भन्ने चिन्ता सहभागी सबैमा छ । काम गराइको क्रममा तिर्खा लाग्दा पिउने पानीको व्यवस्थासम्म गरिएको छैन । समय कसैका लागि पनि सजिलो छैन । प्राधिकरणमा बैठक हुँदा भोलि नै हुने भनी आश्वासन दिए पनि काम सुरु भएको मितिले एक महिना नाघिसक्दा पनि हुन सकेको छैन । बल्ल बजेटको चाँजोपाँजो मिल्दै गरेको जानकारी प्राप्त भयो । टेबुलमा भएका निर्णय वा समझदारी निश्चित समयसीमामा व्यवहारमा कार्यान्वयन नहुँदा उपभोक्ता समितिले आफू सुरक्षित हुन खोज्नु नौलो कुरा भएन । समय नबित्दै सामुहिक हितका लागि छलफल विधिद्वारा सही निर्णय लिई डटेर अगाडि बढ्न सके काठमाडौँको रानीपोखरी पुन:निर्माण कार्यले गति पाउनेछ । ढिलो चाँडो अपेक्षाकृत सफलता हासिल गर्न सकिने सकारात्मक भावनाका साथ रानीपोखरीसँग जोडिएका वडाका जनप्रतिनिधिहरूमा आफूहरूले गठन गरेको उपभोक्ता समितिकै कारण पुन:निर्माण कार्यमा ढिलासुस्ती हुनेप्रति चिन्ता देखिनु स्वाभाविक हो । विशेषत: वडा नं. २८ का स्थानीय युवाहरूको रानीपोखरीमा दिनहुँ जस्तो एकछिन भए पनि कार्यस्थलमा हुने जमघट र संलग्नता उत्साहप्रद छ । उहाँहरूमा पुन:निर्माणमा सामुहिक चासो र लगाव देखियो । यो प्रशंसनीय पक्ष हो ।

हामीले आफ्नो उपस्थितिलाई उपलब्धिमूलक बनाउन हरसम्भव प्रयास गरिरहेका छौँ । झारैझारले छोपिएको **रानीपोखरीको सफा गर्ने कार्य अहिले पूरा भएको छ ।** पुन:निर्माणको लागि पूर्वतयारी गरेको नक्साको डिजाइनमा केही भाग सुधार्नुपर्ने आवश्यकताबोध गराउन सफल भएका छौँ । भक्तपुरसँग रहेको कला, सीप र श्रम नयाँ पुस्तामा हस्तान्तरण कसरी सम्भव भयो ? अनि शोधकर्ताहरू सम्पर्कमा आउँदा 'एक घर एक स्नातक' र 'ज्ञान विज्ञानको केन्द्र' बनाउने भक्तपुरको लक्ष्य प्राप्ति धेरै टाढा नरहेको महसुस गरायो ।

(लेखक काठमाडौँ रानीपोखरी पुन:निर्माणमा संलग्न भक्तपुरको टोलीसँग सम्बन्धित हुनुहुन्छ ।)

मजदुर दैनिक, २०७५ चैत २६

लगनखेलको 'गुमनाम' न्हू पुखू भक्तपुरको सहयोगमा ब्युँताइँदै

• ;lagf >]7

भक्तपुरको व्यस्तता बढेको छ । ऊ आफ्ना दुई पोखरी 'भाजु पुखू' र 'रानी पुखू' ब्युँताइरहेको छ । काठमाडौँको रानीपोखरी जिम्मा पनि उसैलाई छ । त्यहीमाथि लगनखेलको 'न्हु पुखू' बनाउने जिम्मा पनि उसको काँधमा आएको छ ।

यी तीनै पोखरी पुनर्निर्माणको नेतृत्व गरिरहेका छन्, भक्तपुरका कृष्णप्रसाद दुमरूले । उनकै नेतृत्वमा भक्तपुरका महिला-पुरुषको ४० जनाको टोलीले उपभोक्ता समितिमार्फत काम गरिरहेका छन् । अन्य पोखरीमा जस्तै यहाँ पनि काम गर्नेहरू पुरुषको तुलनामा महिला बढी छन् ।

उपत्यकाका तीनै शहरमा भइरहेको पोखरी निर्माण स्थिति बुझ्न दुमरू दैनिकजसो पुग्छन् ।

'बिहान भाजु पुखूको निर्माणबारे बुझ्छु । दिउँसो आवश्यकताअनुसार रानीपोखरी र न्हु पुखूलाई समय दिन्छु,' उनले भने, 'तीनै शहरका पोखरीलाई उत्ति नै महत्त्वका साथ निर्माण गरिरहेका छौँ ।'

परम्परागत शैलीमा निर्माण गर्ने कार्यदक्षता भएकाले भक्तपुर पोखरी निर्माणमा प्रसिद्ध छ । भाजु पुखूमा भएको निर्माण कार्यले प्रभावित भएपछि राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणले केही महिनाअघि काठमाडौँको रानीपोखरी पुनर्निर्माण जिम्मा भक्तपुरलाई दिएको हो । त्यसैबाट प्रभावित भएर ललितपुरको न्हु पुखू पनि बनाउन दिइएको वडा नम्बर ४ का अध्यक्ष विकाशमान श्रेष्ठ बताउँछन् ।

'भक्तपुरको कामको चर्चा जहींतहीं छ। हामीले पनि यो पोखरी बनाउने जिम्मा उहाँहरूलाई सुम्पेका छौं,' श्रेष्ठले भने, 'उहाँहरू ठेक्कामा नभई उपभोक्ता समितिमार्फत काम गर्नुहुन्छ। स्थानीयको सहभागिता र अनुभवी मान्छेबाट काम गराउने पक्षले हामीलाई आकर्षित गरेको हो।'

काठमाडौँको रानीपोखरीलाई पनि 'न्हू पुखू' भनिन्छ। न्हूको अर्थ नेवार भाषामा 'नयाँ' भन्ने बुझिन्छ। तत्कालीन समयमा नयाँ भएकाले पोखरीको नाम 'न्हू पुखू' रहेको हुनसक्ने वडाध्यक्ष श्रेष्ठको भनाइ छ।

लगनखेलको न्हू पुखू १६ औँ शताब्दीमा सिद्धिनरसिंह मल्लको समयमा निर्माण भएको मानिन्छ। यहाँ राजकुलोबाट पानी भरिन्थ्यो। काठमाडौँ उपत्यकाका धेरै राजकुलोमध्ये तीनओटा प्रमुख मानिन्छन्। काठमाडौँका लागि बुढानिलकण्ठ, भक्तपुरका लागि वागीश्वरी र पाटनका लागि टीकाभैरव। टीकाभैरवबाट सोह्र किलोमिटर बगेर आउने पानीले पाटनका पोखरी भरिन्थे। पोखरी भरिएपछि ढुङ्गेधारा र इनार रसाउँछन्।

न्हू पुखू पनि राजकुलोबाटै भरिन्थ्यो। राजकुलो म्हासिँदै गएपछि करिब २० वर्षअघि पोखरी सुक्यो। वडाध्यक्ष श्रेष्ठकाअनुसार पोखरी सुकेपछि त्यो फोहोर फाल्ने ठाउँ बन्दै गयो।

'यहाँ सुँगुर-बँगुर खेल्ने ठाउँ भइसकेको थियो। कति त अतिक्रमणमा पनि

परे,' श्रेष्ठले भने, 'पोखरी त सुक्यो, यसले चर्चेको जमिन पनि म्हासिने अवस्था आइसकेपछि स्थानीय मिलेर त्यसलाई ब्युँताउने योजना बनाउन थाल्यौँ ।'

स्थानीय अग्रसर भएर तत्कालीन नगरपालिकालाई पोखरी ब्युँताउन आह्वान गरे । श्रेष्ठका अनुसार त्यो बेला पाटनका तीन पोखरी सप्तपाताल, पूर्णचण्डी र न्हू पुखू निर्माणका लागि नगरपालिकाले १८ लाख रुपैयाँ दिएको थियो । त्यही लागतले न्हू पुखूको घाँस उखेलेर माटो झिक्नेदेखि पोखरीमा पानी भर्नेसम्म काम भए ।

'हामीले राजकुलो भने फर्काउन सकेनौँ । आकाशे र जमिन र सडकको पानी सङ्कलन गरी फिल्टर गरेर पोखरी भर्‍यौँ,' श्रेष्ठले भने, 'त्यसपछि एकजना मान्छेलाई पोखरीमा माछा छोड्नेदेखि त्यसको रेखदेख गर्ने जिम्मा दियौँ ।'

त्यसैको उपलब्धिस्वरूप पोखरीमा पानी भरिभराउ भयो । अहिले चारैतिर मर्मतसम्भार र माटो निकाल्ने काम भइरहेको छ । पोखरीबाट करिब ५० खेप माटो निकालिएको छ । यो आफूले सोचेभन्दा धेरै भएको दुमरू बताउँछन् ।

पहिले पोखरीको चारैतिर पर्खाल थिएन । उत्खनन क्रममा चारैतर्फ पर्खाल फेला परेको छ । पश्चिमी भागमा ढुङ्गाको 'रिटेनिङ वाल' थियो । त्यसलाई भत्काएर पुरानै स्वरूपमा निर्माण गर्न लागिएको छ । अहिले दक्षिणी भागमा भिरालो पर्खाल बनाउने काम भइरहेको छ ।

त्यसका साथै पोखरी बीचमा काठ पनि फेला परेको छ ।

भक्तपुरको भाजु पुखूमा पनि त्यस्तै काठ फेला परेपछि अनुसन्धान क्रममा बीचमा मन्दिर रहेको तथ्य फेला परेको थियो । यो पोखरीमा पनि पहिले स्तम्भ,

मूर्ति वा केही पुरातात्त्विक सम्पदा हुनसक्ने भएकाले अनुसन्धान जरुरी रहेको दुमरू बताउँछन् ।

'पोखरी उत्खनन क्रममा नसोचेको नतिजा फेला पार्‍यौं । अनि पहिलेको योजनाभन्दा फरक ढङ्गले काम गर्नुपर्‍यो,' दुमरूले भने, 'पर्खाल नै छैन भनेको ठाउँमा पर्खाल भेटियो । बीचमा काठ भएको ठाउँमा पनि केही थियो कि ? त्यो पनि अध्ययन गरेर निर्माण गर्न पाए पोखरीले पूर्णता पाउने थियो ।'

न्हू पुखू तीन तहको छ । सबै तह साढे सात फिट छन् । वडाध्यक्ष श्रेष्ठका अनुसार पहिले यो पोखरी जीर्णोद्धारका लागि पानी सुकाउने योजना थियो । तर सुकाउँदा फेरि जमाउन गाह्रो हुने भएकाले जस्तापाताले रोकेर पानी नसुकाइ निर्माण भइरहेको छ ।

पोखरीको दक्षिणी भागमा बगैंचा छ । श्रेष्ठका अनुसार बगैंचालाई थप सुधार गर्दै सार्वजनिक र पर्यटकीय स्थानको रूपमा विस्तार गरिनेछ । तीन वर्षमा पोखरी र बगैंचाको काम सक्ने लक्ष्य छ । यसका लागि करिब ४५ लाख रुपैयाँ छुटट्याइएको छ ।

पोखरी उत्खनन क्रममा नयाँ तथ्य फेला परेपछि भने निर्माण सकुन्जेल लागत बढ्नसक्ने अनुमान छ । पोखरी निर्माण र संरक्षण निम्ति न्हू पुखू संरक्षण तथा पुनर्निर्माण समिति गठन गरिएको छ ।

'पोखरी वरिपरि घुम्ने बगैंचा, बत्ती जोड्ने काम गरेर यो ठाउँलाई पर्यटकीय क्षेत्रका रूपमा विस्तार गर्ने सोच छ,' श्रेष्ठले भने, 'वर्षौंदेखि गुमनाम न्हू पुखूलाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास हो ।'

यता तीनै पोखरीको नेतृत्व गरिरहेका कृष्णप्रसाद दुमरू भने मनसुनका कारण पोखरी निर्माणमा कठिनाइ भइरहेको बताउँछन् ।

तिहारसम्म बनाइसक्ने भनिएको रानीपोखरी कसरी सकिएला भनेर उनी योजना पनि बनाइरहेका छन् । भाजु पोखरीमा पनि मन्दिर निर्माण तयारी भइरहेको छ । भ्याइनभ्याइ भए पनि तीनै पोखरी निर्माण जिम्मा भक्तपुरले पाउँदा उनी गौरवान्वित छन् ।

'उपत्यकाका तीन ठूला पोखरी निर्माण गर्न पाउँदा गौरव महसुस हुन्छ । पोखरी निर्माणका लागि भक्तपुरको सीप र दक्षतालाई विश्वास गर्नु ठूलो कुरा हो,' दुमरूले भने, 'यसले तीनै शहरको सम्बन्ध विस्तारमा पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्नेछ ।'

तस्बीर : निशा भण्डारी,
सेतोपाटी, साउन ७, २०७६

भक्तपुर र काठमाडौँका पोखरीसँगै पाटनको मल्लकालीन पोखरी ब्युँताउँदै भक्तपुरवासी

• ;xof]u /l~ht

काठमाडौँको रानीपोखरीको पुनर्निर्माणका लागि हाल भक्तपुरबाट करिब ६० जना आएर काम गरिरहेका छन् । काठमाडौँकै रानीपोखरीभन्दा पुरानो भाजु (भाज्या) पुखू निर्माणमा पनि करिब ४० जना खटिएका छन् ।

पुनर्निमाणमा खटिनेमा अधिकांश महिला छन् ।

पुनर्निर्माणको काम ठेक्काबिना उपभोक्ता समितिमार्फत् भइरहेको छ । यी दुवै पोखरी निर्माणको नेतृत्व भक्तपुरका कृष्णप्रसाद दुमरूले गरिरहेका छन् ।

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८

दुमरु डेढ महिनादेखि भक्तपुरको अर्को जम्बो टोली लिएर ललितपुरको लगनखेल पुगिरहेका छन् ।

लगनखेलबाट ललितपुर जिल्ला अदालत जाने बाटैमा रहेको 'न्हू पुखू' पुनर्निर्माणका लागि भक्तपुरकै दक्ष जनशक्ति अहिले काम गरिरहेका छन् । दुमरु हाल तीनै पोखरी (भाजु पुखू, रानी पोखरी र न्हू पुखू) को निर्माण कार्यका लागि दैनिक रूपमा तीनै जिल्ला पुग्ने गरेका छन् ।

बिहान भाजु पुखूको निर्माणका बारेमा बुझेर उनी आवश्यकताअनुसार काठमाडौँ र ललितपुर पुग्ने गरेका छन् ।

काठमाडौँ र भक्तपुरमा झैँ पाटनमा पनि पुनर्निर्माणमा खटिनेमा महिला नै धेरै छन् । रानीपोखरी र भाजु पुखूमा काम गरिरहेका महिलाहरू समेत अहिले न्हू पुखूमा काम गरिरहेका छन् ।

दुमरू तीनै जिल्लामा काम गर्न पाउँदा सबैजना खुशी रहेको बताउँछन् । 'भक्तपुरको भाजु पुखूमा गरेको काम देखेर राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरणले काठमाडौँको रानी पोखरीको पोखरी र पर्खाल लगाउने काम हामीलाई दियो,' दुमरूले भने, 'अहिले ललितपुरमा पनि हामीलाई बोलाउनुभयो । यसले त हामी भक्तपुरवासीलाई गर्व महसुस भएको छ ।'

न्हू पुखू भन्ने बितिक्कै धेरैलाई काठमाडौँको रानीपोखरी याद आउँछ । नेवार समुदायमा रानी पोखरीलाई 'न्हू पुखू' अर्थात् 'नयाँ पोखरी' भन्ने गरिन्छ । काठमाडौँको

मध्य भागमा रहेको 'न्हू पुखू' रानी पोखरीमा रूपान्तरण भयो । त्यो शहरकै शोभा बन्यो । तर ललितपुरको मध्य भागमा रहेको न्हू पुखू भने वर्षौंसम्म ओझेलमा नै रह्यो । पाटनवासी नै सो पोखरीबारे धेरै जानकार छैनन् ।

पाटन अस्पतालबाट महालक्ष्मीस्थान र लगनखेल चोकबाट जिल्ला अदालत जाने दुई बाटोको बीचमा रहेको छ 'न्हू पुखू' । जिल्ला अदालतको अगाडि रहेको ललितपुर महानगरपालिका वडा नम्बर ५ कार्यालयसँगै रहेको फलामे गेटबाट न्हू पुखू पुगिन्छ ।

मल्लकालीन न्हू पुखूलाई स्थानीयहरू ललितपुर नगरको सबैभन्दा पछिल्लो पोखरी रहेको हुनसक्ने बताउँछन् । तर न त यस पोखरीबारे थप अध्ययन हुन सकेको छ, न त यसको इतिहासबारे धेरै जानकार नै छन् ।

पोखरी पुनर्निर्माण सुरु भएकाले पोखरीबारे थप अध्ययन हुने र यसको इतिहासबारे थाहा पाउन सकिने सम्भावना बढेकोमा स्थानीयमा केही आशा पलाएको छ ।

पोखरी पुनर्निर्माणका लागि ललितपुर महानगरपालिकाले ४४ लाख ९१ हजार ७ सय ५९ रुपैयाँ बजेट छुटट्याएको छ । पुनर्निमाणका लागि न्हू पुखू संरक्षण तथा पुनर्निर्माण समिति गठन गरिएको छ ।

'धेरै समय यो पोखरी गुमनाम नै भयो । फोहोर थुप्रन थाल्यो । त्यसमाथि उपत्यकामा खुला ठाउँको अभाव भइरहेको छ,' समितिका अध्यक्ष सतिशनारायण

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ २१२ ॥

डंगोल न्हू पुखू पुनर्निर्माणको आवश्यकताका बारेमा भन्छन्, 'त्यसैले मल्लकालीन सम्पदा संरक्षण गर्दै पौराणिक संरचनामै केन्द्रित भएर पोखरी निर्माण गर्न लागेका हौँ । न्हू पुखूलाई हामी एउटा नमुना सार्वजनिक स्थानका रूपमा निर्माण गर्नेछौँ ।'

पोखरीको पुनर्निर्माण कार्य सुरु भएको साढे एक महिना बितिसक्दा पोखरीको चारै भागमा पुरानो पर्खाल उत्खनन गर्ने काम भइरहेको छ । दक्षिण क्षेत्रमा त पर्खाल निर्माण कार्य सुरु भइसकेको छ ।

पोखरी निर्माणको नेतृत्व गरिरहेका दुमरू भन्छन्, 'मुख्य योजनाभन्दा फरक ढङ्गबाट अहिले काम फरक भएको छ । पर्खाल नै छैन भनेको स्थानमा उत्खनन गर्दा पर्खाल भेटिएको छ ।' भेटिएको पर्खाल सबै मा अप्पा (पातलो इँटा) ले निर्माण भएको देखिन्छ । दुमरू उत्खननका क्रममा भेटिएका इँटा, ढुङ्गाको अध्ययन गरे पोखरीको ऐतिहासिक अवस्था बारेमा थाहा पाउन सक्ने बताउँछन् ।

अझै पोखरीको मध्यभागमा काठ रहेको छ जुन पानीमाथि सजिलै देख्न सकिन्छ । दुमरू त्यो करिब आठ बाइ आठको काठ हुनसक्ने बताउँछन् । यसबाट पोखरीको बीचमा पहिला मन्दिर वा केही संरचना भएको पुष्टि हुनसक्ने उनको दाबी छ ।

भक्तपुरमा निर्माण भइरहेको भाजु पुखूमा पनि पोखरीको मध्यभागमा काठ रहेको थियो । अध्ययन गर्दै जाँदा त्यो काठ भूकम्प प्रतिरोधात्मक तरिकाले राखिएको

र त्यहाँ मन्दिर रहेको तथ्य फेला परेको थियो । दुमरु पोखरीको इतिहासबारेमा पनि अध्ययन हुनुपर्नेमा जोड दिन्छन् ।

यता, उपभोक्ता समिति पनि पोखरीका बारेमा अध्ययन गराउने विषयमा सकारात्मक रहेको छ । समितिका अध्यक्ष जोशीका अनुसार पोखरीका बारेमा अध्ययन गर्न पुरातत्त्व विभागमा गएर आग्रह गर्ने तयारी छ ।

न्हू पुखू पुनर्निर्माणका लागि पहिला पोखरीमा रहेको पानी सुकाउने योजना थियो । तर पानी सुकाउँदा फेरि पानी जमाउन गाह्रो हुनसक्ने कुरालाई मध्यनजर गर्दै पानी नसुकाई काम भइरहेको छ ।

दुमरूका अनुसार पानीको बहावलाई जस्तापाताले रोकेर पोखरी निर्माणको काम भइरहेको छ । अहिले पुनर्निर्माणमा खटिएका महिलाहरू पोखरीको चारैतिर झारपात उखेल्ने, जमिन सम्याउने, कालो माटो र बज्र (चुना, सुर्की र बालुवाको मिश्रण), इँटा सफा गर्नेलगायतका काम गरिरहेका छन् । न्हू पुखू निर्माणमा आधुनिक सामग्री प्रयोग गरिनेछैन ।

उपभोक्ता समिति पोखरी निर्माणपछि त्यसलाई मानिसहरू आराम र मनोरञ्जन गर्न मिल्ने गरी बनाउने पक्षमा छ । पोखरीको वरिपरि पार्क बनाएर सार्वजनिक स्थलका रूपमा विकास गर्ने योजना रहेको छ । त्यसका लागि महानगरले थप बजेट छुटट्याउने समितिको विश्वास छ ।

पोखरीलाई मल्लकालीन ऐतिहासिक रूपमै निर्माण गरेर आधुनिक र समय

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ २१४ ॥

सापेक्ष बनाउने पुनर्निर्माण समितिको योजना छ । 'पोखरी निर्माण गर्नु मात्रै हाम्रो उद्देश्य होइन,' समितिका अध्यक्ष जोशीले भने, 'पोखरी निर्माण भएपछि यहाँका स्थानीयहरूलाई इतिहासप्रति संवेदनशील बनाउने र पोखरीलाई सार्वजनिक स्थलका रूपमा विकास गर्ने योजना छ ।'

दुमरू पनि भक्तपुरको सीप र दक्षता उपत्यकाका तीनै जिल्लामा देखाउन पाउँदा यसले तीनै जिल्लाका मानिसहरूबीच आत्मीयता बढाउनेमा विश्वस्त छन् । भक्तपुरबाट काठमाडौँ र ललितपुर आएर काम गरिरहेका दिदी-बहिनीहरूले भक्तपुरमा भन्दा बढी मिहिनेत गरिरहेको उनको बुझाइ छ ।

लामो समय ओझेलमा परेका पोखरीहरू ब्युँताउन तीनै जिल्लामा देखिएको अग्रसरतालाई सबैले साथ दिनुपर्ने दुमरूको राय छ । 'पोखरीको आवश्यकताबारे बुझ्नुपर्छ । यसको निर्माण सौन्दर्यीकरण गर्न मात्रै भएको होइन । बस्तीको आवश्यकतालाई ख्याल गर्दै पोखरी बनाइएको हो,' उनले भने, 'खुला क्षेत्रको अभाव र जमिनमुनि पानी जाने अवस्था नरहेको बेला पोखरीहरू ब्युँताउन सके सबैलाई राम्रै हो ।'

पहिलोपोस्ट, १८ असार २०७६

जीवन पाउँदै छन् काठमाडौँ उपत्यकाका पोखरीहरूले

मृतप्राय: बनिसकेको भक्तपुरको भाजु पोखरी पुन:निर्माणबाट प्राप्त अनुभव र कौशल काठमाडौँ उपत्यकाका अन्य पोखरीलाई जीवन दिन उपयोगी बन्दै छ। भक्तपुर नगरपालिकाले झन्डै इतिहास बनिसकेका भक्तपुरका रानीपोखरी र भाजु पोखरीलाई पुन:जीवनमात्र दिएको छैन, बरु पुन:निर्माणको अनुभवले राजधानीको मुटुमा रहेको ऐतिहासिक रानीपोखरीलाई पनि जीवन्त बनाउन मद्दत पुऱ्याएको छ। लामो समयदेखि अन्योल र अलमलमा रहेको काठमाडौँको रानीपोखरी पुन:निर्माणलाई भक्तपुरले देखाएको बाटोले नै गति दियो। झन्डै आफ्नो मौलिकता गुमाएर पुन:निर्माण हुन लागेको राजधानीस्थित रानीपोखरीको मौलिकता भक्तपुरका पौरखी र सिपालु हातले जोगाउन सफल भयो। व्यापारिक स्वार्थको हुलबाट

रानीपोखरीलाई जोगाएर भक्तपुरका शिल्पी हातले विगतकै ऐतिहासिक रूप दिने काम भइरहेको छ ।

मल्लकालीन पोखरीहरू उपत्यकाको जनजीवनसँग अन्योन्याश्रितरूपमा गाँसिएका छन् । तिनका आफ्नै सांस्कृतिक, पर्यावरणीय र सामाजिक महत्त्व छ । तर, उपत्यकामा शाह वंशको हमला र समयान्तरमा बढ्दो जनसङ्ख्या वृद्धिसँगै सांस्कृतिक दमनकै सिलसिलामा ती पोखरीको महत्त्वलाई उपेक्षा गरियो । पोखरीसँग जोडिएको वास्तु, पर्यावरण, सामाजिक परम्परा क्रमशः क्षीण बन्दै गयो । कतिपय पोखरी मासिए । पोखरीको महत्त्व नबुझेर पनि तिनलाई अन्य प्रयोजनमा प्रयोग गरियो ।

तर, विगतमा अनुपयोगी र अनुत्पादक मानिएका पोखरीको महत्त्व भने दिनानुदिन पुष्टि हुँदै गएको छ । नगरको सौन्दर्यको लागि मात्र नभई मानव स्वास्थ्यको लागि समेत मानव बस्तीमा पोखरी हुनु उपयोगी भएको विज्ञानले उजागर गर्दै गयो । युरोपको इतिहासमा मध्यकालीन युगमा मासिएको सभ्यता पुनर्जागरणकालमा बोध गरी पुनःस्थापनाको लहर चलेजस्तै आज काठमाडौँ उपत्यकाका पोखरी, धारालगायत सांस्कृतिक सम्पदाको पुनःनिर्माणको लहर चलेको छ ।

भक्तपुरको सिद्धपोखरी एक समय 'कोमा' अवस्थामा पुगिसकेको थियो । भक्तपुर नगरपालिकाकै अगुवाइमा सिद्धपोखरीले पुनःजीवन पायो । आज सिद्धपोखरी उपत्यकाकै सर्वश्री पोखरी बनेको छ । दैनिक हजारौं पर्यटक सिद्धपोखरीको सौन्दर्य हेर्न भ्रमण गर्ने गर्छन् । आडैको भाजु पोखरीको नवउद्घाटित सौन्दर्यले पर्यटकलाई अझ मोहित बनाउनेछ । भक्तपुर नगरभित्रका अन्य साना पोखरी स्थानीय जनताकै

सक्रियतामा फेरि जवान बनेका छन् ।

काठमाडौँको रानीपोखरी बन्दै गर्दा भक्तपुरको अनुभव र शिल्पले ललितपुर लगनखेलको न्हु पुखुले पनि जीवन पाउँदै छ । ललितपुर महानगरपालिका वडा नं. ४ मा रहेको १६ औं शताब्दीमा सिद्धिनरसिंह मल्लको पालामा बनेको पोखरी पनि झन्डै मरणासन्न अवस्थामा थियो । भक्तपुर नगरपालिकालाई स्थानीय जनप्रतिनिधि र जनताले गरेको आग्रहअनुसार आज त्यहाँ भक्तपुरका कालिगडहरू दैनिक गएर पोखरीको मौलिकता कायम राख्दै जीवन दिने अभियानमा लागेका छन् ।

अनुभवसिद्ध ज्ञान नै सर्वोत्तम ज्ञान हो । सभ्यताको उचाइमा रहेको मल्लकालीन

काठमाडौँको ज्ञान अनुभवसिद्ध ज्ञान हो । अनुभवसिद्ध ज्ञान विज्ञानसम्मत हुन्छ । विज्ञान कहिल्यै पुरानो हुँदैन । हरेक युगको विज्ञान अर्को युगको समृद्ध विज्ञानको आधार बनेको हुन्छ । भक्तपुरसँग भएको पोखरी पुन:निर्माणको शिल्प व्यवहारसिद्ध ज्ञान हो । यो ज्ञानले काठमाडौँ उपत्यकाका सुक्दै गएका पोखरीलाई पुन: भरिभराउ बनाउन ठूलो मद्दत गरिरहेको छ ।

विदेशीसँग हात फैलाउन जान्नुलाई नै आफ्नो शिल्प मान्ने कतिपय मानिसको निम्ति यस्तो मौलिक ज्ञानमा आधारित भएर देशका सम्पदाको संरक्षण गर्नु अस्वाभाविक र अझ कतिपयलाई टाउको दुखाइको विषय बनेको हुनसक्छ । तर, मृगले आफ्नो नाभीमै भएको कस्तुरीको सुगन्ध खोज्दै भौंतारिएजस्तो गल्ती नेपालीले गर्नु हुन्न । शासक वर्गको पराधीन सोचको लागि यो मौलिक शिल्पकर्म स्वयम्मा चुनौती हो ।

'मजदुर' दैनिक, २०७६ साउन

खण्ड ४

काठमाडौं र ललितपुरका न्हू पुखूहरूबारे समाचार

राष्ट्रिय पुन:निर्माण प्राधिकरणका प्रतिनिधि भक्तपुरमा

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिसँग राष्ट्रिय पुन:निर्माण प्राधिकरणका सम्पदा महाशाखा प्रमुख राजुमान मानन्धरको नेतृत्वमा आएको एक प्रतिनिधि मण्डलले कार्तिक ९ गते (२०७५) भेट गऱ्यो ।

भेटमा प्रमुख प्रजापतिले भक्तपुर नगरपालिकाले आफ्नै स्रोतबाट परम्परागत सीप र साधन प्रयोग गरी यहाँका विश्व सम्पदामा सूचिकृत सम्पदाहरूको संरक्षण गर्दै आएको जानकारी गराउनु भयो । उहाँले भक्तपुरका जनताले सिद्ध पोखरी पुन: निर्माणको अनुभवबाट सिकेर भाज्या पोखरी पुन: निर्माण गरिरहेको बताउनुभयो ।

परम्परागत शैलीमा कालिमाटी प्रयोग गरी भाज्या पुखुमा पानी अडाउन सफल भएको बताउनुहुँदै पोखरीको बीचको मन्दिरको इतिहासविद्, पुरातत्त्वविद् र संस्कृतिविद्हरूबाट डिजाइन भैरहेको प्रमुख प्रजापतिले जानकारी गराउनुभयो । विज्ञहरूको प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि निर्माण कार्य अघि बढ्ने जानकारी गराउनुहुँदै उहाँले निर्माण कार्य स्थानीय उपभोक्ता समितिमार्फत गर्नुपर्नेमा जोड दिनुभयो ।

उक्त कार्यक्रममा पुन: निर्माण प्राधिकरणका सम्पदा महाशाखाका प्रमुख मानन्धरले भक्तपुरको सिद्ध पोखरी र भाज्या पोखरी पुन: निर्माणको अनुभवलाई काठमाडौँको रानी पोखरी पुन:निर्माण कार्यको लागि प्रयोग गर्न चाहेको बताउनुहुँदै आवश्यक सहयोगको लागि आग्रह गर्नुभयो ।

भेटमा भक्तपुरको सम्पदा संरक्षण र विकास निर्माणलगायतका कार्यहरूको विषयमा छलफल भएको थियो ।

भेटमा भक्तपु नपा वडा नं. १ का वडाध्यक्ष श्यामकृष्ण खत्री र प्राधिकरणका वरिष्ठ इन्जिनियर ध्रुव पौडेलको पनि उपस्थिति रहेको थियो ।

राष्ट्रिय पुन:निर्माण प्राधिकरणको टोली भक्तपुरमा

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिसँग फागुन ११ गते (२०७५) राष्ट्रिय पुन:निर्माण प्राधिकरणका प्रमुख सुशीलचन्द्र ज्ञवालीको नेतृत्वमा आएको टोलीले भेट गऱ्यो ।

उक्त टोलीले भक्तपुर नपा वडा नं. १ स्थित निर्माणाधीन भाजुपोखरी, सिद्धपोखरी, भक्तपुर दरबार क्षेत्र, कला सङ्ग्रहालय, न्यातपोल मन्दिर र भैरवनाथ मन्दिरको स्थलगत अवलोकन गर्नुभयो ।

भेटमा आयुक्त ज्ञवालीले काठमाडौँको रानीपोखरी पुन:निर्माणमा प्राविधिक

सहयोगको लागि भक्तपुर नगरपालिबाट सहयोगको लागि आग्रह गरेकोमा भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख प्रजापतिले आग्रह सकारात्मक रहेको बताउनुहुँदै काठमाडौँ उपत्यकाका सांस्कृतिक सम्पदा सबैको साझा सम्पदा भएको र यसको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु पनि साझा कर्तव्य भएको बताउनुभयो ।

प्रमुख प्रजापतिले भक्तपुरका सम्पदाहरू उपभोक्ता समिति र जनसहभागितामा सम्पन्न भएको जानकारी गराउनुहुँदै विदेशी सहयोगबिना नै भक्तपुरका सम्पदाहरूको पुन:निर्माण कार्य भइरहेको बताउनुभयो ।

प्रमुख आयुक्त ज्ञवालीले काठमाडौँको रानीपोखरीको पुन:निर्माण कार्य काठमाडौँ महानगरपालिकाले काठमाडौँ विकास प्राधिकरणलाई सुम्पेको बताउनुहुँदै भक्तपुरको पुन:निर्माणबाट आफूहरू प्रभावित भएको र रानी पोखरी पुन:निर्माण कार्यमा भक्तपुर नगरपालिकाबाट सहयोगको अपेक्षा गरेको बताउनुभयो ।

भक्तपुरको पुनर्निर्माणबाट निकै प्रभावित भएको बताउनुहुँदै उहाँले रानीपोखरी पुनर्निर्माण कार्य अब छिट्टै सुरु हुने जानकारी गराउनुभयो ।

उक्त भेटमा भक्तपुर नपाका वडाध्यक्षहरू वडा नं. १ का श्यामकृष्ण खत्री, ३ का राजकृष्ण गोरा, ७ का उकेश कवां र ९ का रवीन्द्र ज्याख्व र पर्यटन अधिकृत गौतमप्रसाद लासिवाको पनि उपस्थिति रहेको थियो ।

प्रमुख प्रजापतिसँग काठमाडौँको रानीपोखरी पुनर्निर्माण उपभोक्ता समितिका प्रतिनिधिमण्डलको भेट

भक्तपुर नगरपालिकाका प्रमुख सुनिल प्रजापतिसँग काठमाडौँ महानगरपालिकाका वडा अध्यक्षहरू र रानीपोखरी पुनर्निर्माण उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरूले चैत्र १४ गते (२०७५) भेट गर्नुभयो ।

भेटमा प्रमुख प्रजापतिले काठमाडौँको रानीपोखरी पुनर्निर्माणको लागि आवश्यक दक्ष जनशक्ति, परम्परागत सीप र परम्परागत निर्माण सामग्रीलगायतका आवश्यक सहयोग गर्न भक्तपुर नगरपालिका तयार रहेको बताउनुहुँदै देशकै सम्पदा संरक्षणमा

भक्तपुर नगरपालिकाले सक्दो सहयोग गर्दै आएको बताउनुभयो । उहाँले सशर्त आउने विदेशी सहयोगलाई भन्दा स्थानीय तहहरूले आम्दानीका स्रोतहरू बढाउँदै आत्मनिर्भर हुनेतर्फ अगाडि बढ्नुपर्नेमा जोड दिनुभयो । २०७२ सालको विनाशकारी भूकम्पपछि पुनर्निर्माणको लागि जर्मन सरकारको के.एफ.डब्लू.ले विभिन्न शर्तहरूसहितको सहयोग सम्बन्धमा राखिएका शर्तहरू नगर र नगरवासीको हितमा नभएकोले सहयोग स्वीकार गर्न नसकेको स्मरण गर्नुभयो ।

प्रमुख प्रजापतिले भक्तपुर नपाले शिक्षा, स्वास्थ्य र सम्पदा संरक्षणमा जोड दिइरहेको बताउनुहुँदै शिशु स्याहारहरू र विभिन्न कलेजहरू सञ्चालन गरिरहेको बताउनुभयो । उहाँले नयाँ पुस्तालाई भक्तपुरको मौलिक कला संस्कृति, इतिहास, भूगोल, स्थानीय परम्परागत खेलकुद, उत्पादन तथा यहाँका विशिष्ट व्यक्तित्वहरू र शहीदहरूको जानकारी दिने उद्देश्यका साथ स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरी अध्यापन गरिरहेको बताउनुभयो । उहाँले गत वर्षदेखि कक्षा ८ को नगरस्तरीय परीक्षा सञ्चालन भक्तपुर नगर शिक्षा समितिमार्फत गरिरहेको जानकारी गराउनुहुँदै जनस्वास्थ्य सञ्चालन गर्दै ख्वप अस्पताल निर्माण कार्य शुरू गरेको बताउनुभयो ।

उहाँले विकास निर्माण र सम्पदा संरक्षण कार्य स्थानीय उपभोक्ता समिति र अमानतबाट भैरहेको जानकारी गराउनुहुँदै यसबाट रोजगारको अवसर सृजना भएको र निर्माण भएका संरचनाहरूमा स्थानीय जनताहरूको अपनत्व कायम

भएको बताउनुभयो । उहाँले निर्वाचनको बेलामा नेपाल मजदुर किसान पार्टीको घोषणापत्रमार्फत व्यक्त गरेका प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्ने क्रममा प्रत्येक वर्ष सांस्कृतिक प्रतियोगिता र अन्तरनगर खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिरहेको जानकारी गराउनुभयो ।

प्रतिनिधि मण्डलले भेटमा काठमाडौँको रानीपोखरी पुनर्निर्माणको लागि भक्तपुर नगरपालिकाबाट आवश्यक प्रविधि र जनशक्ति उपलब्ध गराई सहयोग गरिदिनु हुन आग्रह गर्दै भक्तपुर नपाले परम्परागत शैलीमा गरेको भाज्यापोखरी पुनर्निर्माण कार्यको स्थलगत निरीक्षणको लागि आएको बताउनुभयो ।

भेटमा काठमाडौँ महानगरपालिका वडा नं. १ का वडाध्यक्ष भरतलाल श्रेष्ठ, २७ का वडाध्यक्ष चिनिया बज्राचार्य र २८ का वडाध्यक्ष भाइराम खत्री र भनपाका वडा नं. १, ७, ८, ९ का वडाध्यक्षहरू क्रमशः श्यामकृष्ण खत्री, उकेश कवां, महेन्द्र खायमली र रवीन्द्र ज्याख्व तथा काठमाडौँ रानीपोखरी पुनर्निर्माण उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरूको पनि उपस्थिति रहेको थियो ।

रानीपोखरीमा महिला पाखुरी

२०७२ सालको विनाशकारी भूकम्पले भत्काएको रानीपोखरी संरचना पुनर्निर्माणमा खटिने महिलाको सङ्ख्या ५० छ। जहाँ पुरुष कामदार एक दर्जन मात्रै छन्।

निर्माण कार्यमा तुलनात्मक रूपमा महिलाभन्दा पुरुषको सङ्ख्या बढी हुने भए तापनि रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा भने फरक दृश्य देखिएको हो। पुनर्निर्माणका लागि भक्तपुरबाट कामदारहरू ल्याइएको उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष कृष्णप्रसाद दुमरूले बताए। पोखरीको परम्परागत मौलिक शैलीलाई कायम राख्दै पानी जम्ने गरी पुनर्निर्माण गर्न भक्तपुरबाट दक्ष कामदार ल्याइएको उनको भनाइ छ।

'भक्तपुरका विभिन्न पोखरी पुनर्निर्माणको अनुभव उनीहरूसँग छ,' अध्यक्ष दुमरूले भने।

यी महिला दैनिक ज्यालादरमा खटिएका हुन्। उनीहरूले एक दिनको एक हजार ज्याला पाउँछन्।

भक्तपुर सूर्यविनायककी ४४ वर्षीया कान्छीमाया धौबन्जार भन्छिन्, 'काम कठिन भए पनि ज्यालादर राम्रो छ ।'

अर्की इटाछेँ भक्तपुरकी ३४ वर्षीया गीता बाटी पनि रानीपोखरी पुनर्निर्माणको काम गर्न पाउँदा निकै खुसी छिन् । यसअघि उनले भक्तपुरको भाजु पोखरी पुनर्निर्माणको काम गरिसकेकी छन्। 'मान्छेहरू यो भन्दा कठिन काम गर्न विदेश जान्छन्,' उनले भनिन्, 'हामी आफ्नै देशमा पाखुरी बजाउँछौँ ।'

रानीपोखरी पुनर्निर्माणमा पुरुषहरू पर्खाल लगाउने काम गर्छन् भने महिलाहरूले कालोमाटो मुछ्ने, बालुवा चाल्ने, इँटा बोक्ने, बालुवा तथा सिमेन्ट मुछ्नेलगायतका काम गर्छन् ।

भूकम्पले क्षति भएको ४ वर्ष बितिसक्दा पनि गति लिन नसकेको रानीपोखरी पुनर्निर्माणको काम अहिले धमाधम भइरहेको छ ।

नेपाल लाइभ, असार १७, २०७६

खण्ड ५
केही दस्तावेज :

कार्यपालिका बैठक निर्णय

भक्तपुर नगरपालिकाको कार्यपालिका बैठकमा न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार सम्बन्धी विभिन्न मितिमा लिइएका निर्णयहरू

मिति २०७६।२।२० – योजना, लई, उपभोक्ता र अनुगमन समिति

सल्लाघारीस्थित ऐतिहासिक रानीपोखरीको माटो निकाल्ने कार्य
ल.ई.रकम – २,५६७,८७६।४१
उपभोक्ता समिति अध्यक्ष : श्यामसुन्दर बाटी
अनुगमन समिति संयोजक : गंगालक्ष्मी बमनु

मिति २०७६।३।२४ गते

रानीपोखरी संरक्षण कार्य (दोश्रो चरण)
ल.ई.रकम – २६,३१३,७३६।००

मिति २०७६।३।३१ गते – पेस्की फछ्र्यौट

रानीपोखरी संरक्षण कार्य (पहिलो चरण)
ल.ई.रकम – २५,६७,८७६।४१
मूल्याङ्कन – १८,४२,५२२।५५
खूद खर्च – १७,१६,३७४।००
पेस्की – १२,००,०००।००
भुक्तानी दिनुपर्ने – ५,१६,३७४।००

मिति २०७६।९।१ गते – पेस्की फछ्र्यौट

रानी पाखेरी पुन:निर्माण कार्य
ल.ई. रकम – २७,३१३,७३६।०२

मूल्याङ्कन – ९,१५४,५०७।४७
खूद खर्च – ८,७०९,५१६।००
पेस्की – ७,५००,०००।००
भुक्तानी दिनुपर्ने – १,२०९,५१६।००
थप पेस्की माग – १२,९०,०००।००

मिति २०७६।१०।६ – पेस्की फछ्र्यौट सम्बन्धमा

रानी पोखरी संरक्षण कार्य
ल.ई. रकम – २६,३१३,७३६।०२
मूल्याङ्कन – १०,८९८,५०७।१०
खूद खर्च – ९,९९९,५१६।००
पेस्की – ९,९९९,५१६।००

उपभोक्ता समिति पुनःगठन गर्न र पोखरीको इष्टमेट बमोजिम बाँकी कार्य गर्ने ।

मिति २०७७।७।६ – पेस्की फछ्र्यौट सम्बन्धमा

रानी पोखरी संरक्षण कार्य
ल.ई.रकम – ६,४६७,१४८।३०
पेस्की – १,५००,०००।००
भुक्तानी रकम – ४३०,४२८।००
खर्च रकम – १,९३०,४२८।००
मूल्याङ्कन रकम – १,९७८,५१२।८५
थप पेस्की रू. – २१,००,०००।००

म्याद थप सम्बन्धमा

रानी पोखरी संरक्षण कार्य

२०७७/०३/३० सम्म म्याद थप भएकोमा मिति २०७८ असार २५ सम्म म्याद थप गर्ने – लकडाउनको कारण कार्य ढिला भएकोले

मिति २०७७।१०।२२ गते – पेस्की फछ्र्यौट सम्बन्धमा

रानीपोखरी संरक्षण कार्य (दोस्रो चरण)
ल.ई.रकम – ६,४६७,१४८।३०
पेस्की – १,५००,०००।००
भुक्तानी रकम – ४३०,४२८।००
खर्च रकम – १,९३०,४२८।००

मूल्याङ्कन – १,९७८,५१२।८५
थप पेस्की – १९ लाख
दोस्रो पेस्की – २,१००,०००।००
खर्च रकम – २,१००,०००।००
मूल्याङ्कन – २,२५४,११२।७८
जम्मा पेस्की – ३,६००,०००।००
भुक्तानी रकम – ४३०,४२८।००
खर्च रकम – ४,०३०,४२८।००

मिति २०७८।३।६ गते– ल.ई. स्वीकृति सम्बन्धमा

रानी पोखरी पुन:निर्माण कार्य (तेस्रो चरण)
ल.ई.रकम – ७२,४७२६८।१४

पेस्की फछ्र्यौट तथा भुक्तानी सम्बन्धमा

रानी पोखरी पुन:निर्माण कार्य (दोस्रो चरण)
ल.ई.रकम – ६,४६७,१४८।३०

पेस्की	खर्च	भुक्तानी	मूल्याङ्कन
१,५००,०००।००	१,९३०,४२८।००	४३०,४२८।००	१,९७९,५१२।८५
२,१००,०००।००	२,१००,०००।००	–	२,२५४,११२।७८
१,९००,०००।००	२,३९३,३२१।६०	४९३,३२१।६०	२,७६४,९०९।०७
५,५००,०००।००	६,४२३,७४९।६०	९२३,७४९।६०	६,९९८,५३४।७०

उपभोक्ता समिति गठन

रानी पोखरी पुन:निर्माण कार्य (तेस्रो चरण)
ल.ई. रकम – ५,९४६,५८३
उपभोक्ता समिति अध्यक्ष : श्यामसुन्दर बाटी
अनुगमन समिति संयोजक : गंगालक्ष्मी बमनु

मिति २०७८।३।२३ गते – प्रवेशद्वार र पाटी निर्माण

रानी पोखरी उत्तर पूर्व प्रवेशद्वार र पाटी निर्माण कार्य
ल.ई.रकम – ६,२५०,८७८।३७

मिति २०७८।५।१९ – गते उपभोक्ता समिति र अनुगमन समिति स्वीकृत

रानी पोखरी उत्तर–पूर्व प्रवेशद्धार र पाटी निर्माण कार्य

ल.ई.रकमँ ६,२५०,८७८।३७

उपभोक्ता समिति अध्यक्ष : पुण्यराम गारू

अनुगमन समिति संयोजक : श्यामकृष्ण खत्री

पेस्की फछ्र्यौट सम्बन्धमा

रानी पोखरी पुन: निर्माण कार्य

ल.ई. रकम – ७,२४७,२६८।१४

पेस्की रकम – २,३००,०००।००

खर्च रकम – ३,५७६,४३९।२५

भुक्तानी रकम – १,२७६,४३९।२५

मूल्याङ्कन – ३,७७२,३१३।४९

थप पेस्की रू. – २५ लाख

ल.ई. स्वीकृत

भाजु पोखरी, न:पुखु, रानी पोखरी र सिद्धपोखरी सरसफाइ गर्ने कार्य (बजेट: प्रधानमन्त्री रोजगार)

ल.ई. रकम – ८७९,४०२।०७

मिति २०७८।७।१७ गते – रि.ल.ई.

रानीपोखरी संरक्षण कार्य (तेस्रो चरण)

ल.ई. रकम – ७,२४७,२६८।१४

रि.ल.ई. रकम – ८,७७०,४१३।५८

पेस्की फछ्र्यौट र भुक्तानी

रानीपोखरी संरक्षण कार्य (तेस्रो चरण)

ल.ई. – ८,७७०,४१३।५८

पेस्की	खर्च	भुक्तानी	मूल्याङ्कन
२,३००,०००।००	३,५७६,४३९।२५	१,२७६,४३९।२५	३,६७२,३१३।९१
१,४००,०००।००	२,७४०,४९५।६३	१,३४०,४९५।६३	२,८९८,७१९।०६
३,७००,०००।००	६,३१६,९३४।८८	२,६१६,९३४।८८	६,५७१,०३२।९७

बजेट संशोधन

आ.व. २०७८/०७९ मा भक्तपुर नपा वडा नं. १ स्थित रानीपोखरी संरक्षण कार्य (तेस्रो चरण) को रि.ल.ई. रू.८७,७०,४१३।५८ स्वीकृत भई सञ्चालित योजनाको लागि अपुग बजेट आ.व. २०७८/०७९ मा विनियोजित वडा नं. १ बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण कार्य बजेट

शीर्षकबाट रू. ९ लाख, महेश्वरी स्टेडियम निर्माण कार्य बजेट शीर्षकबाट रू.९ लाख र भैपरी आउने पूँजीगत खर्च बजेट शीर्षकबाट रू.५ लाख गरी जम्मा रू.२३ लाख रानीपोखरी संरक्षण कार्य (तेस्रो चरण) को कार्य सम्पन्न गर्न व्यहोर्ने र बाँकी संशोधित बजेट वडा नं. १ बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण कार्य बजेट शीर्षकमा रू. १ लाख, महेश्वरी स्टेडियम निर्माण कार्य बजेट शीर्षकमा रू.१ लाख र भैपरी आउने पूँजीगत खर्च बजेट शीर्षकमा रू.४५ लाख रहने गरी संशोधन गर्ने निर्णय गरियो ।

रानीपुखु अध्ययन समिति

श्री भक्तपुर नगरपालिका
BHAKTAPUR MUNICIPALITY
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
OFFICE OF THE MUNICIPAL EXECUTIVE
दरबार स्क्वायर, भक्तपुर
DURBAR SQUARE, BHAKTAPUR
३ नं. प्रदेश, नेपाल

०८८

आ.नं. ४४३
बनाती नं. ६२८
श्री .....
मिति: २०६१।६।१८
२०७१

विषय:समितिमा मनोनयन गरिएको बारे ।

उपरोक्त सम्बन्धमा मिति २०७६।६।१३ गतेको भ.न.पा कार्यपालिका बैठकको निर्णय अनुसार भ.न.पा वडा नं. १ सल्लाघारी स्थित ऐतिहासिक रानी पोखरी पुनः निर्माण गर्न तपसिल अनुसारको समितिमा तपाईलाई मनोनयन गरिएको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु :-

रानी पोखरी अध्ययन समिति

संयोजकः प्रा.डा. पुरुषोत्तम लोचन श्रेष्ठ

सदस्यः सह प्रा. विश्व मोहन जोशी

सदस्यः पुरातत्व विभाग भक्तपुरका कार्यालय प्रमुख

सदस्यः दरबार हेरचाह तथा स्मारक संरक्षण कार्यालय भक्तपुरका प्रमुख

सदस्यः ई. सूर्यभक्त खर्बुजा, भ.न.पा सम्पदा उपशाखा

सदस्य सचिव : आर्क. रामगोविन्द श्रेष्ठ, योजना शाखा प्रमुख

२०६१।६।१८
दिपक कोइराला
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

श्री भक्तपुर नगरपालिका
BHAKTAPUR MUNICIPALITY
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
OFFICE OF THE MUNICIPAL EXECUTIVE
ब्यासी, भक्तपुर
BYASI, BHAKTAPUR
बागमती प्रदेश, नेपाल

चो.छा.शा.
पत्र संख्या : ५००८०७७।७८
बनाती नं. : ९२०९

मिति:- २०७७/०८/१६

नगर प्रमुख श्री सुनिल प्रजापतिज्यू,

उपप्रमुखज्यू श्री रजनी जोशीज्यू,

संयोजक प्रा.डा. श्री पुरुषोत्तम लोचन श्रेष्ठ,

सहसंयोजक प्रा. श्री विश्व मोहन जोशी

सदस्य पुरातत्व विभाग, पुरातत्व अधिकृत श्री मोहन सिं लामा

सदस्य पुरातत्व विभाग कला संग्रहालय प्रमुख श्री सरस्वती सिंह

सदस्य ई. श्री सूर्यभक्त खर्बुजा

विषय : उपस्थिति सम्बन्धमा ।

उपरोक्त विषयमा भक्तपुर नगरकार्यपालिका वडा नं. १ सल्लाघारी स्थित ऐतिहासिक रानी पोखरी पुनः निर्माणसम्बन्धी रानी पोखरी अध्ययन समितिद्वारा तयार गरी प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरण र हस्तान्तरणसम्बन्धी कार्यक्रम रहेकोले निम्न मिति र समयमा बैठक बस्ने भएकोले उपस्थितिका लागि सादर अनुरोध गर्दछु ।

मिति : २०७७/०८/१७, बुधबार

समय : दिउँसो २:०० बजे

स्थान : भ.न.पा.को सभा कक्ष

२०७७।८।१६

(आ. ई. राम गोविन्द श्रेष्ठ)
सदस्य सचिव
रानी पोखरी अध्ययन समिति

नापी-नक्सा

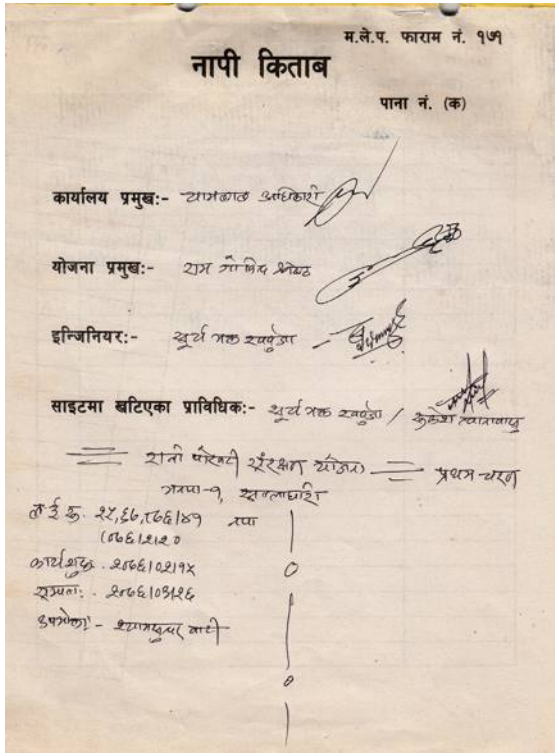

म.ले.प. फाराम नं. १७१

नापी किताब

पाना नं. (क)

कार्यालय प्रमुख:- [illegible]

योजना प्रमुख:- [illegible]

इन्जिनियर:- [illegible]

साइटमा खटिएका प्राविधिक:- [illegible]

रानी पोखरी संरक्षण योजना — प्रथम चरण

वडा-१, [illegible]

[illegible]

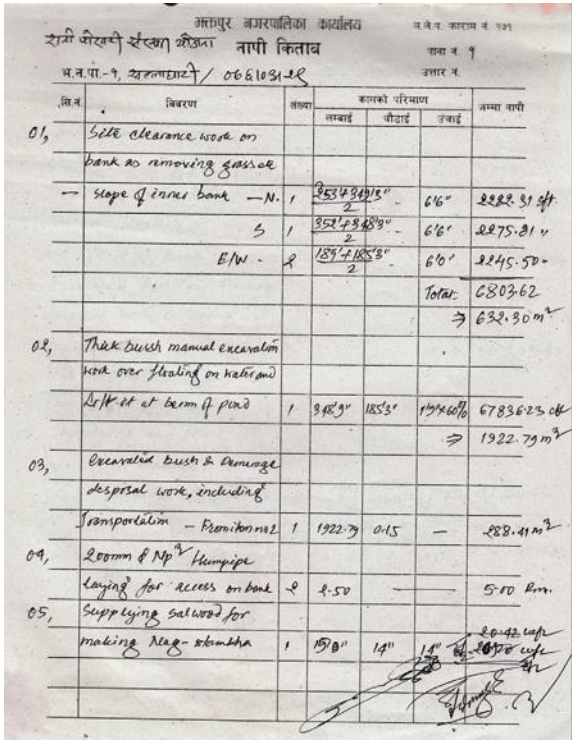

भक्तपुर नगरपालिका कार्यालय

म.ले.प. फाराम नं. १७१

रानी पोखरी संरक्षण योजना नापी किताब

पाना नं. १

म.न.पा.-१, [illegible] / 06610312

उतार नं.

सि.नं.	विवरण	संख्या	कामको परिमाण लम्बाई	चौडाई	उंचाई	जम्मा नापी
01,	Site clearance work on bank as removing grass or					
—	slope of inner bank — N.	1	253'+302'/2	-	6'6"	2282.31 sft
	S	1	352'+388'/2	-	6'6"	2275.21 "
	E/W -	2	185'+185'/2	-	6'0"	2245.50 "
					Total:	6803.62
					⇒	632.30 m²
02,	Thick bush manual excavation work over sloping on both and					
	Drift at berm of pond	1	348'9"	185'3"	19'x60%	6783.623 cft
					⇒	1922.79 m³
03,	Excavated bush & Damage					
	disposal work, including					
	Transportation — Premiton m2	1	1922.79	0.15	—	288.41 m²
04,	200mm ϕ Np² Humpipe					
	laying for access on bank	2	2.50	—	—	5.00 Rm.
05,	Supplying sal wood for					
	making Nag-stambha	1	15'0"	14"	14"	20.42 cft

भक्तपुर नगरपालिका कार्यालय

म.ले.प. फाराम नं. १७१

नापी किताब

पाना नं. २

भ.न.पा. Abstract of costs of valuation-2076-03-29 उलार नं.

सि.नं.	विवरण	संख्या	कामको परिमाण लम्बाई	चौडाई	उंचाई	जम्मा नापी
01.	Site clearance work on bank as removing grass - 6232.30	m^2	-	-	60.0	37938/-
02.	Thick bush manual excavation work over floating on water and left it of bank - 1922.79	m^3	-	-	721.0	13,86331.59
03.	Excavated bush and Demerge disposal work, including Transportation — 288.41	m^3	-	-	721.0	207943.61
04.	200 mm ϕ NP^2 Humpipe Laying for access on bank - 50	Rm	1986.87	9931.35	775.0	3825.10
05.	Supplying and string Salwood for making Nag stambha — ~~5%~~ 20.42 ~~20.74~~	cft	~~851.80~~ 7500.9	~~1737.36~~ 1,96,500/-	~~111.92~~	23,766.66
	Subtotal	Rs	~~8,20,976.434.95~~	1,83,667.71		16,36,089.20
	Grand total	Rs!	18,42,522/55			→ 16,58,854.86

2076-03-29

म.ले.प. फाराम नं. १७१

नापी किताब

पाना नं. (का)

कार्यालय प्रमुखः- दिपक कोइराला

योजना प्रमुखः- राम प्रसाद श्रेष्ठ

इन्जिनियरः- सूर्य नाथ खड्का

साइटमा खटिएका प्राविधिकः- रुपेश खनाल

रानी पोखरी पुनः रुपान योजना जीर्णोद्धार

ठेक्का रकम: २,६३,१३,६३६।०० (२०७६।०३।२४)

कार्य आदेश: - २०७६।०३।२०

सम्झौता: - २०७६।०३।२६

कार्य सुरु: - २०७६।०४।१

म्याद: - २०७६।०३।२८

कार्य व्यवस्थापक: - रुपान सुवेदी

भक्तपुर नगरपालिका कार्यालय

म.ले.प. फाराम नं. १७१

नापी किताब

पाना नं. 1,

उत्तार नं.

भ.न.पा./ 1st valuation - 2076-08-24

सि.नं.	विवरण	संख्या	कामको परिमाण			जम्मा नापी
			नं	चौडाई	उचाई	
01.	Foundation excavation Work - 228.72	m^3	-	-	824.0	1,86,630/08
02.	Local B/W in 1:1:2 - 481.03	m^3	13,196.31	63,47,859/12	4200.0	20,20,326/-
03.	Salwood work - 2.97	cft	-	-	652.36	1931.56
	13% vat as per submitted bill			5,97,672/-		
	Sub total Rs.			69,45,537/42		22,08,856/08
	Grand total Rs.			91,54,393/50		
	2nd valuation - 2076-09-26					
02.	Local B/W in 1:1:2 - 88.37	m^3	13,196.31	1166164/12	4200/-	3,71,154/-
03.	Salwood work - 2.97	cft	7667.11	20,989.31	652/56	1931.56
14.	labour for Archeological excavation - 120.0	no	-	-	8020.0	96,002/-
	13% vat as per bill			87,710/51		
	Sub total Rs			12,74,864/79		4,69,085/56
	Grand total Rs.			17,42,010/35		
	Grand total Rs. 1st + 2nd valuation -			1,08,98,443/91		

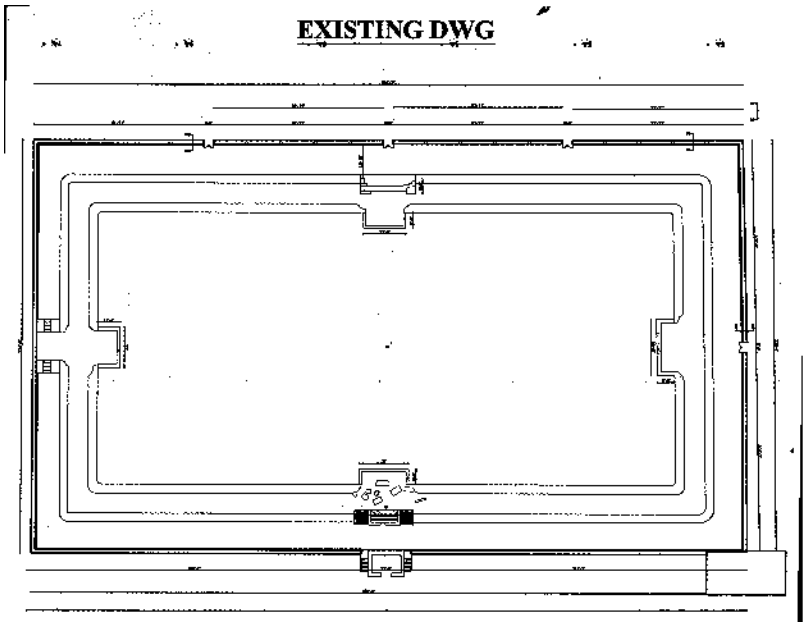

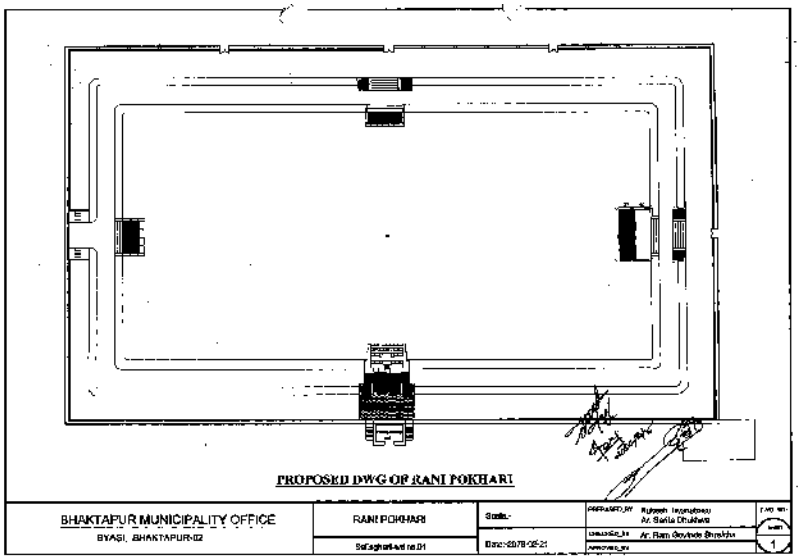

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ २४२ ॥

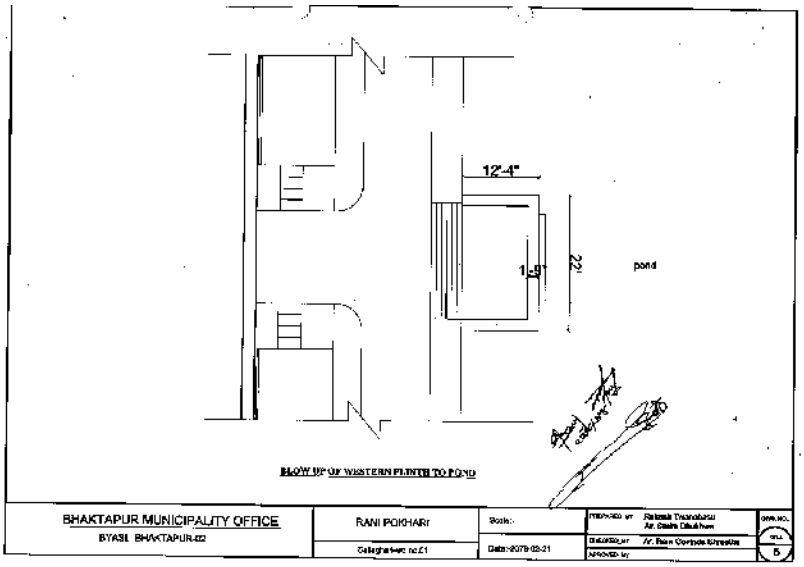
12'-4"
1'-9"
22'
pond
BLOW UP OF WESTERN PLINTH TO POND
BHAKTAPUR MUNICIPALITY OFFICE
BYASI, BHAKTAPUR-02
RANI POKHARI
Scale:-
Date:-2079-02-21
Rukesh Tiwarabasu
Ar. Sarita Dhukhwa
Ar. Ram Govinda Shrestha
5

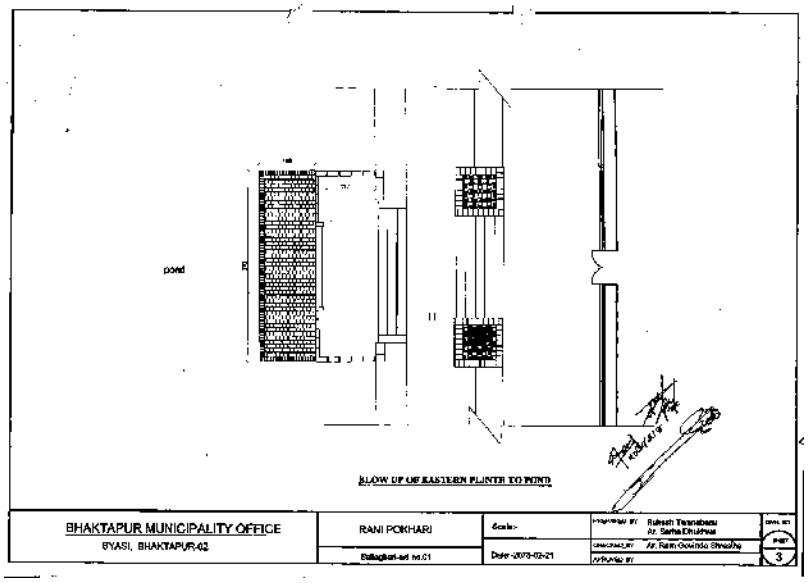
pond
BLOW UP OF EASTERN PLINTH TO POND
BHAKTAPUR MUNICIPALITY OFFICE
BYASI, BHAKTAPUR-02
RANI POKHARI
Scale:-
Date:-2079-02-21
Rukesh Tiwarabasu
Ar. Sarita Dhukhwa
Ar. Ram Govinda Shrestha
3

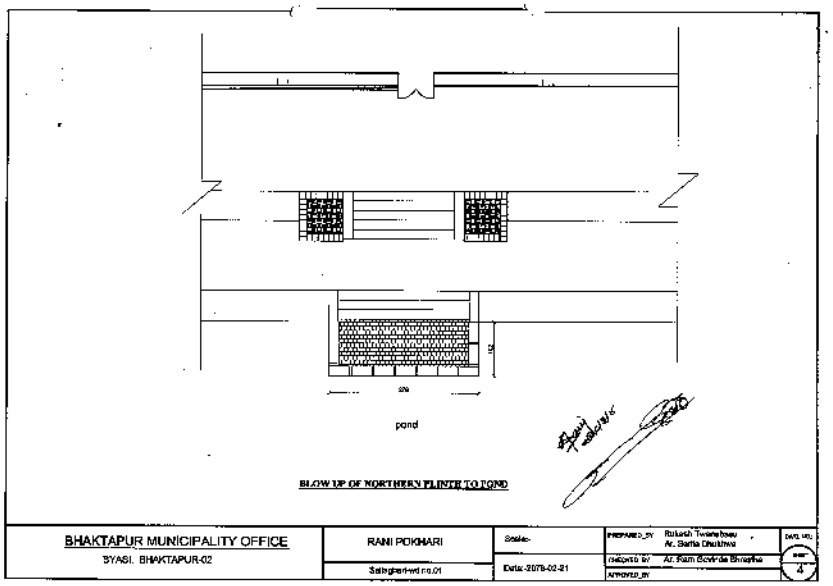

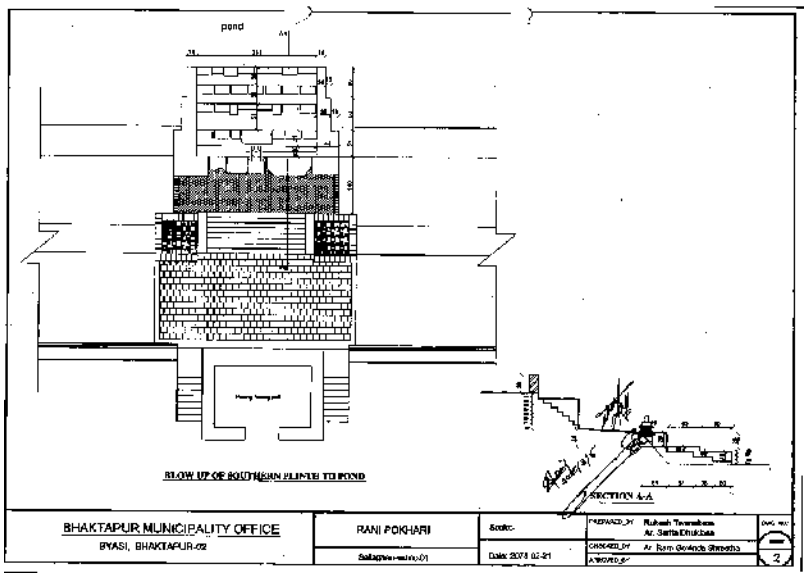

न्हू पुखू (रानीपोखरी) जीर्णोद्धार २०७८ ॥ २४४ ॥

लगत इस्टिमेट

BHAKTAPUR MUNICPALITY

Abstract of Cost

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project — 2/1/2076

Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01 — Page: -

No.	Description of Item	Quantity	Unit	Norms Code	Material Rate/Unit	Material Amount	Labour Rate/Unit	Labour Amount
1	Foundation excavation of hard clay and brick paved area for Trench	777.68	cu.m	B-09			824	640608.32
2	Supplying and compacted filling by manual means of black cotton soil on berm of pond side	204.02	cu.m	B-103	1100.00	224427.44	455.00	92931.34921
3	Excavated earth re-filling on berm for leveling proposed below, black cotton soil	816.10	cu.m	B-09			500.00	408049.8869
4	One layer Chimney brick flat soling work on pond over black cotton soil	1337.92	sq.m	B-88	885.43	1184632.93	160.00	214068.9145
5	One layer Previous brick soiling work on sand bed on top of embankment	1447.84	sq.m	B-88	274.75	397793.88	160.00	231654.2751
6	Local brick edge pavement work on top of embankment	1289.20	sq.m	B-98	1397.75	1801073.84	445.00	573592.263
7	Providing a sum for unknown item work, tools, plants, supervisor sallary and Archaeological excavation, where it necessary	1.00	Job				100000.00	100000
8	Wood carving on Nag stambha but excluding wood	4.33	sq.m	B-238			29571.44	128069.6103
					Total:	3808828.03	Total:	2389472.63
	Sum of Material and Labour Amount				Total:	6198300.66		
	Adding 13% Vat only in Material Amount					469147.64		
	Grand Total:					6667148.30		

In words :- sixty four lakh sixty seven thousand one hundred forty eight rupees thirty paisa only

Prepare by: Checked by:- Approved by:-

BHAKTAPUR MUNICPALITY

Detail Estimate

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project — 2/1/2076

Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01 — page no:-

S.N	Description of Work	No.	Length	Breadth	Height	Quantity	Unit	Remark
1	Foundation excavation of hard clay and brick paved area for Trench							
	Inside pond area	2	352.00	4.00	1.00	2816.00		
		2	188.00	4.00	1.00	1504.00		
	Inside perimeter area	2	317.00	11.00	2.25	15691.50		
		2	150.00	11.00	2.25	7425.00		
					Total:-	27436.50	cu.ft	
						777.68	cu.m	
2	Supplying and compacted filling by manual means of black cotton soil on berm of pond side							
	- North	1	352.00	14.75	0.50	2596.00		
	- South	1	316.00	14.75	0.50	2330.50		
	- East / West	2	154.00	14.75	0.50	2271.50		
					Total:-	7198.00	cu.ft	
						204.02	cu.m	
3	Excavated earth re-filling on berm for leveling proposed below, black cotton soil							
	- North	1	352.00	14.75	2.00	10384.00		
	- South	1	316.00	14.75	2.00	9322.00		
	- East / West	2	154.00	14.75	2.00	9086.00		
					Total:-	28792.00	cu.ft	
						816.10	cu.m	
4	One layer Chimney brick flat soiling work on pond over black cotton soil							
	- North	1	352.00	14.75		5192.00		
	- South	1	316.00	14.75		4661.00		
	- East / West	2	154.00	14.75		4543.00		
					Total:-	14396.00	sq.ft	
						1337.92	sq.m	
5	One layer Previous brick soiling work on sand bed on top of embankment							
	- North	1	383.00	13.75		5266.25		
	- South	1	372.00	13.75		5115.00		

Estimate by:- Checked by:- Approved by:-

	- East / West	2	189.00	13.75		5197.50		
					Total:-	15576.75	sq.ft	
						1447.34	sq.m	
6	Local brick edge pavement work on top of embankment							
	Quantities is same as item no -5	1			Sub Total:	15576.75	sq.ft	
	(-) Deduct edge frame - edge	1	1106.00	0.75		829.50		
	- side	1	1080.00	0.75		810.00		
					Sub Total:	1707.00	sq.ft	
	Net after deduction				Total:-	13873.75	sq.ft	
						1288.80	sq.m	
7	Providing a sum for unknown item work, tools, plans, supervision, mitery and Archaeological excavation, where it necessary	1				1	Job	
8	Wood carving at Nag siamkha hari excluding wood	1	10	4.66	Total:-	46.6	sq.ft	

Estimate by:- Checked by:- Approved by:-

भक्तपुर नगरपालिकाद्वारा सञ्चालित

खप इन्जिनियरिङ्ग कलेज

(पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालयसँग सम्बन्धन प्राप्त)

च.नं. १७८७।८५।७६

मिति: २०७६।०२।०८

भक्तपुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
च.नं. १४२५
मिति: २०७६।२।१६

श्रीमान् प्रमुखज्यू,
भक्तपुर नगरपालिका,
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भक्तपुर ।

विषय: *Estimate* पठाइएकोबारे ।

उपरोक्त सम्बन्धमा तहाँ भक्तपुर नगरपालिकाको मिति २०७६।१।३० गते, पत्र संख्या १२२९, च.नं. २५३२ को प्राप्त पत्रानुसार भक्तपुर नगरपालिका वडा नं १, सल्लाघारी स्थित ऐतिहासिक रानी पोखरीको नाप जाँच गरी माटो निकाल्ने प्रारम्भिक Estimate तयार गरी तहाँको आवश्यक कार्यार्थ यसै पत्रसाथ पठाइएको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु ।

इ. सुजन माक
प्राचार्य

BHAKTAPUR MUNICIPALITY

Abstract of cost

Name of Project: Ranipokhari reconstruction Project
Location:-Bhaktapur Municipality Sallaghari 1
Area of Pond: 6416 m2 (2-3-3-0)

Date 2076-2-8
FY: 75/76

S.N	Particulars	Unit	Quantity	Rate	Code	Amount(NRs)	Remarks
1	Site clearance including site clearance of work, removal of green grasses, bushes etc	sqm	3522.000	60.000	BM/[illegible]	211,320.000	
2	Manual excavation of soil in the pond of Ranipokhari sallaghari at the depth of 1m covering only the 30% of the pond for maintenance of pond	Cum	3307.500	721.000	BM/[illegible]	2,384,607.500	
	Total (NRs)					2,596,927.500	
	Contingency: [TD]1.5%					37,948.915	
	Grand Total (NRs)					2,567,878.415	

Estimated By:

Checked By:

Approved By:

BHAKTAPUR MUNICPALITY

Abstract of Cost

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project
Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01

3/20/2076
Page: -

No.	Description of item	Quantity	Unit	Norms Code	Material Rate/Unit	Material Amount	Labour Rate/Unit	Labour Amount
1	Foundation excavation of hard clay and brick paved area for Trench	1298.92	cu.m	B-08			824	1070311.89
2	Local chimney made brick work in 1:1:2 mortar on boundary wall,	549.60	cu.m	B-28a	15217.29	8363350.12	4200.00	2308300
3	Excavated earth desposal work, including transportation	909.24	cu.m	B-241			721.00	655564.924
4	Supplying and compacted filling by manual means of black cotton soil on berm of pond side	204.02	cu.m	B-103	1100.00	224427.44	455.00	92831.3492
5	Excavated earth re-filling on berm for leveling proposed below, black cotton soil	816.10	cu.m	B-09			500.00	408049.887
6	One layer Chimney brick flat soiling work on pond over black cotton soil	1337.92	sq.m	B-98	885.43	1184632.93	160.00	214066.914
7	One layer Previous brick soiling work on sand bed on top of embankment	1447.84	sq.m	B-98	274.75	397793.83	160.00	231654.275
8	Local brick edge pavement work on top of embankment	1289.20	sq.m	B-99	1397.75	1801973.84	445.00	573692.263
9	Edge brick with 1:1:2 mortor for making frame	158.64	sq.m	B-97	1505.91	238902.26	600.00	95185.8736
10	Remove demage brick from wall and repair it by ma-appa with 1:1:2 mortor	117.12	cu.m	B-166a	19046.21	2230629.44	11289.60	1322200.8
11	Thick grass turfing work on outer slope	895.17	sq.m	B-219	367.45	328929.22	160.00	143226.766
12	12.50mm thick, 1:2 c/s lime plaster work on wall	1202.88	sq.m	B-111	451.06	542571.52	304.00	365675.836
13	Two coat white wash on new plastered surface	1202.88	sq.m	B-118	15.08	18139.45	29.00	34883.5502
14	Providing a sum for unknown item work, tools, plants, supervisor sallery and archaeological excavation, where it necessary	1.00	Job	L/S	400000.00	400000.00	450000.00	450000
15	Supplying and fitting Salwood 14"*14" for mid Bashukhi stambha in length	26.91	cu.ft	A-108	8935.44	240470.56	515.19	13864.7933
16	Site clearance work	1.00	Jobs	L/S			35000.00	35000
17	Wood carving on Nag stambha but excludung wood	4.33	sq.m	B-236			29571.44	128069.619
18	Supplying and fitting Nag head of metal craft	1.00	set	L/S	100000.00	100000.00	10000.00	10000
					Total:	16071820.61	Total:	8152578.74
	Sum of Material and Labour Amount				Total:	24224399.34		
	Adding 13% Vat only in Material Amount					2089336.68		
				Grand Total:		26313736.02		

Estimate By:-

Checked By:-

Approved By:-

BHAKTAPUR MUNICPALITY

Detail Estimate

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project 20-03-2076

Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01 page no:-

S.N	Description of Work	No.	Length	Breadth	Height	Quantity	Unit	Remark
1	Foundation excavation of hard clay and brick paved area for Trench							
	Top of embankment - North	1	387	0.5	15.75	3047.63		
	- South	1	376	0.5	15.75	2961		
	- East / West	2	189	0.5	14.5	2740.50		
	For Proposed boundary wall trench - North	1	357	3.33	2.5	2972.03		
	- South	1	360.00	3.33	2.50	2997.00		
	- East / West	2	220.50	3.33	2.50	3671.33		
	Inside pond area	2	352.00	4.00	1.00	2816.00		
		2	188.00	4.00	1.00	1504.00		
	Inside perimeter area	2	317.00	11.00	2.25	15691.50		
		2	150.00	11.00	2.25	7425.00		
					Total:-	**45825.98**	**cu.ft**	
						1298.92	**cu.m**	
2	Local chimney made brick work in 1:1:2 mortar on boundary wall,							
	- North	1	357.00	5.83		2081.31		
	- South	1	360.00	5.83		2098.80		
	- West	1	220.50	5.83		1285.52		
	- East	1	210.5	5.83		1227.22		
	Elevated boundary -	1	1148.00	2.00	3.25	7462.00		
	Copling head -	1	1148.00	4.56		5234.88		
					Total:-	**19389.72**	**cu.ft**	
						549.60	**cu.m**	
3	Excavated earth desposal work, including transportation	1	1298.92	0.70		909.24		
	Taking from item no: 01-				**Total:-**	**909.24**	**cu.m**	
4	Supplying and compacted filling by manual means of black cotton soil on berm of pond side							
	- North	1	352.00	14.75	0.50	2596.00		
	- South	1	316.00	14.75	0.50	2330.50		
	- East / West	2	154.00	14.75	0.50	2271.50		
					Total:-	**7198.00**	**cu.ft**	
						204.02	**cu.m**	
5	Excavated earth re-filling on berm for leveling proposed below, black cotton soil							
	- North	1	352.00	14.75	2.00	10384.00		
	- South	1	316.00	14.75	2.00	9322.00		
	- East / West	2	154.00	14.75	2.00	9086.00		
					Total:-	**28792.00**	**cu.ft**	
						816.10	**cu.m**	

Estimate By:- Checked By:- Approved By:-

page no:-

S.N	Description of Work	No.	Length	Breadth	Height	Quantity	Unit	Remark
6	One layer Chimney brick flat soiling work on pond over black cotton soil							
	- North	1	352.00	14.75		5192.00		
	- South	1	316.00	14.75		4661.00		
	- East / West	2	154.00	14.75		4543.00		
					Total:-	**14396.00**	**sq.ft**	
						1337.92	**sq.m**	
7	One layer Previous brick soiling work on sand bed on top of embankment							
	- North	1	383.00	13.75		5266.25		
	- South	1	372.00	13.75		5115.00		
	- East / West	2	189.00	13.75		5197.50		
					Total:-	**15578.75**	**sq.ft**	
						1447.84	**sq.m**	
8	Local brick edge pavement work on top of embankment							
	# quantities is same as item no -07	1			**Sub Total:**	**15578.75**	**sq.ft**	
	(-) Deduct edge frame - edge	1	1196.00	0.75		**897.00**		
	- side	1	1080.00	0.75		**810.00**		
					Sub Total:	**1707.00**	**sq.ft**	
	Net after deduction				**Total:-**	**13871.75**	**sq.ft**	
						1289.20	**sq.m**	
9	Edge brick with 1:1:2 mortor for making frame							
	- edge	1	1196.00	0.75		**897.00**		
	- side	1	1080.00	0.75		**810.00**		
					Total:-	**1707.00**	**sq.ft**	
						158.64	**sq.m**	
10	Remove demage brick from wall and repair it by ma-appa with 1:1:2 mortor							
	- First bank	1	1070.00	7.00	0.41	3070.90		
	- Second bank	1	941.00	2.75	0.41	1060.98		
					Total:-	**4131.88**	**cu.ft**	
						117.12	**cu.m**	
11	Thick grass turfing work on outer slope	1	1204.00	8.00	**Total:-**	**9632.00**	**sq.ft**	
						895.17	**sq.m**	
12	12.50mm thick, 1:2 c/s lime plaster work on wa	1	1204		10.75	12943		
					Total:-	**12943**	**sq.ft**	
						1202.88	**sq.m**	
13	Two coat white wash on new plastered surface							
	# quantities is same as item no 12				**Total:-**	**1202.88**	**sq.m**	
14	Providing a sum for unknown item work, tools, plants, supervisor sallery and Archaeological excavation, where it necessary	1				**1**	**Job**	

Estimate By:- Checked By:- Approved By:-

page no:-

S. N	Description of Work	No.	Length	Breadth	Height	Quantity	Unit	Remark
15	Supplying and fitting Salwood 14"*14" for mid Bashukhi stambha in							
	length	1	12	1.16	1.16	16.15		
	head	1	8	1.16	1.16	10.76		
					Total:-	26.91	cu.ft	
16	Site clearance work	1				1.00	Jobs	
17	Wood carving on Nag stambha but excludung wood	1	10	4.66	Total:-	46.6	sq.ft	
						4.33	sq.m	
18	Supplying and fitting Nag head of metal craft	1			Total:-	1	set	

Estimate By:- Checked By:- Approved By:-

उपभोक्ता समिति

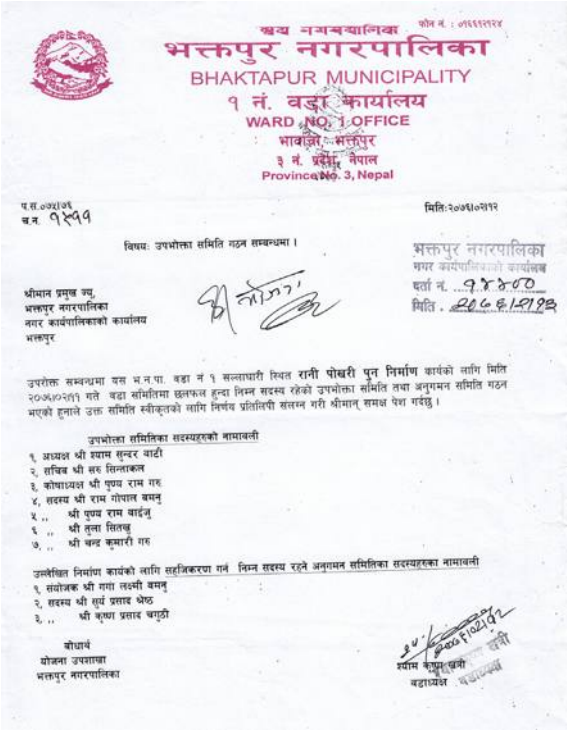

श्री भक्तपुर नगरपालिका फोन नं. : ०१६६१२१२२

भक्तपुर नगरपालिका
BHAKTAPUR MUNICIPALITY
१ नं. वडा कार्यालय
WARD NO. 1 OFFICE
भावजिर, भक्तपुर
३ नं. प्रदेश, नेपाल
Province No. 3, Nepal

प.स.०७२।७६
च.नं. १९९१

मिति:२०७६।०७।१२

भक्तपुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
दर्ता नं. ...१४४००...
मिति. २०७६।१२।१४

विषय: उपभोक्ता समिति गठन सम्बन्धमा ।

श्रीमान प्रमुख ज्यू,
भक्तपुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
भक्तपुर

उपरोक्त सम्बन्धमा यस भ.न.पा. वडा नं १ सल्लाघारी स्थित **रानी पोखरी पुन निर्माण** कार्यको लागि मिति २०७५।०२।११ गते वडा समितिमा छलफल हुन्दा निम्न सदस्य रहेको उपभोक्ता समिति तथा अनुगमन समिति गठन भएको हुनाले उक्त समिति स्वीकृतको लागि निर्णय प्रतिलिपी संलग्न गरी श्रीमान् समक्ष पेश गरिएछ ।

उपभोक्ता समितिका सदस्यहरुको नामावली

१. अध्यक्ष श्री श्याम सुन्दर बाटी
२. सचिव श्री सरु सिन्ताकल
३. कोषाध्यक्ष श्री पुण्य राम गरु
४. सदस्य श्री राम गोपाल बमनु
५. .. श्री पुण्य राम बाईजु
६. .. श्री तुला सितकु
७. .. श्री बन्द कुमारी गरु

उल्लेखित निर्माण कार्यको लागि सहजिकरण गर्न निम्न सदस्य रहने अनुगमन समितिका सदस्यहरुका नामावली

१. संयोजक श्री गगा लक्ष्मी बमनु
२. सदस्य श्री सूर्य प्रसाद श्रेष्ठ
३. .. श्री कृष्ण प्रसाद चगुठी

बोधार्थ
योजना उपशाखा
भक्तपुर नगरपालिका

श्याम कृष्ण बनी
वडाध्यक्ष

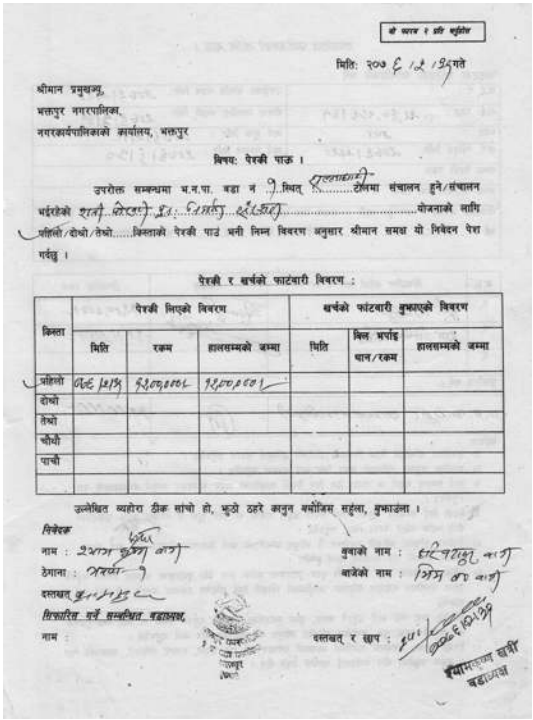

मिति: २०७६।०२।१५ गते

श्रीमान प्रमुखज्यू,
भक्तपुर नगरपालिका,
नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, भक्तपुर

विषय: पेरकी पाऊ ।

उपरोक्त सम्बन्धमा भ.न.पा. वडा नं ..१.. स्थित ...सल्लाघारी...टोलमा संचालन हुने/संचालन भईरहेको ...रानी पोखरी पुन: निर्माण कार्य...योजनाको लागि पहिलो/दोश्रो/तेश्रो.....किस्ताको पेरकी पाउ भनी निम्न विवरण अनुसार श्रीमान समक्ष यो निवेदन पेश गर्दछु ।

पेरकी र खर्चको फाटवारी विवरण :

किस्ता	पेरकी लिएको विवरण			खर्चको फाटवारी बुझाएको विवरण		
	मिति	रकम	हालसम्मको जम्मा	मिति	बिल भपाई भान/रकम	हालसम्मको जम्मा
पहिलो	०७६।१।१५	१२,००,०००/-	१२,००,०००/-			
दोश्रो						
तेश्रो						
चौथो						
पाचौ						

उल्लेखित व्यहोरा ठीक साचो हो, झुठो ठहरे कानुन बमोजिस सहुला, बुझाउला ।

निवेदक
नाम : श्याम कृष्ण बनी
ठेगाना : वडा नं १
दस्तखत
सिफारिस गर्ने सम्बन्धित वडाध्यक्ष,
नाम :

बुबाको नाम : हरिकृष्ण बनी
बाजेको नाम : जिस बनी

दस्तखत् र छाप : २०७६।१२।१५
श्यामकृष्ण बनी
वडाध्यक्ष

कार्यालय प्रयोजनको लागि मात्र ।

साइटमा खटिएको प्राविधिकले भर्ने :

ल.इ नं :	उपभोक्ता समिति गठन मिति: २०७३।२।२०
ल.ई. रकम : २,६४,८८३।८१	योजना सम्झौता भएको मिति : २०७३।२।१९
बजेट स्था	कार्य शुरू मिति : २०७३।२।१६
ल.ई स्वीकृत मिति: २०७३।२।२०	कार्य सम्पन्न मिति : २०७३।६।३०
जम्मा पेश्की रकम:	
जम्मा फाँटवारी पेश रकम:	

योजनाको अवस्था : काम हुन बाकी / समान मात्र खरिद भएको..... कार्य सम्पन्न भई .....कार्य भैरहेकोले भौतिक प्रगति.....% कार्य सम्पन्न ।

क्र.सं.	सिफारिस गर्नेको नाम र पद	दस्तखत	सिफारिस रकम
१.	सूर्य भक्त श्रेष्ठ		१२,००,०००
२.	राम प्रसाद श्रेष्ठ		१२,००,०००
३.			
प्रमाणित गर्ने :			
प्र.प्र. अधिकृत रामलाल कटुवाल			१२,००,०००

शर्तहरू:

१। उपभोक्ता समितिको बैठक निर्णयको प्रतिलिपी अनिवार्य संलग्न गर्नुपर्नेछ ।

२। सम्झौता अनुसार तोकिएको समय भित्र कार्य सम्पन्न गर्नुपर्नेछ ।

३। कार्य सम्पन्न भएको ७ (सात) दिन भित्र पेश्की फछ्र्यौटको लागि आवश्यक सम्पूर्ण कागजातहरू पेश गर्नुपर्नेछ ।

४। पेश्की लिई सम्झौता अनुसार कार्य नगरी अधुरो राखेमा वा कार्य शुरू नै नगरेमा १०% प्रतिशतका दरले ब्याज सहित पेश्की फिर्ता गर्नुपर्नेछ ।

५। संशोधन इष्टिमेट स्वीकृति नगरीकन नै स्वीकृत इष्टिमेटको कार्य विवरणमा हेरफेर गरी कार्य गरेमा त्यसको भुक्तानी गर्न कार्यालय बाध्य हुनेछैन् ।

६। स्वीकृत इष्टिमेटको कार्य विवरणको मुख्य बुदाहरूमा वाहिक अन्य केहि बुदाहरूमा सामान्य हेरफेर गर्नुपर्ने भएमा सम्बन्धित साइटमा खटिएका प्राविधिकको स्वीकृती लिई इष्टिमेट रकममा नबढ्ने गरी कार्य गर्न सकिनेछ

७। इष्टिमेट भन्दा बढी कार्य गर्नुपर्ने भएमा, मुख्य बुदाहरूमा संशोधन गर्नुपर्ने भएमा वा केहि नया बुदाहरू थप गर्नुपर्ने हुएमा पुनः संशोधित इष्टिमेट स्वीकृत गरी सकेपछि मात्र कार्य गर्नुपर्नेछ ।

८। केरमेट भएको, उपभोक्ता समितिले अध्यक्षको दस्तखत गर्न छुट भएको, अस्पष्ट लेखिएको, सामानको नाम र संख्या नखुलेको बील भर्पाइलाई मान्यता दिइने छैन् ।

मिति: २०७६।३।२६गते

श्रीमान प्रमुखज्यू,
भक्तपुर नगरपालिका,
नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, भक्तपुर

भक्तपुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
दर्ता नं. १६६६४
मिति. २०७६।१।२६

विषय: पेश्की फछ्र्यौट गरी पाऊ ।

उपरोक्त सम्बन्धमा भ.न.पा. वडा नं ९, सूचिक – १० शान्तपुरमा स्थित शान्तीपोखरी संरक्षण योजना संचालन गर्न मैले १ पटक गरी जम्मा रू. १२,००,०००।– पेश्की लिई १ पटक गरी रू. १६,१६,३७४।– बराबरको खर्चको फाँटवारी बुझाईसकेको छु । हाल सो योजना सम्पन्न भैसकेको छ । उक्त कार्यमा रू. — बराबरको जनश्रमदान र रू. — आर्थिक सहयोग जुटेको समेत अनुरोध गर्दै मेरो नाउमा रहेको रू. १२,००,०००।– पेश्की फछ्र्यौट गरी रू. ४,१६,३७४।– भुक्तानी हुन अन्तिम बिल भर्पाइ थान १८ वाट हुन आउने रू. १६,१६,३७४।– बराबरको खर्चको फाँटवारी/बढी भएको रू. — भ.न.पा.को नाउमा नेपाल बैंक लि. भक्तपुरमा दाखिला गरेको चल्ती हिसाब नं — को भौचर यसैसाथ राखी श्रीमान समक्ष यो निवेदन पेश गर्दछु ।

पेश्की र खर्चको फाँटवारी विवरण :

किस्ता	पेश्की लिएको विवरण			खर्चको फाँटवारी बुझाएको विवरण			
	मिति	रकम	हालसम्मको जम्मा	मिति	बिल भर्पाइ थान	फाँटवारी रकम	हालसम्मको जम्मा
पहिलो	२०७३।२।२०	१२,००,०००	१२,००,०००	२०७३।६।२९	१८	१६,१६,३७४	१६,१६,३७४
दोस्रो							
तेस्रो							
चौथो							
पाँचौ							

उल्लेखित व्यहोरा ठीक साँचो हो, झुठो ठहरे कानुन बमोजिम सहुँला, बुझाउँला ।

निवेदक
नाम : श्याम कुमार नाई
ठेगाना : वडा– ९
दस्तखत
सिफारिस गर्ने सम्बन्धित वडाध्यक्ष,
नाम राम सुन्दर लामा

दस्तखत र छाप :

कार्यालय प्रयोजनको लागि मात्र :

सम्झौता प्रतिलिपि प्राप्त भएको मिति :	
म.ले.प. नं. :	प्रस्ताव मिति : २०७६/१२/२०
म.ले.प. रकम : रु २,६०,२८६/८१	सम्झौता सम्पन्न भएको मिति २०७६/१२/२५
प्रकार : नया	म.ले.प. पूरा मिति : २०७६/१२/१८
म.ले.प. सम्पन्न मिति : २०७६/१२/२०	योग सम्पन्न मिति : २०७६/१२/२६
जम्मा पेश्की रकम : २,६०,०००/-	
जम्मा भुक्तानी पेश रकम : १६,१६,३६४/-	
जिम्मा फराक : कुल रकम : १८/१६,१६,३६४/-	
एक प्रतिलिपि पिता दाखिल गरिएको कागज : छ.....	
निवेदन बुझिलिने कर्मचारीको :	

नाम: सूर्य बहादुर थापा दस्तखत: मिति: ०७६/१२/२९

मिति: २०७६/१२/२५ गते

श्रीमान प्रमुखज्यू,
भक्तपुर नगरपालिका,
नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, भक्तपुर

विषय: पेश्की माग ।

उपरोक्त सम्बन्धमा भ.न.पा. वडा नं ९...स्थित रानीपोखरीको जीर्णोद्धार हुने/संचालन भईरहेको रानी पोखरी संरक्षण योजनाको...जीर्णोद्धार योजनाको लागि पहिलो/दोस्रो/तेस्रो.....किस्ताको पेश्की पाउ भनी निम्न विवरण अनुसार श्रीमान समक्ष यो निवेदन पेश गर्दछु ।

पेश्की र कार्यको फाटवारी विवरण :

किस्ता	पेश्की लिएको विवरण			कार्यको फाटवारी बुझाएको विवरण		
	मिति	रकम	हालसम्मको जम्मा	मिति	बिल भर्पाइ वान/रकम	हालसम्मको जम्मा
पहिलो	२०७६/१२/२५	१५,००,०००	१५,००,०००			
दोस्रो						
तेस्रो						
चौथो						
पाचौं						

उल्लेखित व्यहोरा ठीक साँचो हो, झूठो ठहरे कानुन बमोजिम सहुला, बुझाउला ।

निवेदक
नाम : श्याम सुन्दर नाई
ठेगाना : अन्नपूर्ण डबाई -१
दस्तखत:
सिफारिश गर्ने सम्बन्धित कर्मचारी
नाम :

बुबाको नाम : हरि बहादुर नाई
सासुको नाम : नील बहादुर नाई

दस्तखत र छाप: भक्तपुर २०७६

कार्यालय प्रयोजनको लागि मात्र ।

लाइटमा खटिएको प्राविधिकले भर्ने :

म.इ नं :	उपभोक्ता समिति/गठन मिति:
म.इ. रकम	योजना सम्झौता भएको मिति :
बजेट	कार्य शुरु मिति :
म.इ. लोकल मिति	कार्य सम्पन्न मिति :
जम्मा पेश्की रकम	
जम्मा फछ्यौट पेश्की रकम	

योजनाको अवस्था : काम हुन बाकी / समाप्त मात्र सकिए भएको.....

भई .....कार्य पेश्कीको भौतिक प्रगति.....% कार्य सम्पन्न

क्र.सं.	सिफारिश गर्नेको नाम र पद	दस्तखत	[illegible]
१.			
२.			
३.			
प्रमाणित गर्ने :			

सूचना:

१) उपभोक्ता समितिको बैठक निर्णयको प्रतिलिपी अनिवार्य संलग्न गर्नुपर्नेछ ।

२) सम्झौता अनुसार खरिदको भुक्तान कार्य सम्पन्न गर्नुपर्नेछ ।

३) कार्य सम्पन्न भएको ७ (सात) दिन भित्र पेश्की फछ्यौटमा ढिलाई आवश्यक सम्पूर्ण कागजातहरू पेश गर्नुपर्नेछ ।

४) पेश्कीको निर्णय सम्झौता अनुसार कार्य नगरी मनुरो राखेमा वा कार्य शुरु नै नगरेमा १०% प्रतिशतका दरले ब्याज सहित पेश्की फिर्ता गर्नुपर्नेछ ।

५) संशोधन इष्टिमेट स्वीकृति नगराईकन वा स्वीकृत इष्टिमेटको कार्य भिन्नतामा टेरफेर गरी कार्य गरेमा त्यसको भुक्तानी गर्न कार्यालय बाध्य हुनेछैन ।

६) स्वीकृत इष्टिमेटले कार्य भिन्नताको मुख्य मुद्दाहरूमा कुनै कुनै कम्ती बेसी मुद्दाहरूमा सामान्य हेरफेर गर्नुपर्ने भएमा सम्बन्धित साइटमा खटिएका प्राविधिकको स्वीकृती लिई इष्टिमेट रकममा नबढ्ने गरी कार्य गर्न सकिनेछ ।

७) इष्टिमेट भन्दा बढी कार्य गर्नुपर्ने भएमा, मुख्य मुद्दाहरूमा संशोधन गर्नुपर्ने भएमा वा केही नयाँ मुद्दाहरू थप गर्नुपर्ने भएमा पुनः संशोधित इष्टिमेट स्वीकृत गरी सकेपछि मात्र कार्य गर्नुपर्नेछ ।

८) कैफियत भएको, उपभोक्ता समितिले अपनाएको प्रक्रियामा प्रतिकूल गर्ने लुट भएको, अस्पष्ट लेखिएको, आमानको नाम र संख्या नखुलेको नीम चर्चाहरूमा मान्यता दिइने छैन् ।

श्रीमान नमुकाम,
भक्तपुर नगरपालिका,
नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, भक्तपुर

मिति: २०७८/३/१ गते

भक्तपुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
कर्ज नं. ...
मिति: २०७८/३/१

विषय: पेश्की फछ्यौट गरी पाऊ ।

उपरोक्त सम्बन्धमा म.न.प. वडा नं ७ (.....) .....स्थित दाँगी पोखरी पुनः निर्माण.....योजना संचालन गर्न दिनु पर्ने... पटक गरी जम्मा रु.....पेश्की लिई .. पटक गरी रु.2333329/60 खर्च गरी खर्चको स्थानमा भुक्तानीलेकी छु । साथ सो योजना सम्पन्न भैसकेको छ । उक्त कार्यमा रु..... .....नगरको अनुदान र रु. .....आर्थिक सहयोग जुटेको समेत अनुसार यो मेरो नाममा रहेको रु 95000000/- ...पेश्की फछ्यौट गरी रु.2333329/60 भुक्तानी हुन अघि थप 63 जना हुन आउने रु.2333329/60 बराबरको खर्चको आशंकामा यसमा रु ....बचत खाता ... बैंकमा राखी श्रीमान समक्ष यो निवेदन पेश गर्दछु ।

पेश्की र खर्चको फाँटवारी विवरण :

किस्ता	पेश्की लिएको विवरण			खर्चको फाँटवारी बुझाएको विवरण			
	मिति	रकम	डाइटममको जम्मा	मिति	बिल भपाई नाम	फाँटवारी रकम	डाइटममको जम्मा
पहिलो							
दोस्रो		95000000/-		2067-3-7	63	2333329/60	
तेस्रो							
चौथो							
पाँचौं							

उल्लेखित शहोरा ठीक साँचो हो, झुठो ठहरे कानुन बमोजिम सहुला, बुझाउँला ।

निवेदक
नाम : [illegible]
ठेगाना : [illegible]
दस्तखत
सिफारिस गर्ने सम्बन्धित वडाध्यक्ष
नाम : [illegible]

दस्तखत र छाप

२०७८/३/१

[illegible]

कार्यालय प्रयोजनको लागि मात्र ।

साइटमा खटिएको प्राविधिकले भर्ने :

ल.इ. नं. :	उपभोक्ता समिति गठन मिति: २०७८-१२-१०
ल.इ. रकम : ४४,६६,१४८/२०	योजना सम्झौता भएको मिति : २०७८-२-६
बजेट : नगद	कार्य शुरु मिति : २०७८-२-१५
ल.इ. स्वीकृत मिति: २०७८/२/६	कार्य सम्पन्न मिति: २०७८-३-३०
जम्मा पैठ्की रकम: २ पटक गरी रु २५,००,०००/-	
जम्मा फाँटवारी पेश रकम: २ पटक गरी रु ४४,२३,६४८/८०/-	
बिल भरपाई भएको कुल रकम : ६३/ २३,५३,३२१/८०/-	
बैंक भौचरमाथि फिता दाखिला भएको रकम : रु. शून्य	

निवेदन बुझिलिने साइटमा खटिएका प्राविधिकले :

नाम: रमेश बोगाटी दस्तखत: मिति: २०७८/२/१

यो फारम ६ प्रति भर्नु पर्नेछ ।

भक्तपुर नगरपालिका कार्यालय
ठेक्का बन्दोबस्त - पत्र

नगरपालिका लेखा नियमावली, २०५२ को बमुजिम १ नियम ७८ को उपनियम २, नियम ७९ को उपनियम १ र २ र नियम ८० को उपनियम १ र २ बमोजिम ठेक्का (आंशिक प्रावधान) नियमावली, २०५२ को नियम ६० को उपनियम ।

१. सम्झौता गर्ने पक्षहरु -
क) भक्तपुर नगरपालिका कार्यालय, दरबार क्षेत्र, भक्तपुर
ख) उपभोक्ता समिति : श्री रानी पोखरी मूल निर्माण उपभोक्ता समिति
नाम : प्रभाव-१, सुकुलाफाँट
ठेगाना :
२. सम्झौतासित सम्बन्धित स्थानीय आयोजनाको नाम : रानी पोखरी सुधार
३. भ.न.पा.बाट आयोजना स्वीकृत भएको मिति : २०७८।२।३०
४. भ.न.पा.बाट उपभोक्ता समिति अनुमोदन भएको मिति : २०७८।२।२०
५. आयोजनाबाट लाभान्वित हुने :
घरपरिवार संख्या : जनसंख्या :
अन्य : मन्दिर
६. कार्यालय :
सम्पन्न गर्न लाग्ने अनुमानित समय : सुरु हुने मिति : २०७८।३।१५ सम्पन्न हुने मिति : २०७८।३।३०
७. आयोजनाको लागत सम्बन्धी विवरण :
कुल अनुमानित लागत : ४४,६६,१४८/२०
सम्बन्धित कार्यालयबाट व्यहोरिने रकम : शून्य
सम्बन्धित कार्यालयमार्फत प्राप्त हुने सार्वजनिकको श्रमदान :
उपभोक्ता समितिबाट व्यहोरिने रकम :
उपभोक्ता समितिबाट व्यहोरिने श्रम :
८. उपभोक्ता समितिबाट रकम उपलब्ध गराउने किस्ता संख्या ।

किस्ताको नाम	किस्ताको रकम	
	अङ्कमा	अक्षरमा
पहिलो	२५,००,०००/-	पच्चिस लाख मात्र
दोस्रो		
तेस्रो		

१/४

९. उपभोक्ता समितिले कार्यविवरणको :

पद	नामथर	ठेगाना	दस्तखत
अध्यक्ष :	[illegible]	.....	[illegible]
:	[illegible]	.....	[illegible]
:	[illegible]	.....	[illegible]
:	[illegible]	.....	[illegible]
सचिव :	[illegible]	.....	[illegible]
सदस्य :	[illegible]	.....	[illegible]
सदस्य :	[illegible]	.....	[illegible]
सदस्य :	.....	.....	.....
सदस्य :	.....	.....	.....

१०. साइटमा खटिएको प्राविधिक :

	पद	नामथर	दस्तखत
१) :	[illegible]	[illegible]	
२) :	[illegible]	[illegible]	[illegible]

११ सम्पन्नताका मापदण्ड :

क) गुणस्तर :

१ नक्सा/डिजाइन उपलब्ध गराइने रेखाङ्कन र सामाग्री उपभोक्ता समितिले तोकेको आयोजनाको लागि माग गर्न गर्नु पर्नेछ।

२. कार्यालयले ब्याहोर्ने रकम विभिन्न किस्ताहरुमा हस्तान्तरण गर्दाको अवस्था उपभोक्ता समितिले आर्थिक बैंकमा खाता खोली र सम्बन्ध मेचाएपछि होला पैसा वा भुक्तानी दिइनेछ।

३. कार्यक्रमको नीति निर्देशनको अधिनमा रही योजना सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

४. उपभोक्ता समितिले एकको काम ठेक्का/टाटबाट गराउन पाइने छैन। उपभोक्ता समितिले कुनै विशेष कामका लागि कार्यालयबाट गरिदिन लिखित अनुरोध गरेमा कार्यालयले कुनै प्राविधिक त्यसको काम गराउन सक्नेछ।

५. उपभोक्ता समितिले रकम दुरुपयोग गरेको मुलिन आएमा छानबिन गरी दुरुपयोग भए जति रकम उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरुबाट सम्बन्धितले सरकारी बाँकी सरह अधूरो उपर गरिनेछ।

६. योजना सम्पन्न भएपछि लगत र हिसाब र नियमित कर्मले सम्भार गर्ने जिम्मेवारी उपभोक्ता समितिको हुनेछ।

ख) प्राविधिक :

७. उपभोक्ता समितिले आयोजनाको डिजाइन, इष्टिमेट बमोजिम आयोजनालाई निर्धारणले ठीक ठीक समय समयमा सम्पन्न गर्नु पर्नेछ।

८. नापी किताब तयार गरी पेश गर्ने जिम्मेवारी योजना तथा प्राविधिक शाखाको हुनेछ।

९. संशोधित इष्टिमेट स्वीकृत नगरीकनै स्वीकृत इष्टिमेटको कार्य विवरणमा हेरफेर गरी कार्य गरेमा त्यसको भुक्तानी गर्न कार्यालय बाध्य हुने छैन।

१०. स्वीकृत इष्टिमेटको कार्य विवरणको मुख्य बुँदाहरुमा बाहेक अन्य केही बुँदाहरुमा सामान्य हेरफेर गर्नु पर्ने भएमा सम्बन्धित साइटमा खटिएको प्राविधिकको स्वीकृति लिई इष्टिमेट रकम नबढ्ने गरी कार्य गर्न सकिने छ।

११. इष्टिमेटमा भन्दा बढी कार्य गर्नु पर्ने भएमा, मुख्य बुँदाहरुमा संशोधन गर्नु पर्ने भएमा अथवा केही नयाँ बुँदाहरु थप गर्नु पर्ने भएमा पुनः संशोधित इष्टिमेट स्वीकृत गरिसकेपछि मात्र कार्य गर्नु पर्नेछ।

१२. योजनाको प्रगति ईमाशिक रुपमा कार्यालयमा बुझाउनु पर्नेछ।

१३. योजना सम्बन्धी आवश्यक नाप नक्सा कार्यालयले उपलब्ध गराउने छ।

ग) जिन्सी सामान :

१४. योजना क्षेत्रमा प्रयोगमा आउने सबै प्रकारको निर्माण सामाग्री ईंटा, बालुवा, सिमेन्ट र अन्य सामग्रीको माग काराम योजना शाखाको सिफारिस लिई मात्र उपभोक्ता समितिले सम्बन्धित निकायबाट प्राप्त गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

१५. कार्यालयले उपलब्ध गराए बमोजिम बाहेक कुनै सामाग्री नपुग भई तत्काल बजार खरीद गरी प्रयोगमा ल्याउनु पर्ने आवश्यक भएमा उपभोक्ता समितिले कार्यालयमा समयमै जानकारी दिई स्टोर मार्फत प्राप्त गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

१६. उपभोक्ता समितिले आफु खुशी खरीद गरी प्रयोगमा ल्याएको निर्माण सामाग्रीको बीलको भुक्तानी गर्न कार्यालय बाध्य हुने छैन।

१७. कुनै सामाग्री हराए, नोक्सान भए वा अपुग भएमा सो को जवाफदेही सोही उपभोक्ता समिति स्वयम् हुनेछ।

१८. कुनै सामाग्री हराए, अपुग भए वा नोक्सान भएमा प्राविधिकले सिफारिस गरे अनुसारको मूल्य उपभोक्ता समितिले व्यहोर्नु पर्नेछ।

१९. कार्यालयबाट वाहुनिज ईंटा उपलब्ध गराउन भक्तपुर ईंट कारखानालाई लेखेको पत्रमा उल्लेख भएको ईंटाको संख्या पूरै ल्याउनु पर्नेछ। यसरी पत्र अनुसार ईंटा पूरै ल्याउँदा बढी हुन आएमा कार्यालयले फिर्ता लिइदिनेछ। पत्रमा उल्लेख भएको भन्दा घटी ल्याई हिसाब नमिलेमा उपभोक्ता समिति स्वयम् जवाफदेही हुनेछ।

२०. काम गर्न आवश्यक पर्ने उपकरणहरु जस्तै कि कटर/ट्रिल/प्लेनर र ब्याबलहरु जस्तै पिक/साबेल/टाबा/गल आदि कार्यालय वा सम्बन्धित बडा कार्यालयबाट प्राप्त गर्न सकिनेछ। सम्बन्धित कार्यालयबाट उपलब्ध हुन नसकेमा मात्र माग काराम स्वीकृत गराई उपभोक्ता समितिले किन्न सक्ने छ।

२१. उपभोक्ता समितिले साइटमा खटिएको प्राविधिकको सिफारिसमा मात्र सामान खरीद गर्नुपर्नेछ। निर्माण कार्य सम्पन्न भैसकेपछि निर्माण सामाग्री भौज्यात रहन आएमा कार्यालयले बुझिनिने छैन। यसरी बढी हुन आएको सामानको रकम कार्यालयले भुक्तानी गर्न छैन।

घ) बील भर्पाई :

२२. योजना सम्पन्न भएपछि मूल्याङ्कन गर्न योजना तथा प्राविधिक शाखामा सम्पर्क गरी उपभोक्ता समितिले होर हाजिर काराम कार्यालयको पूर्व स्वीकृति प्राप्त गरी सामान खरीद गरेको भए सो को बील, कार्य सम्पन्न

भएको भए कार्य सम्पन्न भएको उपभोक्ता समितिको निर्णय निवेदनसाथ राखी अन्तिम मूल्याङ्कन र लोपपारको लागि मोजवा तथा प्रविधिक शाखामा बुझाउनु पर्नेछ ।

२३. कार्य सम्पन्न भएको सात दिन भित्र पेश्की फछ्र्यौटको लागि सम्पूर्ण कागजातहरू कार्यालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

२४. कोरमेट भएको, उपभोक्ता समितिको अध्यक्षको सही गर्न छुट भएको, अस्पष्ट लेखिएको, सानातिना मान र संख्या नछुनेको बील भर्पाईलाई मान्यता दिइने छैन ।

२५. उपभोक्ता समितिले निर्माण सामाग्री खरीद गरेको अवस्थामा प्रचलित कियमानुसार एकाइ गरेको सक्कार बील मै पेश गर्नुपर्नेछ ।

२६. निर्माण कार्यमा भत्तादार मृतकको भए सोको समेत असल्गी डोर हाजिर फारम पेश गर्नुपर्नेछ ।

२७. निर्माण व्यवसायमा आर्थिक सहयोग प्राप्त भएको भए त्यसको विवरण समेत पेश गर्नुपर्नेछ ।

२८. उपभोक्ता समितिले सामानहरू खरीद गर्दा आयकर र भ्याटमा पर्ने भएमा फरलहरूसंग साथ नियमानुसार खरीद गर्नु पर्नेछ ।

ठ) अन्य :

२९. सम्झौता अनुसार तोकिएको समय भित्र कार्य सम्पन्न गर्नु पर्नेछ । सम्झौताको म्याद भित्र कार्य सम्पन्न हुन नसकेमा मनासिब कारण सहित उपभोक्ता समितिले निवेदन दिएमा नयर्सलसे म्याद थप गर्न सक्ने छ ।

३०. पेश्की लिई सम्झौता अनुसार कार्य नगरी अधुरो राखेमा वा कार्य गुण नै नगरेमा १०% प्रतिशतका दरले ब्याज सहित पेश्की फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।

३१. माथि उल्लेखित शर्त पूरा गर्न उपभोक्ता समिति सधै लागमक, सचेत, क्रियाशिल र सक्रिय हुनु पर्नेछ ।

उपरोक्त बुँदाहरूको अधिनमा रही यो सम्झौता गर्न मञ्जूर भईछौ । सम्झौताको एक प्रति लिएँ/दिएँ ।

सम्झौता गर्ने पक्षहरू

कार्यालयको तर्फबाट :	उपभोक्ता समितिको तर्फबाट :
नाम : रामबाबु [illegible]	नाम : [illegible]
पद : [illegible]	पद : [illegible]
दस्तखत :	दस्तखत :

इति सम्वत् २०..... साल ..... महिना ..... गते रोज ..... शुभम् -

कार्य मूल्याङ्कन

BHAKTAPUR MUNICPALITY

Abstract of Cost 2nd valuation

Project Name: Rani PokhariPreservation Project — 28/08/2076

Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01 — Page -

No.	Description of Item	Quantity	Unit	Norms Code	Material Rate/Unit	Material Amount	Labour Rate/Unit	Labour Amount
1	Excavation work in foundation for trench	228.92	cu m	B-08			824	188628.6027
2	Local chimney made brick work in 1:1:2 mortar on boundary wall,	568.40	cu m	B-28a	13356.39	7614073.50	4200.00	2387495.606
3	Salwood work on Boundary wal	2.97	cu.ft	B-79	7067.11	20989.92	650.36	1931.5692
14	Extra labour charge for Archaeological excavation	120.00	Days				800.00	96000
					Total:	7635062.42	Total:	2575055.78
	Sum of Material and Labour Amount				Total:	10210118.20		
	Adding 13% Vat According to submitted Bill					985884.00		
					Grand Total:	10996007.10		

नेपाली: - [illegible]

Valuation By:- Checked By:- Approved By:-

BHAKTAPUR MUNICPALITY

Detail Estimate

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project — 9/26/2076

Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01 — page no:-

1	Excavation work in foundation for trench						
	- North	1	97.00	2.33	4.00	904.04	
		1	287.25	2.33	3.00	2007.38	
	- South	1	367.66	2.33	2.50	2141.62	
	- West	1	[illegible]	2.33	2.50	540.74	
		1	[illegible]	2.33	3.50	340.65	
		1	39.40	2.33	3.25	227.18	
		1	97.00	2.33	2.66	601.19	
	- East	1	158.67	2.33	2.50	989.50	
		1	50	2.33	3.66	426.39	
					Total:-	8078.25	cu.ft
						228.92	cu.m
2	Local chimney made brick work in 1:1:2 mortar on boundary wall,						
	- North	1	87.70	2.33	6.53	1017.05	
		1	367.25	2.33	3.50	3842.52	
		1	354.25	2.00	4.00	3074.50	
		1	[illegible]	2.33	0.82	734.13	
	- South	1	[illegible]	2.33	3.00	2568.94	
		1	209.66	2.00	4.00	1681.28	
		1	174.70	2.00	4.00	1398.00	
		1	[illegible]	2.33	0.42	702.45	
	- West	1	[illegible]	2.33	3.00	648.55	
		1	[illegible]	2.33	5.00	2449.50	
		1	[illegible]	2.33	4.00	279.60	
		1	[illegible]	2.33	3.00	676.04	
		1	196.50	2.00	4.00	1764.00	
		1	202.50	2.00	0.82	424.20	
	- East	1	[illegible]	2.33	2.50	982.50	
		1	[illegible]	2.33	4.00	436.00	
		1	[illegible]	2.33	4.00	2043.76	
		1	[illegible]	2.33	0.82	418.05	
					Total:-	21484.47	cu.ft
3	Deduction for opening						
	North side	3	[illegible]	2.00	4.00	382.00	
		3	[illegible]	2.33	0.82	71.92	
	South side	1	[illegible]	2.33	4.00	340.76	

Valuation By:- Checked By:- Approved By:-

		1	46.75	2.00	4.00	390.00		
		1	46.75	2.33	0.82	93.14		
	East side	1	5.00	2.00	4.82	53.02		
		1	5.00	2.33	0.82	10.51		
		52	2.00	1.25	2.00	260.00		
	Wast side	1	5.00	2.33	3.00	34.95		
					Total:-	1345.91	cu.ft	
	Net after dueduction				Total:-	20088.56	cu.ft	
						569.40	Cu.m	
3	Salwood work on Bouandary wall	3	6.00	0.33	0.50	2.97	cu.ft	
14	Extra lobour charge for Archaeological excavation	1	[illegible]			120.00	Days	

Valuation By:- Checked By:- Approved By:-

BHAKTAPUR MUNICPALITY

2nd phage final Valuation sheet

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project II

4/3/2078

Site Location: Sallaghari, Bkt,ward no-01

F/Y:075/76

No.	Description of item	Quantity	Unit	Norms Code	Material Rate/Unit	Material Amount	Labour Rate/Unit	Labour Amount
1	Faundation excavation of Hard clay/ral brick pavel/ans for Tiers on	322.16	c.u.m	B 04			524	285414.01
2	Excavated earth re-filling on site in for leveling proposed hakow, black cotton soil	451.38	c.u.m	B-04			500.00	225690.78
3	Supplying and compacting filling by manual means of black cotton soil in layer of 200 size	1025.10	c.u.m	B-03	1130.00	1158640.37	455	466429.01
5	Local brick edge pavement work pedestrian line slope (fish paddle)	1772.69	sq.m	B-09	1307.75	2449823.82	445.00	779947.42
6	One layer Previous brick soiling work on sand bed on top of embankment							
	i) Using 60% previous brick	767.80	sq.m	B-08	274.75	210932.44	160.00	122847.64
	ii) Using 40% New brick	511.87	sq.m	B-08	896.43	458220.79	160.00	81898.45
8	Wood carving on Nag stambha bar, excluding wood	3.93		B-235			25571.44	118215.75
7	Providing a sum under unknown item work, tools, plant, supervisor sallary at Archaeological excavation, where it necessary							
	Archaeological excavation work	1.00	jobs	y/s			10000.00	9000.00
i	Additional new brick work in 1:1:2(s/s/c) in lower plat/over bull Re-using previous brick	56.47	c.u.m	A-13	3620.43	204905.71	3367.58	190150.13
	5" petrstone wall on platform	43.74	Rm	A-20	3715.32	162592.62	1704.75	74606.77
ii	Making and fixing fiber form work for fixing Nag statue on middle of pond	1.00	jobs	B/s	68161.60	68161.60	20000.00	20000.00
iii	Making and fixing bamboo bridge edge of pond to middle of pond(equivalent to bamboo scaffolding)	276.00	Sq.m	A 13	123.96	34212.96	219.29	60507.48
v	Supervisor sallary	120.00	Days				1000.00	120000.00
					Total:	4711800.04	Total:	2612670.18
	Sum of Material and Labour Amount (A)				Total:	7324470.22		

Valuation by:- Checked by:- Approved by:-

(-) Deduct for Reusing black cotton soil of pond (Rs400cu.m*1100=330000)(B)					-440000.00
(-) Deduct for previous brick used in edge brick paving according to submitted bill (10000*14.2=140000)(B					-142000.00
(-) Deduct for previous brick used in edge brick paving according to submitted bill (3000*14=42000).					-42000.00
Adding 13% Vat according to submitted bill(D)					297174.43
				Grand Total:(A+B+C+D)Rs.	6965534.70

In words :- Sixty seven lakh ninty eight thousand five hundred thirty four ruppee seven zero paisa only.

Valuation by:- Checked by:- Approved by:-

BHAKTAPUR MUNICPALITY

2nd phage 3rd Valuation sheet

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project N

Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01

4/3/2078

F/y:073/76

No.	Description of Item	Quantity	Unit	Norms Code	Material Rate/Unit	Material Amount	Labour Rate/Unit	Labour Amount
1	Supplying and compacted filling by mecnanical means of black cotton soil on form of pond side	805.46	cu.m	B-103	1100.00	886033.16	455	366456.54
2	Local brick edge pavement work pedistrian side alone (fish caddle)	517.10	sq.m	B-90	1397.75	722777.04	445.00	230105.87
3	Wood carving on Nag stambha hut excluding wood	3.93		B-236			29921.44	119213.7592
4	Providing a sum for unknown item work, tools, plants, supervisor sallery and Archaeologist excavation, where necessary							
4.	Additional local brick work in 1:3 P/s/s on lower platform but Re-using previous brick	56.47	cu.m	A-110	3530.41	204896.71	3367.50	190150.1037
II	"5" pet stone work on platform	43.74	lim	A-10	3719.31	162682.62	1704.75	74585.77
III	Making and fixing fiber form work for fixing Nag statue on middel of pond	1.00	Jobs	I/c	68161.60	68161.60	20000.00	20000.00
IV	of pond to middel of pond(equivalent to bamboo scaffolding)	276.00	Sq.m	A-13	123.96	34212.96	219.24	60537.48
V	Supervisor sallary	120.00	Days				1000.00	120000.00
					Total:	3078863.10	Total:	1174044.37
	Sum of Material and Labour Amount (A)				Total:	3258907.47		
	(-) Deduct for Reusing black cotton soil of pond %400cu.m*1100=330000)(B)					-440000.00		
	(-) Deduct for previous brick used in edge brick paving according to submitted bill (10000*14.2=140000)(B					-142000.00		
	Adding 13% Vat according to submitted bill(D)					296909.60		
	Grand Total:(A+B+C+D)					2764909.07		

In words :- Twenty seven lakh sixty four thause nd nine hundred nine ruppee zero seven paisa only

Valuation by:- Checked by:- Approved by:-

BHAKTAPUR MUNICPALITY

2nd phage 3rd Valuation Detail Sheet

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project II 4/3/2078

Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01 page no:- 1

S.N	Description of Work	No.	Length	Breadth	Height	Quantity	Unit	Remark
2	Supplying and compacted filling by manual means of black cotton soil on berm of pond side							
	- North	1	312.00	13.50	3.00	12636.00		
	- East/west	2	167.00	13.50	3.50	15781.50		
					Total:-	**28417.50**	**cu.ft**	
						805.48	**cu.m**	
5	Local brick edge pavement work pedistrian side slope (fish caddle)							
	- North/South	2	143.50		6.50	1865.50		
		2	145.50		6.50	1891.50		
	- East/west	2	139.00		6.50	1807.00		
					Sub Total:	**5564.00**	**sq.ft**	
					Total:-	**517.10**	**sq.m**	
8	Wood carving on Nag stambha but excludung wood	1	2.75	1.43	**Total:-**	**3.93**	**sq.m**	
6	Providing a sum for unknown item work, tools, plants, supervisor sallery and Archaeological excavation, where it necessary							
ii	Additional local brick work in 1:1:2l/s/s on lower platform but Re-uesing previous brick							
	North platform	1	40.00	1.33	2.50	**133.00**		
	Steeps	1	23.00	4.50	3.50	**362.25**		
	South platform	1	87.00	1.50	1.50	**195.75**		
		2	5.00	2.33	3.00	**69.90**		
		2	4.50	3.66	3.75	**123.53**		
	steeps	1	17.00	1.50	1.16	**29.58**		
	East platform	1	52.50	1.50	2.50	**196.88**		
	Steeps	1	23.00	4.50	3.50	**362.25**		
	West plat form	1	46.00	1.50	2.50	**172.50**		
	Steeps	1	22.00	4.50	3.50	**346.50**		
					Sub Total:	**1992.13**	**cu.ft**	
					Total:-	**56.47**	**cu.m**	
iii	5" peti stone work on platform							

Valuation by:- Checked by:- Approved by:-

2

S.N	Description of Work	No.	Length	Breadth	Height	Quantity	Unit	Remark
	west lower plat form	1	14.00			14.00		
	steeps	3	5.83			17.49		
	North side	1	12.25			12.25		
					Total:-	**43.74**	**Rm**	
iv	Making and fixing fiber form work for fixing Nag statue on middel of pond	1				**1.00**	**Jobs**	
	Making and fixing bamboo bridge edge of pond to middel of pond(equvalent to bamboo scafolding)	4	23.00	**Total:-**	3.00	**276.00**	**Sq.m**	
iv	Supervisor sallary	4	30.00		**Total:-**	**120.00**	**Days**	

Valuation by:- Checked by:- Approved by:-

खप नगरपालिका

भक्तपुर नगरपालिका
BHAKTAPUR MUNICIPALITY
१ नं. वडाकार्यालय
WARD OFFICE
सल्लाघारी भक्तपुर
१ नं. प्रदेश नेपाल

फो.नं.६६१२१२४

पत्रसंख्या: २०७५।०७६ मिति:

चलानी नं: १६४

विषय: योजना जांचपास तथा फरफारकका लागि सिफारीस सम्बन्धमा ।

श्रीमान् प्रमुख ज्यू,
भक्तपुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
भक्तपुर

उपरोक्त सम्बन्धमा यस भ.न.पा.वडा नं. १ स्थित सल्लाघारी टोलमा रानी पोखरी पुन निर्माण योजनाको निम्ती ल.ई.,२५०००००।- मध्येवाट उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष श्याम सुन्दर बाटीका नाउंमा पटक पटक गरी रु.१२०००००।- पेश्की गई योजना सम्पन्न भई सकेको भनि मिति २०७६।०३।२५.को उपभोक्ता समितिको वैठकको निर्णय सहितको निवेदन प्राप्त भएको र वडा कार्यालयवाट बुझ्दा पनि उक्त योजना कार्य सम्पन्न भई सकेको हुनाले जांचपास तथा फरफारकका लागि सकलै निवेदन संलग्न गरी सिफारीस साथ पेश गर्दछु ।

श्याम कृष्ण खत्री
वडा अध्यक्ष

कार्य सम्पन्न

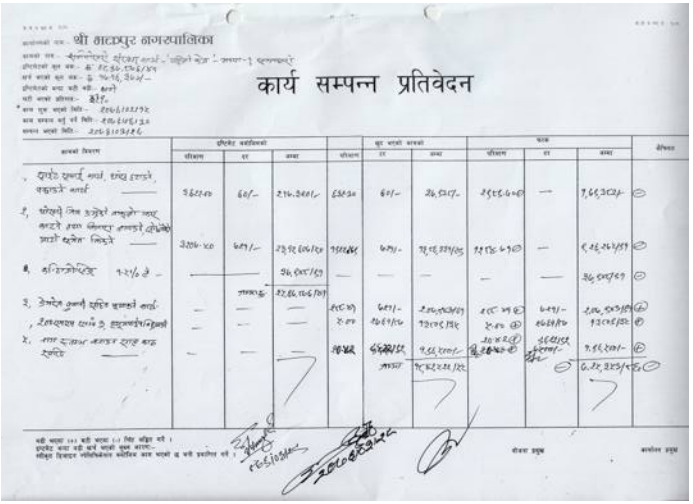

श्री भक्तपुर नगरपालिका

कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन

क्र.सं.	कामको विवरण	इष्टिमेट बमोजिमको			पूरा गरेको मात्रा			भारत			कैफियत
		परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	
1	Foundation consisting of hard clay and brick paved area for Trench	1,298.83	1124.00	1,459,811.89	220.93	1124.00	248,408.60	(1,070.00)	-	(883,403.29)	(-)
2	Local chimney made brick work in 1:6 mortar for laundry well	540.60	19,417.39	10,497,650.12	558.41	17,356.39	9,906,582.11	18.81	(2,020.93)	(590,068.01)	(-) fare to rate change
3	Excavated earth disposal work, including transportation	819.26	721.00	590,584.92				(819.26)	(721.00)	(590,584.92)	(-)
4	Supplying air compacted filling by manual means of black cotton soil on berm of pond site	204.02	1,255.00	317,256.79				(204.02)	(1,255.00)	(317,256.79)	(-)
5	Excavated earth re-filling on berm for leveling proposed helipad, black cotton soil	136.10	500.00	68,049.84				(136.10)	(500.00)	(68,049.84)	(-)

श्री भक्तपुर नगरपालिका

कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन

क्र.सं.	कामको विवरण	इष्टिमेट बमोजिमको			पूरा गरेको मात्रा			भारत			कैफियत
		परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	
1	Foundation consisting of hard clay and brick paved area for Trench	1,298.83	1124.00	1,459,811.89	220.93	1124.00	248,408.60	(1,070.00)	-	(883,403.29)	(-)
2	Local chimney made brick work in 1:6 mortar for laundry well	540.60	19,417.39	10,497,650.12	558.41	17,356.39	9,906,582.11	18.81	(2,020.93)	(590,068.01)	(-) fare to rate change
3	Excavated earth disposal work, including transportation	819.26	721.00	590,584.92				(819.26)	(721.00)	(590,584.92)	(-)
4	Supplying air compacted filling by manual means of black cotton soil on berm of pond site	204.02	1,555.00	317,256.79				(204.02)	(1,555.00)	(317,256.79)	(-)
5	Excavated earth re-filling on berm for leveling proposed helipad, black cotton soil	136.10	500.00	68,049.84				(136.10)	(500.00)	(68,049.84)	(-)

6	One layer of Kimmer brick flat soling work on sand bed over black cotton soil	1,337.92	1,045.43	1,398,699.84				(1,337.92)	(1,045.43)	(1,398,699.84)	(-)
7	One layer Previous brick rolling work on sand bed on top of embankment	2,447.84	434.75	529,448.10				(1,447.84)	(434.75)	(529,448.10)	(-)
8	Local brick edge pavement work on top of embankment	1,289.20	1,842.75	2,375,646.11				(1,289.20)	(1,842.75)	(2,375,646.11)	(-)
9	Edge brick with 1:1:2 mortar for raising frame	158.64	2,105.91	334,068.14				(158.64)	(2,105.91)	(334,068.14)	(-)
10	Remove damage brick from wall and repair it by cut-appa with 1:2:7 mortar	117.12	30,335.81	3,554,830.24				(117.12)	(30,335.81)	(3,554,830.24)	(-)
11	Patch grass turfing work on inner slope	895.17	527.45	472,155.99				(895.17)	(527.45)	(472,155.99)	(-)
12	12.50mm thick, 1:2 c/s - Fire plaster work on wall	1,202.88	755.06	908,247.36				(1,202.88)	(755.06)	(908,247.36)	(-)
13	Two coat white wash on new plastered surface	1,202.88	44.08	53,021.00				(1,202.88)	(44.08)	(53,021.00)	(-)
14	Providing a sum for unforeseen work, such as, pikets, supervision salary and Archaeological excavation, where is necessary	1.00	850,000.00	850,000.00	120.00	800.00	96,000.00	119.00	(849,200.00)	(754,000.00)	(-)
15	Supplying and fixing Salamed 16*914* for mid Bastukhi stanikha in	25.02	9,451.63	254,356.36	2.97	3,147.47	22,820.66	(22.04)	(1,738.16)	(231,414.47)	(-)
16	Site clearance work	1.00	35,000.00	35,000.00				(1.00)	(35,000.00)	(35,000.00)	(-)
17	Water curing on flat surface in secondary work	4.32	10,371.44	44,800.62				(4.32)	(10,371.44)	(44,800.62)	(-)
18	Supplying and fixing Hand of fan 24 gr	1.00	110,000.00	110,000.00				(1.00)	(110,000.00)	(110,000.00)	[ ]
	Details-			21,121,309.24			10,212,119.60			(10,909,189.64)	
	13% contractor measurement deducted bill			2,689,236.66			685,258.54			(1,703,549.10)	[ ]
	Details-			21,213,936.30			10,898,857.60			(10,315,078.70)	

नोट: कार्य के बारे में अधिक जानकारी नगपालिका ।

प्रोजेक्ट लगा नहीं लगा तुरंत लगाए

लापरवाह जिम्मेदारों पर कार्रवाई कर कार्य [illegible] करें ।

पार्षद प्रमुख

अधिशासी अधिकारी

म.ले.प.फा.नं. १७५ म.ले.प.फा.नं. १७५

कार्यालय नाम: श्री भक्तपुर नगरपालिका

कामको नाम: Rani Pokhari conservation program II

इष्टिमेटको कुल अंक: **64,67,148/30**

खर्च भएको कुल अंक: **64,23,749.60**

इष्टिमेटको भन्दा घटी बढी: घटी

घटी भएको प्रतिशत: १%

कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन

काम शुरू भएको मिति: 2077/02/15

काम सम्पन्न भएको मिति: 2078/03/30

सम्पन्न भएको मिति: 2078/02/31

क्र.सं	कामको विवरण	इष्टिमेट बमोजिमको			सुरु भएको काम			फरक			कैफियत
		परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	
1	Foundation excavation of hard clay and brick paved area for Trench	777.68	824.00	640,808.32	322.10	824.00	265,414.01	455.58	-	375,394.31	(-)
2	Supplying and compacted filling by manual means of black cotton soil on berm of pond side	204.02	1,555.00	317,258.79	1,025.13	1,555.00	1,594,073.34	(821.10)	-	(1,276,814.55)	(+)
3	Excavated earth re-filling on berm for leveling proposed below, black cotton soil	816.10	500.00	408,049.89	451.38	500.00	225,690.48	364.72	-	182,359.41	(-)
4	One layer Chimney brick flat soiling work on pond over black cotton soil	1,337.92	1,045.43	1,398,699.84	-	-	-	-	-	-	
5	One layer Previous brick soiling work on sand bed on top of embankment	1,447.84	434.75	629,448.10	-	-	-	-	-	-	
	i> Using 60% previous brick				767.80	434.75	333,800.08	(767.80)	(434.75)	(333,800.08)	(-)
	ii> Using 40% New brick				511.87	1,045.43	535,119.22	(511.87)	(1,045.43)	(535,119.22)	(+)
6	Local brick edge pavement work on top of embankment	1,289.20	1,842.75	2,375,666.11	1,752.69	1,842.75	3,229,771.04	(463.49)	-	(854,104.93)	(+)
7	Providing a sum for unknown item work, tools, plants, supervisor sallery and Archaeological excavation, where it necessary	1.00	-	100,000.00	1.00		90,000.00	-	-	10,000.00	(-)
4.i	Additional local brick work in 1:1:2I/s/s on lower platform but Re-using previous brick				56.47	6,997.91	395,145.87	(56.47)	(6,997.91)	(395,145.87)	(+)
ii	5" peti stone work on platform				43.74	5,424.06	237,248.38	(43.74)	(5,424.06)	(237,248.38)	(+)
iii	Making and fixing fiber form work for fixing Nag statue on middel of pond				1.00	88,161.60	88,161.60	(1.00)	(88,161.60)	(88,161.60)	(+)
iv	Making and fixing bamboo bridge edge of pond to middel of pond(equvalent to bamboo scafolding)				276.00	343.19	94,720.44	(276.00)	(343.19)	(94,720.44)	(+)
v	Supervisor sallary				120.00	1,000.00	120,000.00	(120.00)	(1,000.00)	(120,000.00)	(+)
8	Wood carving on Nag stambha but excludung wood	4.33	29,571.44	128,069.62	3.93	29,571.44	116,215.76	0.40	-	11,853.86	(-)
	(-) Deduct for previous brick used in edge brick paving according to submitted bill (3000*14=42000)	-	-	-	-	-	(42,000.00)	-	-	-	(+)
	(-) Deduct for Reusing black cotton soil of pond (1/s400cu.m*1100=440000)	-	-	-	-	-	(440,000.00)	-	-	-	(+)
	(-) Deduct for previous brick used in edge brick paving according to submitted bill (10000*14.2=140000)	-	-	-	-	-	(142,000.00)	-	-	-	(+)
	13%vat accrounding to submitted bill			**469,147.64**			**297,374.48**				
	Total:-			**6,467,148.30**			**6,998,534.70**			**(531,386.40)**	

बढी भएमा वृद्ध घटी भएमा ढल्पिंडे लगाउने ।

इष्टिमेट भन्दा बढी खर्च भएमा मुख्य कारण:

स्कीमको डिजाइन संशोधन भएर थपिएका कामहरूको दर भएको प्रमाणित गर्ने ।

योजना प्रमुख

कार्यालय प्रमुख

टिप्पणी र आदेश

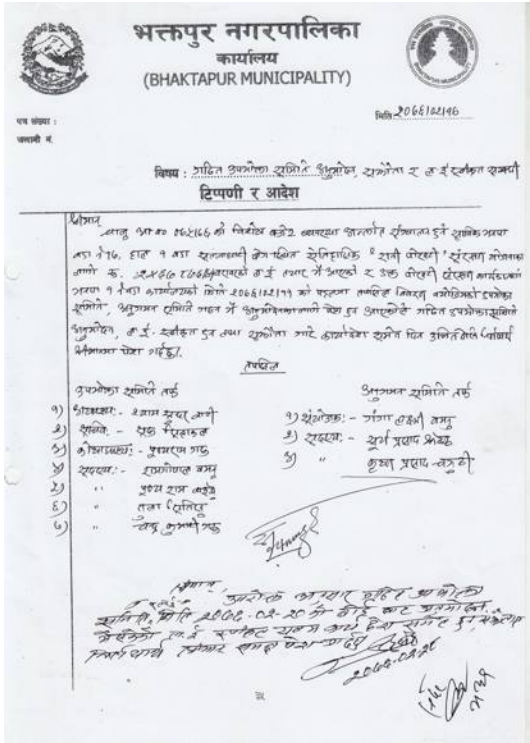

भक्तपुर नगरपालिका
कार्यालय
(BHAKTAPUR MUNICIPALITY)

पत्र संख्या :
चलानी नं.

मिति: २०६६।८।१६

विषय : प्रदेश उपभोक्ता समिति अनुमोदन, समीक्षा र कार्य स्वीकृत सम्बन्धी

टिप्पणी र आदेश

श्रीमान्,
भक्तपुर नगरपालिका वडा नं. १६, हाल ९ बस्ने [illegible] कार्यालयमा [illegible] २०६६।८।१९ को [illegible] टिप्पणी र आदेश [illegible]

तपशिल

उपभोक्ता समिति तर्फ
१) [illegible]
२) [illegible]
३) [illegible]
४) [illegible]
५) [illegible]
६) [illegible]

अनुगमन समिति तर्फ
१) [illegible]
२) [illegible]
३) [illegible]

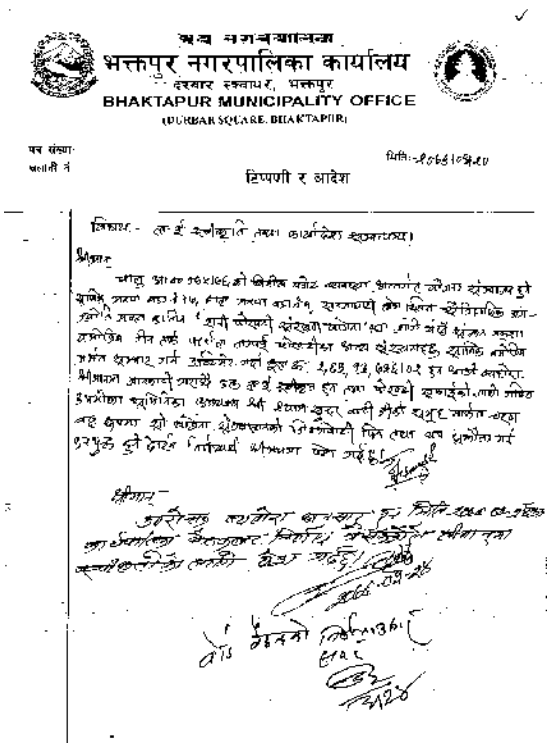

भक्तपुर नगरपालिका कार्यालय
दरबार स्क्वायर, भक्तपुर
BHAKTAPUR MUNICIPALITY OFFICE
(DURBAR SQUARE, BHAKTAPUR)

पत्र संख्या:
चलानी नं.

मिति: २०६६।८।२०

टिप्पणी र आदेश

विषय:- [illegible]

श्रीमान्,
[illegible]

भक्तपुर नगरपालिका
कार्यालय
(BHAKTAPUR MUNICIPALITY)

पत्र संख्या :
चलानी नं.

मिति: २०७६।०७।२८

विषय : पोर्टिको कहुँयोट तथा कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेश सम्बन्धमा ।

टिप्पणी र आदेश

श्रीमान,

उपरोक्त सम्बन्धमा आयु ठेक्का नं. ०७६।६६ को स्वीकृत प्रोजेक्टबमोजिम खालि जग्गा मध्ये १५ हाल १४ स्वत्वधारी खिन ले विक्रिबाट बाकी पेश्की भिन्न कुरेको बोर्ड भारे सम्झाई गर्दै पहिलो चलानी कार्यालयमा रु. २४६,१७६।६२ मिति २०७६।०७।२० को भक्तपुर नगरकार्यपालिकाको मेटेकबाट ल्ई स्वीकृत भै उक्त कार्य सम्पन्नार्थ अहिले उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष श्री श्याम सुन्दर लामीछाने रु. १२,००,०००/- (बाह्रलाख) जोरेको लिनु भै मिति २०७६।०७।१५ देखि नै कार्य शुरु गर्नु भै कोर्ट शुल्क कार्यालय समेत सम्पन्न पश्चात रु. १६,१६,३६४/- को छाँयकारी चेक्का काटि आफ्नो नाममा रु. १२,००,०००/- जोरेको कहुँयोट भारे बापत रु. ४,१६,३६४/- भुक्तानी लगा निर्णय पेश गरेको ।

साथ सम्बन्धमा पोखरीको छिप, किचको नाममा खालिएको जग्गा ठोके डाँड्रिकबाट भै वरोको घोर हटाई फुकाउने र किचको नाममा रहन हतार शारा रुखबिरुवा राख्नेको काम समेतको पूरणकुन गर्दा हुन रु. ४९,४१,२३१।४९ बराबरको कार्य गरेको देखिएकोले उपरोक्त व्यहोरालाई रु. १२,००,०००/- जोरेको कहुँयोट भारे बापतको रु. ४,१६,३६४/- थप भुक्तानी लिनु र कार्यालयको खुद खर्च रु. १६,१६,३६४/- समर्थन गरी कोर्ट शुल्क र शीर्षोपित कार्यहरु समेत समर्थन गरी मोहना फाडु फारम भर्न सम्बन्धित वडामा पठाउनु भनी श्रीमानमा पेश गरेको ।

[illegible]

आदेश : उपरोक्त अनुसार मिति २०७६।०७।३१ को कोर्टकाट पोर्टिको कहुँयोट तथा कार्य सम्पन्न भै सकेको भुक्तानीका लागि टिप्पणी-आदेश हुन निर्णयार्थ समक्ष पेश गरिएको छ ।
२०७६-०७-३१

[illegible]

भक्तपुर नगरपालिका
कार्यालय
(BHAKTAPUR MUNICIPALITY)

पत्र संख्या :
चलानी नं.

मिति: २०७६।०७।२८

विषय : पोर्टिको कहुँयोट तथा कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन पेश सम्बन्धमा ।

टिप्पणी र आदेश

श्रीमान,

उपरोक्त सम्बन्धमा आयु ठेक्का नं. ०७६।६६ को स्वीकृत प्रोजेक्टबमोजिम खालि जग्गा मध्ये १५ हाल १४ स्वत्वधारी खिन ले विक्रिबाट बाकी पेश्की भिन्न कुरेको बोर्ड भारे सम्झाई गर्दै पहिलो चलानी कार्यालयमा रु. २४६,१७६।६२ मिति २०७६।०७।२० को भक्तपुर नगरकार्यपालिकाको मेटेकबाट ल्ई स्वीकृत भै उक्त कार्य सम्पन्नार्थ अहिले उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष श्री श्याम सुन्दर लामीछाने रु. १२,००,०००/- (बाह्रलाख) जोरेको लिनु भै मिति २०७६।०७।१५ देखि नै कार्य शुरु गर्नु भै कोर्ट शुल्क कार्यालय समेत सम्पन्न पश्चात रु. १६,१६,३६४/- को छाँयकारी चेक्का काटि आफ्नो नाममा रु. १२,००,०००/- जोरेको कहुँयोट भारे बापतको रु. ४,१६,३६४/- भुक्तानी लगा निर्णय पेश गरेको ।

साथ सम्बन्धमा पोखरीको छिप, किचको नाममा खालिएको जग्गा ठोके डाँड्रिकबाट भै वरोको घोर हटाई फुकाउने र किचको नाममा रहन हतार शारा रुखबिरुवा राख्नेको काम समेतको पूरणकुन गर्दा हुन रु. ४९,४१,२३१।४९ बराबरको कार्य गरेको देखिएकोले उपरोक्त व्यहोरालाई रु. १२,००,०००/- जोरेको कहुँयोट भारे बापतको रु. ४,१६,३६४/- थप भुक्तानी लिनु र कार्यालयको खुद खर्च रु. १६,१६,३६४/- समर्थन गरी कोर्ट शुल्क र शीर्षोपित कार्यहरु समेत समर्थन गरी मोहना फाडु फारम भर्न सम्बन्धित वडामा पठाउनु भनी श्रीमानमा पेश गरेको ।

[illegible]

भक्तपुर नगरपालिका
कार्यालय
(BHAKTAPUR MUNICIPALITY)

पत्र संख्या :
चलानी नं.

मिति: २०६८।८।२९

विषय : [illegible]

टिप्पणी र आदेश

[illegible]

भक्तपुर नगरपालिका
कार्यालय
(BHAKTAPUR MUNICIPALITY)

पत्र संख्या :
चलानी नं.

मिति: २०६८।१।३०

विषय : [illegible]

टिप्पणी र आदेश

[illegible]

उपस्थित सूचीमा

१) [illegible]
२) [illegible]
३) [illegible]
४) [illegible]
५) [illegible]
६) [illegible]
७) [illegible]

उपस्थित सूचीमा

१) [illegible]
२) [illegible]
३) [illegible]
४) [illegible]

भक्तपुर नगरपालिका
कार्यालय
(BHAKTAPUR MUNICIPALITY)

पत्र संख्या :
चलानी नं.

मिति: २०७८।८।२८

विषय : [illegible]

टिप्पणी र आदेश

श्रीमान्,

[illegible]

श्रीमान प्रमुखज्यू,

योजना कार्यान्वयन गर्ने निर्णय हुन प्रस्तावित कोटि निर्णार्थ पेश गरिएको छ।

[illegible]

क्षेत्र नगरपालिका
भक्तपुर नगरपालिका
BHAKTAPUR MUNICIPALITY
नगर कार्यपालिका कार्यालय
OFFICE OF MINICIPPAL EXECUTIVE
ब्यासी, भक्तपुर
BAYSI, BHAKTAPUR
बागमती प्रदेश, नेपाल

पत्रसंख्या:
चलानी नं:

मिति: २०७८।३।४

विषय: खर्च बाँधन तथा आर्थिक वर्ष समाप्त सम्बन्धमा।

टिप्पणी र आदेश

श्रीमान

[illegible]

श्रीमान प्रमुखज्यू,

[illegible]

स्वयं नगरपालिका

भक्तपुर नगरपालिका

BHAKTAPUR MUNICIPALITY
नगर कार्यपालिका कार्यालय
OFFICE OF MINICIPPAL EXECUTIVE
थाप्ती, भक्तपुर
BAYSI, BHAKTAPUR
बगमती प्रदेश, नेपाल

पत्रसंख्या:
चलानी नं:

मिति: २०८०।३।४

विषय: खर्च बाँधिन तथा भाँडिन कार्य अगाडि बढाउने ।

टिप्पणी र आदेश

(उन्नाईस लाख) पैंसठि हजारदेखि माथि तथा रु. ४,९३,३२१/६०
(चार लाख त्रिनब्बे हजार छसय एकाइस रुपैया साठी पैसा)
भुक्तानी दिनु हुन र कार्यालयको कुल खर्च ६४,२३,६४४/६०
गरिएको कार्य मूल्याङ्कन गर्दा धरौटी र बाँकि तल प्रारं.
रु. ४३,८४,८६४/५८ र २५,९३,६६०/१८ । बाँकि कुल मूल्याङ्कन
रु. ६१,९८,२३४/६० बराबरको कार्य भएको हैसियतले निर्माण
भाग लोकिन भुक्तानी हुन तथा कार्यस्थलको खर्च भाडाबाट
हुन र कार्य अगाडि बढ्न हुन भन्नेबारे हेरि निर्णयार्थ
पेश गरिएको ।

०८०।३।४ ०८०।३।४

श्रीमान्,

माथिको सम्बन्धमा नेपाली पैसाको सम्बन्धमा १५,००,०००/-
पैंसठि हजार एकसय, पेश्ले फोटवारी रु. २३,६३,३२१/६० बराबरको
मूल्याङ्कन भाग रु. २६,६५,८०५/०८ बुझि लिनुपर्ने रकम
पैंसठि १५,००,०००/- कहिँयोट कार्य नपुग रु. ४,६३,३२१/६०
भुक्तानी दिनु हुन र कार्यालयको कुल खर्च ६४,२३,६४४/६०
प्रस्तावका कुल मूल्याङ्कन ६४,८८,५२४/६० बराबरको भएकोले
निर्माण व्यवसायीको काम सम्पन्न भुक्तानी हुन तथा कार्यालयको
खर्च समर्थन हुन र कार्य सम्पादन समर्थन हुन
निर्णयार्थ प्रस्तुत पेश गरिएको ।

२०८०।०३।०४

न.प. १३२
२०८०।३।१२

स्वयं नगरपालिका

भक्तपुर नगरपालिका

BHAKTAPUR MUNICIPALITY
नगर कार्यपालिका कार्यालय
OFFICE OF MINICIPPAL EXECUTIVE
थाप्ती, भक्तपुर
BAYSI, BHAKTAPUR
बगमती प्रदेश, नेपाल

पत्रसंख्या:
चलानी नं:

मिति: २०८०।०३।१०

विषय: खर्च समर्थन तथा अंतिम कार्य सम्पन्न सम्बन्धमा

टिप्पणी र आदेश

श्रीमान्,

अघिल्लो पृष्ठमा उल्लेख भए अनुसार नेपाली पैसाको १५,००,०००/- (अन्नाइसलाख) कहिँयोट कार्य नपुग रु. ४,६३,३२१/६० बराबरको नियन्त्रक लेखापरीक्षण सकिएपछि भुक्तानी दिने कुल सम्पादित कार्यको कुल मूल्याङ्कन ६४,८८,५२४/६० बराबरको कार्यालयको कुल खर्च ६४,२३,६४४/६० समर्थन गर्ने अनि मिति २०८०-०३-०६ को कार्यपालिका बैठक बाट निर्णय भएकोले यो निर्णय अनुसार कार्य सम्पन्न भुक्तानी लगि श्रीमान् समक्ष प्रस्तुतका लागि पेश गरिएको ।

२०८०।०३।१०

श्री अधिकृत प्र. मीरा

नेपाल सिल सुर्खेतहरु, प्रतिनिधि को अन्तर्गतमा लेखापरीक्षण एवं भुक्तानीहरु गर्ने ऑर्डर नेपाली पैसाको कहिँयोट र बिल भुक्तानी दिने गर्ने ।

०८०।३।१०

भक्तपुर नगरपालिका
BHAKTAPUR MUNICIPALITY
नगर कार्यपालिका कार्यालय
OFFICE OF MUNICIPAL EXECUTIVE
ब्यासी, भक्तपुर
BYASI, BHAKTAPUR
बागमती प्रदेश, नेपाल

पत्रसंख्या:
चलानी नं:

मिति: २०७८।१११।१२

विषय: प्रस्तुत ठेक्की फर्छ्यौट तथा कार्यसम्पादन प्रतिवेदन सम्बन्धमा

टिप्पणी र आदेश

फर्छ्यौट गरिएको नपुग रु. ३,६६,०१३।४० भुक्तानी हुन तथा कार्यालयको कुल खर्च रु. ६३४३,३४८।५५ मा कुल भुक्तानी रु. ६८,५५,६३४।१२ भएको समर्थन हुन तथा कार्य सम्पादन स्वीकृत हुन मानाभि ठेक्कि निर्माणार्थ प्रमाणमा पेश गर्दछु।

२०७८।१११।१२

प्रमाण,

उपरोक्त अनुसार आ.वि. २०७८।७५ र २०७८।७६ को खर्चको ठेक्की फर्छ्यौट गरि काँडी ठेक्की रु. ६,५०,०००।- को सम्बन्धमा रु. १०,२६,०१३।४० को फाँटवारी पेश भई उक्त ठेक्की बाट र फाँटवारीबाट सम्पन्न भएको कार्यहरुको कुल मूल्याङ्कन रु १२,१४,६१२।२६ बराबरको ठेक्कि फर्छ्यौट गरि रु. ६,५०,०००।- (छ लाख पचास हजार) ठेक्की फर्छ्यौट गरि नपुग रु. ३,६६,०१३।४० भुक्तानी आवश्यक गराइन हुन तथा कार्यालयको कुल खर्च रु. ७३,४३,४४८।५५ मा कुल मूल्याङ्कन रु. ६८,५५,६३४।१२ (अट्ठहत्तर लाख पचपन्नहजार छ सय चौत्तिस रुपिया बारह पैसा) बराबरको भएको खर्च समर्थन यसमा कार्य सम्पादन स्वीकृत हुन निर्णयार्थ प्रमाण समक्ष पेश गरिएको छ।

२०७८।१११।१२

भक्तपुर नगरपालिका
BHAKTAPUR MUNICIPALITY
नगर कार्यपालिका कार्यालय
OFFICE OF MUNICIPAL EXECUTIVE
ब्यासी, भक्तपुर
BYASI, BHAKTAPUR
बागमती प्रदेश, नेपाल

पत्रसंख्या:
चलानी नं:

मिति: २०७८।१११।१२

विषय: प्रस्तुत ठेक्की फर्छ्यौट तथा कार्यसम्पादन प्रतिवेदन

टिप्पणी र आदेश

प्रमाण

उपरोक्त सम्बन्धमा आ.प.का. को नै ०१ बालकुमारी स्थित "रानी पोखरी संरक्षण" नेपाल चलाको कार्य गर्ने मिति २०७८।६।१६ गतेको भएको नगरपालिका बैठक बाट रु. ८,६०,४१३।५८ बराबरको डि.एम.सि. निकुन गरि हस्त योजना सेवाग्रामी गठित उपभोक्ता समितिलाई श्री शान्ति सुन्दर काठी पुल्ले बसिले दिएको र तोकी ठेक्की कम्ती: रु. ५,००,०००।- १२% मूल्यवृद्धि र ६,५०,०००।- गरि कुल ४२,५०,०००।- हस्त रसिद फर्छ्यौट, योगो. तोकी फाटवारी भ्याउर: रु. ३६,४२३।५५, १६,४०,४४५।६८ र १०,२६,०१३।४० गरि कुल फाँटवारी रु. ६३४३,३४८।५६ पेश भएको भुक्तानी र योगो फाँटवारी / फाँटवारी मिति २०७८।५।१८ र २०७८।६।१८ गतेको फर्छ्यौट गै सकेको र काँडी तोकी ठेक्की रु. ६,५०,०००।- को भावबाट भएको कार्य सम्पन्न प्रमाणित रु. १०,२६,०१३।४० बराबरको फाँटवारी पेश गरि नपुग रु. ३,६६,०१३।४० बराबरको भुक्तानी हुन निवेदन गरा।

तेस भावबाट मिति २०७८।५।१८ र मिति २०७८।६।१८ गतेको फर्छ्यौट पश्चात काँडी ठेक्की रु. ६,५०,०००।- (हजार छ लाख) र फाँटवारी रु. १०,२६,०१३।४० को भावबाट पूर्तिको र योगो मूल्याङ्कन पश्चात बाल लगा भारुवा भारुवा कार्यहरुको नाप जाँच गरि भाग्यारी तर्फ र भौतिक तर्फ भ्याउर: रु. — ८,१३,३६४।७३ र ४,६१,२३६।८४ गरि कुल मूल्याङ्कन रु. — १२,८४,६१२।२६ बराबरको ठेक्कि भावबाटले निवेदन गरा बमोजिम. तिनको नाउँमा रहेको ठेक्की रु. ६,५०,०००।- (हजार छ लाख) फर्छ्यौट गरिएको छ।

म.वि.प.भा.नं. १७

कार्यालय नाम: श्री भक्तपुर नगरपालिका

आयोजना नाम: Rani Pokhari Preservation Project III

ने.प्रा.लेखा कुल कोड: ८७७०४१३१८

कार्य गोश्वारा कुल कोड: ७३,४२,१४८१०

इस्टिमेटको मान्छे बढी बढी, घटी

घटी भएको प्रतिशत: १८.२५%

काम सुरु भएको मिति: 2078/03/08

काम सम्पन्न भएको मिति: 2078/11/12

सम्पन्न भएको मिति: २०७९/०३/१५

कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन

क.नं	कामको विवरण	इस्टिमेट बमोजिमको			सुरु भएको काम			फरक			कैफियत
		परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	
1	Remaining Local brick edge pavement work on top of embankment	237.64	1,842.75	437,906.40	237.64	1,842.75	437,906.40			-	
2	One layer Chimney brick flat soiling work on sand bed over black cotton soil on pond lower pedistrian	1,004.57	1,045.43	1,050,205.36	1,004.57	1,045.43	1,050,205.36			-	
3	Local brick Fish edge pavement work on slope of 1st embankment	1,334.43	1,842.75	2,459,026.57	1,313.29	1,842.75	2,420,065.08	21.14	-	38,961.49	(-)
4	5"petitstone work on steepo and platform	-	-	-	-	-	-			-	
	i> Re-used 30% Previous peti stone	103.79	1,704.75	176,939.28	151.03	1,704.75	257,468.39			(80,529.12)	(+)
	ii> 70% New peti stone	311.38	5,424.06	1,688,920.82	264.14	5,424.06	1,432,691.36			256,229.45	
5	12.50mm thick, 1:2 l/s lime plaster work on top of wall	1,696.56	538.57	913,717.04	1,571.98	538.57	846,621.03	124.58	-	67,096.01	(-)
6	Supplying and fitting Nag head of metal craft	1.00	150,240.00	150,240.00	1.00	150,240.00	150,240.00			-	

क.नं	कामको विवरण	इस्टिमेट बमोजिमको			सुरु भएको काम			फरक			कैफियत
		परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	परिमाण	दर	जम्मा	
7	Re-using Local chimney made brick work in 1:1:2 mortar on steps and platform	76.15	4,200.00	319,822.32	76.15	4,200.00	319,822.32			-	
8	Form work for arch bridge	6.06	1,625.27	9,851.13	6.06	1,625.27	9,851.13			-	
9	Local chimney made brick work in 1:1:2 mortar on arch bridge	19.24	19,417.29	373,529.66	19.24	19,417.29	373,529.66			-	
10	Providing a sum for unknown item work, tools, plants, supervisor salary and Archaeological excavation, Electrification where it necessary	1.00	500,000.00	500,000.00	1.00	422,598.40	422,598.40	-	77,401.60	77,401.60	(-)
	13%vat accrounding to submitted bill			**690,255.01**			**404,434.99**			285,820.02	(-)
	(-) Deduct for previous brick used in edge brick paving according to submitted bill (19000*14.2=269800)©						**(269,800.00)**			269,800.00	(+)
	Total:-			**8,770,413.58**			**7,855,634.12**			**914,779.46**	

बढी भएमा (+) घटी भएमा (-)चिह्न लगाउने

इस्टिमेट भन्दा बढी खर्च भएमा मुख्य कारण:

स्मीकृत डिजाइन स्पेसिफिकेशन बमोजिम काम भएको छ भनी प्रमाणित गर्ने ।

योजना प्रमुख

कार्यालय प्रमुख

म.वि.प.भा.नं. १७

नापी किताब

पृष्ठ नं: (क)

कार्यालय प्रमुख: राम [illegible]

योजना प्रमुख: राम गोविन्द [illegible]

इन्जिनियर: सुशिल [illegible]

साइटमा खटिएका प्राविधिक: [illegible]

रानी पोखरी [illegible]

[illegible]

BHAKTAPUR MUNICPALITY

3rd phage Final Valuation of Cost

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project III 11/12/2078

Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01 F/Y:-075/76

No	Description of item	Quantity	Unit	Norms Code	Material Rate/Unit	Material Amount	Labour Rate/Unit	Labour Amount
1	Remaining Local brick edge pavement work on top of embankment	237.64	Sqm	B-99	1397.75	332157.74	445.00	105748.66
2	One layer Chimney brick flat soiling work on sand bed over black cotton soil on pond lower pedistrian	1004.57	sq.m	B-98	885.43	889474.51	160.00	160730.86
3	Local brick Fish edge pavement work on slope of 1st embankment	1313.29	sq.m	B-99	1397.75	1835651.05	445.00	584414.03
4	5"petistone work on steeps and platform							
i	Using previous peti stone	151.03	Rm	A-10			1704.75	257468.39
ii	using new peti stone	264.14	Rm	A-10	3719.31	982404.94	1704.75	450286.43
5	12.50mm thick, 1:2 l/s lime plaster work on top of wall	1571.98	Sq.m	A-112	300.57	472489.89	238.00	374131.13
6	Supplying and fitting Nag head of metal craft	1.00	set	I/s	58740.00	58740.00	91500.00	91500.00
7	Re-using Local chimney made brick work in 1:1:2 mortar on Steps and platform	76.15	Cu m	B-28a			4200.00	319822.32
7	Form work for arch bridge	6.06	Sqm	B-49	545.27	3305.00	1080.00	6546.12
8	Local chimney made brick work in 1:1:2 mortar on arch bridge	19.24	Cu m	B-28a	15217.29	292734.42	4200.00	80795.24
9	Providing a sum for unknown item work, tools, plants,electrification according to bill submit	1.00	Job	I/s	122598.40	122598.40	300000.00	300000.00
	Sub Total:-				Rs.	4989555.94	Total:	2731443.19
	Sum of Material and Labour Amount(A)				Rs.	7720999.13		
	Adding 13% Vat on material Acording to bill submit(B)				Rs.	404434.99		
	(-) Deduct for previous brick used in edge brick paving according to submitted bill (19000*14.2=269800)©				Rs.	-269800.00		
	Grand Total:-(A+B-C)				Rs.	7855634.12		

In words :- Seventy eight lakh fifty five thousand six hundred thirty four rupees one two paisa only.

Valuation by:- Checked by:- Approved by:-

BHAKTAPUR MUNICPALITY

3rd phage 3rd valuation of Cost

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project III 11/12/2078

Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01 F/Y:-075/76

No.	Description of item	Quantity	Unit	Norms Code	Material Rate/Unit	Material Amount	Labour Rate/Unit	Labour Amount
3	Local brick Fish edge pavement work on slope of 1st embankment	253.11	sq.m	B-99	1397.75	353789.23	445.00	112635.46
4	5"petistone work on steeps and platform	21.65	Rm	A-10	3719.31	80509.45	1704.75	36901.60
5	12.50mm thick, 1:2 l/s lime plaster work on top of wall	255.90	Sq.m	A-112	300.57	76916.31	238.00	60904.55
8	Local chimney made brick work in 1:1:2 mortar on arch bridge	19.24	Cu m	B-28a	15217.29	292734.42	4200.00	80795.24
10	Providing a sum for unknown item work, tools, plants, supervisor sallery and Archaeological excavation, Electrification where it necessary	1.00	Job	I/s	122598.40	122598.40	180000.00	180000.00
	Sub Total:-				Rs.	926547.82	Total:	471236.85
	Sum of Material and Labour Amount(A)				Rs.	1397784.66		
	Adding 13% Vat on material Acording to bill submit(B)				Rs.	28827.61		
	(-) Deduct for previous brick used in edge brick paving according to submitted bill (10000*14.2=142000)©				Rs.	-142000.00		
	Grand Total:-(A+B-C)				Rs.	1284612.27		

In words :- Twelve lakh eighty four thousand six hundred twelve rupees two seven paisa only.

Prepare by:- Checked by:- Approved by:-

BHAKTAPUR MUNICPALITY

3rd phage 3rd Valuation Detail

Project Name: Rani Pokhari Preservation Project III 9/4/2078

Site Location: Sallaghari,Bkt,ward no-01 page no:-

S.N	Description of Work	No.	Length	Breadth	Height	Quantity	Unit	Remark
3	Local brick Fish edge pavement work on slope of 1st embankment							
	North back	1	279.00		6.50	1813.50		
	East back	1	140.00		6.50	910.00		
					Total:-	2723.50	sq.ft	
						253.11	sq.m	
4	4"petistone work on steeps and platform							
	West steeps	12	3.50			42.00		
	North upper side	1	29.00			29.00		
					Total:-	71.00	Rft	
					Total:-	21.65	Rm	
5	12.50mm thick, 1:2 l/s lime plaster work on top of wall							
	- North/South	2	27.50		15.00	825.00		
	- North/South	2	178.50		1.00	357.00		
	- West	1	224.50		1.00	224.50		
	- east	1	224.50		1.00	224.50		
	- east/west	2	224.50		2.50	1122.50		
					Total:-	2753.50	Sqft	
					Total:-	255.90	Sq.m	
8	Local chimney made brick work in 1:1:2 mortar on arch bridge							
	Superstructure	1	28	5.00	5.00	700.00		
	Bouandry	1	28	1.16	3.50	113.68		
	(-) diduct for arch	-3	3	5	3.00	-135.00		
					Total:-	678.68	Cu ft	
					Total:-	19.24	Cu m	
10	Providing a sum for unknown item work, tools, plants, supervisor sallery and Archaeological excavation, Electrification where it necessary	1				1	jobs	

Estimate by:- Checked by:- Approved by:-

मिति: २०७८/१११/१९ गते

श्रीमान प्रमुखज्यू,
भक्तपुर नगरपालिका,
नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, भक्तपुर

विषय: पेश्की फछ्र्यौट गरी पाऊ ।

उपरोक्त सम्बन्धमा भ.न.पा. वडा नं ७ [illegible] बिषयमा [illegible] योजना संचालन गर्न [illegible] पटक गरी जम्मा रु. [illegible] पेश्की लिई [illegible] पटक गरी रु. [illegible] खर्चको फाँटवारी बुझाईसकेको हुँ । कार्य [illegible] सम्पन्न भैसकेको छ । उक्त कार्यमा रु. [illegible] अन्तरको जनश्रमदान र [illegible] आर्थिक सहयोग जुटेको समेत अनुरोध गर्दै मेरो नाउमा रहेको रु. [illegible] पेश्की फछ्र्यौट गरी रु. [illegible] भुक्तानी हुन अन्तिम बिल प्रमाणित गर्न [illegible] हुन आउने [illegible] खर्चको फाँटवारी गर्दा भएको रु. [illegible] भ.न.पा.को नाउमा नेपाल बैंक लि. भक्तपुरमा दाखिला गरेको कट्टी हिसाब नं [illegible] को मौजर यसैसाथ राखी श्रीमान समक्ष निवेदन पेश गरेछु ।

पेश्की र खर्चको फाँटवारी विवरण :

विवरण	पेश्कीको लिएको विवरण			खर्चको फाँटवारी बुझाएको विवरण			
	मिति	रकम	हिसाबमाथि	मिति	बिल भरपाई	फाँटवारी रकम	हिसाबमाथि
गहिना	[illegible]	[illegible]			१०१	[illegible]	[illegible]
सोना	[illegible]	[illegible]			८१	[illegible]	[illegible]
पैसा	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	५५	[illegible]	[illegible]
चाँदी							
माटो							

उमेशित व्यहोरा ठीक साँचो हो, झुठ्ठे ठहरे कानुन बमोजिम सहुँला, बुझाउँला ।

निवेदक
नाम : [illegible]
ठेगाना : [illegible]
दस्तखत
सिफारिश गर्ने कर्मचारीको दस्तखत
नाम : [illegible]
दस्तखत र छाप

सार्वजनिक परीक्षण

आज मिति २०७८।१।१० मा उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष श्री [illegible] को अध्यक्षतामा [illegible] योजनाको निर्माण सम्पन्न भएको हुदा स्थानिय स्वायत शासन नियमावली २०५६ को नियम २७ अनुसार योजनाको खर्च भएको रकमको जानकारी तथा अनुमोदनका लागि बढा न.१ को [illegible] टोलमा निम्न महानुभावहरुको उपस्थितिमा बैठक बसी योजनाको सार्वजनिक परीक्षण गरियो ।

उपस्थिति

सि.नं.	नाम थर	दस्तखत	सि.नं.	नाम थर	दस्तखत
१.	[illegible]		१४	[illegible]	
२.	[illegible]		१५	[illegible]	
३.	[illegible]		१६	[illegible]	
४.	[illegible]		१७	[illegible]	
५.	[illegible]		१८	[illegible]	
६.	[illegible]		१९	[illegible]	
७.	[illegible]		२०	[illegible]	
८.	[illegible]		२१	[illegible]	
९.	[illegible]		२२	[illegible]	
१०	[illegible]		२३	[illegible]	
११	[illegible]		२४	[illegible]	
१२	[illegible]				
१३	[illegible]				

निर्णय

मकपुर नगरपालिका कार्यालयको मिति २०७८।१।१८। पत्रले दिएको निर्णय अनुसार लागत अ.रु. [illegible] को योजनाको सम्झौता [illegible] उपभोक्ता समितिले न.पा. कार्यालयबाट ३ पटक गरी जम्मा रु. [illegible] बुझी लिएको [illegible] [illegible] कार्य गरी मिति [illegible] मा कार्य सम्पन्न भएको कार्यको खर्च समान तरफ रु. [illegible] जम्मा तरफ रु. [illegible] गरी जम्मा रु. [illegible] खर्च भएको जानकारी प्राप्त भयो । सो कार्यको लागि थप आर्थिक सहयोग र यन्त्र सहयोग रु. ..... , जिन्सी सहयोग रु. ..... र जनश्रमदान रु. ..... समेत सहयोग प्राप्त भयो ठिकै भएको रु. ..... म.न.पा.को खाताबा हाँसिल गरी उपरोक्त अनुसार हिसाब किताब सार्वजनिक रुपमा परीक्षण गरी अनुमोदनको लागि नगरपालिकामा पेश गर्ने निर्णय गरियो ।

कार्यालय प्रयोजनको लागि मात्र ।

साइटमा खटिएको प्राविधिकले भर्ने :

ल.इ नं : २	उपभोक्ता समिति गठन मिति: २०८२।३।२
ल.ई. रकम : २६,६०,४९३।४८	योजना सम्झौता भएको मिति : २०८२।३।१३
बजेट नगद	कार्य शुरू मिति : २०८२।३।६
ल.ई. स्वीकृत मिति: २०८२।६।१८	कार्य सम्पन्न मिति : २०८२।११।१२
जम्मा पेश्की रकम: २३,००,००० + १४,००,००० + ४,४०,००० = ४२,४०,०००	
जम्मा फाटबारी पेश रकम: ४२,६८,४३३।२४ + २६,४०,४३५।४८ + १०,२६,०१३।४० = ६३,४३,३४८।४६	
बिल भर्पाइ थान / कुल रकम :४१/१०,२६,०१३।४०	
बैंक भौचरबाट फिता दाखिला भएको रकम : रू.....	

निवेदन बुझिलिने साइटमा खटिएका प्राविधिकको :

नाम: [illegible] दस्तखत: [illegible] मिति: २०८२।११।१२

आज मिति २०७८-११-१० गते मंगलवारका दिन रानी पोखरी पुनः निर्माण उपभोक्ता समितिको बैठक, उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष ज्ञान सुन्दर बोहोरा को अध्यक्षतामा उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरु, अनुगमन समितिका पदाधिकारीहरु र समाज सेवकहरुको उपस्थितिमा बसियो।

प्र.व.सा.-१ का वडाध्यक्ष
— ज्ञान कृष्ण खत्री

उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष
— ज्ञान सुन्दर बोहोरा

" " सचिव — इन्द्रराम गाउ
" " कोषाध्यक्ष — साउ सिलवाल
" " सदस्य — राम गोपाल बनु
" " " — इन्द्रराम बाइजु
" " " — तुला सिलिवु
" " " — चन्द्रकुमारी गाउ
" " " —

अनुगमन समिति
संयोजक — कंचानन्दनी बनु
सदस्य — सुर्य प्रसाद शेष्ठ
" — कृष्ण प्रसाद चौधुरी

हस्ताक्षरका शिर्षक : १) पेरकी फडयौत र नयुग बुझ्नाको लागि
२) निर्माण सामग्री अघिको सार्वजनिक परिक्षणको लागि पठाउने।

निर्णय: १) आजको यस उपभोक्ता समितिको बैठकबाट पेरकी फडयौतको लागि हस्तान्तरण हुँदा अम्पुर नगर पालिकाबाट प्राप्त भएको भएको पेरकी रु ६,५०,००० गडबेखाट ठेकालार्फ रु ५,५१,६०० (चार लाख एकाउन्न हजार छसय मात्र), दुवानी वर्फ रु ११४०० (एक हजार

सय मात्र) र सामान वर्फ रु २,६९,५१३/८० (पाँच लाख बैंसट्ठी हजार पाँच सय तेह्र रुपियाँ चालिस पैसा मात्र) खर्च भई जम्मा रु १०,२६,०१३/८० (दश लाख छब्बीस हजार तेह्र रुपियाँ चालिस पैसा मात्र) खर्च भएको हुँदा सो खर्चलाई अनुमोदन गरी अम्पुर नगर पालिकाबाट प्राप्त पेरकी रु ६,५०,००० को पेरकी फडयौत गरी नयुग रकम रु ३,८६,०१३/८० (तीन लाख सत्तर हजार तेह्र रुपियाँ चालिस पैसा मात्र) अम्पुर नगर पालिकामा भुक्तानी माग गर्ने निर्णय गरियो।

२) आजको यस उपभोक्ता समितिको बैठकबाट मिति २०७८-३-८ मा स्वीकृत र २०७८-६-१८ गते स्वीकृत र निर्णय अनुसार रानी पोखरी पुनः निर्माणको तेस्रो चरणको योजनाको लागि लागत रु ८,६०,५१३/५८ गडबेखाट अम्पुर नगर पालिकाबाट तीन पटक गरी रु ६३,५०,००० पेरकी लिई ठेकाला वर्फ रु ४,५८,०५०/- र सामान वर्फ रु ४,९१६-८९८/८८ गरी जम्मा खर्च रु ६३,४३,४४८/८८ भएको सार्वजनिक परीक्षण गरी अनुमोदनका लागि अम्पुर नगर पालिकामा पेश गर्ने निर्णय गरियो।

खण्ड ६
रानीपुखूका केही तस्बीर